

साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस,
नेपाली विभाग, भरतपुर, चितवनको
स्नातकोत्तर तह (एम.ए.), द्वितीय वर्षको
दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

मीनादेवी अधिकारी

क्याम्पस क्रमाङ्क : २२/२०६३-०६५
त्रि.वि.दर्ता संख्या. ९-२-२४०-७४९-२००२

नेपाली विभाग
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
भरतपुर, चितवन
२०६९ / सन् २०१२

साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस,
नेपाली विभाग, भरतपुर, चितवनको
स्नातकोत्तर तह (एम.ए.), द्वितीय वर्षको
दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधनिर्देशक
विष्णुप्रसाद सापकोटा
उपप्राध्यापक

शोधार्थी
मीनादेवी अधिकारी

क्याम्पस क्रमाङ्क : २२/२०६३-०६५
त्रि.वि.दर्ता संख्या. ९-२-२४०-७४९-२००२

नेपाली विभाग
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
भरतपुर, चितवन
२०६९ / सन् २०१२

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग
भरतपुर, चितवन

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपाली विभाग, भरतपुर, चितवनकी छात्रा मीनादेवी अधिकारीले स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गरेको साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको यो शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

नाम	हस्ताक्षर
डा. नारायणप्रसाद खनाल प्राध्यापक एवं विभागीय प्रमुख	_____
विष्णुप्रसाद सापकोटा उपप्राध्यापक एवं शोधनिर्देशक	_____
गोविन्दराज विनोदी सह-प्रध्यापक	_____
बाह्यविशेषज्ञ	

मिति : २०६८/१२/३०

१२ अप्रिल २०१२

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि छात्रा मीनादेवी अधिकारीले मेरो निर्देशनमा रही तयार पार्नु भएको हो । मिहिनेतपूर्वक तयार पारिएको प्रस्तुत शोधपत्रबाट म पूर्णरूपमा सन्तुष्ट छु । अतः यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, नेपाली विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६८/१२/३०
१२ अप्रिल २०१२

(विष्णुप्रसाद सापकोटा)
उपप्राध्यापक
नेपाली विभाग
वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस
भरतपुर, चितवन

कृतज्ञताज्ञापन

साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर, चितवनको नेपाली विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको पाठ्यांश परिपूर्तिका निमित्त तयार गरिएको हो । प्रस्तुत शोधपत्र मैले आदरणीय गुरु उपप्राध्यापक विष्णुप्रसाद सापकोटाको निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा अत्यन्त कार्यव्यस्तताबाट पनि यथाशक्य समय उपलब्ध गराई आत्मीयतापूर्वक मलाई समुचित निर्देशन दिनुभएकोमा सर्वप्रथम म शोधनिर्देशक आदरणीय गुरुप्रति हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । प्रस्तुत शीर्षकमा अनुसन्धान गर्न स्वीकृति प्रदान गर्नुहुने आदरणीय गुरु तथा विभागीय प्रमुख प्रा.डा. नारायणप्रसाद खनालज्यूप्रति पनि म कृतज्ञता प्रकट गर्न चाहन्छु । साथै यस शोधपत्र तयारीको क्रममा अमूल्य सल्लाह, सुझाव दिएर सहयोग गर्नु हुने आदरणीय गुरु डा. लक्ष्मणप्रसाद गौतमप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा आवश्यक सामग्री सङ्कलन गर्ने कामदेखि लिएर शोधपुछका क्रममा आफ्नो समय दिई पूर्ण सहयोग गर्नुहुने साहित्यकार डा. हरिहर पौडेल तथा उहाँको परिवारप्रति म हार्दिक आभारी छु । यसका अतिरिक्त लेखन कार्यका निमित्त सदैव हौसला एवम् प्रेरणा दिई सहयोग पुऱ्याउने वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस नेपाली विभागका सम्पूर्ण गुरुहरू तथा वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पसको पुस्तकालय तथा प्रशासनका सहायक प्रशासक शिवप्रसाद पोखरेलप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

प्रस्तुत शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा मलाई हरपल सहयोग, सल्लाह र सुझाव प्रदान गर्ने श्रीमान् अनिल रेग्मी, बुबा श्री विष्णुप्रसाद अधिकारी, दाजु श्री रुद्रप्रसाद अधिकारी, भाइहरू राजु अधिकारी, मंत्री अधिकारी, प्रधान अधिकारीप्रति कृतज्ञ छु । त्यस्तै लेखन कार्यको लागि विशेष अभिप्रेरणा दिने मेरी आमा श्रीमती रूपादेवी अधिकारीप्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यसका अतिरिक्त यो शोधपत्र तयार पार्ने क्रममा प्रत्यक्ष-परोक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्पूर्ण महानुभावहरूका साथै यस शोधपत्रलाई शुद्धसँग समयमै टड्कण गरिदिनुहुने 'सी' कम्युनिकेशनका टड्कणकर्ता राजेन्द्र ढकाललाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभाग, वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

शोधार्थी

मिति : २०६८/१२/१०

.....

मीनादेवी अधिकारी

नेपाली विभाग

वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस

भरतपुर, चितवन

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

यस शोधपत्रमा प्रयोग गरिएका शब्दहरूको सङ्क्षेपीकृत रूप यसप्रकार छ :

आइ.एस्सी.	इन्टर अफ साइन्स
उपप्रा.	उपप्राध्यापक
उ.मा.वि.	उच्च माध्यमिक विद्यालय
एम.एस्सी.	मास्टर अफ साइन्स
क्र.सं.	क्रम सङ्ख्या
गा.वि.स.	गाउँ विकास समिति
चि.सा.प.	चितवन साहित्य परिषद्
चौ.सं.	चौथो संस्करण
डा.	डाक्टर
तृ.सं.	तृतीय संस्करण
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नि.	निर्देशक
नि.मा.वि.	निम्न माध्यमिक विद्यालय
ने.रा.प्र.प्र.	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
पिएच.डी.	डक्टर अफ फिलोसफी
पृ.	पृष्ठ
प्र.अ.	प्रधानाध्यापक
प्रा.वि.	प्राथमिक विद्यालय
बि.एड.	ब्याचलर अफ एजुकेसन
बी.एस्सी.	व्याचलर अफ साइन्स
भ.न.पा.	भरतपुर नगरपालिका
भू.पू.	भूतपूर्व
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
वि.सं.	विक्रम संवत्
संस्क.	संस्करण
सम्पा.	सम्पादक

विषयसूची

परिच्छेद : एक

शोधपरिचय

शीर्षक	पृष्ठ
१.१ शोधविषय परिचय	१
१.२ समस्याकथन	२
१.३ शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको विवरण र समीक्षा	२
१.५ शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व	५
१.६ शोधकार्यको क्षेत्र र सीमा	५
१.७ सामग्रीसङ्कलन र शोधविधि	५
१.८ शोधपत्रको रूपरेखा	५

परिच्छेद : दुई

साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनी

शीर्षक	पृष्ठ
२.१ पृष्ठभूमि	८
२.१.१ जन्म	८
२.१.२ बाल्यकाल र शिक्षादीक्षा	९
२.१.३ वैवाहिक र पारिवारिक स्थिति	१०
२.१.४ आर्थिक अवस्था र पेशा	११
२.१.५ कार्यक्षेत्र प्रवेश र निरन्तरता	१२
२.१.६ सामाजिक क्षेत्रमा संलग्नता	१५
२.१.७ रुचि र भ्रमण	१५
२.१.८ सम्मान र पुरस्कार	१६
२.१.९ जीवन दर्शन	१७
२.२ निष्कर्ष	१७

परिच्छेद : तीन
साहित्यकार हरिहर पौडेलको व्यक्तित्व

शीर्षक	पृष्ठ
३.१ पृष्ठभूमि	१९
३.१.१ बाह्य व्यक्तित्व	१९
३.१.२ आन्तरिक व्यक्तित्व	२०
३.१.२.१ कवि व्यक्तित्व	२१
३.१.२.२ कथाकार व्यक्तित्व	२२
३.१.२.३ मुक्तककार व्यक्तित्व	२७
३.१.२.४ नियन्त्राकार व्यक्तित्व	२८
३.१.२.५ गजलकार व्यक्तित्व	२९
३.१.२.६ वार्ताकार व्यक्तित्व	२९
३.१.२.७ जीवनी लेखक व्यक्तित्व	३०
३.१.२.८ समीक्षक व्यक्तित्व	३०
३.१.२.९ अनुवादक व्यक्तित्व	३०
३.१.२.१० सम्पादक व्यक्तित्व	३०
३.१.२.११ कोशकार व्यक्तित्व	३१
३.१.२.१२ प्राध्यापक व्यक्तित्व	३१
३.१.२.१३ सामाजिक व्यक्तित्व	३१
३.१.२.१४ राजनैतिक व्यक्तित्व	३२
३.१.२.१५ वैज्ञानिक व्यक्तित्व	३२
३.२. निष्कर्ष	३२

परिच्छेद : चार

हरिहर पौडेलको साहित्ययात्राका क्रममा देखिएका प्रमुख प्रवृत्ति चरण विभाजन

शीर्षक	पृष्ठ
४.१ प्रेरणा र प्रभाव	३३
४.२ आगमन र लेखनको विकासक्रम	३३
४.२.१ पूर्वार्द्ध	३४
४.२.२ उत्तरार्द्ध	३५
४.३ निष्कर्ष	३७

परिच्छेद : पाँच

साहित्यकार हरिहर पौडेलका प्रकाशित साहित्यिक कृतिहरूको अध्ययन

शीर्षक	पृष्ठ
५.१. विषय प्रवेश	३९
५.२. इतिवृत्त कथासङ्ग्रह (२०५१) को अध्ययन	३९
५.२.१. सुनसान	३९
५.२.१.१. संरचना	३९
५.२.१.२. शीर्षक	३९
५.२.१.३. कथावस्तु	४०
५.२.१.४. पात्र	४०
५.२.१.५. संवाद	४०
५.२.१.६. परिवेश	४०
५.२.१.७. उद्देश्य	४०
५.२.१.८. भाषाशैली	४०
५.२.१.९. दृष्टिबिन्दु	४१
५.२.२. विप्लव	४१
५.२.२.१. संरचना	४१
५.२.२.२. शीर्षक	४१
५.२.२.३. कथावस्तु	४१
५.२.२.४. पात्र	४१
५.२.२.५. संवाद	४२
५.२.२.६. परिवेश	४२
५.२.२.७. उद्देश्य	४२
५.२.२.८. भाषाशैली	४२
५.२.२.९. दृष्टिबिन्दु	४२
५.२.३. पौडी	४३
५.२.३.१. संरचना	४३
५.२.३.२. शीर्षक	४३
५.२.३.३. कथावस्तु	४३
५.२.३.४. पात्र	४३

५.२.३.५	संवाद	४४
५.२.३.६	परिवेश	४४
५.२.३.७	उद्देश्य	४४
५.२.३.८	भाषाशैली	४४
५.२.३.९	दृष्टिबिन्दु	४४
५.२.४	मास तमाम	४४
५.२.४.१	संरचना	४४
५.२.४.२	शीर्षक	४४
५.२.४.३	कथावस्तु	४५
५.२.४.४	पात्र	४५
५.२.४.५	संवाद	४५
५.२.४.६	परिवेश	४५
५.२.४.७	उद्देश्य	४५
५.२.४.८	भाषाशैली	४५
५.२.४.९	दृष्टिबिन्दु	४६
५.२.५	उमेरहरू	४६
५.२.५.१	संरचना	४६
५.२.५.२	शीर्षक	४६
५.२.५.३	कथावस्तु	४६
५.२.५.४	पात्र	४७
५.२.५.५	संवाद	४७
५.२.५.६	परिवेश	४७
५.२.५.७	उद्देश्य	४७
५.२.५.८	भाषाशैली	४७
५.२.५.९	दृष्टिबिन्दु	४७
५.२.६	जागिर	४८
५.२.६.१	संरचना	४८
५.२.६.२	शीर्षक	४८
५.२.६.३	कथावस्तु	४८
५.२.६.४	पात्र	४८
५.२.६.५	संवाद	४९

५.२.६.६	परिवेश	४९
५.२.६.७	उद्देश्य	४९
५.२.६.८	भाषाशैली	४९
५.२.६.९	दृष्टिबिन्दु	५०
५.२.७	बेसहारा	५०
५.२.७.१	संरचना	५०
५.२.७.२	शीर्षक	५०
५.२.७.३	कथावस्तु	५०
५.२.७.४	पात्र	५०
५.२.७.५	संवाद	५१
५.२.७.६	परिवेश	५१
५.२.७.७	उद्देश्य	५१
५.२.७.८	भाषाशैली	५१
५.२.७.९	दृष्टिबिन्दु	५१
५.२.८	..... र ऊ आज पनि आएन	५२
५.२.८.१	संरचना	५२
५.२.८.२	शीर्षक	५२
५.२.८.३	कथावस्तु	५२
५.२.८.४	पात्र	५२
५.२.८.५	संवाद	५३
५.२.८.६	परिवेश	५३
५.२.८.७	उद्देश्य	५३
५.२.८.८	भाषाशैली	५३
५.२.८.९	दृष्टिबिन्दु	५४
५.२.९	अभिमन्यू	५४
५.२.९.१	संरचना	५४
५.२.९.२	शीर्षक	५४
५.२.९.३	कथावस्तु	५४
५.२.९.४	पात्र	५५
५.२.९.५	संवाद	५५
५.२.९.६	परिवेश	५५

५.२.९.७ उद्देश्य	५५
५.२.९.८ भाषाशैली	५५
५.२.९.९ दृष्टिबिन्दु	५५
५.२.१० इतिवृत्त	५५
५.२.१०.१ संरचना	५५
५.२.१०.२ शीर्षक	५६
५.२.१०.३ कथावस्तु	५६
५.२.१०.४ पात्र	५६
५.२.१०.५ संवाद	५६
५.२.१०.६ परिवेश	५७
५.२.१०.७ उद्देश्य	५७
५.२.१०.८ भाषाशैली	५७
५.२.१०.९ दृष्टिबिन्दु	५७
५.२.११ कारण	५७
५.२.११.१ संरचना	५७
५.२.११.२ शीर्षक	५७
५.२.११.३ कथावस्तु	५८
५.२.११.४ पात्र	५८
५.२.११.५ संवाद	५८
५.२.११.६ परिवेश	५८
५.२.११.७ उद्देश्य	५८
५.२.११.८ भाषाशैली	५९
५.२.११.९ दृष्टिबिन्दु	५९
५.२.१२ रहस्य	५९
५.२.१२.१ संरचना	५९
५.२.१२.२ शीर्षक	५९
५.२.१२.३ कथावस्तु	५९
५.२.१२.४ पात्र	५९
५.२.१२.५ संवाद	६०
५.२.१२.६ परिवेश	६०
५.२.१२.७ उद्देश्य	६०

५.२.१२.८ भाषाशैली	६०
५.२.१२.९ दृष्टिबिन्दु	६०
५.२.१३ बाटो र विचार	६०
५.२.१३.१ संरचना	६०
५.२.१३.२ शीर्षक	६१
५.२.१३.३ कथावस्तु	६१
५.२.१३.४ पात्र	६१
५.२.१३.५ संवाद	६१
५.२.१३.६ परिवेश	६१
५.२.१३.७ उद्देश्य	६१
५.२.१३.८ भाषाशैली	६१
५.२.१३.९ दृष्टिबिन्दु	६२
५.३ निष्कर्ष	६२
५.४ कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहका कथाहरूको सङ्क्षिप्त अध्ययन	६३
५.४.१ द्रौपदी	६३
५.४.२ भोलि	६३
५.४.३ अर्को विश्वामित्र	६३
५.४.४ भोक र भगवान	६४
५.४.५ बाघ र शहर	६४
५.४.६ सम्बन्ध	६४
५.४.७ इज्जत	६५
५.४.८ आफनाहरू	६५
५.४.९ अन्धा र हात्ती	६५
५.४.१० यता र उता	६६
५.४.११ यथार्थ र विभ्रम	६६
५.४.१२ पुरस्कार	६६
५.४.१३ हतप्रभ	६६
५.४.१४ भित्रिकुरा	६७
५.४.१५ सर्प	६७
५.४.१६ उपहार	६७

५.४.१७ अभिनेता	६७
५.४.१८ सौंच	६८
५.४.१९ रूप	६८
५.४.२० रूपान्तरण	६८
५.४.२१ रिपोर्ट	६८
५.४.२२ नियति	६९
५.४.२३ यथावत	६९
५.४.२४ चस्मा	६९
५.४.२५ लुङ्गी	७०
५.४.२६ पैतृक सम्पत्ति	७०
५.४.२७ मलामी	७०
५.४.२८ एक रातको शहर	७१
५.४.२९ स्थिति	७१
५.४.३० प्रतिक्रिया	७१
५.४.३१ सेता दाँत	७१
५.४.३२ मूल्य	७२
५.४.३३ राजनीति	७२
५.४.३४ मानव अधिकार	७२
५.४.३५ प्रश्न	७३
५.४.३६ निरन्तर	७३
५.४.३७ रातको गहिराइ	७३
५.४.३८ अन्धो युग	७४

५.४.३९	समुद्र	७४
५.४.४०	हल्ला	७४
५.४.४१	जादुगर	७४
५.४.४२	वरदान	७५
५.४.४३	बाटो र विचार	७५
५.४.४४	नेता र जनता	७५
५.४.४५	कम	७५
५.४.४६	सम्पर्क	७६
५.४.४७	परिवेश	७६
५.४.४८	जिन्दगी	७६
५.४.४९	सार्थक	७७
५.४.५०	शब्दकोश	७७
५.४.५१	पलायन	७७
५.५	निष्कर्ष	७८
५.६	अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहको अध्ययन	७९
५.६.१	पोखरी	७९
५.६.२	डटकम	७९
५.६.३	फेहरिस्त	८०
५.६.४	ऋतुकाल	८१
५.६.५	नायक	८२
५.६.६	तेस्रो दृश्य	८३
५.६.७	अकूत	८४
५.६.८	शृङ्खलाहीन	८५
५.६.९	यात्रान्त	८६
५.६.१०	आत्महत्याको प्रश्न	८६
५.६.११	फिर्ता	८७
५.६.१२	सुनसान बस्तीका विध्वस्त सपना	८८
५.६.१३	गिद्ध	८९
५.६.१४	खिया	९०

५.६.१५	शब्द	९१
५.६.१६	शहिद र सत्ता	९१
५.६.१७	ढुङ्गाको शहर	९२
५.६.१८	प्रतिक्षा	९३
५.६.१९	युद्ध	९४
५.६.२०	जहाँजहाँ नारायणीले चुमेको छ	९४
५.६.२१	माइक्रोबोट्स	९५
५.७	निष्कर्ष	९६
५.८	नोबेल पुरस्कार विजेता साहित्यकारहरू	९७-१३८

परिच्छेद : छ उपसंहार तथा निष्कर्ष

६.१	परिचय	१३९
६.२	परिच्छेद एकको निष्कर्ष	१३९
६.३	परिच्छेद दुईको निष्कर्ष	१३९
६.४	परिच्छेद तीनको निष्कर्ष	१३९
६.५	परिच्छेद चारको निष्कर्ष	१३९
६.६	परिच्छेद पाँचको निष्कर्ष	१४०
६.७	समग्र निष्कर्ष एवम् उपसंहार	१४०

सन्दर्भसामग्रीसूची

(क)	प्रमुख सन्दर्भग्रन्थसूची	१४३
(ख)	सहायक सन्दर्भपुस्तकसूची	१४३
(ग)	सन्दर्भपत्रिकासूची	१४४

परिशिष्ट खण्ड

परिशिष्ट क)	शोधनायकका सम्बन्धमा जानकारी राख्ने विभिन्न व्यक्तिहरूसँग सोधिएका प्रश्नावली	१४५
परिशिष्ट ख)	हरिहर पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व शीर्षक शोधपत्र सम्पन्न गर्नका लागि शोधार्थीबाट अन्तर्वार्ता लिइएका विशिष्ट व्यक्तित्वहरूको नामावली	१४५

परिच्छेद : एक शोधपरिचय

१.१ शोधविषय परिचय

साहित्यकार हरिहर पौडेलले कथा, कविता, यात्रा संस्मरण, मुक्तक, गजल, जीवनी जस्ता नेपाली साहित्यका विविध विधामा निरन्तर कलम चलाएका छन् । वि.सं. २०५१ सालमा इतिवृत्त नामक कथासङ्ग्रहका माध्यमबाट नेपाली साहित्यिक फाँटमा कथाकारका रूपमा स्थापित पौडेलका साहित्यिक कृतिहरू निम्नानुसार छन् :

- अ. इतिवृत्त (कथासङ्ग्रह, २०५१)
- आ. कालो उज्यालो (लघुकथासङ्ग्रह, २०६२)
- इ. नोबेल पुरस्कार विजेता साहित्यकारहरू (जीवनी २०६२)
- ई. अनुभ्रम प्रतिभ्रम (कथासङ्ग्रह, २०६६)

हरिहर पौडेलद्वारा सम्पादित कृति र पत्रपत्रिकाहरू निम्नानुसार छन् :

- अ. चिन्तन कथा २०५८ द्वैमासिकको अङ्क १
- आ. मधूलिका अङ्क ३ देखि अङ्क १० सम्म
- इ. शब्दहरू अविराम यात्रामा २०५७
- ई. चितवन साहित्य सर्वेक्षण र विश्लेषण २०५२

हरिहर पौडेल एक कुशल समीक्षक पनि भएकाले उनीद्वारा समीक्षा गरिएका कृतिहरू निम्नानुसार छन् :

- अ. समय र पोखरी (कथासङ्ग्रह, २०५८ चैत्र ३१)
- आ. आँखीझ्याल (लघुकथासङ्ग्रह, २०५९ जेठ १८)
- इ. बहलिया (कथासङ्ग्रह, २०५९ कार्तिक ३०)

साहित्यकार हरिहर पौडेलले विज्ञानका विद्यार्थीहरूलाई उपयोगी हुने दुई वटा पुस्तक प्रकाशित गराएका छन् ।

- अ. भौतिक शास्त्रका नोबेल पुरस्कार विजेता (विज्ञान ग्रन्थ, २०५८)
- आ. विज्ञान शब्दकोश (सह-२०६०)

वि.सं. २०४३ साल चैत्रमा 'चिसो पेटीमा समय र वर्तमान युद्ध एक टिप्पणी' नामक कविता राष्ट्र पुकार पत्रिकामा प्रकाशित गराएर साहित्यिक यात्रामा औपचारिक पाइला टेकेका पौडेल मूलतः कथाकार हुन् । उनले साहित्यका विविध विधाहरूमध्ये कथालाई आफ्ना रुचिको क्षेत्र बनाएका छन् । उनले कथा, कविताका अतिरिक्त गजल, मुक्तक, जीवनी, यात्रा संस्मरण आदि पनि

प्रकाशित गराइसकेका छन् । हालसम्म साहित्यिक र साहित्येतर गरी उनका आधा दर्जन पुस्तकाकार कृति प्रकाशित भैसकेका छन् ।

यसरी आधा दर्जन पुस्तकाकार कृति र विभिन्न साहित्यिक पत्रिकाहरूमा फुटकर साहित्यिक लेख रचनाहरू प्रकाशित गराइसकेका सिर्जनशील साधक हरिहर पौडेल एक अनुसन्धेय व्यक्तित्व हुन्, तर उनका बारेमा हालसम्म अध्ययन, विश्लेषण र मूल्याङ्कन भएको पाइँदैन । यसैले साहित्यकार पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययनलाई यस शोधपत्रको विषय बनाइएको छ ।

१.२ समस्याकथन

साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकसँग सम्बद्ध भएर गरिएको शोधकार्यमा निम्न समस्याहरू देखापरेका छन् :

- क. साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनी के-कस्तो छ ?
- ख. उनको व्यक्तित्व के-कस्तो छ ?
- ग. साहित्यकार पौडेलका साहित्यिक यात्राका क्रममा देखिएका प्रवृत्ति र चरणहरू के-कस्ता रहेका छन् ?
- घ. उनका साहित्यिक कृतिहरूको अध्ययन के- कसरी गर्न सकिन्छ ?

यिनै समस्याहरूको अध्ययन, अनुसन्धान, विश्लेषण र मूल्याङ्कन यस शोधपत्रमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

१.३ शोधकार्यको उद्देश्य

कथाकार हरिहर पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व शीर्षकमा चयन गरिएका उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन् :

- क. साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनी पहिचान गर्नु
  - ख. उनको व्यक्तित्व पहिचान गर्नु
  - ग. साहित्यकार हरिहर पौडेलको साहित्यिक यात्राका क्रममा देखापरेका प्रवृत्ति र चरणहरूको चर्चा गर्नु
  - घ. उनका साहित्यिक कृतिहरूको अध्ययन विश्लेषण गर्नु ।
- यिनै उद्देश्यमा केन्द्रित रही प्रस्तुत शोधपत्र तयार गरिएको छ ।

१.४ पूर्वकार्यको विवरण र समीक्षा

आधुनिक नेपाली साहित्यका क्षेत्रमा उत्तरआधुनिक चेतनाका प्रखर प्रयोक्ता रूपमा बढी चर्चित पौडेलका बारेमा विभिन्न पुस्तकाकार कृति तथा पत्रपत्रिकाहरूमा विभिन्न साहित्यकार एवम् समालोचकहरूद्वारा दिइएका जानकारी तथा टिप्पणीहरूलाई यसरी प्रस्तुत गरिएको छ :

- क. इतिवृत्त कथासङ्ग्रहको चर्चा गर्दै लक्ष्मणप्रसाद गौतमले साहित्यकार पौडेललाई टाल्सटाय चेखभ, दोस्तोएम्स्की, मिलान कुन्देरा, ग्रावियल ग्रासिया मार्खेज, निर्मल वर्मा, राजेन्द्र यादव आदिका लेखन मन पराउने र उनको कथालेखन मनुब्राजाकी, किशोर पहाडीको नजिकबाट अगाडि बढेको छ भनेका छन् । गौतमले पौडेलको कथाको कथ्य, संरचना शिल्पमा नयाँ प्रयोगधर्मिता ल्याउन खोज्नु उनको कथाकारिताको नौल्याइ हो भनेका छन् । उनले इतिवृत्तमा प्रयोग भएका विषयवस्तु, परिवेश, द्वन्द्व, चरित्र, भाषाशैली, घटना आदिलाई केलाउने काम गरेका छन् । गौतमले इतिवृत्तमा सामाजिक यथार्थलाई व्यङ्ग्यात्मक रूपमा पौडेलले प्रस्तुत गरेका छन् भनेका छन् । यथार्थताको अतिक्रमण, अपरोक्ष रूपमा साङ्केतिक पृष्ठभूमि विनाको सूक्ष्म सत्यताको प्रस्तुतिका दृष्टिले इतिवृत्तभित्रका कथाहरूमा नौलो संसार छ र अन्य समकालीन नेपाली कथाकारका सापेक्षतामा विभेदकता छ भन्छन् ।^१
- ख. हरिहर खनालले चितवनका स्थापित लेखकहरू मध्ये हरिहर पौडेल एक भएको स्वीकार गरेका छन् । पौडेलले विविध विधामा कलम चलाएता पनि मूलतः पौडेल कथाकार हुन् भनी उल्लेख गरेका छन् । यिनको लेखन कार्य २०४० को पछिल्लो दशकबाट सुरु भएको र यिनको पहिलो कृति इतिवृत्तले नारायणी वाङ्मय पुरस्कार (२०५१) प्राप्त गरेको कुरा व्यक्त गरेका छन् ।^२
- ग. ध्रुवचन्द्र गौतम, कालो उज्यालो (२०६२) कभर पृष्ठमा पौडेल समकालीन लेखनका क्षेत्रमा पृथक पहिचानका साथ आफ्नो लेखकीय छवि बनाइसकेका सशक्त कथाकार हुनुका साथै यिनका कथाले आजका मान्छेका जीवन उसका भोगाइ र विविध सङ्गतिहीनतालाई प्रतिनिधित्व गर्छन् भनी उल्लेख गरेका छन् ।^३
- घ. शालिकराम ढकालले कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहभित्रका कथाहरूको सङ्क्षिप्त विश्लेषण गर्नुका साथै पौडेललाई उत्तर आधुनिक लेखकका रूपमा हेरेका छन् ।^४
- ङ. नन्दु परिश्रमीले पौडेललाई कथा बगैँचाको एक कुशल युवा माली भनेका छन् । उनले कथा के हो ? कथाले के दिनुपर्छ ? कथा कति गहिरिदा राम्रो हुन्छ ? कति कल्पनामा उड्दा ठीक हुन्छ ? भन्ने कुराको सन्तुलन राख्न सक्छन् भनेका छन् । समय, जीवन जगत्का बोध

^१ लक्ष्मणप्रसाद गौतम, चितवनको साहित्य : सर्वेक्षण र विश्लेषण, (चितवन : चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान, २०५२) पृ. १ ।

^२ हरिहर खनाल, चितवनको साहित्य एक विहङ्गम दृष्टि, चितवन महोत्सव स्मारिका (चितवन : उद्योग वाणिज्य सङ्घ, २०५५) पृ. १ ।

^३ ध्रुवचन्द्र गौतम, कालो उज्यालो, (चितवन : चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान, २०६२) कभर पृष्ठ ।

^४ शालिकराम ढकाल, समसामयिकताको फोटोग्राफी कालो उज्यालो, मधुलिका वर्ष १३, पूर्णाङ्क १०, (चितवन : चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान, २०६५) पृ. ११५ ।

भएका, व्यक्तिभिन्न उब्जने व्यथा र वेदनालाई आफ्नो कलात्मक क्षमताले कुदेर प्रस्तुत गर्ने, कथाकार मानेका छन् ।^५

च. सूक्ष्म सत्यको खोजी गर्दै भाव र विचारलाई अणु बनाएर विस्फोट गर्ने पौडेल व्यङ्ग्यात्मक वा प्रहसनात्मक तरिकाबाट जीवनको यथार्थ प्रस्तुत गर्नुका साथै जीवनलाई विविध कोणबाट हेर्ने कथाकार हुन् भन्ने विचार कपिल अज्ञातको पाइन्छ । बहुआयामिक प्रवृत्ति अनौपचारिक शैली, नवीन प्रस्तुति, आलङ्कारिक प्रवृत्ति, आधुनिक विचार, विविधता, बहुलतावादी चिन्तन, साङ्केतिकता, जीवन भोगाइका जटिलता, आडम्बरविहीन यथार्थता आदि पौडेलका कथानकीय पहिचान र विशेषता हुन् भनी उल्लेख गरेका छन् ।^६

छ. कृष्ण गौतमले हरिहर पौडेललाई वेथितिका कथाकार भन्दै उनी खुल्ला, ठट्ट्याला, हसिला, खोजेको कुरा चिटिक्क पारी भनेर पाठकलाई मख्ख पार्छन् भन्दछन् । उनका कथामा व्यङ्ग्या, विडम्बना, हास्य, पिछ्छडिएको गाउँको लक्षणलाई सहजताका साथ देखाइएको पाइन्छ भन्दछन् । प्रहसनात्मक तथा व्यङ्ग्यात्मक र विडम्बनात्मक तरिकाले जीवनको यथार्थलाई नङ्ग्याएर देखाउने पौडेलका कृतिहरूमा घटनाको वर्णनमा, चित्रणमा, वाक्यहरूको विन्यासमा अथवा पात्रका आचरण र स्वभावमा कथाकारको तर्फबाट प्रस्तुत गरिएका अनुच्छेदहरूमा कतै न कतै विरोध पार्छन् र हामीलाई झस्काउँछन् ।^७

ज. सीताराम कोइरालाले विसङ्गत परिस्थितिलाई औल्याउँदै कथा लेखनमा शैली, विषयवस्तु, संरचनामा नयाँ-नयाँ प्रयोग गर्ने पौडेल प्रयोगपरक, नवीन किसिमका कथा लेख्ने ऊर्जाशील कथाकार हुन् भनी उल्लेख गरेका छन् ।^८

हरिहर पौडेललाई विभिन्न साहित्यकारहरूले आ-आफ्नै ढङ्गले विश्लेषण गरे तापनि ती अभै अधुरै देखिन्छन् । मूलतः पौडेलका प्रारम्भिक लेखनमा समाजका यथार्थताको सजीव चित्रण पाइनुका साथै समाजका वेथिति, विसङ्गतिलाई केलाउँदै व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको पाइन्छ । पौडेलका पछिल्लो समयमा लेखिएका कथाहरूमा भने नवीन प्रयोग देख्न सकिन्छ । विज्ञान जस्तो जटिल कुरालाई पनि साहित्यिक रङ्ग भरेर आफ्ना रचनामा समावेश गराएको पाइन्छ । उनका पछिल्ला चरणका कथाहरूमा भने उत्तरआधुनिक प्रवृत्तिले समेत स्थान पाएको पाइन्छ । पौराणिक पात्रहरूलाई समेत उनले कथाहरूमा विभिन्न प्रतीकका माध्यमबाट नवीन ढङ्गले देखाएको पाइन्छ । उनका लघु र लघुतर कथाहरूमा भने समाजका विकृति, विसङ्गतिलाई औल्याउँदै त्यसप्रति तिखो व्यङ्ग्य प्रहार

^५ नन्दु परिश्रमी, *इतिवृत्तको वृत्तान्त, मिमिरे* (काठमाडौं : नेपाल राष्ट्र बैंक, २०५२) पृ. १२० ।

^६ कपिल अज्ञात, *'अनुभ्रम प्रतिभ्रम' प्रभाव र प्रयोगको नमूना, मधुलिका*, (चितवन : चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान, वर्ष १४, पूर्णाङ्क ११, २०६६), पृ. १ ।

^७ कृष्ण गौतम, *साहित्यमा विज्ञानका दुई भाइ, 'आफ्नै विधा आफ्नै आवाज', गरिमा*, वर्ष १४, अङ्क ६, पूर्णाङ्क १६१, २०५३, पृ. ३६ ।

^८ सीताराम कोइराला, *संवादमा स्रष्टाहरू*, (चितवन : नारी साहित्य प्रतिष्ठान) प्रथम संस्मरण, २०६४) पृ. १५१ ।

गर्नुका साथै समाज सुधारको सन्देश पनि पाइन्छ । अन्तमा हरिहर पौडेलले कथा, लघुकथाका गुणात्मक कृतिहरू लेखेर नेपाली साहित्यमा गरेको योगदान सराहनीय छ ।

१.५ शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व

हरिहर पौडेल मोफसलका प्रबुद्ध साहित्यकार हुन् । उनलाई केन्द्रीय तहमा चिनाउन यो शोधपत्र सक्षम रहेको छ । नेपाली साहित्यको क्षेत्रमा कलम चलाउने साहित्यकारका बारेमा शोध हुनु आफैमा महत्त्वपूर्ण कार्य हो तर साहित्यकार र उसका कृतिका सूक्ष्म पक्षलाई केलाउनु एउटा जटिल कुरा हो । अनुसन्धान गहन हुनुपर्ने भएकाले विभिन्न स्रोत साधन जुटाएर व्यवस्थित रूपमा गरिएको यो अध्ययन अनुसन्धान स्वयम्मा औचित्यपूर्ण छ । साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन समकालीन तथा उत्तरवर्ती प्रतिभाहरूको लागि प्रेरणादायी रहेको छ ।

१.६ शोधपत्रको क्षेत्र र सीमा

प्रस्तुत शोधपत्रमा साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनी र व्यक्तित्वको जानकारी दिँदै उनका हालसम्म प्रकाशित साहित्यिक कृतिहरूको अध्ययन गरिएको छ । हरिहर पौडेलको जीवनका आरोह, अवरोह र व्यक्तित्वका विभिन्न पाटाहरूको रूपरेखा खिच्दै साहित्यिक कृतिहरूको अध्ययन प्रस्तुत गर्नु शोधको सीमा रहेको छ । यो शोध इतिवृत्त कथासङ्ग्रह, कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रह, अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रह र नोबेल पुरस्कार विजेता साहित्यकारहरू नामक कृतिहरूको अध्ययन, विश्लेषणमा सीमित रहेको छ । उनका साहित्येतर कृतिहरूको भने यसमा अध्ययन गरिएको छैन ।

१.७ सामग्री सङ्कलन र शोधविधि

यो शोधपत्र तयार पार्दा प्रस्तकालयीय विधिका आधारमा सम्बद्ध पुस्तक, पत्रपत्रिका तथा समीक्षात्मक लेख आदिको अध्ययन गरी त्यसैमा प्राप्त सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । अन्तर्वार्ता पद्धतिद्वारा कुराकानी, वार्तालाप वा साक्षात्कार गरिनुका साथै आवश्यकता अनुसार वर्णनात्मक व्याख्यात्मक विश्लेषणात्मक पद्धतिको प्रयोग गरिएको छ ।

१.८ शोधपत्रको रूपरेखा

प्रस्तुत शोधपत्रलाई व्यवस्थित एवम् सु-संगठित ढाँचामा बाँधिएको छ । यसलाई परस्पर शृङ्खलित र सु-व्यवस्थित बनाउनका लागि छ परिच्छेदमा विभाजन गरी आवश्यकता अनुसार तिनमा पनि विभिन्न शीर्षक उपशीर्षकहरूमा बाँडिएको छ । प्रस्तुत शोधपत्रको ढाँचा निम्नप्रकारको रहेको छ :

परिच्छेद : एक - शोधपरिचय

यस परिच्छेदमा मुख्य शीर्षक शोधपरिचय राखिएको छ । यस अन्तर्गतका उपशीर्षकहरूमा शोधविषय परिचय, समस्याकथन, शोधकार्यको उद्देश्य, पूर्वकार्यको विवरण र समीक्षा, शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व, शोधपत्रको क्षेत्र र सीमा, सामग्री सङ्कलनविधि, शोधविधि, शोधपत्रको रूपरेखाजस्ता शीर्षक उपशीर्षक माथि प्रकाश पारिएको छ ।

परिच्छेद : दुई - साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनी

यस परिच्छेदमा साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनी मुख्य शीर्षक राखिएको छ । यस शीर्षक अन्तर्गत उपशीर्षकहरूमा पृष्ठभूमि, जन्म, बाल्यकाल र शिक्षादीक्षा, वैवाहिक र पारिवारिक स्थिति, आर्थिक अवस्था र पेसा, कार्यक्षेत्र, प्रवेश र निरन्तरता, सामाजिक क्षेत्रमा संलग्नता, रुचि र भ्रमण, सम्मान र पुरस्कार, जीवनदर्शनमाथि प्रकाश पारिएको छ । अन्तमा निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद : तीन - साहित्यकार हरिहर पौडेलको व्यक्तित्व

यस परिच्छेदमा मुख्य शीर्षक साहित्यकार हरिहर पौडेलको व्यक्तित्व राखिएको छ । यस अन्तर्गतका उपशीर्षकहरूमा पृष्ठभूमि बाह्य व्यक्तित्व र आन्तरिक व्यक्तित्व रहेका छन् । आन्तरिक व्यक्तित्वका उपशीर्षकहरूमा कवि व्यक्तित्व, कथाकार व्यक्तित्व, मुक्तककार व्यक्तित्व, नियान्त्राकार व्यक्तित्व, गजलकार व्यक्तित्व, वार्ताकार व्यक्तित्व, जीवनी लेखक व्यक्तित्व, स्तम्भकार व्यक्तित्व, समीक्षक व्यक्तित्व, अनुवादक व्यक्तित्व, सम्पादक व्यक्तित्व, कोशकार व्यक्तित्व, प्राध्यापक व्यक्तित्व, सामाजिक व्यक्तित्व, राजनैतिक व्यक्तित्व, वैज्ञानिक व्यक्तित्व रहेका छन् । अन्तमा निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद : चार - साहित्यकार हरिहर पौडेलको साहित्ययात्राका क्रममा देखिएका प्रमुख प्रवृत्ति र चरण विभाजन

यस परिच्छेदमा मुख्य शीर्षक साहित्यकार हरिहर पौडेलका साहित्यिक यात्राका क्रममा देखिएका प्रवृत्ति र चरण विभाजन राखिएको छ । यसका उपशीर्षकहरूमा उनका साहित्यिक यात्रालाई साहित्यिक चिन्तनका आधारमा पूर्वाद्ध र उत्तराद्ध गरी दुई भागमा विभाजन गरी त्यसका विशेषता प्रस्तुत गरिएका छन् । परिच्छेदको अन्तमा निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद : पाँच – साहित्यकार हरिहर पौडेलका प्रकाशित साहित्यक कृतिहरूको अध्ययन यस परिच्छेदमा मुख्य शीर्षक साहित्यकार हरिहर पौडेलका प्रकाशित साहित्यक कृतिहरूको अध्ययन राखिएको छ । यस परिच्छेदमा उनको पहिलो प्रकाशित साहित्यक कृति इतिवृत्तलाई संरचना, शीर्षक, कथावस्तु, पात्र, संवाद, परिवेश, उद्देश्य, भाषाशैली, दृष्टिबिन्दुका आधारमा कथालाई विश्लेषण गरिएको छ । यस परिच्छेदमा कालो उज्यालो कृतिको लघुकथाका साथै अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहका कथाहरूको विश्लेषण गरिएको छ । अन्त्यमा तीनै कथाको विश्लेषण पश्चात् निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद : छ – उपसंहार
यस परिच्छेद अन्तर्गत उपसंहार भाग राखिएको छ । त्यसपछि सन्दर्भ पुस्तकसूची र पत्रपत्रिकासूची राखिएको छ ।

परिच्छेद : दुई

साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनी

२.१ पृष्ठभूमि

कुनै पनि व्यक्तिले जीवनभर गरेका काम कुराको क्रमबद्ध लेखन, कथन, जीवनचरित्र अर्थात् कसैको जीवन सम्बन्धी इतिवृत्त नै जीवनी हो ।^१ जीवनी विशिष्ट व्यक्तिको मात्र लेखिन्छ जो समाज र देशका निम्ति राम्रा काम गर्दछन् । जीवनीलाई नै जीवन चरित्र भनिन्छ ।^२ कुनै व्यक्तिका जीवनमा घटेका घटनाहरूको शृङ्खलित रूप नै जीवनी हो । व्यक्तिका जीवनमा घट्ने सबै घटनाहरूलाई जीवनीमा उल्लेख नगरे तापनि सर्वाधिक महत्त्वपूर्ण र उसको व्यक्तित्व निर्माणमा प्रभाव पार्ने घटनाहरूलाई जीवनीमा समेटिएको हुन्छ । कुनै पनि व्यक्तिको जीवन स्थिर नभई गतिशील हुने हुँदा विभिन्न आरोह-अवरोह पार गर्दै आफ्नो जीवनयात्रा पूरा गर्दछ । संसारका हरेक मान्छेका जीवनी हुन्छ । यति हुँदाहुँदै पनि साहित्यिक, सामाजिक, राजनैतिक, धार्मिक आदि क्षेत्रमा उल्लेख्य योगदान दिन सक्ने व्यक्तिको जीवनी नै महत्त्वपूर्ण मानिन्छ । यस्ता व्यक्तिको जीवनका सङ्घर्ष, लगनशीलता, पुरुषार्थ, सफलता, बौद्धिक चातुर्य पछिल्लो पुस्ताका लागि पदप्रदर्शक प्रेरणादायी र अनुकरणीय सावित हुन्छन् । यहाँ हरिहर पौडेलले नेपाली साहित्यका क्षेत्रमा पुऱ्याएको योगदानहरूलाई हेरेर उनको जन्मदेखि हालसम्मको सङ्क्षिप्त वृत्तान्त प्रस्तुत गरिएको छ । यिनले प्रशस्त लघुकथा लेखेका छन् । यिनका कथा आयामका दृष्टिले अति छोटो छन् । नेपाली लघुकथा पाटोका माली^३ हरिहर पौडेलले नेपाली साहित्यका क्षेत्रमा नयाँ-नयाँ प्रयोग गरी उल्लेख्य योगदान गरेको हुँदा उनको जीवनी अध्ययन, विश्लेषण गर्न आवश्यक मानिएको छ ।

२.१.१ जन्म

हरिहर पौडेलको जन्म वि.सं. २०२५ श्रावण २२ गते मंगलबार भारतको पूर्वीराज्य असमको डिब्रुगढ जिल्लाको तीनसुकियामा माता इमाकुमारीको कोखबाट भएको हो ।^४ उनका चार दाजुभाइ र तीन दिदीबहिनी छन् , आत्रेय गोत्रीय उपाध्याय ब्राह्मण परिवारका मोतीप्रसाद हरिहरका पिता पर्वत जिल्लाको धुवाँकोटका सम्पन्न किसान थिए ।^५ त्यस समय गाउँमा आयआर्जन (जीविकोपार्जन) का लागि निश्चित स्रोत नभएकाले जागिरको खोजमा मोतीप्रसाद गाउँले लाहुरेको साथ लागि छिमेकी

^१ बालकृष्ण पोखेल (निर्देशक), नेपाली वृहद् शब्दकोश, पाँचौँ संस्करण (काठमाडौँ : ने.रा.प्र.प्र., २०५८), पृ. ४७० ।

^२ कृष्णप्रसाद पराजुली, राम्रो रचना मिठो नेपाली, २० औँ आवृत्ति (काठमाडौँ : सहयोगी प्रेस, २०५४), पृ. ३०१ ।

^३ कपिल अज्ञात, लघुकथाका विशिष्ट प्रयोक्ता : हरिहर पौडेल, साप्ताहिक चितवन (वर्ष १४, अङ्क ११, पूर्णाङ्क ६५६, २०६६) पृ. ३ ।

^४ शोधनायकसँगको मौखिक अन्तर्वार्ता अनुसार ।

^५ ऐजन ।

राष्ट्र भारतको असमतर्फ लागेका थिए । मोतीप्रसादले भारतीय तेल निगममा स्थायी कर्मचारीका रूपमा जीवनका चौतीस वर्ष बिताएका थिए ।^६ यसरी कामको सिलसिलामा भारत रहँदा मोतीप्रसाद पौडेल र इमाकुमारी पौडेलका दोस्रो पुत्रका रूपमा हरिहर पौडेल यस धर्तीमा जन्मिएका थिए ।

तीनसुकियाको सवापत्थरमा मोतीप्रसादको आफ्नै जग्गाजमिन, घर खेतीपातीसमेत रहेको थियो । यसरी जागिरे जीवन बिताएका मोतीप्रसादले जीवनलाई नजिकबाट नियाल्ने मौका पाएका थिए । उनले जीवनका आरोह-अवरोह पार गर्नका लागि शिक्षाले सेतुको काम गर्छ भन्ने राम्ररी बुझेका थिए त्यसैले आफ्ना सन्तानलाई शिक्षाको उज्यालोबाट वञ्चित गर्नुहुन्न भन्ने महान् भावना लिएका थिए । उनले आफ्नो घरमा महाभारत, रामायण, चण्डी, श्रीस्वस्थानी व्रतकथाजस्ता प्रशस्त धार्मिक पुस्तकहरू राखेका थिए ।^७

२.१.२ बाल्यकाल र शिक्षादीक्षा

सम्पन्नशाली परिवारमा जन्मेका हरिहर पौडेलको बाल्यकाल अत्यन्त मायालु, स्नेहपूर्ण, सुखमय वातावरणमा बितेको थियो ।^८ बाल्यावस्थाले मानव जीवनको मार्गचित्र कोर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । उनी आफ्नो बाल्यवस्था अत्यन्त सुखमय र पूर्णस्वादले भरिएको ठान्दछन् ।^९ जीवनका विभिन्न पाटाहरूबाट बाल्यकाल हटाइदिँदा जीवन अपूर्ण कथा हुन्छ भन्ने धारणा हरिहर पौडेलको छ । प्रायः सबैको बाल्यकाल निर्मल, अबोध, चञ्चल, सरल प्रकृतिको हुन्छ, हरिहर पौडेलको बाल्यकाल पनि त्यस्तै किसिमका थियो । मोतीप्रसादले जीवनको प्रौढावस्थामा मात्र छोराछोरी जन्माउन सफल भएको हुँदा निःसन्देह उनलाई अत्यन्त मायालु र हार्दिक वातावरणमा हुर्काएका थिए ।^{१०}

‘घर नै बालबालिकाको पहिलो पाठशाला हो’ भन्ने भनाइ कथाकार पौडेलको जीवनबाट पनि अछुतो रहन सकेन । शिक्षाको महत्त्वलाई राम्रोसँग बुझेका मोतीप्रसादले हरिहर पौडेललाई घरमै राखेर अनौपचारिक शिक्षा दिने प्रबन्धसमेत मिलाएका थिए ।^{११} पाँच वर्षको कलिलो उमेरमै हरिहरका पिताले सवापत्थरको स्थानीय प्राथमिक विद्यालयमा उनको पढ्ने प्रबन्ध मिलाएर औपचारिक शिक्षाको श्रीगणेशसमेत गराइदिएका थिए ।^{१२}

^६ शोधनायकसँगको मौखिक अन्तर्वार्ता अनुसार ।

^७ ऐजन ।

^८ ऐजन ।

^९ ऐजन ।

^{१०} ऐजन ।

^{११} ऐजन ।

^{१२} ऐजन ।

सन् १९७० को दशकको सुरुका वर्षतिरैबाट भारतको असम राज्यमा गैर असमीरूप्रति सामाजिक दुर्व्यवहार गर्दै त्यहाँ बसेका नेपालीहरूलाई असम छोड्न बाध्य पार्न सुरु गरिएको थियो । लामो समयसम्म जागिरे जीवन बिताइसकेको र नेपालमा रहेकी आफ्नी आमाको स्वास्थ्य नाजुक भएकाले सन् १९७३ मा मोतीप्रसाद जागिरबाट राजीनामा दिई आफ्नो चल-अचल सम्पत्ति बेचबिखन गरी सपरिवार नेपाल फर्किएका थिए ।^{१३} आफ्ना पिताको नेपाल आगमनसँगै उनी पनि नेपाल फर्की राष्ट्रिय प्राथमिक विद्यालय आनन्दपुरमा आफ्नो कक्षा दुई र तीनको पढाइ पूरा गरे । त्यसपछि उनले कक्षा चारदेखि प्रवेशिकासम्मको पढाइ विश्वप्रकाश माध्यमिक विद्यालय मङ्गलपुरबाट पूरा गरे । उनी जेहेन्दार छात्र हुनुका साथै पढाइमा तेज भएको हुँदा सधैं प्रथम, द्वितीय स्थान ल्याई स्कुले जीवनमा पुरस्कृत हुँदै आएका थिए ।^{१४} प्रथम श्रेणीमा प्रवेशिका उत्तीर्ण गरेपछि हरिहर आफ्नो पढाइलाई अगाडि बढाउन वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस भरतपुरमा विज्ञान विषय लिएर आइ.एस्सी. अध्ययन गर्न थालेका^{१५} र वि.सं २०४४ सालमा प्रमाणपत्र तह उत्तीर्ण गरी २०४७ सालमा त्रिचन्द्र कलेज काठमाडौँबाट बी.एस्सी. उत्तीर्ण गरेका हुन् । त्यसपछि भौतिक शास्त्र केन्द्रीय शिक्षण विभाग कीर्तिपुरबाट वि.सं. २०५१ मा एम.एस्सीसम्मको अध्ययन पूरा गरेका छन् ।^{१६} यत्तिमा मात्र आफ्नो अध्ययनलाई सीमित नराखी उनले भारतको बनारस हिन्दू विश्वविद्यालय वाराणसीको भू-भौतिकशास्त्र विभागबाट नेपाल र यस बरिपरिको क्षेत्रको भूकम्पीय बनोट र जोखिम शीर्षकमा सन् २००८ मा विद्यावारिधिसमेत सम्पन्न गरेका छन् ।^{१७}

२.१.३ वैवाहिक र पारिवारिक स्थिति

जीवनसाथी विना जीवन नै अधुरो हुने महसुस गरी हरिहर पौडेल अठ्ठाइस वर्षको उमेरमा नारायणी अञ्चल चितवन जिल्ला भरतपुर, १० हाकिमचोक निवासी कौशिक गोत्रीय बोधराज शर्मा र मीरा रेग्मीका तीन छोरीहरूमध्ये कान्छी पुष्पा रेग्मीसँग वि.सं. २०४४ वैशाखमा विवाह बन्धनमा बाँधिन पुगेका थिए । तेइस वर्षको उमेरमा हरिहरको जीवनसंगिनी बन्न पुगेकी पुष्पा घरेलु, सामाजिक, बौद्धिक कार्यमा एक असल सहयोगी एवम् सहयात्रीका रूपमा रहेको कुरा थाहा भएको छ ।^{१८} आफ्नो भूमिका कुशलतापूर्वक निर्वाह गर्न सक्षम पुष्पा आफ्ना श्रीमान्ले कमै उमेरमा प्राप्त गरेको उच्चपद (सहप्राध्यापक) एवम् साहित्यिक, बौद्धिक क्षेत्रमा चलेको लोकप्रियता र नामले आफूलाई

^{१३} शोधनायकसँगको मौखिक अन्तर्वार्ता अनुसार ।

^{१४} ऐजन ।

^{१५} ऐजन ।

^{१६} ऐजन ।

^{१७} ऐजन ।

^{१८} ऐजन ।

ज्यादै खुसी लागेको बताएकी छन् ।^{१९} आफूलाई पत्नी प्रेमी रहेको बताउने हरिहर पौडेल एवम् पुष्पा पौडेलका दुई जना छोरीहरू छन् । जेठी छोरी अङ्किता र कान्छी छोरी अन्तराले बाबु आमाको अपार माया, प्रेम र स्नेहको छहारीमा आफ्नो बाल्यकाल सुखद र ममतामयी वातावरणमा बिताउँदै आएकी छन् । जेठी छोरी हाल कक्षा ९ मा अध्ययनरत छिन् भने कान्छी छोरी अन्तरा कक्षा ३ मा अध्ययनरत छिन् ।^{२०} सुशील, भद्र र सहयोगी पुष्पाले पनि नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर गरिसकेकी छिन् । साहित्यका क्षेत्रमा नारीप्रधान कथाहरू लेखेर पाइला चाल्दै गरेकी पुष्पा नारी हस्ताक्षरका रूपमा उभिन प्रयत्नशील देखिन्छिन् ।

२.१.४ आर्थिक अवस्था र पेसा

हरिहर पौडेलका पिताको पेसा जागिर थियो तापनि जागिरबाट अवकास प्राप्त गरेपछि भ.न.पा. १३ मा रहेको जग्गा जमिनमा खेतीपाती र गाईवस्तु पाल्ने गरेको देखिन्छ । हरिहरका पिता एक मेहनती, कर्मठ किसान भएकाले घरमै प्रशस्त अन्नपात र दुध दही हुने गर्थ्यो । पिताजीको पेन्सनका अतिरिक्त अरू सबै खर्च खेतीपातीबाट प्राप्त आम्दानीबाट हुने गर्थ्यो । मध्यम वर्गीय हरिहर पौडेलको पैतृक सम्पत्तिका रूपमा रहेको जग्गा जमिनमा विभिन्न किसिमको खेतीपाती हुने गरेको छ । कर्मठ, परिश्रमी, लगनशील, मेहनती र चतुर हरिहर पौडेल आफ्नो लागि आफैले आर्जन गर्नुपर्छ भन्ने लक्ष्यका साथ जीवनलाई क्रियाशील, स्वावलम्बी बनाउन तल्लीन छन् ।

वि.सं. २०५१ सालमा स्नातकोत्तर उत्तीर्ण गरी सोही वर्ष चार महिना आंशिक शिक्षकका रूपमा रही कार्य गरी पुस महिनाबाट वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस भरतपुरमा सहायक प्राध्यापकका रूपमा उनको प्राध्यापकीय पेसा सुरु भएको हो ।^{२१} वि.सं. २०५४ साल असारबाट उपप्राध्यापक पदमा खुला प्रतिस्पर्धाबाट स्थायी भएको पाइन्छ । सफलतालाई चुम्न खप्पिस हरिहर २०६६ सालमा पुनः पदोन्नति भई सहप्राध्यापक पदमा हालसम्म कार्यरत छन् । प्राध्यापकीय पेसा अँगाल्दा सधैं आर्थिक अभाव रहे तापनि यो पेसा स्वच्छ, पवित्र रहकोले आफू सन्तुष्ट रहेको बताएका छन् । आफूले ज्ञान दिएका विद्यार्थी उच्चपदमा पुग्न सफल भएको देख्दा आफ्नो जीवन नै सार्थक भएको मानेका छन् । यसरी आफ्नो पेसाप्रति सन्तुष्ट रहने हरिहरको मुख्य आम्दानीको स्रोत जागिर नै हो र यसबाट प्राप्त पैसाले उनको घर खर्च चलेको देखिन्छ ।^{२२} आफ्नै पेसासँग सम्बन्धित वागेश्वरी आदर्श कलेज नामक विज्ञान १०+२ शैक्षिक संस्था वि.सं. २०५४ मा स्थापना गरी सञ्चालनसमेत

^{१९} श्रीमती पुष्पासँगको मौखिक अन्तर्वार्ता अनुसार ।

^{२०} ऐजन ।

^{२१} ऐजन ।

^{२२} ऐजन ।

गरेका थिए र तीन वर्षसम्म सो संस्थामा आबद्ध रहेका थिए ।^{२३} यसका साथै उनले चितवनका विभिन्न उ.मा.वि.हरूमा भौतिक शास्त्र विषयको प्रध्यापन गरेको पाइन्छ । समग्ररूपमा हेर्दा उनी आफ्नो पेसामा कुशल, दक्ष र सफल देखिएका छन् । उनको आर्थिक अवस्था पनि सन्तोषजनक र सफल नै रहेको पाइएको छ ।

२.१.५ कार्यक्षेत्र र प्रवेश निरन्तरता

“आफू बाँचिरहेको समय र स्पेश नै मेरो लेखनको आन्तरिक प्रेरणा हो”^{२४} भन्ने पौडेल टाल्सटाय चेखभ, दोस्तोएभ्स्की, मिलान कुन्देरा, ग्रावियल ग्रासिया मार्खेज, निर्मल वर्मा, राजेन्द्र यादव आदिका लेख मन पराउँछन् । उनको कथालेखन यात्राचाहिँ मनुब्राजाकी र किशोर पहाडीको कथायात्राको नजिकबाट अगाडि बढेको देखिन्छ ।^{२५} स्कुले तहमा अध्ययन गर्दा विद्यालयमा हुने साहित्यिक प्रतियोगिताका लागि कविता लेख्ने क्रमबाट उनको साहित्यिक लेखन सुरु भएको हो । स्कुले जीवनमा पुस्तकालयमा रहेका साहित्यिक कृतिहरूको निरन्तर अध्ययनले साहित्यप्रति उनको रुचि बिस्तारै बढ्दै गयो । प्रवेशिका पछिको फुर्सदको समयमा नारायणगढ स्थित नारायणी पुस्तकालयका सबैजसो महत्त्वपूर्ण साहित्यिक कृतिहरू र साहित्यिक पत्रिकाको अध्ययनपछि आफू साहित्य लेखनतर्फ आकर्षित भएको मान्दछन् । हिन्दी साहित्यका थुप्रै कथा, उपन्यास पढेपछि भने उनी कथा लेखनतर्फ आकर्षित भएका छन् । वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस भरतपुरको पुस्तकालयमा रहेका साहित्यिक पुस्तक, पत्रिका आदिको अध्ययनले पनि उनको साहित्यिक अध्ययनको गहिराइ बढाउँदै लग्यो । यसरी प्राप्त गरेको साहित्यिक खुराकले उनको कथा, कविता लेख्ने क्रमलाई तीव्रता र गुणस्तरीयता प्रदान गर्‍यो । यसै गरी वि.सं. २०४२ सालमै गुलाफबाग नारायणपुरमा स्थानीय युवाहरूको सक्रियतामा स्थापित समाज सेवा युवा क्लबले मासिक रूपमा प्रकाशित गर्ने भित्ते पत्रिका जुनकीरीका सम्पादक मण्डलमा रही उनले कार्य गरेका र सोही पत्रिकामा आफ्ना कविताहरू छपाउन लागेका थिए ।^{२६} समाज सेवा युवा क्लबले स्थापना गरेको पुस्तकालय र त्यसले आयोजना गर्ने साहित्यिक गोष्ठीहरूले उनको लेखन कार्यमा परिमाणात्मक र गुणात्मक वृद्धि गर्दै लगेको पाइन्छ । २०४२ पछिका दुई वर्षमा उनले थुप्रै साहित्यिक गोष्ठीहरूमा कविता वाचन गरी पुरस्कारसमेत हासिल गरेको देखिन्छ । वि.सं. २०४३ चैत्रमा उनका दुई कविता *चिसो पेट्टीमा समय र वर्तमान युद्ध एक टिप्पणी राष्ट्रपुकार* साप्ताहिकमा काठमाडौँबाट प्रकाशित भएको पाइन्छ । यो नै उनको पहिलो

^{२३} ऐजन ।

^{२४} सीताराम कोइराला (सम्पा.), *लेखु त आफूलाई अभिव्यक्त गर्नु हो, संवादमा झप्टाहरू*, (काठमाडौँ : नारी साहित्य प्रतिष्ठान, २०६४), पृ. १५२ ।

^{२५} लक्ष्मणप्रसाद गौतम, *चितवनको कथा साहित्य परम्परा र पृष्ठभूमि, चितवनको साहित्य सर्वेक्षण र विश्लेषण*, (चितवन : चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान, २०५२), पृ. ८७ ।

^{२६} शोधनायकसँगको मौखिक अन्तर्वार्ता अनुसार ।

प्रकाशित कविता हो ।^{२७} २०४४ सालमै उनको एक दर्जनभन्दा बढी कविताहरू साप्ताहिक पत्रिकाहरू मधुपर्क, छहरो आदिमा प्रकाशित भएका छन् । मधुपर्क, गरिमा आदि नेपाली र हंस, सारिका आदि हिन्दी साहित्यिक पत्रिकाको २०४२ देखि निरन्तर रूपमा अध्ययन गरेका पौडेलले प्रवीणता प्रमाणपत्र तह उत्तीर्ण गरेपछि बी.एस्सी. अध्ययनका लागि काठमाडौं गएपछि उनका रचनाहरू नियमित रूपले प्रकाशित हुने क्रम सुरु भएको पाइन्छ । उनको पहिलो प्रकाशित कथा कारण (२०४४, समष्टि) हो । सोही वर्ष उनका कलाकार उत्साह, आत्महत्याको प्रयास गरिमा आदि पत्रिकामा उक्त कथाहरू प्रकाशित भएका थिए । त्यसपछि उनको कथा, लेखन र प्रकाशनको क्रम निरन्तर चलिरहेको पाइन्छ । लघुकथाका युवा माली^{२८} पौडेलको बाटो र विचार पहिलो प्रकाशित लघुकथा हो । २०५४ सालदेखि उनका थुप्रै लघुकथाहरू विभिन्न साहित्यिक पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित भएका छन् । उनको एउटा लघुकथासङ्ग्रह कालो उज्यालो (२०६२) पनि प्रकाशित भइसकेको छ । आफ्नो साहित्यिक यात्रालाई निरन्तर अगाडि बढाउने क्रममा उनका थुप्रै यात्रा संस्मरण, मुक्तक, समीक्षा, गजल पनि निरन्तर प्रकाशित भएको देखिन्छ । उनको कलम अनुवादतर्फ पनि सक्रिय देखिन्छ । उनले फ्रान्स काफकाका अस्तित्ववादी चिन्तनले भरिएका कथाहरूको नेपालीमा अनुवादसमेत गरेका छन् । उनले नेपालीमा अनुवाद गरेका कथाहरू रूखहरू र एउटा सानो कथा हो । त्यस्तै युयुत्स आरडी शर्माको विसङ्गतिवादी, अस्तित्ववादी चेतनाले भरिएका दुई कविताको पनि नेपाली अनुवाद गरेका छन् । मेसेडोनियाका महाकवि योजो वोस्केभस्कीका केही कविताहरू पनि उनको अनुवादकत्वमा नेपालीमा प्रकाशित भएका छन् ।

हरिहर पौडेलले थुप्रै पुस्तक पत्रपत्रिकाहरू सम्पादन गरेका छन्, जसको विवरण यसप्रकार रहेको छ :

- क. चिन्तन (कथाप्रधान द्वैमासिक पत्रिका) २०४८
  - ख. चितवनको साहित्य सर्वेक्षण र विश्लेषण २०५२
  - ग. शब्दहरू अविराम यात्रामा (संयुक्त कवितासङ्ग्रह) २०५९
  - घ. मधूलिका (राष्ट्रिय साहित्यिक पत्रिका) २०५५ देखि निरन्तर
- हरिहर पौडेलका हालसम्म प्रकाशित साहित्यिक कृतिहरू यसप्रकार छन् :
- क. इतिवृत्त कथासङ्ग्रह (२०५१, चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान)
  - ख. कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रह (२०६२, चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान)
  - ग. नोबेल पुरस्कार विजेता साहित्यकारहरूको जीवनी (सहलेखन) २०६२, रत्नपुस्तक भण्डार, काठमाडौं ।
  - घ. अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रह (२०६६, चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान)

^{२७} ऐजन ।

^{२८} कपिल अज्ञात, लघुकथाका विशिष्ट प्रयोक्ता हरिहर पौडेल, साप्ताहिक चितवन, (वर्ष १४, अङ्क ११, पूर्णाङ्क ६५६), पृ. ३ ।

हरिहर पौडेल साहित्यकारका अतिरिक्त विज्ञानका विद्यार्थीसमेत भएकाले विज्ञान विषयसँग सम्बन्धित पुस्तकहरू पनि प्रकाशित गरेका छन्, ती यसप्रकार रहेका छन् :

क. भौतिक शास्त्रका नोबेल पुरस्कार विजेता (विद्यार्थी पुस्तक भण्डार, काठमाडौं, २०५८)

ख. विज्ञान शब्दकोश सहलेखन (नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान, २०६०)

यी पुस्तकाकार कृतिका अतिरिक्त फुटकर लेख, रचनातर्फ पनि उनको कलम द्रुततर गतिमा अगाडि बढेको देखिन्छ । उनका लघुकथा, कविता, यात्रा संस्मरण, मुक्तक, गजल आदि साहित्यिक रचनाहरू गरिमा, मधुपर्क, रूपरेखा, मिर्मिरे, अभिव्यक्ति, आरोहण, मारुनी, पल्लव, दोभान, आयाम, तन्नेरी, गोरखापत्र, अक्षर, सगर, रत्नश्री, चिन्तन, जनमत आदि दर्जनौं पत्रपत्रिकाहरूमा निरन्तर रूपमा प्रकाशित भएका छन् ।^{२९} यसरी उनका हालसम्म पाँच दर्जनजति कथा, चार दर्जनजति कविता, एक दर्जन यात्रा संस्मरण, डेढ दर्जनजति मुक्तक, आधा दर्जनजति गजल प्रकाशित भएको पाइन्छ ।

उनले समकालीन साहित्यकर्मीहरू खुमनारायण पौडेल, लक्ष्मणप्रसाद गौतम, लीलामणि भट्टराई, धर्म प्रधान 'अकिञ्चन', प्रकाश थापासँग मिलेर २०५१ सालमा नेपाली भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिको संरक्षण, सम्बर्द्धन र समन्वयनका लागि उत्कृष्ट कृतिको प्रकाशन, प्रतिभा, सम्मान आदिका माध्यमबाट विशिष्ट साहित्यिक योगदान पुऱ्याउने उद्देश्यले चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान नामक साहित्यिक संस्था स्थापना गर्न र संगठित रूपमा अगाडि बढाउन विशेष योगदानसमेत दिएको देखिन्छ । साथै उक्त संस्थामा संस्थापक उपाध्यक्षसमेत रही सक्रिय रूपमा साहित्यिक गतिविधिमा संलग्न रहेको देखिन्छ ।^{३०} चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठानले अनुसन्धानात्मक, सृजनात्मक स्तरीय कृतिहरू प्रकाशन गर्दै जाने क्रममा हालसम्म विभिन्न लेखकहरूका पन्ध्र पुस्तक प्रकाशित गरिसकेको छ भने मधूलिका नामक राष्ट्रिय साहित्यिक पत्रिका निरन्तर प्रकाशित गरिरहेको छ । यसका अतिरिक्त सो संस्थाले विभिन्न साहित्यिक कार्यक्रमहरू पनि निरन्तर रूपमा गर्दै आएको छ ।

विज्ञान एउटा जटिल विषय हुँदाहुँदै पनि विज्ञानका कुरा सबैले बुझ्नुपर्छ भन्ने मान्यता राखी सरल, सहज रूपमा विज्ञान विषयक लेखहरू पौडेलले प्रकाशित गराइसकेका छन् । यसका अतिरिक्त उनले आफ्नो विषयगत शोध, अनुसन्धान गरेर लेखेका अनुसन्धानात्मक शोधपत्रहरू सम्बन्धित विषयका राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय जर्नलहरूमा डेढ दर्जनभन्दा बढी प्रकाशित भएका छन् । साथै स्नातक तहका भौतिकशास्त्रका विद्यार्थीका लागि उनले सहलेखनका रूपमा तीनवटा पाठ्यपुस्तक लेखेका छन् । यसरी प्राध्यापकीय कार्यमा लागेका हरिहरले फुर्सदको समयको सही सदुपयोग गर्दै नेपाली साहित्यको उत्थानमा जग थप्ने कार्य गरेका छन् ।

^{२९} शोधनायकसँगको मौखिक अन्तर्वार्ता अनुसार ।

^{३०} ऐजन ।

२.१.६ सामाजिक क्षेत्रमा संलग्नता

मानिस सामाजिक प्राणी हो तसर्थ ऊ समाजबाट छुट्टै रहेर आफ्नो छुट्टै अस्तित्व स्थापित गर्न सक्दैन । त्यसैले प्रत्येक मान्छे समाजमा हुने सकारात्मक कार्यहरूमा आफूलाई पनि समावेश गराएर आफ्नो छुट्टै पहिचान बनाउन चाहन्छ । हरिहर पौडेल पनि यस्तै उच्च विचारका साथ सामाजिक उन्नतिका निम्ति सक्रिय देखिन्छन् । उनले गाउँमा विशेषतः युवा जमातमा पठनपाठन गर्ने संस्कृतिको विकास होस् भन्ने महान् उद्देश्य लिएर समकालीन मित्रहरूसँग मिलि २०४२ सालमा समाजसेवा युवा क्लब गठन गरेको देखिन्छ । समाजसेवा युवा क्लबमा आर्थिक अभाव भएकाले देउसी भैलो कार्यक्रम गरी उक्त कार्यक्रमबाट प्राप्त पैसाले पुस्तकालयमा साहित्यिक कृतिहरू किन्ने प्रबन्ध मिलाई एकदशक उक्त पुस्तकालय चलाएको देखिन्छ । हरिहर पौडेल आफ्ना सहकर्मीसँग मिली २०५१ सालमा चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान जस्तो गरिमामय साहित्यिक संस्थाको स्थापना गरी चितवनको साहित्यिक गतिविधिलाई अग्रता दिलाउन निरन्तर क्रियाशील देखिन्छन् ।^{३१} उनी हाल उक्त संस्थाको अध्यक्ष पदमा समेत रहेका छन् । प्रध्यापकीय जीवनमा २०५२-२०५४ सालसम्म नेपाल प्राध्यापक सङ्घ वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस भरतपुरको सचिव पदमा रही कार्यभार सम्हालेको देखिन्छ ।^{३२} यसैगरी उनी २०५७-२०५९ को समयमा वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पसको सहायक क्याम्पस प्रमुखका रूपमा एक पूर्ण कार्यकाल सम्हालेका थिए । हाल उनी क्याम्पसको स्नातकोत्तर तह भौतिकशास्त्रको कार्यक्रम संयोजक रहेका छन् । हरिहर पौडेलले समाजका विभिन्न धार्मिक, सामाजिक सङ्घ संस्थाहरूमा प्रशस्त आर्थिक सहयोगसमेत गरेका छन् ।^{३३} उनी नेपाल रेडक्रस सोसाइटीको आजीवन सदस्य बन्नुका साथै नेपाल भौतिक विज्ञान समाजका आजीवन सदस्य पनि हुन् ।^{३४} उनी त्रिभुवन विश्वविद्यालय, भौतिकशास्त्र विषयका विषय समितिका सदस्य पनि हुन् ।

यस्तै गरी उनले विद्यार्थी जीवनमा दुई पटक विद्यार्थी युनियनको चुनाव पनि लडे । यसका अतिरिक्त उनी २०५१/०५२ मा कान्तिपुर दैनिकका चितवन संवाददाता भई कार्य गरेको देखिन्छ । हाल उनी नेपाली काँग्रेसका क्रियाशील सदस्य पनि छन् । उनले प्रजातान्त्रिक विचार समाजका चितवन जिल्ला सचिव भई कुशलतापूर्वक कार्य सम्पन्न गरेका छन् । यसरी विभिन्न साहित्यिक, सामाजिक सङ्घ संस्थासँग आबद्ध हुँदै उनले आफ्नो पृथक अस्तित्व बनाउन सङ्घर्ष गरेको देखिन्छ ।

२.१.७ रुचि र भ्रमण

मानिसका आ-आफ्नै रुचि हुन्छन् जसले उसको व्यक्तित्व निर्माणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । हरिहर पौडेलको रुचिको विषय अध्ययन नै हो । अध्ययनलाई आफ्नो रुचि मान्ने हरिहर

^{३१} कपिल अज्ञात, लघुकथाका विशिष्ट प्रयोक्ता हरिहर पौडेल, साप्ताहिक चितवन, (वर्ष १४, अङ्क ११, पूर्णाङ्क ६५६), पृ. ३ ।

^{३२} शोधनायकसँगको मौखिक अन्तर्वार्ता अनुसार ।

^{३३} ऐजन ।

^{३४} ऐजन ।

पौडेलले राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय (हिन्दी, बंगाली, अङ्ग्रेजी, रूसी, यूरोपियन) भाषाका सबैजसो उच्चकोटिका साहित्यिक कृतिहरूको अध्ययन गरेका छन् ।^{३५} साहित्यिक कार्यक्रममा जान त्यति नरुचाउने उनी, त्यस्ता कार्यक्रममा स्तरीयता नहुने र समय धेरै खर्च हुने मान्छन् । आफ्नो प्रचार-प्रसार गर्न मरिमेटनेहरूप्रति आफ्नो वितृष्णा रहेको बताउँछन् । विशेष गरी सादा खाना खान मन पराउने पौडेलको सबै खानाप्रति समान रुचि देखिन्छ ।^{३६} हालसम्म धुम्रपान र सूतिजन्य पदार्थ सेवन नगरेका पौडेल साथीभाइसँग रमाइलोको मौसममा भने कहिलेकाहीं मद्यपान गरेको पनि बताउँछन् ।

खेलकुदतर्फ उनको सबैभन्दा मनपर्ने खेल फुटबल हो । विद्यार्थी कालमा उनी फुटबलका कुशल खेलाडी पनि थिए । प्रायः एकान्तमा बसेर अध्ययन गर्न रुचाउने पौडेल मन्द लयका क्लासिकल गीत सङ्गीत सुन्नमा आफ्नो रुचि रहेको बताउँछन् ।^{३७}

आफ्नो अध्ययन अनुसन्धानको क्रममा उनले आफ्नो देशका अलावा थुप्रै विकसित राष्ट्रहरूको समेत भ्रमण गरेका छन् ती हुन् : इटाली, जर्मनी, अष्ट्रिया, मेसोडोनीया, फ्रान्स, बंगलादेश, भारत आदि ।^{३८} उनले यिनै भ्रमणसँग सम्बन्धित आठवटा यात्रा संस्मरण पनि लेखेका छन् । नेपालको लगभग आधा भू-भाग भ्रमण गरेका पौडेल आफ्नो भ्रमणले साहित्य लेखनमा मलजल पुगेको बताउँछन् ।

२.१.८ सम्मान र पुरस्कार

सर्जकका लागि पुरस्कार र सम्मान आवश्यक छ । सर्जक ऊर्जाशील रहेकै अवस्थामा पुरस्कार र सम्मान दिइयो भने निश्चय नै सृजनात्मक क्षमतामा वृद्धि गराउँछ, जसले गर्दा साहित्यको श्रीवृद्धिमा ठूलो योगदान पुग्छ, तर हामीकहाँ भएको 'ज्यूँदो छँदा तिरस्कार मरेपछि नमस्कार' भन्ने चलन गलत हो ।^{३९} हरिहर पौडेल विद्यार्थी अवस्थादेखि नै पढाइमा मेहनती, लगनशील एवम् अध्ययनशील भएको हुँदा आफूले उत्कृष्ट अङ्क ल्याई पुरस्कृत भएको बताउँछन् ।^{४०} लेखन क्षेत्रमा भने उनको पहिलो कथासङ्ग्रह इतिवृत्त (२०५१) ले नारायणी वाङ्मय पुरस्कार (२०५२ वीरगञ्ज) प्राप्त गरेको थियो । सो पुरस्कारबाट सम्मानित हुने उनी चितवनका प्रथम साहित्यिक स्रष्टा हुन् ।^{४१}

^{३५} शोधनायकसँगको मौखिक अन्तर्वार्ता अनुसार ।

^{३६} श्रीमती पुष्पासँगको मौखिक अन्तर्वार्ता अनुसार ।

^{३७} शोधनायकसँगको मौखिक अन्तर्वार्ता अनुसार ।

^{३८} ऐजन ।

^{३९} पूर्णप्रसाद शर्मा अधिकारी, *साहित्यमा लाग्नु कुमार्गमा लाग्नु होइन, वर्णपट*, (वर्ष १, अङ्क १, २०६२), पृ. ९ ।

^{४०} शोधनायकसँगको मौखिक अन्तर्वार्ता अनुसार ।

^{४१} ऐजन ।

यसै गरी २०५२ सालमा चितवन साहित्य परिषदले उनलाई सम्मान पत्र प्रदान गरेको छ । उनलाई राष्ट्रिय साप्ताहिक चितवन पत्रिकाले आधुनिक नेपाली कथा, कविता र राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय जीवनीका माध्यमबाट नेपाली साहित्यको निरन्तर सेवा गरेवापत सम्मान पत्र प्रदान गरेको छ । चालिसको दशकबाट नेपाली भाषा साहित्यका कथा, कविता, यात्रा-संस्मरण, विज्ञान शब्दकोश, साहित्यिक र वैज्ञानिकहरूको जीवनी लेखन लगायत विविध विधामा साधनारत रहँदै चितवनको साहित्यिक सङ्घ संस्थाको उन्नयनमा समेत निरन्तर सक्रिय भई विशेषतः नेपाली आख्यान एवम् प्रयोगवादी कथा लघुकथा लेखनको क्षेत्रमा पुऱ्याउनुभएको विशिष्ट योगदानको उच्च कदर गर्दै चितवन साहित्य परिषदले २०६८ सालको चि.सा.प. प्रतिभा पुरस्कारले सम्मानित गरेको छ । यसैगरी विशेषतः नेपाली आख्यान एवम् प्रयोगवादी, उत्तर आधुनिक लेखनको क्षेत्रमा गरेको योगदानका लागि अभिव्यञ्जना साहित्य प्रतिष्ठान, चितवनले 'अभिव्यञ्जना साहित्य सम्मान- २०६८' सपर्मण गरेको छ । यसै गरी सन् २००८ मा बनारस हिन्दू विश्वविद्यालय भारतबाट जियोफिजिक्स विषयमा पी.एच.डी. गरेवापत नेपालका महामहिम राष्ट्रपतिबाट २०६६ साल भाद्र २३ मा 'क' श्रेणीको नेपाल विभूषणबाट विभूषित गरिएको छ । हरिहर पौडेलले नेपाली साहित्यको उत्थानमा गरेको योगदानको उच्च मूल्याङ्कन गर्दै विभिन्न सम्मान, कदरपत्र र पुरस्कार प्रदान गरिएको छ ।

२.१.९ जीवन दर्शन

हरिहर पौडेल कर्मठ र कर्मशील जीवनमा विश्वास राख्दछन् । जीवन महत्त्वपूर्ण छ, त्यसैले यो जीवनको अधिकतम सदुपयोग गर्दै मानव जातिका हितका लागि आफ्नो क्षमताले भ्याएसम्म कार्य गर्नुपर्छ भन्ने उनको धारणा छ । उनी धार्मिक, रुढी, अन्धविश्वासप्रति पटककै विश्वास गर्नु हुँदैन भन्ने विचार राख्छन् । जीवनलाई सधैं सकारात्मक सोंचले हेर्नुपर्छ र आत्मगौरव हुने काम गर्नुपर्छ भन्ने धारणा उनको छ । मानिसले सकेसम्म अरूलाई सहयोग गर्नुपर्छ, यदि कसैलाई सहयोग गर्न सकिँदैन भने अरूलाई नोक्सान पुग्ने काम कहिल्यै गर्न हुँदैन भन्छन् । मानिसको कर्म नै उसको सही व्यक्तित्व हो भन्ने हरिहर अध्ययनले लेखकको सोंचलाई निखाउँ भन्ने मान्यता राख्छन् ।

२.२. निष्कर्ष

भारतको पूर्वी राज्य असमको डिब्रुगढ जिल्लाको तीनसुकियामा माता इमाकुमारी र पिता मोतीप्रसादका दोस्रो पुत्र हरिहर पौडेल चितवनमा बसाइसराइँ गरी विश्वप्रकाश मा.वि. मङ्गलपुरबाट एस.एल.सी. उत्तीर्ण गरी चितवनकै वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस भरतपुरबाट आइ.एस्सीसमेत उत्तीर्ण गरी उच्च शिक्षाका लागि राजधानी काठमाडौँ गई त्रिचन्द्र कलेजबाट विज्ञान विषयमा एम.एस्सीसम्मको अध्ययन र बनारस हिन्दू विश्वविद्यालयको भू-भौतिकशास्त्र विभागबाट विद्यावारिधिसमेत गरेका छन् । उनले वि.सं २०५१ मा स्नातकोत्तर गरी वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस भरतपुरमा चार महिना आंशिक शिक्षकका रूपमा र त्यसपछि सहायक प्राध्यापकका रूपमा शिक्षण

गरेका थिए । २०५४ मा उनी पदोन्नती भई उपप्राध्यापक र २०६६ मा सह-प्राध्यापक भई हालसम्म कार्यरत छन् । उनले चितवनकै थुप्रै अन्य विभिन्न १०+२ मा पनि अध्यापन गर्दै आएका छन् ।

यसरी व्यक्तिगत स्वार्थलाई तिलाञ्जली दिँदै शिक्षणजस्तो पवित्र सेवामा लागेका पौडेलको वि.सं. २०४४ सालमा पुष्पा रेग्मीसँग वैवाहिक सम्बन्ध गाँसिएको छ । उनका दुई छोरी अङ्किता र अन्तरा सहितको चार जनाको परिवार पौडेलको मासिक तलब तथा खेतिपातीबाट प्राप्त आयले अगाडि बढेको छ । विभिन्न साहित्यिक लेख, रचना र साहित्येतर लेखनमा समेत दख्खल राख्ने पौडेल फुर्सद पाउनासाथ प्रायः घरमै बसी अध्ययन तथा सिर्जनामा नै व्यस्त देखिन्छन् । मूलतः कथाकारका रूपमा परिचित पौडेलका इतिवृत्त कथासङ्ग्रह, कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रह, अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रह, नोबेल पुरस्कार विजेता साहित्यकारहरू जीवनी प्रकाशित हुनुका साथै साहित्येतर विषयका भौतिक शास्त्रका नोबेल पुरस्कार विजेताहरू, विज्ञान शब्दकोश (सह-लेखन) पुस्तकाकार कृति प्रकाशित भइसकेका छन् । यसका अतिरिक्त प्रशस्तै फुटकर कविता, गजल, मुक्तक आदि रचनाहरू प्रकाशित भएका छन् । उनको पहिलो कथासङ्ग्रहले नारायणी वाङ्मय पुरस्कार (विरगञ्ज) २०५१ प्राप्त गरेको छ । उक्त पुरस्कारबाट पुरस्कृत हुने पौडेल चितवनका प्रथम स्रष्टा हुन् ।

परिच्छेद : तीन

साहित्यकार हरिहर पौडेलको व्यक्तित्व

३.१ पृष्ठभूमि

कुनै व्यक्तिको परिचय भनेको नै उसको व्यक्तित्व हो । जीवनका विविध पक्षहरू र समाजसँगको सम्बन्धका आधारमा व्यक्तिको व्यक्तित्व निर्माण हुन्छ । कुनै व्यक्तिको वैयक्तिक विशेषतालाई देखाउने गुण व्यक्तिको निजीपन वा व्यक्तिले आफूलाई प्रभावित पार्ने व्यक्ति विशेषमा निहित विशेषताहरूलाई व्यक्तित्व भनिन्छ ।^१ यसरी व्यक्तिमा निहित व्यक्तित्वलाई आन्तरिक र बाह्य व्यक्तित्व गरी दुई भागमा बाँड्न सकिन्छ । बाहिरबाट हेर्दा देखिने रूपाकृतिलाई बाह्य व्यक्तित्व भनिन्छ । यो एउटा आवरण मात्र भएको हुँदा आकर्षणको केन्द्र मानिएता पनि व्यक्तिको मूल्याङ्कनको आधार त्यसलाई मात्र बनाउनु हुँदैन । व्यक्तिभित्र रहेका आन्तरिक क्षमता, प्रतिभा, सिर्जनशीलतामा उसको आन्तरिक व्यक्तित्व निहित हुन्छ र बाह्य व्यक्तित्वको तुलनामा यो ज्यादै प्रभावकारी र महत्त्वपूर्ण हुन्छ । हामीले के पनि भन्न सक्छौं भने बाह्य व्यक्तित्वले आन्तरिक व्यक्तित्वलाई आभूषणका रूपमा सजाएको हुन्छ । सबै व्यक्ति भिन्न-भिन्न व्यक्तित्वले भरिपूर्ण हुन्छन् । समाजका त्यस्ता सबै व्यक्तिको जीवनका विविध पाटाहरू अध्ययन विश्लेषण गर्न प्रायः असम्भव हुने हुँदा समाजका महत्त्वपूर्ण क्षेत्र जस्तै साहित्य, राजनीति, सामाजिक, धार्मिक आदि समाजलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण योगदान दिने प्रतिभाशाली व्यक्तिको व्यक्तित्वलाई मात्र महत्त्वपूर्ण ठानी त्यसको अध्ययन गरिन्छ । यस्तै व्यक्तिहरूको सूचीमा सिर्जनशील साधक हरिहर पौडेलको व्यक्तित्वले पनि प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपमा समाजमा सकारात्मक सन्देश दिएको हुँदा उनको व्यक्तित्वलाई पनि विविध पाटाहरूमा छुट्याएर अध्ययन गरिएको छ ।

३.१.१ बाह्य व्यक्तित्व

भट्ट बाहिरबाट हेर्दा स्पष्ट रूपमा देखिने शारीरिक वनावटलाई बाह्य व्यक्तित्व भनिन्छ । गोलो, उज्यालो, चम्किलो अनुहार त्यसमा चम्किलो दन्तलहर, मुस्कानमा अवतरित हुँदा फक्रिएको गुलावभैँ देखिने सौम्य शान्त र स्निग्ध भद्र, भावुक र शालीन केही लज्जालु लक्षणले युक्त विधाताले नौनी र गुलाफ मिलाएर वडा परिश्रमले बनाएजस्तो डा. हरिहर पौडेलको बाह्य व्यक्तित्वले हर कसैलाई सहजै प्रभाव पार्न सक्छ । उनको बोलि पनि सरल, सहज र निश्चल भावबाट उठेको मिठासयुक्त अनुभव हुन्छ । उनको न बढी दुब्लो न बढी मोटो उच्च गोर्खाली कदमा सलक्क परेको शरीर, चिटिक्क परेको अनुहार, सधैं वसन्त ऋतुले पछ्याइरहेजस्तो देखिन्छ । अर्थात् उनी सदावहार

^१ बालकृष्ण पोखेल (निर्देशक), नेपाली बृहद् शब्दकोश, पाँचौं संस्करण, (काठमाडौं : नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान, २०५८), पृ. ११७५ ।

जवान देखिन्छन् । उनको मोहडा हेरि उमेरको अनुमान गर्न सायद मै हुँ भन्ने बुझ्नुलाई पनि मुश्किल पर्छ ।^२

३.१.२ आन्तरिक व्यक्तित्व

चर्म चक्षुका सहायताले बाह्य व्यक्तित्वको ज्ञान सजिलै हुन्छ, त्यत्ति सजिलैसँग आन्तरिक व्यक्तित्वको अनुमान लगाउन सकिँदैन । यो व्यक्तिभित्र लुकेको हुन्छ र उचित समय, स्थान र वातावरणमा मात्र प्रस्फुटित हुन्छ । आन्तरिक व्यक्तित्व निर्माणमा व्यक्तिको पारिवारिक पृष्ठभूमि, सामाजिक, आर्थिक पक्ष, धार्मिक, सांस्कृतिक परिवेश, शिक्षादीक्षाजस्ता कुराहरूले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ । आन्तरिक व्यक्तित्व निर्माणमा वैयक्तिक रुचि र स्वभावको पनि उत्तिकै महत्त्वपूर्ण हात रहेको पाइन्छ । सानै उमेरदेखि साहित्यप्रति रुचि राख्ने उनी भट्ट हेर्दा रवाफिलो, मृदुभाषी देखिन्छन् तापनि खरोमिजास, अध्ययनशील, चिन्तनशील, सिर्जनशील, परिश्रमी, सामाजिक अव्यवस्था तथा कुसंस्कारविरुद्ध विद्रोहको स्वर उराल्ने दृढ, निडर, भ्रमणशील स्वच्छन्द प्रवृत्ति उनको आन्तरिक व्यक्तित्वको परिचायकका पाटा हुन् ।

यसरी हरिहर पौडेलको आन्तरिक व्यक्तित्वलाई साहित्यिक व्यक्तित्व र साहित्येतर गरी दुई भागमा बाँड्न सकिन्छ :

	अ. कवि व्यक्तित्व
	आ. कथाकार व्यक्तित्व
	इ. मुक्तककार व्यक्तित्व
	ई. गजलकार व्यक्तित्व
	उ. नियन्त्राकार व्यक्तित्व
क) साहित्यिक व्यक्तित्व	ऊ. कोशकार व्यक्तित्व
	ए. समीक्षक व्यक्तित्व
	ऐ. अनुवादक व्यक्तित्व
	ओ. वार्ताकार व्यक्तित्व
	औ. जीवनी लेखक व्यक्तित्व
	अ. प्राध्यापक व्यक्तित्व
	आ. सामाजिक व्यक्तित्व
ख) साहित्येतर व्यक्तित्व	इ. राजनैतिक व्यक्तित्व
	ई. वैज्ञानिक व्यक्तित्व

^२ कपिल अज्ञात, लघुकथाका विशिष्ट प्रयोक्ता: हरिहर पौडेल, साप्ताहिक चितवन (वर्ष १४, अङ्क ११, पूर्णाङ्क ६५६, २०६६) पृ. ३ ।

३.१.२.१ कवि व्यक्तित्व

हरिहर पौडेल मूलतः कथाकार भए तापनि उनको साहित्यिक क्षेत्रमा प्रवेश भने कविताबाट नै भएको देखिन्छ । राष्ट्रपुकार साप्ताहिक २०४३ चैत्रमा उनका दुई कविता चिसो पेटिमा समय र वर्तमान युद्ध : एक टिप्पणी नामक कविता प्रकाशित भएको थियो र यी नै हरिहर पौडेलका प्रथम प्रकाशित कविता हुन् । यसपछि उनका दर्जनौं कविता विभिन्न साहित्यिक पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित भएका छन् । यसरी चार दर्जन जति कविता उनले लेखे तापनि विभिन्न कारणहरूले गर्दा तिनीहरू सङ्ग्रहका रूपमा हामी माझ आउन सकेको पाइँदैन ।

हरिहर पौडेलका कविताहरू गद्यशैलीमा लेखिएका छन् । उनका कविताहरूमा सामाजिक सङ्गतिहीनताप्रति व्यङ्ग्य, समाजका विकृति विसङ्गतिको चित्रण, निराशा, कुण्ठाको चित्रण, प्रविधि संस्कृतिको प्रयोग र विज्ञान चेतना प्रणयपरक, रागात्मक चेतनाको अभिव्यक्ति, युगीन चेतना र विश्वबोधको प्रस्तुति, मुक्तकीय ढाँचा, भाव र अनुभूतिको सूक्ष्म प्रयोग, व्यक्तिका कमजोरी र मानसिकताको प्रस्तुति, भाव अनुकूलका बिम्ब प्रतीक र मिथकहरूको प्रयोग र सरल सहज भाषा भएर पनि भावका गम्भीरताजस्ता कुराहरू उनका कवितामा पाइन्छन् ।^३

हरिहर पौडेलका हालसम्म विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा फुटकर प्रकाशित उपलब्ध कविताहरूको विवरण यसप्रकार छ :

क्र.सं.	शीर्षक	प्रकाशित पत्रिका	प्रकाशन मिति
१.	चिसो पेटिमा समय	राष्ट्रपुकार	२०४३ चैत्र
२.	वर्तमान युद्ध : एक टिप्पणी	"	"
३.	अविरल यात्रा	छहरो	२०४४ असोज
४.	जाडो र काठमाडौं	नवकविता	२०४५ वैशाख
५.	रक्तपात	"	२०४७ वैशाख
६.	भन्नुपर्ने कुरा	"	२०४८ वैशाख
७.	मौसमको गीत	"	२०४९ असार
८.	धेरै दिनपछि एकदिन	"	२०५० भाद्र
९.	नगरबसको यात्रा	"	२०४८ शिशिर
१०.	पतझडमा वृक्ष	"	२०५१ शरद्
११.	एकान्तको एउटा नदी	"	२०५२ पुष
१२.	शीत परेको रात	"	२०५२ पुष
१३.	विश्वास दिए पुग्छ	सूर्यमुखी	२०४५ वैशाख
१४.	मुमूर्षा त्याग्न चाहेको छ मनले	मधुपर्क	२०४४ माघ

^३ लक्ष्मणप्रसाद गौतमसँगको मौखिक अन्तर्वार्ता अनुसार ।

१५.	त्यो केटीप्रति	अभिव्यक्ति	२०४५ भाद्र
१६.	पर्खालको राप	बगर	२०४५ भाद्र
१७.	जल समाधि	कविता	२०५० (का.-पौष)
१८.	तृष्णा	बिन्दु (असम)	सन् १९९७
१९.	आँसु	युगाधार	२०५८
२०.	त्रास	"	"
२१.	समय	चितवन पोष्ट	२०६२ भदौ
२२.	दुर्घटना	हाम्रो मभेरी	२०६५
२३.	लुगा	कवितामा गणतन्त्र	२०६५
२४.	भोलिको एकदिन	उदय (वनारस)	२०६३ कार्तिक
२५.	बाँदर र मानिस	—	२०६६
२६.	धागो	नारायणी	२०६६
२७.	एउटा घर	हाम्रो मभेरी	२०६५
२८.	परमहंस	मातृभूमि	२०६७
२९.	जीवनको गणित	मधूलिका	२०६६
३०.	मूर्च्छना	चरैवेति	२०६९

यी र यस्तै उनका अन्य थुप्रै कवितालाई आधार मानेर उनी एक स्थापित कवि हुन् र उनको कवि व्यक्तित्व सफल छ भन्न सकिन्छ ।

३.१.२.२ कथाकार व्यक्तित्व

साहित्यकार हरिहर पौडेलको साहित्यिक यात्राको थालनी कविता लेखनबाट भएतापनि मूलतः कथा लेखनलाई उनले आफ्नो रचनाको क्षेत्रमा राखेका छन् । वि.सं. २०४४ मा **समष्टि** पत्रिकामा कारण कथा प्रकाशित गराएर औपचारिक रूपमा कथा लेखन क्षेत्रमा प्रवेश गरेका पौडेलका हालसम्म **इतिवृत्त** कथासङ्ग्रह (२०५१), **कालो उज्यालो** लघुकथासङ्ग्रह (२०६२) र **अनुभ्रम प्रतिभ्रम** कथासङ्ग्रह (२०६६) प्रकाशित भइसकेका छन् । साहित्यमा उत्कृष्ट कृति रचना गरेवापत नारायणी वाङ्मय प्रतिष्ठानले २०५१ मा नारायणी वाङ्मय पुरस्कारले सम्मानित गरेको छ । उक्त पुरस्कार प्राप्त गर्ने उनी चितवनका पहिलो साहित्यकार हुन् ।^४

हरिहर पौडेलका कथाहरू मझौला र लघुआयाममा विस्तारित छन् । उनका कथाहरूमा समाजमा घटेका र घट्नसक्ने घटनालाई युग चेतनाले टपक्क टिपेर नवीन शिल्पशैलीको साथ

^४ शोधनायकसँगको मौखिक अन्तर्वार्ता अनुसार ।

सजाइएको पाइन्छ । उनका कथाहरूमा मानवीय जीवनका पीडा, व्यथा, वेदनाको प्रस्तुति, मानवीय पृष्ठभूमिको खोजि, नागर सभ्यताको विकृति विसङ्गतिको प्रस्तुति, ग्रामीण जीवनका यथार्थको प्रस्तुति, परिवर्तनको चाहना, आधुनिक शिल्पशैलीको प्रयोग, व्यङ्ग्यको प्रयोग, यौनको सशक्त प्रयोग, साङ्केतिकता, सूत्रात्मकता, अनुभूतिको तीव्रता, बिम्ब प्रतीकको प्रयोग, कथाको बनोट र बुनोटमा छरितोपन, कथाको लघुत्तम आकारप्रतिको आकर्षण आजको मान्छेका व्यथा वेदना छटपटीको प्रस्तुति, डिजिटल शैली प्रयोग, पात्रको अन्तर्बाह्य वृत्तिहरूको प्रस्तुति, सशस्त्र द्वन्द्वजन्य परिवेशको छनोट आजका मान्छेका निस्सारता, विरानोपन र एकलोपनको प्रस्तुति पाइन्छ ।

हरिहर पौडेलले आफ्ना कथाहरूमा बौद्धिक र सामान्य सबै किसिमका पात्रहरूको प्रयोग गरेका छन् । उनका कथाका पात्रहरू हाम्रै समाजका व्यक्तिहरू नै रहेका छन् । हरिहर पौडेलले आफ्ना कथाहरूमा मानवका अलावा रोबोटलाई पनि पात्र बनाएका छन् । उनले आफ्ना कथाहरूमा पौराणिक पात्रहरूलाई समेत नविनताका साथ प्रस्तुत गरेका छन् । हरिहर पौडेलका कथामा पात्रहरू बीच बाह्य द्वन्द्व नदेखिएतापनि आन्तरिक द्वन्द्व भने सजिलै देख्न सकिन्छ ।

कथाकार पौडेलले ब्रह्माण्डका विभिन्न ठाउँहरूलाई परिवेशका रूपमा लिएका छन् । उनका कथाहरूमा सूक्ष्म परिवेशको चित्रण पाइन्छ । हरिहर पौडेलले कथाको विषयवस्तु समाजको लिए तापनि त्यसलाई प्रस्तुत गर्ने शिल्पशैली नवीन नुतन किसिमको छ । उनका केही कथामा आदि मध्य अन्त्यको शृङ्खला भत्किएको पाइन्छ । उनका कथामा मुक्तकीय शैलीका साथै डिजिटल शैलीको प्रयोगसमेत देख्न पाइन्छ । बहुलतावादी जीवनशैलीका विविध आयामलाई पनि उनका कथाहरूले अभिव्यञ्जित गरेको पाइन्छ ।

कथाकार पौडेलका कथाहरूमा पिछडिएको ग्रामीण भेगमा बसोबास गर्ने व्यक्तिहरूले बोल्ने सामान्य, सरल, सहज, ग्रामीण भाषाका साथै विशिष्ट किसिमका वजनदार भाषाको समेत उचित प्रयोग देख्न सकिन्छ । उनका कथामा आवश्यकता अनुरूप बिम्ब प्रतीकको सफल प्रयोगसमेत पाइन्छ । प्रायः कथाहरूमा म र ऊ प्रथम र तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग उनका कथाहरूमा देखिन्छन् । उनका केही कथामा नाटकको जस्तो संवादसमेत देख्न पाइन्छ ।

हरिहर पौडेलको इतिवृत्त कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरूको कालक्रमिक विवरण यसप्रकार छ :

क्र.सं.	शीर्षक	पत्रिका	वर्ष
१.	कारण	समष्टि (भदौ)	२०४४
२.	पौडी	रूपरेखा (जेठ)	२०४५
३.	बाटो र विचार	मधुपर्क (असार)	२०४५
४.	बेसाहारा	मिर्मिरे (असार)	२०४५
५.	र ऊ आज पनि आएन	रत्नश्री (पुष)	२०४६
६.	मास तमाम	गरिमा (असार)	२०४७

७.	सुनसान	अभिव्यक्ति (असार)	२०४७
८.	विप्लव	बगर (कार्तिक)	२०४८
९.	रहस्य	मिर्मिरे	२०४...
१०.	इतिवृत्त	मधुपर्क (वैशाख)	२०४९
११.	जागिर	गरिमा (पुष) एकदिन शीर्षकमा	२०४९
१२.	उमेरहरू	सुनगाभा (मंसिर)	२०५१
१३.	अभिमन्यू	अभिव्यक्ति (फागुन)	२०५१

हरिहर पौडेलको दोस्रो कृति कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रह (२०६२) मा सङ्ग्रहित कथाहरूको विवरण यसप्रकार छ । यस सङ्ग्रहका केही पूर्व प्रकाशित लघुकथाका शीर्षक र वाक्यहरूमा सामान्य संशोधनसमेत गरिएको छ :

क्र.सं.	लघुकथा शीर्षक	पत्रिका	वर्ष
१.	द्रौपती	सुगन्ध	२०५३
२.	भोलि	मधुपर्क	२०५६
३.	अर्को विश्वमित्र	—	—
४.	भोक र भगवान्	मधुपर्क	२०५९
५.	बाघ र शहर	—	—
६.	सम्बन्ध	सौदामिनी	२०५६
७.	इज्जत	गोरखापत्र	२०६०
८.	आफनाहरू	चितवन महोत्सव स्मारिका	२०६१
९.	अन्धा र हात्ती	गोरखापत्र	२०५७
१०.	यता र उता	हाम्रो मभेरी	२०५८
११.	यथार्थ र विभ्रम	गोरखापत्र	२०५९
१२.	पुरस्कार	दीपशिखा	२०५३
१३.	हतप्रभ	गोरखापत्र	२०५९
१४.	भित्री कुरा	—	—
१५.	सर्प	गोरखापत्र	२०६०
१६.	उपहार	दायित्व	२०५९
१७.	अभिनेता	मधूलिका	२०५८
१८.	सौच	—	—
१९.	रूप	सौदामिनी	२०५६
२०.	रूपान्तरण	मधूलिका	२०५८

२१.	रिपोर्ट	मृगतृष्णा	२०५८
२२.	नियति	चितवन महोत्सव स्मारिका	२०६१
२३.	यथावत	—	—
२४.	चस्मा	—	—
२५.	लुङ्गी	पल्लव	२०६०
२६.	पैतृकसम्पत्ति	"	२०६०
२७.	मलामी	गोरखापत्र	२०६०
२८.	एक रातको सहर	—	—
२९.	स्थिति	—	—
३०.	प्रतिक्रिया	मधूलिका	२०५९
३१.	सेता दाँत	एमनेष्टी स्मारिका	२०५३
३२.	मूल्य	पल्लव	२०६०
३३.	राजनीति	—	—
३४.	मानव अधिकार	—	—
३५.	प्रश्न	—	—
३६.	निरन्तर	पल्लव	२०६०
३७.	रातको गहिराइ	अभिनव प्रस्तुति	२०५३
३८.	अन्धो युग	—	—
३९.	समुन्द्र	मधूलिका	२०५८
४०.	हल्ला	"	२०५९
४१.	जादुगर	मुद्रण स्मारिका	२०६०
४२.	वरदान	अभिव्यक्ति	२०५६
४३.	बाटो र विचार	मधुपर्क	२०४५
४४.	नेता र जनता	मधुश्री	२०६१
४५.	क्रम	मनोभाव	२०५६
४६.	सम्पर्क	मधूलिका	२०५८
४७.	परिवेश	मनोभाव	२०५६
४८.	जिन्दगी	मिर्मिरे	२०५४
४९.	सार्थक	मनोभाव	२०५८
५०.	शब्दकोश	—	—
५१.	पलायन	—	—

हरिहर पौडेलको पछिल्लो समयमा प्रकाशित अनुभ्रम प्रतिभ्रम (२०६६) कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित एक्काइवटा कथाहरूको कालक्रमिक विवरण यसप्रकार छ :

क्र.सं.	शीर्षक	पत्रिका	वर्ष
१.	आत्महत्याको प्रश्न	गरिमा	२०४४
२.	ढुङ्गाको शहर	अभिव्यक्ति	२०४६
३.	युद्ध	"	२०४७
४.	तेस्रो दृश्य	गरिमा	२०४८
५.	यात्रान्त	गरिमा	२०५०
६.	गिद्ध	पल्लव	२०५२
७.	जहाँ जहाँ नारायणीले चुमेको छ	पल्लव	२०५२
८.	प्रतीक्षा	समष्टि	२०५५
९.	नायक	गोरखापत्र	२०५८
१०.	डटकम	मारुनी	२०५८
११.	शृङ्खलाहीन	मधुपर्क	२०५८
१२.	खिया	पल्लव	२०५९
१३.	अकूत	सगर (कथा विशेषाङ्क)	२०६०
१४.	पोखरी	अक्षर	२०६१
१५.	ऋतुकाल	(समकालीन नेपाली यौन कथा भाग-२)	२०६१
१६.	सहिद र सत्ता	एकता	२०६३
१७.	शब्द	मधुश्री	२०६३
१८.	सुनसान बस्तीका विध्वस्त सपना	(समकालीन नेपाली द्वन्द्वकथा)	२०६३
१९.	फिर्ता	मधूलिका	२०६५
२०.	फेहरिस्त	आयाम	२०६५
२१.	माइक्रोबोट्स	"	२०६६

यसरी हालसम्म उनका तीनवटा कथासङ्ग्रह प्रकाशित भएका छन् । यसका अतिरिक्त उनका थुप्रै कथाहरू फुटकर रूपमा विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा मात्र सीमित छन् अर्थात् तिनीहरूले सङ्ग्रहित हुने अवसर पाएका छैनन् तिनको विवरण यसप्रकार छ :

क्र.सं.	शीर्षक	पत्रिका	वर्ष
१.	कलाकार	उत्साह	२०४४
२.	ऊ र स्वास्थ्य	अभिव्यक्ति	२०४५
३.	शहरीकरण	आरोहण	२०४५
४.	प्रेत	स्मारिका	२०४५
५.	सडक कथा	रत्नश्री	२०४५
६.	खण्डहर	गरिमा	२०४६
७.	विषम युद्ध	आकार	२०४६
८.	एक निस्वास	रचना	२०४६
९.	अप्रत्यक्ष	मिर्मिरे	२०४७
१०.	आवाज	तन्नेरी	२०४८
११.	अन्तिम रात	जनमत	२०४८
१२.	उज्यालो कहाँ छ ?	चिन्तन	२०४८
१३.	पटका	रत्नश्री	२०४९
१४.	पुतली	बगर	२०५०
१५.	मनोनयन	वागीश्वरी	२०५१
१६.	आँखी भौ	शिवपुरी सन्देश १	२०५१
१७.	खोज	हाम्रो पाइला	२०६६
१८.	व्यतिरेक	अक्षय अक्षर	२०६७

समग्रमा भन्नुपर्दा उनका कथाहरू स्तरीय र पठनीय छन् । पूर्वाद्धिका कथाहरूले परम्परागत कथा लेखनलाई निरन्तरता मात्र दिँतापनि उत्तरार्द्धमा लेखिएका माइक्रोबोट्सजस्ता विज्ञान कथाले भने नेपाली कथाको उचाइ थप्ने कार्य गरेको छ ।

उनका केही लघुकथाहरू अनुवादित भई हिन्दी भाषामा प्रकाशित भएका छन् । *भोलि, इज्जत, सोंच, क्रम* आदि लघुकथाहरू कुमुद अधिकारीद्वारा अनुवादित भई हिन्दी साहित्यसरिता नामक पत्रिकाका विभिन्न अङ्कमा प्रकाशित छन् ।

३.१.२.३ मुक्तककार व्यक्तित्व

बहुमुखी प्रतिभाका धनी हरिहर पौडेलको कलम मुक्तकका क्षेत्रमा पनि सशक्त रूपमा अगाडि बढेको देखिन्छ । उनका हालसम्म विभिन्न साहित्यिक पत्रिकाहरूमा दुई दर्जनभन्दा बढी मुक्तक प्रकाशित भएका छन् । **संप्रेषण** (२०५२ असार) मा प्रकाशित अँध्यारोमा जुन उनको पहिलो प्रकाशित मुक्तक हो । उनका अधिकांश मुक्तकहरू प्रेम र प्रणयसँग सम्बन्धित छन् । उनका हालसम्म प्रकाशित उपलब्ध मुक्तकहरूको विवरण यसप्रकार छ :

क्र.सं.	शीर्षक	पत्रिका	वर्ष
१.	अँध्यारोको जून	संप्रेषण	२०५२
२.	समानता	मधूलिका	२०५२
३.	मेरो माया	मधूलिका	२०५२
४.	जीवनको गति	नारायणीका सुसेली	२०५२
५.	ईश्वर	संप्रेषण	२०५२
६.	आत्मचित्रण	संप्रेषण	२०५२
७.	अनुभव	प्रेरणा	२०५३
८.	तिम्रो नामको चिठी	प्रेरणा	२०५३
९.	तिम्रो आगमन	मारुनी	२०५६
१०.	इमान	मारुनी	२०५६
११.	तिम्रो निम्ति १	वागीश्वरी	२०५९
१२.	तिम्रो निम्ति २	वागीश्वरी	२०५९
१३.	मायाको नदी	"	२०५९
१४.	जिन्दगी	नवमाध्यम	२०५४
१५.	बदनाम	संप्रेषण	२०५२

यिनै मुक्तकहरूले हरिहर पौडेललाई एक सफल मुक्तककार व्यक्तित्वका रूपमा स्थापित गराएको छ ।

३.१.२.४. नियन्त्राकार व्यक्तित्व

हरिहर पौडेलले अध्ययन अनुसन्धानका क्रममा स्वदेश तथा विदेशका विभिन्न ठाउँहरू यात्रा गर्ने अवसर पाएका छन् । उनले आफ्नो यात्रालाई यात्रामै मात्र सीमित नराखी त्यहाँ आफूले देखेका, सुनेका, अनुभव गरेका यथार्थहरूलाई केही निजी चिन्तन घोलेर आफ्ना नियन्त्राहरूमा प्रस्तुत गरेका छन् । उनले आफ्ना नियन्त्राहरूमा भौतिक उन्नतिका कुरा, समयको पावन्दीका कुरा, आफूले घुमेका ठाउँका रीतिरिवाजका कुरा, धार्मिक सांस्कृतिक कुरा, प्राकृतिक सुन्दरताको वर्णन भेषभूषा, ऐतिहासिक स्थलको सूक्ष्म वर्णन गरेका छन् । उनका हालसम्म आठ नियन्त्रा प्रकाशित भएका छन् । उनका हालसम्म आठ नियन्त्रा प्रकाशित भएका छन्, जसको विवरण यसप्रकार छ :

क्र.सं.	शीर्षक	पत्रिका	वर्ष
१.	भेनिसमा एकदिन	ऋचा	२०५५
२.	ओलम्पिया पार्कको साँझ	मधूलिका	२०५६

३.	काठमाडौँदेखि त्रियस्तसम्म	वागीश्वरी	२०५६
४.	डाँखाउको बन्दी शिविरभित्र	गरिमा	२०५६
५.	त्रियस्त सम्भनाको बादलभित्रका स्मृतिहरू	मधूलिका	२०५७
६.	कुहिरोमा यात्रा एक सुन्दर शहरतर्फ	मिमिरे	२०५७
७.	बाद्ययन्त्रहरू बीच एक साँझ	मिमिरे	२०५८
८.	गुलाफबागभन्दा पर ढुङ्गा र गुलाफको बगैँचा	वागीश्वरी	२०५८

यिनै विभिन्न नियामाहरूले उनका सफल नियामाकारका रूपमा हामी माझ चिनाएको छ । उनको *डाखाउको बन्दी शिविरभित्र* लाई बगर साहित्यिक पत्रिकाले उत्कृष्ट रचनाहरू २०५६ मा समावेश गरेको छ ।

३.१.२.५ गजलकार व्यक्तित्व

बहुमुखी प्रतिभाका धनी हरिहर पौडेल एक सफल गजलकार पनि हुन् । हालसम्म उनका आधा दर्जनजति गजलहरू विभिन्न साहित्यिक पत्रिकाहरूमा प्रकाशित भएका छन् । कथाकार एवम् अनुसन्धानकर्ताका रूपमा स्थापित पौडेलका गजलमा अभाव, विकृति-विसङ्गतिप्रति व्यङ्ग्य, समसामयिकता, प्रणय अनुराग आदिको प्रकटन भएको पाइन्छ ।^५ उनका प्रकाशित गजलहरू निम्नानुसार छन् :

क्र.सं.	शीर्षक	पत्रिका	वर्ष
१.	गजल	आकार	२०४५ वैशाख
२.	वनफूल यो शहरमा	नवकविता	२०५० फागुन
३.	चार गजल	नवकविता	२०४५ असोज

३.१.२.६ वार्ताकार व्यक्तित्व

हरिहर पौडेल एक सफल वार्ताकार पनि हुन् । उनले नेपाली साहित्यका स्थापित साहित्यकारद्वय गोविन्दराज विनोदी (मिमिरे २०५९) र सनत रेग्मी (मधूलिका २०५९) सँग उनीहरूको साहित्यिक लेखनसम्बन्धी अन्तर्वार्ता तयार गरेका छन् ।

^५ गोपाल पौडेल, *चितवनमा गजल लेखन : विगतदेखि वर्तमानसम्म, गजलपथका यात्रीहरू* (सम्पा.), बालकृष्ण थपलिया, अभिव्यञ्जना साहित्य प्रतिष्ठान, २०६१ पृ. ८ ।

३.१.२.७ जीवनी लेखक व्यक्तित्व

हरिहर पौडेलले जीवनी लेखनतर्फ पनि आफ्नो कलमलाई सक्रिय बनाएका छन् । हरिहर पौडेलले खुमनारायण पौडेल र लक्ष्मणप्रसाद गौतमसँग मिलेर नोबेल पुरस्कार विजेता साहित्यकारहरू नामक जीवनी ग्रन्थ हामी माफ्र प्रस्तुत गरेका छन् । यस जीवनी ग्रन्थमा १९०१-२००७ सम्म नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका साहित्यकारहरूको प्रमुख कृति, प्रवृत्ति, विशेषतालाई सुत्रात्मक रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् । यसमा जम्मा १०४ जना साहित्यकारहरूको जीवनीलाई समेटिएको छ ।

३.१.२.८ समीक्षक व्यक्तित्व

साहित्यका विविध क्षेत्रमा उत्तिकै सशक्त रूपमा देखिने हरिहर पौडेलले निम्नलिखित विभिन्न पुस्तकहरूको समीक्षा पनि प्रस्तुत गरेका छन् :

- क. हरि गोविन्द लुङ्गेलको **समय र पोखरी** कथासङ्ग्रहको २०५८ मा गोरखापत्रमा समीक्षा प्रस्तुत गरेका छन् ।
- ख. श्रीओम श्रेष्ठ रोदनको **आँखी झ्याल** लघुकथाको समीक्षा २०५९ मा गोरखापत्रमा प्रकाशित गराएका छन् ।
- ग. **बहलिया** कथासङ्ग्रहको गोरखापत्रमा समीक्षा प्रस्तुत गरेका छन् ।
यिनै समीक्षालाई आधार मानेर हेर्दा उनी सफल समीक्षकसमेत रहेका छन् ।

३.१.२.९ अनुवादक व्यक्तित्व

हरिहर पौडेलले **नवकविता** २०४५ मा युयुत्सु आरडी शर्माको दुई कविता नेपालीमा अनुवाद गरेका छन् जुन कवितामा अस्तित्ववादी विसङ्गतिवादी चेतना प्रखर रूपमा अभिव्यञ्जित भएको पाइन्छ । पौडेलले **मधूलिका** २०५९ मा फ्रान्स काफकाका अस्तित्ववादी चेतनाले भरिएका **रुखहरू र एउटा सानो कथा** (लघुकथा) को समेत नेपालीमा अनुवाद गरेका छन् । यसैगरी **मधूलिका** २०६६ मा मेसेडोनियाका कवि योजो वोस्कोभस्कीका चार कविताको नेपालीमा अनुवाद गरी प्रकाशित गरेको देखिन्छ । यिनको सह-लेखनको नोबेल पुरस्कार विजेता साहित्यकारहरू नामक पुस्तक पनि विभिन्न भाषाबाट नेपाली भाषामा अनुदित पहिलो पुस्तकाकार कृति मानिन्छ ।

३.१.२.१० सम्पादक व्यक्तित्व

हरिहर पौडेलले विभिन्न पुस्तक र साहित्यिक पत्रपत्रिकाको सम्पादन पनि गरेका छन् । उनले २०४८ मा **चिन्तन** कथा द्वैमासिकको एक अङ्क मात्र सम्पादन गरेका छन् । त्यसैगरी **मधूलिका** साहित्यिक पत्रिकाको अङ्क तीनदेखि अङ्क एघारसम्मको आठ अङ्क सम्पादन गरेका छन् । उनले सम्पादन गरेको पुस्तक **चितवन साहित्य सर्वेक्षण र विश्लेषण** (लक्ष्मणप्रसाद गौतम)

हो । त्यस्तै गरी चितवनका नौ जना कविहरूको संयुक्त प्रस्तुति शब्दहरू : अविराम यात्रामा (२०५७) को पनि सम्पादन गरेका छन् ।

३.१.२.११ कोशकार व्यक्तित्व

हरिहर पौडेलले विज्ञान शब्दकोश (२०६०) (सह) प्रकाशित गराएर आफूलाई कोशकार व्यक्तित्वका रूपमा समेत चिनाएका छन् ।

३.१.२.१२ प्राध्यापक व्यक्तित्व

हरिहर पौडेल साहित्यकारका अतिरिक्त एक सफल प्राध्यापक हुन् । उनले २०५१ सालदेखि हालसम्म वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पसमा विभिन्न-विभिन्न तहमा (पदमा) रही प्राध्यापन गरेका छन् । उनी हाल सह-प्राध्यापक पदमा कार्यरत छन् । उनले भरतपुरका १०+२ मा पनि प्राध्यापन गरेको देखिन्छ । प्राध्यापन क्षेत्रमा लागेका उनले इमान्दारितापूर्वक विद्यार्थीहरूलाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गरेको देखिन्छ । समग्रमा मेहनती परिश्रमी लगनशील अध्ययनशील हरिहर पौडेलको प्राध्यापकीय व्यक्तित्व सम्मानित र प्रशंसनीय रहेको पाइन्छ ।

३.१.२.१३ सामाजिक व्यक्तित्व

निःस्वार्थ भावले सबैको भलो हुने कार्यका लागि समाज तथा परिवारको आशा र भरोसाका केन्द्र बनेका हरिहर पौडेल सानैदेखि सामाजिक कार्यतर्फ उन्मुख देखिन्छन् । समाजका उन्नतिको खातिर विभिन्न सामाजिक कार्यतर्फ उनको सक्रिय भूमिका देखिन्छ । उनले गाउँका युवावर्गमा पठनपाठन गर्ने संस्कृतिको विकास होस् भन्ने उद्देश्यले आफ्ना समकालीन मित्रहरूसँग मिलि २०४२ सालमा समाजसेवा युवा क्लब गठन गरेको देखिन्छ । उक्त क्लबमा आर्थिक अभाव भएको हुँदा देउसी भैलो कार्यक्रमबाट पैसा उठाएर साहित्यिक पुस्तक खरिद गरी एकदशकसम्म उक्त पुस्तकालय चलाएको देखिन्छ ।

हरिहर पौडेलको सामाजिक क्षेत्रमा संलग्नता निम्नानुसार रहेको छ :

क्र.सं.	संलग्न संस्था	पद	अवधि
१.	चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान	अध्यक्ष	
२.	नेपाल प्राध्यापक सङ्घ वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर	सचिव	२०५२/०५४
३.	नेपाल रेडक्रस सोसाइटी	आजीवन सदस्य	
४.	नेपाल भौतिक विज्ञान समाज	आजीवन सदस्य सचिव सेन्ट्रल च्यापटर	
५.	कान्तिपुर दैनिकका	चितवन संवाददाता	२०५१/०५२

यसका साथै उनले विभिन्न धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक सङ्घ संस्थाहरूमा प्रशस्त आर्थिक सहयोग गरेको देखिन्छ ।

३.१.२.१४ राजनैतिक व्यक्तित्व

राजनीतिबाट कोही पनि अलग्गै रहन सक्दैन । कुनै न कुनै पार्टीसँग मानिस आबद्ध रहन्छ । विद्यार्थी उमेरदेखि नै राजनीतिप्रति विशेष रूचि राख्ने हरिहर पौडेलले विद्यार्थी अवस्थामा नै उनले दुई पटक विद्यार्थी युनियनको चुनाव पनि लडेका थिए । हाल आएर उनी नेपाली काँग्रेसका क्रियाशील सदस्य पनि हुन् । साथै प्रजातान्त्रिक विचार समाज, चितवनका सचिवका रूपमा कार्यरत छन् ।

३.१.२.१५ वैज्ञानिक व्यक्तित्व

भौतिक शास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर र भू-भौतिक शास्त्र विषयमा विद्यावारिधि गरेका हरिहर पौडेलको दुई दर्जनभन्दा बढी शोध अनुसन्धान पत्रहरू विदेशी एवम् स्वदेशी जर्नलहरूमा प्रकाशित भएको देखिन्छ । साथै उनले विभिन्न वैज्ञानिक सम्मेलनहरूमा आफ्ना शोधपत्रहरू प्रस्तुत गरेका छन् । उनले भौतिक शास्त्रमा स्नातकोत्तर गर्ने विद्यार्थीका लागि शोध निर्देशक भई शोधपत्र लेखाएका पनि छन् ।

३.२ निष्कर्ष

व्यक्तित्व व्यक्तिको यस्तो महत्त्वपूर्ण गहना हो जसले व्यक्तिको परिचय गराउँदछ । व्यक्तिका निजी अनुभव र समाजसँगको उसको सम्बन्धका आधारमा व्यक्तिको व्यक्तित्व निर्माण हुन्छ । एउटै मानिसभित्र विभिन्न व्यक्तित्वहरू लुकेका हुन्छन् र ती उपयुक्त समय र अवसरमा प्रस्फुटित हुन्छन् । हरिहर पौडेलको बाहिरी व्यक्तित्व आकर्षक हुनुका साथै आन्तरिक व्यक्ति पनि प्रभावशाली छ । साहित्यिक क्षेत्रमा देखिएका सशक्त र प्रभावशाली व्यक्तित्वमध्ये पौडेल पनि एक हुन् । हरिहर पौडेलको व्यक्तित्वलाई साहित्यिक व्यक्तित्व र साहित्येतर व्यक्तित्व गरी दुई भागमा बाँड्न सकिन्छ । साहित्यिक व्यक्तित्व अन्तर्गत कथाकार व्यक्तित्व, कवि व्यक्तित्व, मुक्तककार व्यक्तित्व, नियात्राकार व्यक्तित्व, गजलकार व्यक्तित्व, समीक्षक व्यक्तित्व, वार्ताकार व्यक्तित्व, स्तम्भकार व्यक्तित्व, जीवनी लेखक व्यक्तित्व विकसित भएको पाइन्छ । त्यसैगरी साहित्येतर व्यक्तित्वमा प्राध्यापक व्यक्तित्व, सामाजिक व्यक्तित्व, राजनैतिक व्यक्तित्व, वैज्ञानिक व्यक्तित्व विकास भएको देखिन्छ । यिनको व्यक्तित्वको दायरा फराकिलो देखिए तापनि मूलतः उनको अग्रणी व्यक्तित्वका रूपमा कथाकार व्यक्तित्वलाई लिन सकिन्छ, यद्यपि उनका अन्य व्यक्तित्वलाई पनि कम मान्न सकिँदैन । समग्रमा उनलाई बहुमुखी व्यक्तित्व भन्न सकिन्छ ।

परिच्छेद : चार

साहित्यकार हरिहर पौडेलको साहित्ययात्राका क्रममा देखिएका प्रमुख प्रवृत्ति र चरण विभाजन

४.१ प्रेरणा र प्रभाव

साहित्यमा आफ्नो आगमनलाई एउटा नियमित प्रक्रिया मान्ने हरिहर पौडेल स्कूले जीवनमा नै विद्यालयमा हुने साहित्यिक कार्यक्रमहरूमा कविता वाचन गरी पुरस्कृत हुने गरेका थिए । यसरी बाल्यकालदेखि अन्तर्हृदयमा अङ्कुराएको साहित्यिक आकर्षण समयसँगै भाँगिन पुग्यो । प्रवेशिकाको परीक्षा सकिएपछि उनलाई अब के गर्ने, कसो गर्ने, कसरी समयको सही सदुपयोग गर्ने भन्ने छटपटी सुरु भएको थियो । यसरी खाली रहेको समयमा उनले नारायणी पुस्तकालयका सबैजसो साहित्यिक पुस्तकको अध्ययन गर्ने मौका पाएका थिए । उनमा साहित्यको ज्ञान बढ्दै जाँदा त्यसले उनलाई लेख्ने प्रेरणा प्राप्त भएको थियो । विभिन्न साहित्यिक कार्यक्रमहरूमा उनले आफ्नो उपस्थिति जनाउन थालेका थिए । साहित्यप्रतिको रुचि बढ्दै गएको थियो । यसरी साहित्यिक कार्यक्रमहरूमा जाने क्रममा साहित्यिक व्यक्तित्वसँग भेटघाट बढ्दै गएपछि साहित्यिक माहोल मन पराउन थालेका थिए । यिनै साहित्यिक व्यक्तित्वसँगको सामीप्य र साहित्यिक वातावरणले उनलाई लेख्ने प्रेरणा दिएको थियो ।

आफू बाँचेको समाज र वरिपरिको वातावरण नै आफ्नो आन्तरिक प्रेरणा हो^१ भन्ने पौडेल टाल्सटाय चेखभ, दोस्तोएभ्स्की, मिलान कुन्देरा, ग्रावियल ग्रासिया मार्खेज, कामु, वेकेट, निर्मल वर्मा, राजेन्द्र यादव आदिका लेखन मन पराउने कथाकार हुन् । उनको कथा लेखन भने मनुव्राजाकी र किशोर पहाडीको नजिकबाट अगाडि बढेको देखिन्छ ।^२ अङ्ग्रेजी साहित्यमा देखा परेको प्लटलेस कथा लेखनबाट उनी प्रभावित देखिन्छन् ।^३

विभिन्न क्षेत्रको प्रेरणा र प्रभावबाट साहित्यका क्षेत्रमा उदाएका साहित्यकार हरिहर पौडेल सफल स्रष्टाका रूपमा स्थापित छन् ।

४.२ नेपाली साहित्यमा हरिहर पौडेलको आगमन र लेखनको विकासक्रम

विद्यार्थी जीवनमा विद्यालयमा हुने साहित्यिक कार्यक्रमहरूमा कविता लेख्ने क्रमबाट उनको साहित्यिक यात्रा सुरु भएतापनि वि.सं. २०४३ चैत्रमा राष्ट्रपुकारमा प्रकाशित चिसो पेटीमा समय र

^१ सीताराम कोइराला (सम्पा.), *लेखु त आफूलाई व्यक्त गर्नु हो, संवादमा स्रष्टाहरू*, (काठमाडौं : नारी साहित्य प्रतिष्ठान, २०६४), पृ. १५२ ।

^२ लक्ष्मणप्रसाद गौतम, *चितवनमा गद्य सिर्जन परम्परा र गद्यकृतिहरूको विश्लेषण, चितवन साहित्य सर्वेक्षण*, (चितवन : चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान, २०५२ चैत्र) पृ. ८६ ।

^३ गोपी सापकोटा, *इतिवृत्त, अभिव्यक्ति* (वर्ष २६, पूर्णाङ्क ८३, २५२) पृ. ५० ।

वर्तमान युद्ध एक टिप्पणीबाट उनको औपचारिक साहित्यिक यात्रा अगाडि बढेको देखिन्छ । २०४३ देखि हालसम्म उनका चार दर्जन जति कविताहरू विभिन्न साहित्यिक पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित भए तापनि विभिन्न कारणले सङ्ग्रहित हुने अवसर भने पाएका छैनन् । बहुमुखी प्रतिभाका धनी हरिहर पौडेलले कविता, मुक्तक, जीवनी, यात्रा संस्मरण आदि विभिन्न साहित्यिक विधामा कलम चलाए तापनि मूलतः उनी एक सफल कथाकार हुन् । कविता लेखनबाट साहित्य लेखन यात्रा अगाडि बढेको भए तापनि उनको कलम कथा लेखनतर्फ द्रुततर गतिमा अगाडि बढेको पाइन्छ । साहित्यका विभिन्न विधाहरू मध्ये कथालाई आफ्नो रुचिको विषय बनाएका छन् । वि.सं. २०४४ भदौमा समष्टि पत्रिकामा प्रकाशित कारण कथा नै उनको पहिलो प्रकाशित कथा हो । हालसम्म उनका इतिवृत्त (२०५१), अनुभ्रम प्रतिभ्रम (२०६६) गरी दुई कथासङ्ग्रह र कालो उज्यालो (२०६२) लघुकथासङ्ग्रह प्रकाशित भइसकेका छन् । यसका अतिरिक्त थुप्रै कथाहरू विभिन्न साहित्यिक पत्रपत्रिकाहरूमा फुटकर रूपमा छरिएका पाइन्छन् ।

हरिहर पौडेलका कथा र कविताका अलावा आठ यात्रा संस्मरण, दुई दर्जनभन्दा धेरै मुक्तक, आधा दर्जनजति गजलका साथै पाश्चात्य साहित्यमा नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका एकसय चार जनाको जीवन सङ्ग्रह प्रकाशित गराइसकेका छन् ।

नेपाली साहित्यका उदीयमान नक्षत्र हरिहर पौडेल मूलतः कथाकार भए तापनि कविता, मुक्तक, गजल, जीवनी आदि लेखेर आफ्नो बहुमुखी प्रतिभाको परिचय दिइसकेका छन् । वि.सं. २०४३ सालमा राष्ट्रपुकार पत्रिकामा आफ्ना दुई कविता चिसो पेटीमा समय र वर्तमान युद्ध : एक टिप्पणी प्रकाशित गराएर औपचारिक रूपमा साहित्यिक यात्रा प्रारम्भ गरेका हरिहर पौडेलका वि.सं. २०४३ देखि हालसम्मको साहित्यिक यात्रालाई मूलतः दुई भागमा विभाजन गरी हेर्न सकिन्छ :

क. पूर्वाद्ध (२०४३-२०५१ सम्म)

ख. उत्तराद्ध (२०५२ वर्तमानसम्म)

४.२.१ पूर्वाद्ध (२०४३-२०५१ सम्म)

वि.सं. २०४३-२०५१ सम्मको भन्डै एक दशक लामो साहित्यिक यात्रालाई हरिहर पौडेलको साहित्यिक यात्राको पूर्वाद्धका रूपमा लिन सकिन्छ । यस अवधिमा उनका तेह्रवटा कथाहरूको सङ्ग्रह इतिवृत्त कथासङ्ग्रह (२०५१) प्रकाशित भएको पाइन्छ र उक्त कृतिले नारायणी वाङ्मय पुरस्कार २०५१ (विरगञ्ज) पनि प्राप्त गरेको पाइन्छ । यस सङ्ग्रहका अतिरिक्त उनका थुप्रै कथाहरू विभिन्न साहित्यिक पत्रपत्रिकाहरूमा फुटकर रूपमा पनि प्रकाशित भएको पाइन्छ । यस चरणमा उनको कथाका अतिरिक्त मुक्तक, गजल, कविताहरू पनि विभिन्न साहित्यिक पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित भएको पाइन्छ । यसरी लेखकले प्रारम्भिक अवस्थामा साहित्यका विविध क्षेत्रमा कलम चलाए पनि यस अवधिमा उनको लेखन कथामा नै बढी केन्द्रित देखिन्छ । उनको यस चरणलाई सामाजिक यथार्थवादी कथा लेखनको चरणका रूपमा पनि लिन सकिन्छ । यस अवधिमा लेखिएका उनका

कथाहरूमा विशेषतः समाजका घटनाहरूलाई सूक्ष्म रूपमा देखाउने चेष्टा कथाकारबाट भएको छ । यस अवधिमा लेखिएका उनका कथाहरूमा सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक विकृति, विसङ्गति, अन्याय, अत्याचारको अभिव्यक्ति, मानव जीवनका पीडा, व्यथा, वेदनाको अभिव्यक्ति, यौनको सूक्ष्म प्रयोग, गरिब निमुखा वर्गले बाँच्नको लागि गर्नु परेको सङ्घर्ष, उनीहरूको अस्पष्ट बचाइ, ठूलावडाको स्वार्थी अवसरवादी प्रवृत्तिको चित्रण उनका कथाहरूमा देख्न पाइन्छ । यस अवधिमा लेखिएका कथाहरूले समाजका यथार्थलाई देखाउने मात्र नभई त्यस्ता समाजका बेथिति, विकृति, विसङ्गतिप्रति तिखो व्यङ्ग्य प्रहार गरेका छन् । यस अवधिमा लेखिएका उनका कथाहरू मझौला आयाममा विस्तारित छन् । 'गागरमा सागर' भनेभैं यस अवधिमा लेखिएका कथाहरू छोटो भए पनि गहन विचार अभिव्यक्त गर्ने खँदिला छन् । यस चरणमा देखिएका पौडेलका प्रवृत्तिहरूलाई बुँदागत रूपमा यसरी देखाउन सकिन्छ :

- क. सामाजिक यथार्थको प्रस्तुति
- ख. मानवीय जीवनका पीडा, व्यथा, वेदनाको प्रस्तुति
- ग. नागर सभ्यताको विकृति र विसङ्गतिको प्रस्तुति
- घ. मानवीय पृष्ठभूमिको खोजी
- ङ. ग्रामीण जीवनमा यथार्थको प्रस्तुति
- च. जीवनका विविधताको प्रस्तुति
- छ. आधुनिक शिल्पशैलीको अङ्गीकार
- ज. व्यङ्ग्यको प्रयोग
- झ. यथार्थको अतिक्रमण
- ञ. राजनैतिक विसङ्गतिप्रति व्यङ्ग्य
- ट. सूक्ष्म रूपमा यौनको प्रयोग
- ठ. स्वच्छ र समुन्नत समाजको स्थापनामा जोड
- ड. मूर्तता र स्पष्टता
- ढ. परिवर्तनको समर्थन आदि ।

यस अधिमा हरिहर पौडेलले कथा र कविता दुवै विधामा कलम चलाए तापनि यस चरणमा उनको कविता लेखन ओभेलमा परी कथाकार व्यक्तित्व अगाडि आएको छ ।

४.२.२ उत्तरार्द्ध (२०५२ देखि वर्तमानसम्म)

हरिहर पौडेलको साहित्यिक यात्रालाई चरणबद्ध रूपमा विभाजन गरेर हेर्दा २०५२ देखि वर्तमानसम्मको अवधिलाई उत्तरार्द्ध भनिन्छ । यस अवधिमा उनका एकाउन्न वटा लघुकथाको सङ्ग्रह कालो उज्यालो (२०६२) र सत्र वटा कथाहरू सङ्ग्रह अनुभ्रम प्रतिभ्रम (२०६६) प्रकाशित भएको पाइन्छ । यसका अतिरिक्त उनको १०४ जना नोबेल पुरस्कार विजेता साहित्यकारहरू (२०६२)

नामक पुस्तक प्रकाशित भएको पाइन्छ । यी तीन साहित्यिक कृतिका अलावा यस अवधिमा उनका दुई वटा साहित्येत्तर (विज्ञान सम्बन्धी) कृति **भौतिकशास्त्रका नोबेल पुरस्कार विजेता (२०५८)** र **विज्ञान शब्दकोश (सह २०६०)** प्रकाशित भैसकेका छन् । यस चरणमा उनका मुक्तक, गजल, जीवनी, यात्रा संस्मरण, कविता आदि पनि प्रकाशित भएको पाइन्छ ।

यस चरणमा उनको साहित्यिक लेखनमा गुणात्मक र परिणात्मक दुवै रूपमा उच्चता आएको पाइन्छ । यस चरणमा पनि उनको कथाकारिता प्रखर रूपमा अगाडि आएको छ । यस अवधिमा लेखिएका उनका कथाहरू उत्तरआधुनिक चेतनाले भरिएका छन् । यस अवधिमा लेखिएका कथाको विषयवस्तु, भाषाशैली, शिल्प, प्रस्तुति आदिमा नविनता देख्न पाइन्छ । यस चरणको महत्त्वपूर्ण उपलब्धि भनेको विज्ञानको जटिल विषयवस्तुलाई सरल, सहज, भाषामा केही कलात्मकता थपेर प्रस्तुत गर्न सक्नु हो । उनको यस चरणलाई विज्ञान र साहित्यको सङ्गमका रूपमा पनि लिन सकिन्छ । यस चरणका उनका कथाहरूमा सूत्रात्मकता, साङ्केतिकता, सङ्गतिहीनता, बिम्बात्मकता, जीवनगत विविधताको प्रस्तुति, प्रविधि संस्कृतिको प्रभाव, बहुआयामिक चेतनाको प्रस्तुति, पात्रको अन्तरबाह्य यथार्थको प्रस्तुति अनौपचारिक भाषा आजका मान्छेको बहुआयामिक चेतनाको प्रस्तुति, परम्परित मूल्य मान्यताको भञ्जन, मान्छेका निस्सारता, विरानोपन र एक्लोपनको प्रस्तुति, डिजिटल शैलीको प्रयोग देख्न सकिन्छ । यसका अलावा अघुत्तम आकारप्रतिको आकर्षण, अनुभूतिको तीव्रता, बनोट र बुनोटमा छरितोपन, समलिङ्गी चेतना, यौनको सशक्त प्रयोग आदि प्रवृत्तिहरू पनि देख्न सकिन्छ । हरिहर पौडेलका यस अवधिमा लेखिएका कथामा देखिएका मुख्य प्रवृत्तिहरू बुँदागत रूपमा निम्नानुसार छन् :

- क. उत्तर आधुनिक चेतना
- ख. परम्परित मूल्य मान्यताको भञ्जन
- ग. समलिङ्गी चेतना
- घ. प्रविधि संस्कृतिको प्रयोग
- ङ. अनौपचारिक भाषा
- च. आजका मान्छेका बहुआयामिक चेतनाको प्रतिबिम्ब
- छ. सशस्त्र द्वन्द्वजन्य परिवेश छनोट
- ज. आजका मान्छेको निस्सारता विरानोपन र एक्लोपनको प्रस्तुति
- झ. अनुभूतिको तीव्रता
- ञ. साङ्केतिकता र सूत्रात्मकता
- ट. डिजिटल शैली प्रयोग
- ठ. बिम्ब प्रतीकको प्रयोग
- ड. कथाको लघुत्तम आकारप्रतिको आकर्षण
- ढ. कथाको बनोट र बुनोटमा छरितोपन
- ण. यौनको सशक्त प्रयोग आदि ।

यसरी दुई चरणमा विभाजन गरेर पौडेलको कथाकार व्यक्तित्वलाई देखाउन सकिन्छ । उनले कथाका साथै थुप्रै कविताहरू लेखेतापनि उनको लेखन मूलतः कथामा केन्द्रित रहेको र उनका कविताहरू फुटकर रूपमा मात्र रहेको त्यसले सङ्ग्रहित हुने अवसर नपाएको हुँदा उनको कथा यात्रालाई नै आधार मानेर चरण विभाजन गरिएको छ ।

हरिहर पौडेलको २०४३ देखि हालसम्म चार दर्जनभन्दा बढी कविताहरू विभिन्न साहित्यिक पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित भएको हुँदा उनका कवितागत प्रवृत्तिहरूलाई पनि समष्टिमा बुँदागत रूपमा यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ :

- क. सामाजिक सङ्गतिहीनताप्रति व्यङ्ग्य
- ख. निराशा, कुण्ठा र विसङ्गत समाजको चित्रण
- ग. प्रविधि संस्कृतिको प्रयोग र विज्ञान चेतना
- घ. प्रारम्भिक समयका कतिपय कविताहरूमा प्रणयपरक, रागात्मक चेतनाको अभिव्यक्ति
- ङ. समसामयिक युगीन चेतना र विश्वबोधको प्रस्तुति
- च. मुक्तकीय ढाँचाका कवितामा भाव र अनुभूतिको सूक्ष्म प्रयोग
- छ. सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक आदि क्षेत्रमा देखिएका विसङ्गतिको चित्रण
- ज. मान्छेका वैयक्तिक कमजोरी र मानसिकताको प्रस्तुति
- झ. सरल, सहज भाषा प्रयोग भएर पनि भावको गम्भीरता
- ञ. भाव अनुकूलका बिम्ब प्रतीकको प्रयोग
- ट. अस्तित्ववादी विसङ्गतिवादी चेतना आदि ।

समष्टिमा भन्ने हो भने साहित्यकार हरिहर पौडेल विविध विशेषताका परिचायक मानिन्छन् ।

४.३ निष्कर्ष

विद्यार्थी जीवनमा विद्यालयमा हुने साहित्यिक कार्यक्रमहरूमा कविता लेख्ने र वाचन गर्ने क्रमबाट उनको साहित्यिक यात्रा सुरु भएको देखिन्छ । वि.सं. २०४३ साल चैत्रमा राष्ट्रपुकार साहित्यिक पत्रिकामा **चिसो पेटीमा समय र वर्तमान युद्ध एक टिप्पणी** नामक कविता प्रकाशित गराएर उनले आफ्नो साहित्य यात्रा सुरु गरेका हुन् । सृजनाको थालनी कविताबाट गरेतापनि कथालाई आफ्नो रचनाको क्षेत्रमा राखेका छन् । हरिहर पौडेलको कवि व्यक्तित्वभन्दा कथाकार व्यक्तित्व उत्कृष्ट रहेको छ । साहित्यिक कृतिहरूको गहिरो अध्ययन, साथी सङ्गती र साहित्यिक माहोलले उनलाई साहित्य सृजनामा प्रेरणा मिलेको देखिन्छ । वि.सं. २०४४ सालमा **समष्टि** पत्रिकामा **कारण** कथा प्रकाशित भएपछि उनी औपचारिक रूपमा कथा लेखन क्षेत्रमा प्रवेश गरेका हुन् । स्वदेशी तथा विदेशी साहित्यिक कृतिहरू अध्ययन गर्ने पौडेलको विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा फुटकर रूपमा कथाहरू प्रकाशित भएतापनि वि.सं. २०५१ सालमा **इतिवृत्त** कथासङ्ग्रह प्रकाशित गराएर उनी समसामयिक कथाकारका रूपमा स्थापित भएका छन् । **इतिवृत्त** प्रकाशित भएपछि

उनको गहन अध्ययन, लगनको फलस्वरूप उनले परम्परावादी कथालेखन परम्परा त्याग गर्दै नवीन चिन्तन नवीन सौँच, नवीन शिल्पशैली पछ्याउँदै वि.सं. २०६२ मा कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रह प्रकाशित गराएका छन् । त्यसैगरी वि.सं. २०६६ मा अनुभ्रम प्रतिभ्रम नामक कथासङ्ग्रह प्रकाशित गरी पाश्चात्य साहित्यमा फस्टाउँदै आएको र नेपाली साहित्यमा नवीनतम मानिएको उत्तर आधुनिक कथा लेखनलाई अँगालेका छन् । यसका अतिरिक्त उनले नोबेल पुरस्कार विजेता साहित्यकारहरू नामक जीवनी ग्रन्थ (सहलेखन) प्रकाशित गरेका छन् । उनका साहित्येत्तर ग्रन्थहरूमा विज्ञान शब्दकोश, भौतिकशास्त्रका नोबेल पुरस्कार विजेताहरू प्रकाशित छन् । उल्लेखित पुस्तकाकार कृतिबाहेक पौडेलका प्रशस्तै लेख, रचनाहरू विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित भइसकेका छन् ।

साहित्य लेखन र अध्ययनमा रमाउने पौडेल वर्तमान समयमा विभिन्न साहित्यिक गोष्ठी एवम् सम्मेलनमा आदर साथ निम्त्याइने व्यक्तित्व बनेका छन् र कदर र सम्मानका अधिकारी पनि बनेका छन् । उनको यो अविश्रान्त रूपमा अगाडि बढिरहेको र दिनप्रतिदिन गहन र स्तरीय बन्दै गएको साहित्ययात्राले नेपाली साहित्यमा ठूलै योगदान पुऱ्याएको देखिन्छ ।

५.७ नोबेल पुरस्कार विजेता साहित्यकारहरूको जीवनी सङ्ग्रहको अध्ययन

नोबेल पुरस्कार विजेता साहित्यकारहरू हरिहर पौडेल, लक्ष्मणप्रसाद गौतम, खुमनारायण पौडेलको संयुक्त पुस्तक हो । जसमा विश्वका १९०१ देखि २००७ सम्म नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका १०४ जना साहित्यकारहरूको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको बारेमा चर्चा गरिएको छ । साथै उनीहरूको साहित्यिक प्रवृत्ति र विशेषतालाई प्रस्तुत गरिएको छ :

जीवनी व्यक्ति वृत्तान्त हो । संसारमा त्यस्ता व्यक्तिहरूको जीवनी लेखिन्छ, जसले राष्ट्र, समाज अनि सिङ्गो मानवताका निम्ति महत्त्वपूर्ण कार्य गरेको हुन्छ । जीवनीमा सम्बन्धित व्यक्तिको बाल्यकाल, शिक्षा, महत्त्वपूर्ण कार्य, योगदान आदिका बारेमा सिलसिलाबद्ध ढङ्गले चित्रण गरिन्छ ।

सुली प्रुधोम

सुली प्रुधोम १९०१ मा नोबेल पुरस्कार प्राप्त गर्ने फ्रान्सेली कवि, चिन्तक र दार्शनिक हुन् । उनको जन्म १६ मार्च १९३९ मा फ्रान्सको पेरिसमा भएको थियो । आदर्शवादी चेतना भएका प्रुधोमका पन्ध्रवटा पुस्तकहरूलाई समेटेर आठवटा बृहत खण्डहरू प्रकाशित भएका छन्, जसमा स्टेजअफ पोइम्स (१८६५), ट्रायल्स (१८६६), सलिट्यूड (१८६९), इम्प्रेसन अफवार (१८७०), डेस्टि निज (१७७२), भेइन् इण्डिपरमेन्टस (१८७५), जस्टिस (१८७८), ह्याप्पिनेस (१८८८), रिफ्लेक्सन सुर ल आर्ट डेसभर्स (१८९२), पास्कल अन टु रिलिजन (१९०५), जर्नल अफ टाइम (१९२२) पर्दछन् । सुलीका कविताहरूमा विज्ञान, कला, छन्द र आध्यात्मिक ज्ञानको समिश्रण पाइन्छन् । दर्शन र कलालाई एक सुर्काको परिपूरक मान्ने सुलीका कवितामा ज्ञान र विज्ञानको समन्वयात्मक प्रस्तुति पाइन्छ । पहिलो नोबेल पुरस्कार विजेता यी महान् फ्रान्सेली कविको अन्त्य ७ सेप्टेम्बर १९०७ मा पेरिस नजिकै चाताने भालब्रीमा भयो ।

थियोडर ममसन

राजनीतिमा ज्यादै रूचि राख्ने थियोडर ममसनको जन्म जर्मनीको गार्डिङ्गमा ३० नोभेम्बर १८१७ मा भएको हो । सुरुमा आफ्ना दाजुहरूसँग मिलेर कवितासङ्ग्रह प्रकाशित गराएका ममसन मूलतः इतिहासकार हुन् र त्यसपछि मात्र साहित्यकार । कानून र इतिहासका प्राध्यापक भइ सेवा गरेका ममसन ऐतिहासिक विषयवस्तुलाई साहित्यिक जलप दिन सफल छन् । उनका कृतिहरू मध्ये द हिस्ट्री अफ रोम अनुपम र अद्वितीय मानिन्छ, जसमा रोमन साम्राज्य र त्यसले प्रभाव पारेको इटाली एवम् यूरोपको सभ्यता, संस्कृति र जीवन पद्धति प्रस्तुत गरेका छन् । प्राचीन कला, संस्कृति र सभ्यताप्रति आकर्षण भएका ममसनलाई उनले रोमन धर्म, रीतिरिवाज, साहित्य अर्थतन्त्र र कलाकौशलमाथि अध्ययन अनुसन्धान गरेवापत सन् १९०२ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरिएको हो । वर्तमान बोध, युगबोध भएका इतिहासका ज्ञाता ममसनले एक दर्जन पुस्तक प्रकाशित गराएका छन् । सन् १९०३ नोभेम्बर १ मा जर्मनीको चालोटेन्टबर्गमा उनको देहान्त भयो ।

व्योनर्स्टर्ण व्योनर्सन

बहुमुखी प्रतिभाका धनी व्योनर्स्टर्ण व्योनर्सनको जन्म नर्वेको क्वीन्केमा ८ डिसेम्बर १८३२ भएको हो । व्योनर्सन विश्वविख्यात नाटककार हेनरिक इब्सेनका सहपाठी हुन् । उनले नाटक, उपन्यास, कविता गरी चार दर्जनभन्दा बढी पुस्तक रचना गरेतापनि नाटकमा सफल देखिन्छन् । माइकेलएञ्जेलोको कलाशिल्प र ग्रीसेली वास्तुकलाबाट प्रभावित व्योनर्सनलाई उनका कवितामा पाइने आदर्श पवित्रता र ताजापनका लागि सन् १९०३ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित गरिएको हो । लोककथा, लोकगीतमा समेत उत्तिकै शसक्त व्योनर्सनले साहित्य मानव कल्याणका लागि लेखिनु पर्दछ भन्दछन् । उनका रचनाहरूमा ग्रामीण जीवन चित्रणका साथै नर्वेली नागर जीवनको वास्तविक चित्रण पाइन्छ । आफ्ना रचनाका माध्यमबाट सुधारवादी चेतना पस्कने उनी धर्मान्धता र कट्टरवादीहरूको विरोधी बनेका छन् । यसरी आफ्ना कृतिको माध्यमबाट शान्ति र आदर्शको सन्देश दिने व्योनर्सन २६ अप्रिल १९१० मा यस संसारबाट सदाका लागि विदा भए ।

फ्रेडरिक मिस्त्राल

प्रोभेन्सको मेलानमा ८ सेप्टेम्बर १८३० मा जन्मिएका फ्रेडरिक मिस्त्राल आमाले सुनाउने लोककथा र लोकगीतका साथै प्रोभेन्सको भाषा जीवनशैलीबाट प्रभावित भएर साहित्य सिर्जनातिर आकर्षित भए । कवि फ्रेडरिक मिस्त्रालका कवितामा प्रेम, सौन्दर्यप्रतिको अनुराग, मातृभूमिप्रतिको अगाध स्नेह, राष्ट्रप्रेम, साङ्गीतिकता, भावुकता, प्रकृति प्रेमको भाव पाइन्छन् । उनले देशको ग्राम्य जीवन, लोक संस्कृति र सौन्दर्य प्रतिबिम्बित हुने कविता रचना गरेकाले उनलाई सन् १९०४ को नोबेल पुरस्कारले सम्मानित गरियो । कविताका अतिरिक्त शब्दकोशसमेत रचना गरेका उनी २४ मार्च १९१४ मा आफ्ना कृतिहरूलाई छोडेर सदाका लागि विदा भए ।

जोसे एकेगारे

जोसे एकेगारेको जन्म स्पेनको म्याड्रिडमा सन् १८३२ मा भएको हो । उनका दुई दर्जनभन्दा बढी पुस्तक प्रकाशित हुनुका साथै ती अधिकांश अन्य भाषामा अनुदित पनि छन् । एकेगारे राजनीतिमा पनि उत्तिकै सफल छन् जति नाटकमा छन् । उनलाई स्पेनी आख्यानका प्रणेता मानिन्छ । उनका नाटक ऐतिहासिक संयोगान्त, वियोगान्त, रोमान्टिक प्रवृत्तिका छन् । उनी आदर्शवादी नाटककार हुन् । त्यसैले उनका नाटकमा आदर्श भावादी भावना पोखिएका छन् । उनले मासल प्रेमलाईभन्दा कर्तव्यलाई बढी महत्त्व दिनुपर्छ भन्ने सन्देश दिएका छन् । उनले स्पेनी नाटकको गौरवमय परम्परालाई जीवन दिएवापत उनलाई सन् १९०४ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित गरियो । उनी राजा अल्फोन्सोद्वारा अर्डर अफ द गोलडन फ्लीसले पनि सम्मानित भए । आध्यात्मिक चेतनाका नाटककारका रूपमा प्रसिद्धि कमाएका एकेगारेको मृत्यु सेप्टेम्बर १९१३ मा भयो ।

हेनरिक सीनकीविक

हेनरिक सीनकीविको जन्म पोल्याण्डको ओकरेस्कामा सन् १८४६ मा भएको हो । बहुमुखी प्रतिभाका धनी हेनरिक सीनकीविकले कथा, कविता, उपन्यास र यात्रा संस्मरण पनि रचना गरेका छन् । उनको को वाडिस ? उपन्यासले सन् १९०५ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गर्‍यो । उनका दुई दर्जनभन्दा बढी पुस्तक प्रकाशित छन् । उनका कृतिहरूमा प्रेम, सङ्घर्ष, भय, ऐतिहासिक तथ्य, स्वाभिमान, सत्यको समर्थन, राष्ट्रिय चेतना, सौन्दर्य चेतना, आशावादी जीवनदृष्टि, धार्मिक चेतना, वर्तमान बोध, कलासाहित्यले सधैं मानव हित गर्नुपर्छ भन्ने विचार व्यक्त भएको पाइन्छ । उनको मृत्यु १५ नोभेम्बर १९१६ मा स्विट्जरल्याण्डमा भयो ।

गिओसु कार्डुची

गिओसु कार्डुचीको जन्म २७ जुलाई १८२५ मा टस्कनीस्थित भाल डे क्यासलमा भयो । उनले तीन दर्जन काव्यकृतिको सिर्जना गरे । उनका कृतिमा परिष्कारवादी भावना उथलपुथल भएको पाइन्छ । उनका कवितामा राष्ट्र, राष्ट्रियता र राजनैतिक चेतना कविताका अन्तरवस्तु बनेका पाइन्छन् । धार्मिक अन्धविश्वास, कुरीति हटाइ धर्मको समेत परिष्कार गर्नुपर्छ भन्ने गिओसु कार्डुची क्रान्ति दर्शनबाट उत्पन्न विचारलाई कवितामा प्रस्तुत गर्छन् । उनको पहिलो कवितासङ्ग्रह राइम्स हो । मौलिक काव्यशिल्प र गद्यात्मक क्षमताका लागि सन् १९०६ को नोबेल पुरस्कार उनलाई प्रदान गरियो । साहित्यले क्रान्तिको ज्वारभाटा निकाल्नु पर्छ भन्ने उनको दार्शनिक धरातल आदर्शवाद नै हो । कला साहित्यको माध्यमबाट यथार्थको प्रस्तुति गर्ने गिओसु कार्डुचीको मृत्यु सन् १९०७ फेब्रुअरी १६ मा भयो ।

रूडयार्ड किप्लिङ

राष्ट्रवादी साहित्यकार रूडयार्ड किप्लिङको जन्म तत्कालीन बेलायती उपनिवेश भारतको बम्बईमा ३० डिसेम्बर १८६५ मा भएको हो । रूडयार्ड सानैदेखि कमजोर र आँखाका रोगी थिए । सन् १८८१ मा उनका एकसय पचासभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित छन् । रूडयार्डको पहिलो कृति स्कूल ब्याए लिरिक्स हो । कविता, नाटक, कथा, बालकथा, उपन्यासजस्ता साहित्यका विविध विधामा कलम चलाएका रूडयार्ड किप्लिङको सर्वश्रेष्ठ कृति किम हो, जुन विश्वका विविध भाषामा अनुवाद गरिएको छ । आदर्शवादी जीवनदृष्टि र यथार्थवादी चेतनाबाट उत्पन्न विचारलाई कला साहित्यको दार्शनिक आधार मान्ने रूडयार्डका भारतीय जीवन चित्रण, अङ्ग्रेजी समाजको यथार्थ चित्रण, प्रणयपरक प्रस्तुति, यथार्थ र आदर्शको अभिव्यक्ति, सरल, सहज, ग्राम्य भाषाको प्रयोग, सैन्य जीवन, सामुद्रिक परिवेश वर्णन, औपनिवेशिक र रङ्गभेद नीतिको विरोध पाइन्छन् । दृष्टिशक्ति, मौलिकता, वर्णनशैलीको क्षमता, विचारशक्तिको अद्वितीयताका लागि १९०७ नोबेल पुरस्कारबाट सम्मानित रूडयार्डले १८ जनवरी १९३६ मा लण्डनमा देहत्याग गरे ।

रूडोल्फ क्रिस्टोफ यूकेन

रूडोल्फ क्रिस्टोफ यूकेनको जन्म जर्मनीको आरिक्मा ५ जनवरी १८४६ मा भएको हो । दार्शनिक एवम् विचारक यूकेनका बीसवटा कृति प्रकाशित छन् । यूकेनले दार्शनिक पुस्तकका अतिरिक्त प्रशस्त निबन्धात्मक कृतिहरू लेखेका छन् । उनका कृतिहरूले सत्यम् शिवम् सुन्दरमको सन्देश दिएका छन् । उनी आफ्ना कृतिका माध्यमबाट जडवाद, रूढीग्रस्त मान्यताप्रति असन्तुष्टि व्यक्त गर्छन् । आदर्शवादी दर्शनबाट प्रेरित उनका रचनाले सत्यको खोजी गर्नुका साथै धार्मिक नैतिक मूल्यको स्थापना गरेका छन् । सत्यको खोजी, विशाल विचारशक्ति, दृष्टिकोणको विविधता र आदर्शवादी दर्शनका लागि यूकेनलाई सन् १९०८ मा नोबेल पुरस्कार प्रदान गरिएको हो । यूकेनको मृत्यु भने १५ सेप्टेम्बर १९२६ मा येनामा भएको थियो ।

सेल्मा लागरलोफ

सेल्मा लागरफोकको जन्म २० नोभेम्बर १८५८ मा स्विडेनको मारबाक्का भन्ने स्थानमा भएको हो । सेल्मा लडगडी थिइन् । उनको पहिलो उपन्यास द स्टोरी अफ गोस्ता बर्लिङ्ग हो । जेरुसेलम सम्बन्धी लेखिएका दुई उपन्यासले उनलाई उपन्यासकार बनायो । उनको कथा प्रस्तुत गर्ने शैली र मिथकीयताको प्रयोगले विश्व प्रसिद्ध बनायो । सेल्माका रचनामा हार्दिकता, कोमलता र कल्पनाशक्तिको उच्चता पाइन्छ । उच्च आदर्शवाद कल्पना र आध्यात्मिकता पाइने उनका रचनाहरूका लागि लागरलोफलाई सन् १९०९ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित गरिएको हो । सेल्माका तीन दर्जन कृतिहरू प्रकाशित छन् । सेल्माका रचनाहरू विशिष्ट, पाठकलाई प्रेरित गर्ने, उत्साहले भरिएका र सुन्दर संसारप्रति आस्था राख्ने हुनुका साथै प्राकृतिक वस्तुदृश्यको वर्णनमा केन्द्रित हुन्छन् । सेल्मा साहित्यमा नोबेल पुरस्कार पाउने प्रथम महिला हुन्, जसको लेखन आदर्शवाद र आध्यात्मवादबाट अभिप्रेरित छन् । नारीवादी लेखिका सेल्मा लागरफोकको मृत्यु उनी जन्मेकै घरमा १६ मार्च १९४० मा भएको थियो ।

पाउल हीसे

पाउल हीसेको जन्म बर्लिनमा १५ मार्च १८३० मा भएको थियो । सन् १८५० मा उनको पहिलो कृति प्रकाशित भएको थियो । उनको लेखन स्वच्छन्दतावादबाट आदर्शवादतिर अगाडि बढेको पाइन्छ । उनलाई आदर्शवादी गीतकार, नाटककार, उपन्यासकार र कथाकारको रूपमा सन् १९१० को नोबेल पुरस्कारले सम्मानित गरिएको थियो । पाउल हीसेका नाटक, उपन्यास, कथा र गीतका गरी साठीभन्दा बढी कृति प्रकाशित छन् । सङ्ख्यात्मक रूपमा नाट्यकृतिहरूको आधिक्य रहेतापनि मूलतः कथाकार र उपन्यासकारका रूपमा पाउलले प्रसिद्धि कमाएका छन् । उनका कृतिमा प्रकृतिको उच्च स्वरूपको चित्रण, नारीको सुन्दरता, शक्ति र प्रणयप्रधानताको चित्रण, किसान, माझीको चित्रण, जीवनको वास्तविकताको प्रतिबिम्बन, साहित्यमा नवीन रूपविधानको प्रयोग र जीवनका विविधताको

चित्रण पाइन्छ । उनले आफ्नो कृतिका माध्यमबाट मानिस भावुकतामा भन्दा यथार्थमा बाँच्नुपर्छ भन्ने सन्देश दिएका छन् । अन्तरप्रेरणाले नै मानिसलाई लक्ष्यसम्म पुऱ्याउन महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको मान्ने पाउलको मृत्यु २ अप्रिल १९१४ मा म्युनिखमा भएको थियो ।

मौरिस म्याटरलिङ्क

मौरिस म्याटरलिङ्कको जन्म २९ अगस्त १८६२ मा गेन्ट सहरमा भएको थियो । यका विभिन्न विधाहरूमा कलम चलाउने मौरिसका कविता, कथा, नाटक र उपन्यासका गरी तीन दर्जन कृतिहरू प्रकाशित छन् । उनको पहिलो कविता **द रसेस्** हो भने सबैभन्दा महत्त्वपूर्ण नाटक **द ब्लु बर्ड** हो जुन सन् १९०८ मा प्रकाशित भएको थियो । मौरिसका नाटकहरूमा पाइने काल्पनिकता र काव्यात्मकताको रहस्यमय प्रस्तुतिका साथै पाठकको अनुभूति र कल्पना अभिवृद्धिले उनलाई सन् १९११ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरायो । मौरिसका रचनामा प्रतिकवादी, अध्यात्मवादी र आदर्शवादी धारणा प्रष्फुटित भएको पाइन्छ । मौरिस म्याटरलिङ्क मुटुको व्यथाका कारण ६ मे १९४९ मा सदाका लागि यस संसारबाट बिदा भए ।

गेर्हार्ट हाप्टमान

महान् नाटककार गेर्हार्ट हाप्टमानको जन्म १५ नोभेम्बर १८६२ मा पूर्वी जर्मनीको साल्जबुर्गमा भएको थियो । गेर्हार्टको पहिलो नाटक **बिफोर डेब्रेक** सन् १८८९ मा प्रकाशित भएको थियो । इब्सेनको नाटकको प्रभाव परेतापनि उनी पछि उनले आफ्नो छुट्टै पहिचान बनाउन सफल भए । सफल, सजीव एवम् विशिष्ट नाटक लेखे बापत उनलाई सन् १९१२ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरियो । गेर्हार्टका नाटक, उपन्यास, कथा, कविता, यात्रा, विचार आदिका गरी पचपन्नभन्दा धेरै कृति प्रकाशित छन् । उनी जर्मनीमा नाटककार एवम् कविका रूपमा चिनिन्छन् । उनका पछिल्ला नाटकमा मिथक स्वैरकल्पना र गीतको प्रयोग पनि पाउन सकिन्छ । गेर्हार्टका कृतिहरूमा प्रगतिवादी चेतनाका अतिरिक्त आध्यात्मिक सत्यको खोज, व्यङ्ग्य यथार्थ र आदर्शको बीच संयोजन पाइन्छ । गेर्हार्टको मृत्यु भने न्युमोनियाका कारण ८ जुन १८४६ मा भएको थियो ।

रवीन्द्रनाथ टेगोर

रवीन्द्रनाथ टेगोरको जन्म भारतको कलकत्तामा ६ मे १८६१ मा भएको थियो । रवीन्द्रनाथको पहिलो कृति **कवि-कथा** हो । रवीन्द्रनाथले कथा, उपन्यास, नाटक आदि साहित्यका विभिन्न विधामा कलम चलाए तापनि मूलतः उनी कवि हुन् । रवीन्द्रनाथले एकसय पच्चीसभन्दा बढी कृतिको रचना गरेका छन् । रवीन्द्रनाथ टेगोर नोबेल पुरस्कार पाउने प्रथम भारतीय लेखक हुन् । पूर्वीय सभ्यता र सभ्यताको छवि साहित्यका माध्यमबाट पाश्चात्य संसारमा पुऱ्याउने रवीन्द्रनाथ टेगोरको सर्वश्रेष्ठ कृति गीताञ्जली हो । उनका कृतिहरूमा पौराणिक अन्तर्वस्तुको संयोजन हुनुका साथै राष्ट्रिय चेतना,

अध्यात्म चेतना, नीति चेतना, सामाजिक चेतना, जीवन चेतना, प्राकृतिक सौन्दर्यको चित्रण, भाव र शिल्पपक्षको बीच सन्तुलन पाइन्छ । भौतिकवादलाई भन्दा धर्म र ज्ञानलाई महत्त्व दिने टेगोरको मृत्यु ७ अगस्त १९४१ मा भयो ।

रोमाँ रोलाँ

फ्रान्सेली उपन्यासकार रोमाँ रोलाँको जन्म २९ जनवरी १८६६ मा फ्रान्सको क्लेभेन्सी नामक सानो सहरमा भएको थियो रोमाँ रोलाँको उपन्यास, नाटक, निबन्ध, जीवनी, दर्शन र आलोचनाका असीभन्दा धेरै कृति प्रकाशित छन् । सन् १९०४-१९१२ को बीचको समयमा यिनले **जाँ क्रिस्टोफ** भन्ने उपन्यास लेखे जुन पन्ध्रसय पृष्ठमा फैलिएको महाकाव्यात्मक स्वरूपको छ । यस पुस्तकमा महान् सङ्गीतकारहरू वीथोफेन, मोत्सार्ट र वागनरको जीवन कथा समेटिएको छ । यही उपन्यासलाई विशिष्ट ठहर्‍याएर सन् १९१५ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरिएको थियो । रोमाँ रोलाँका कृतिहरूमा नारी प्रधानता, अध्यात्मवाद, अधिनायकवाद र नाजीवादको विरोध, मनोवैज्ञानिक चित्रण, सामाजिक यथार्थता, स्वैरकल्पनात्मकता, मानवता, हार्दिकता, भावुकता, प्रेम, हर्ष, कल्पना आदि पाइन्छन् । आदर्शवादी चिन्तन भएको रोमाँ रोलाँ गान्धीवादी दर्शनबाट प्रभावित देखिन्छन् । कला, साहित्यमा नै जीवनको चरम सुखद आनन्द प्राप्त हुन्छ भन्ने रोमाँ रोलाँको मृत्यु क्षयरोगका कारण ३० डिसेम्बर १९४४ मा भएको थियो ।

कार्ल गुस्ताफ हाइडेन्सताम

कार्ल गुस्ताफ वर्नर भोन हाइडेन्सतामको जन्म ६ जुलाई १८५९ मा स्वीडेनको ओलसाम्मारमा भएको थियो । कार्ल गुस्ताफका कविता, कथा, उपन्यास गरी दुई दर्जन पुस्तक प्रकाशित छन् । **पिल्ग्रिमेज एण्ड वान्डर इयर्स** यिनको पहिलो कवितासङ्ग्रह हो भने इन्डिमियोन उनको पहिलो उपन्यास हो । कार्ल गुस्ताफले कथा, उपन्यास आदिको पनि सृजना गरेतापनि उनको सफलता कवितामा नै देखिन्छ । चित्रकारका रूपमा समेत प्रसिद्धि पाएका कार्ल गुस्ताफलाई साहित्यको नयाँ युगको अग्रणी प्रतिनिधि मानि सन् १९१६ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मान प्रदान गरियो । कार्ल गुस्ताफको लेखन प्रकृतवादबाट आदर्शवादतिर फड्को मारेको पाइन्छ । उनले पौराणिक ग्रन्थबाट आख्यान ग्रहण गरी नवीन शिल्प संरचनाका साथ प्रस्तुत गर्नुका साथै काल्पनिक यथार्थताको प्रस्तुति, वीरतापूर्ण अभिव्यक्ति, राष्ट्रिय चेतना, भातृत्वको भावना, समानाधिकार स्मृतिबिम्बको प्रयोग, जीवन र प्रकृतिको चित्रण आफ्ना कृतिहरूमा सशक्त रूपमा गरेका छन् । शान्तिलाई बढी महत्त्व दिने कार्ल गुस्ताफको मृत्यु २० मे १९४० मा स्टकहोममा भयो ।

कार्ल गेलेरूप

कार्ल एडोल्फ गेलेरूपको जन्म डेनमार्कको टापु जीलल्याण्ड स्थित रोहोलेटमा २ जुलाई १८५७ मा भएको हो । सन् १८८४ मा प्रकाशित नाटक **ब्राइनहिल्डले** उनलाई नाम र दाम प्राप्त

भएतापनि उनको सर्वाधिक चर्चित कृति मिन्ना नै हो । चार्ल्स डार्विनको विकासवादी सिद्धान्त र जर्ज ब्रान्डेसका विचारबाट प्रभावित भएर सुरुमा नास्तिक देखिएर केही उपन्यास पनि लेखे तर पछि उनी विस्तारै आस्तिकतातिर तानिदै गए । पौराणिक ग्रन्थहरूका आख्यानहरूलाई समेत आफ्ना रचनाका विषयवस्तु बनाएका कार्ल गेलेरूपका रचनामा सौन्दर्य चेतना, साङ्गीतिक चेतना, स्नेह र स्मृति बिम्बहरूको समन्वयात्मक प्रस्तुति, भावावेगको प्रबलता, काव्यात्मक अर्न्तदृष्टि, स्वच्छन्दतावादी वर्णनशैली, आदर्शवादी चेतना पाइन्छ । आदर्शवादबाट प्रभावित विविध र समृद्ध लेखनका लागि उनलाई सन् १९१७ को नोबेल पुरस्कार डेनमार्ककै अर्का लेखक हेन्रिक पोन्टोपिदानसँग संयुक्त रूपमा प्रदान गरिएको हो । डेनमार्कको पूँजीवादी संस्कृतिले ल्याएका विकृति र विसङ्गतिप्रति व्यङ्ग्य गर्ने कार्ल गेलेरूपको मृत्यु १३ अक्टोबर १९१९ मा ड्रेस्डेन नजिक क्लोत्से गाउँमा भएको थियो ।

हेन्रिक पोन्टोपिदान

कार्ल एडोल्फ गेलेरूपसँग १९१७ को नोबेल पुरस्कार संयुक्त रूपमा पाउने अर्का उपन्यासकार हेन्रिक पोन्टोपिदानको जन्म डेनमार्कको फ्रिडिसिया सहरमा २४ जुलाई १८५७ मा भएको थियो । कथा, उपन्यास, संस्मरण आदिका चालीस पुस्तक रचना गरेका हेन्रिकको पहिलो कथासङ्ग्रह **क्लिण्ड विङ्गसे** (१८८१) हो । हेन्रिकको चर्चित उपन्यास **द प्रोमिस्ड ल्याण्ड** हो । डेनमार्केली मानिसको सोंचाइ, तिनको भाग्य, सामाजिक समस्या, राजनीतिक धार्मिक द्वन्द्व, सामाजिक एवम् राजनीतिक परिवर्तनको वर्णन स्पष्ट र सफलतापूर्वक लेखे वापत उनलाई सन् १९१७ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित गरिएको हो । यथार्थतालाई रहस्यमय ढङ्गले उद्घाटन गर्ने उनका कृतिमा ग्राम्य जीवनको चित्रण, राष्ट्रवादी चेतना, आदर्शवादी चेतना, नागर जीवनको चित्रण, निराशा प्रकृति चेतना, धार्मिक, आध्यात्मिक चेतनालाई सरल, सरस, सुकोमल भाषाद्वारा प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । जीवनको उत्तरार्धमा संस्मरण लेखनमा सक्रिय पोन्टोपिदानको मृत्यु २१ अगस्त १९४३ मा चार्लोटेनल्यान्डमा भएको थियो ।

कार्ल स्पिटलर

कार्ल स्पिटलरको जन्म स्वित्जरल्याण्डको बासेल नजिकै पर्ने लीस्टलामा २४ अप्रिल १८४५ मा भएको थियो । बाल्यकालमा सङ्गीत र चित्रकलामा रूचि भएका उनले सत्र वर्षकै कलिलो उमेरमै कविता लेख्न थाले । इतिहासकार ज्याकोब ब्रुकहार्ड, भाषाशास्त्री बाकेर नागेर र नित्सेका दार्शनिक विचारद्वारा कार्ल स्पिटलर प्रभावित भएको पाइन्छ । कार्ल स्पिटलरको पहिलो पुस्तक **प्रोमिथियस एण्ड इपिमिथियस** हो जुन १८७१ मा कार्ल फेनिक्स टान्डेम उपनामबाट छापिएको थियो । कार्ल स्पिटलरको उत्कृष्ट कृति **ओलिम्पियन स्प्रिङ्ग** हो र यसै कृतिको काव्यिक उचाइको निमित्त नोबेल पुरस्कार १९१९ प्रदान गरिएको हो । कार्ल स्पिटलरका कृतिहरूमा प्रकृतिप्रति तीव्र अनुराग, प्राकृतिक परिदृश्यको काव्यात्मक वर्णन, पौराणिक आख्यानको प्रयोग, व्यङ्ग्यात्मकता, अध्यात्म चेतना,

आदर्शवादी जीवनदृष्टि, मिथक, स्वैरकल्पना, शान्तिको सन्देश, नाटकीय रचना विधान आदिको प्रयोग हुनुका साथै प्रस्तुत गर्ने शैली विनोदात्मक र हास्यात्मक किसिमको पाइन्छ । आफ्ना कृतिहरूमा अतिमानवीय दैवीक पात्रको प्रयोग गर्ने कार्ल स्पिटलरको मृत्यु २८ डिसेम्बर १९२४ मा लुसेर्नेमा भएको थियो ।

नट ह्याम्सन

नट ह्याम्सनको जन्म नर्वेको गुडब्रान्सडालेन उपत्यकामा ४ अगस्त १८५९ मा भएको थियो । उनले उपन्यास, संस्मरण, कथा, नाटक गरी तीन दर्जन कृति रचना गरेका छन् । सन् १८७७ मा उनको पहिलो उपन्यास प्रकाशित भयो । सन् १८९० मा उनको उपन्यास **द हङ्गर** प्रकाशित भयो, जसले उनलाई नाम र दाम दिलायो । सन् १९१७ मा उनको उत्कृष्ट कृति **द ग्रोथ अफ सोइल** प्रकाशित भयो । १९०९ देखि १९११ सम्म उनले फिनल्याण्डमै बसी थुप्रै नाटकहरू लेखे । 'द ग्रोथ अफ सोइल' किसान र माटोको अन्तर्सम्बन्धबारे लेखिएको यस महान् कृतिले नटलाई १९२० को नोबेल पुरस्कार दिलायो । विद्रोही, विरोधी र हठी स्वभावका नटको मृत्यु १९ फेब्रुअरी १९२५ मा नोरहोल्ममा भएको थियो । उनले आफ्ना कृतिमा खोक्रो आदर्शवादलाई भन्दा यथार्थलाई प्रस्तुत गरेका छन् । प्राकृतिक प्रकोपको तीव्र वर्णन, कामवासनात्मक विषयवस्तुको प्रकटन, पुरुष र नारी पात्रका माध्यमबाट विशिष्ट जीवन दर्शन नायक र आख्यानहीन कृतिलेखेर परम्परित मूल्य मान्यताको भञ्जन, कोरानैतिक आदर्शप्रति व्यङ्ग्य, उग्रराष्ट्रवाद र जातिवादको समर्थन, मानवीय संवेदनाको अभिव्यक्ति उनका कृतिहरूमा पाइन्छन् ।

अनातोले फ्रान्स

अनातोले फ्रान्सको जन्म सन् १८४४ मा पेरिसमा भएको थियो । उनले कथा, उपन्यास, निबन्ध, आत्मजीवनी आदिका बयालीसभन्दा धेरै कृतिको रचना गरेका छन् । साहित्यका विभिन्न विधामा कलम चलाए पनि अनातोले मूलतः उपन्यासकार हुन् । सन् १८८१ मा प्रकाशित **द क्राइम अफ सिल्भेस्टर बोन्नार्डले** अनातोलेलाई लेखकका रूपमा चिनायो भने **थाया** उपन्यास १८९० ले उनलाई विश्व प्रसिद्ध बनायो । उनको मौलिक शैली, मानवता, सौन्दर्यपूर्ण एवम् तेजस्वी लेखनका लागि सन् १९२१ मा उनलाई नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित गरियो । उनले आफ्ना कृतिहरूमा सामाजिक कुरीति, अन्धविश्वास, पतनमुख प्रवृत्ति चर्चको स्वेच्छाचारी क्रियाकलापमाथि आक्रामक लेख खेलेका छन् । पेरिसको भौतिक संरचना, जीवनशैलीको चित्रण, राजनैतिक समस्या, मानवतावादी दृष्टिकोण, मार्मिक आख्यान, सत्यप्रतिको निष्ठा, उच्च उदात्त भावनालाई आफ्ना कृतिमा सजीव सौम्य शैलीले भावुक र अतिरञ्जक रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् । बहुमुखी प्रतिभाका धनी वाङ्मयसेवी अनातोलेको मृत्यु १२ अक्टोबर १९२४ मा टुरमा भयो ।

यासिन्तो बेनाभेन्ते

यासिन्तो बेनाभेन्तेको जन्म स्पेनको राजधानी म्याड्रिडमा १२ अगस्त १८६६ मा भएको हो । उनको पहिलो कृति **द फ्यान्ट्यास्टिक थिएटर** चारवटा नाटकहरूको सङ्ग्रह १८९२ मा प्रकाशित भयो । **द बोन्डस् अफ इन्ट्रेस्ट** र **द प्यासन फ्लावर** यिनका प्रसिद्ध नाटक हुन् । शेक्सपियर, जर्ज बर्नाड शा र इब्सेन जस्ता नाटककारका नाटकबाट प्रभावित यासिन्तो यथार्थवादी, स्वच्छन्दतावादी नाटककार हुन् । स्पेनी नाटकको प्रख्यात परम्परालाई सुन्दर शैली र सकारात्मक दृष्टिले अगाडि बढाएकाले उनले सन् १९२२ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरे । यासिन्तोले निबन्ध, आलोचना आदिरचना गरेतापनि उनी मूलतः नाटककार हुन् । उनका लामा-छोटा गरी दुई सयभन्दा बढी नाटकहरू छन् । उनले आफ्ना नाटकका माध्यमबाट सामाजिक समस्याबाट मुक्ति र समृद्ध भविष्यको पक्षमा जोड दिनुका साथै सम्भ्रान्त वर्गप्रति व्यङ्ग्य गरेका छन् । संयोगान्त, वियोगान्त समस्यामूलक नाटक लेख्ने यासिन्तोले सामाजिक संस्कारको पूरै उन्मुलन होइन त्यसमा सुधार र परिष्कार गर्नुपर्छ भन्छन् । जीवन र कला एक अर्काका पर्याय मान्ने यासिन्तोको मृत्यु १४ जुलाई १९५४ मा भयो ।

विलियम बटलर यीट्स

महान् कवि एवम् नाटककार विलियम बटलर यीट्सको जन्म १५ जुन १८६५ मा आयरल्याण्डको डब्लिनमा भएको थियो । रहस्यवादतिर रूचि भएका यीट्सको प्रथम कविता **दि आयरल्याण्ड अफ स्ट्याचुज** हो । बटलरले नाटक, कविता र लोक संस्कृतिका गरी असीभन्दा बढी कृति प्रकाशित गराएतापनि यीट्स मूलतः कवि हुन् । उनका कृतिहरूमा प्रकृतिवादी आध्यात्मिक रहस्यवादी आदर्शवादी प्रवृत्ति पाइनुका साथै काल्पनिक सौन्दर्यको रहस्योद्घाटन, प्रेम र वीरताको सुन्दर वर्णन, आयरल्याण्डको सामाजिक जनजीवन र स्वप्नसंसारको चित्रण, प्रतीक प्रयोगमा बहुलता, साङ्गीतिक चेतना, प्रणय अनुरागको चित्रण, लोकसाहित्यको अन्तर्वस्तु ग्रहण, कलात्मक प्रस्तुति, भाव र शिल्पपक्षका बीच सन्तुलन पाइन्छ । आफ्ना कवितामा कलात्मक सौन्दर्यका साथ राष्ट्रको आत्माको चित्रण गरेवापत १९२३ को नोबेल पुरस्कारबाट सम्मानित यीट्सको मृत्यु १९३९ मा फ्रान्सको मेन्टोनस्थित एउटा होटलमा भएको थियो ।

ब्लाडिस्ला रेमोन्ट

ब्लाडिस्ला रेमोन्टको जन्म तात्कालीन रुस अधीनस्थ पोल्यान्डको कोविया विल्कीमा ७ मे १८६८ मा भएको थियो । उनले कथा, कविता, नाटक, उपन्यास रचना गरेतापनि उनी मूलतः आख्यानकार हुन् । विविध विधामा उनका करिब चालीस कृति प्रकाशित छन् । रेमोन्टको पहिलो कृति **द पिल्ग्रिमेज टु द माउन्टेन अफ लाइफले** नै पोल्याण्डका लेखक र बौद्धिक वर्गमा ठूलो हलचल पैदा गरायो । औद्योगीकरण, मानवको शोषण र यसले जन्माएका प्राकृतिक प्रभावलाई समेटिएर लेखिएको यिनको उपन्यास **द पेजेन्टस्ले** उनलाई सन् १९२४ को नोबेल पुरस्कार दिलायो । यथार्थवादी, आदर्शवादी

प्रवृत्तिका कृतिका रचना गर्ने रेमोन्टका कृतिका विषयवस्तुहरू ऐतिहासिक, सामाजिक, काल्पनिक, मनोवैज्ञानिक पाइन्छन् । प्रगतिवादी विचार बोकेका उनका कृतिमा प्रकृति चित्रण, मानवीय संवेदनाको प्रस्तुति, कलात्मक वर्णन, काव्यात्मक शैलीको प्रयोग पाइन्छ । जमिन्दार र गरीबका बीचको अन्तर्द्वन्द्वलाई मूल रूपमा प्रस्तुत गर्ने रेमोन्टको मृत्यु ५ डिसेम्बर १९२५ मा भएको थियो ।

जर्ज बर्नार्ड शा

जर्ज बर्नार्ड शाको जन्म २६ जुलाई १८५६ मा आयरल्याण्डको डब्लिनमा भएको थियो । जर्ज बर्नार्ड शाको पहिलो आत्मवृत्तात्मक उपन्यास **इम्याचुरिटी**ले उल्लेख्य सफलता पाएन । सन् १९०४ मा प्रकाशित **जन बुल्स अदर आइल्याण्ड** नामक उपन्यासले बर्नार्ड शालाई विश्वविख्यात नाटककार बनायो । शाले मानवता, सौन्दर्य र आदर्शका लागि व्यङ्ग्यात्मक र काव्यिक नाटक लेखेकाले उनलाई १९२५ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरियो । शाका नाटक, उपन्यास, निबन्ध र दर्शन चिन्तन आदिका सयभन्दा बढी कृति प्रकाशित छन् बर्नार्ड शा नाटककारका अतिरिक्त समालोचक र सामाजिक व्याख्याताका रूपमा पनि चर्चित छन् । उनका कृतिहरूमा आदर्शवादी चेतना, यथार्थवादी प्रवृत्ति, मानवतावादी जीवनदृष्टि, युद्ध विरोधी भावना, शान्तिको चाहना, विद्रुपता, सामाजिक, राजनैतिक क्षेत्रमा देखिएका विकृति, विसङ्गति, आध्यात्मिक चेतना, सामाजिक सुधारको सन्देश, शान्ति सन्देशलाई नवीन रचना विधानका साथ व्यङ्ग्यात्मक, हास्यविनोदात्मक शैलीमा प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । समानतावादी दृष्टिकोण राख्ने जर्ज बर्नार्ड शाको मृत्यु २ नोभेम्बर १९५० मा भयो ।

ग्राजिया देलेद्दा

साहित्यमा नोबेल पुरस्कार पाउने दोस्रो महिला ग्राजिया देलेद्दाको जन्म सन् १८७१ मा इटालीको सार्डिनियामा भएको थियो । स्वान्त सुखका लागि साहित्य सृजना गर्ने ग्राजियाले आठ वर्षको उमेरदेखि नै कविता लेख्न थालेकी थिइन् । **फियोर डी सार्डएगना** ग्राजिया देलेद्दाको प्रथम उपन्यास भए पनि निकै चर्चित रह्यो । सार्डिनियाको सुन्दर चित्र उतारिएको **द मदर** उनको सर्वश्रेष्ठ उपन्यास हो । बहुमुखी प्रतिभाकी धनी ग्राजिया देलेद्दाका उपन्यास, कविता, कथा र आत्मसंस्मरणका चार दर्जनभन्दा बढी कृति प्रकाशित छन् । साहित्यका विविध विधामा कलम चलाएतापनि देलेद्दा मूलतः उपन्यासकार नै हुन् । आदर्शोन्मुख अन्तर्प्रेरणाले भरिएका आफ्नो मातृभूमि र सम्पूर्ण मानवीय समस्याको चित्र अत्यन्त गहिराइ र सहानुभूतिपूर्वक आफ्ना रचनामा उतारेको हुनाले उनलाई सन् १९२६ को नोबेल पुरस्कारले सम्मानित गरियो । उनका कृतिहरूमा आदर्शोन्मुख यथार्थवादी प्रवृत्ति, प्रगतिवादी चेतना, जीवनजगतका विविधताको चित्रण, उच्च आदर्शयुक्त मानवतावादी भावना, आख्यानमा भाव गम्भीरता, जीवनको यथार्थ र जीवन्त चित्रण, दुःखद् अनुभूति, भावना र क्षणको सजीव चित्रण, मानव कल्याणको भावना, मानवीय समस्याको चित्रण सरल, सरस र सम्प्रेष्य भाषाशैलीद्वारा प्रस्तुत भएको पाइन्छ । आफ्ना कृति मार्फत् मानव समाजका समानता र असमानताको तुलना गर्दै नैतिक उत्थानको प्रेरणा दिने ग्राजिया देलेद्दाको मृत्यु १५ अगस्त १९२६ मा रोममा भएको थियो ।

हेन्री बर्कसाँ

हेन्री बर्कसाँको जन्म फ्रान्सको पेरिसमा १८ अक्टोबर १८५९ भएको थियो । दर्शनशास्त्रतर्फ बढी रूचि भएका बर्कसाँ मधुर आवाज र शिष्ट स्वभावका थिए । बर्कसाँ साहित्यकारभन्दा दार्शनिकका रूपमा बढी चर्चित छन् । उनको प्रथम कृति **टाइम एण्ड फ्री वील**ले निकै ख्याति कमाएको थियो । बर्कसाँले आफ्ना समृद्ध एवम् ओजस्वी विचारलाई अत्यन्त विशिष्ट शैलीमा प्रस्तुत गरे वापत् सन् १९२७ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरियो । बर्कसाँका कृतिहरू संख्यात्मक रूपमा थोरै भएतापनि प्रत्येक कृति चर्चित र समकालीन वैचारिक क्षितिजमा नवीनता दिन सफल छन् । कुनै पनि कुरालाई दृष्टान्तका माध्यमबाट सरल भाषामा प्रस्तुत गर्ने बर्कसाँका कृतिमा रहस्यवाद, योगदर्शन, मनोविश्लेषण, स्वप्न सिद्धान्त हास्यरस, मानवीय भावना, दर्शन आदिलाई कलात्मक शैलीमा प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । कल्पना र तर्क शक्तिको सन्तुलित संयोजन गर्ने बर्कसाँको मृत्यु सन् १९४१ मा भएको थियो ।

सिग्रिड उन्डसेत

सिग्रिड उन्डसेतको जन्म डेनमार्कको कालन्डबोर्गमा २० मे १८८२ मा भएको थियो । इतिहास, संस्कृति एवम् साहित्यप्रति रूचि भएकी सिग्रिडको पहिलो उपन्यास सन् १९०७ मा प्रकाशित भएको थियो । यसपछि सन् १९०९ मा उनको **गुनार्स डटर** उपन्यास प्रकाशित भयो, जुन सिग्रिडको ज्यादै महत्त्वपूर्ण कृति बन्यो । यसका अतिरिक्त **क्रिस्टिना लाब्रांसडोटर** र **द मास्टर अफ हेस्टविकेन** सिग्रिडका महत्त्वपूर्ण उपन्यास हुन् । कथा, उपन्यास, नाटकका गरी तीन दर्जनभन्दा बढी कृति प्रकाशित गराएकी सिग्रिडलाई नर्वेको मध्यकालीन जीवनको शक्तिशाली शैलीमा उत्कृष्ट चित्रण गरे वापत् सन् १९२८ को नोबेल पुरस्कारले सम्मानित गरियो । नारीवादी लेखिका सिग्रिडका कृतिहरूमा इतिहास, मानवतावाद, आध्यात्मिकता, नारी असन्तुष्टि, नैतिक आदर्श, प्रेम, निराशावादी प्रवृत्ति, दुखान्तता, सामाजिक समस्या, नैतिक आदर्श, नारी समर्पण भाव, प्रणयपरक विषयवस्तु नर्वेली मध्यकालीन पछिल्लो जीवनको चित्रण आदिलाई सरल, सहज भाषा र काव्यात्मक एवम् आलङ्कारिक शैलीमा प्रस्तुत भएको पाइन्छ । धर्मले मान्छेलाई नीतिवान, विनयी, कोमल, धैर्यशील र आदर्श एवम् उच्च बनाउँछ भन्ने सिग्रिड उन्डसेतको मृत्यु लीलेहारमा १० जुन १९४९ मा भएको थियो ।

थोमस मान

थोमस मानको जन्म ६ जुन १८७५ मा जर्मनीको ल्यूबेकमा भएको थियो । फ्रेडरिक नित्से, आर्थर शपेनहाउयर रिचर्ड वागनरबाट प्रभावित थोमस मानको पहिलो पुस्तक लिटिल हेर्न फ्रिडमान हो । थोमस मानको सर्वाधिक चर्चित पुस्तक **बडेनबुक्स** हो । सन् १९२४ मा प्रकाशित **द म्याजिक माउन्टेन** उपन्यासले थोमस मानलाई विश्वविख्यात बनायो । आख्यानकार थोमस मानका पचासभन्दा बढी कृति प्रकाशित छन् । कवि, उपन्यासकार, निबन्धकार थोमसलाई हराउँदै गएको मानवताको

विषयवस्तुमा **द म्याजिक माउन्टेन** उपन्यासले सन् १९२९ को नोबेल पुरस्कार दिलायो । प्रगतिवादी चेतनाबाट प्रभावित थोमस मानका कृतिहरूमा जर्मनको बौद्धिक इतिहास, संस्कृति, सङ्गीतकलाको चित्रण, मानवताको समर्थन, हिंसाको विरोध, मानवीय भावना, प्रथम विश्वयुद्धपूर्वको पाश्चात्य संस्कृतिको दरावस्था, मनोविज्ञान र नाटकीयताको समिश्रण, यात्रावर्णन, नारी र पुरुषका अवस्था र मनोदशाहरूको चित्रण, जीवन र मृत्युका चिन्तन, देशप्रेमका भावनाहरू प्रस्फुटित भएको पाइन्छन् । आध्यात्मिक एकतामाथि जोड दिने शान्तिवादी थोमस मानको मृत्यु २१ अगस्त १९५५ मा भएको थियो ।

सिङ्क्लेयर लुइस

साहित्यमा नोबेल पुरस्कार प्राप्त गर्ने प्रथम अमेरिकी उपन्यासकार सिङ्क्लेयर लुइसको जन्म अमेरिकाको मिनेसोटा राज्यमा पर्ने सौकसेन्टर गाउँमा ७ फेब्रुअरी १८८५ मा भएको थियो । उनको पहिलो कृति **हाइक एन्ड द एरोप्लेन** सन् १९१२ मा टम ग्राहम उपनामबाट प्रकाशित भएको थियो । सन् १९२० मा प्रकाशित **मेनस्ट्रीटले** उनलाई चर्चित बनायो । कथा, उपन्यास, नाटक र संस्मरण आदिका तीसभन्दा बढी कृति रचना गरेका लुइसलाई साहित्यमा शक्तिशाली वर्णन, चित्रात्मक कथा, वाक्पटुता र व्यङ्ग्यले भरिएका नयाँ चरित्रहरूको सिर्जना गरेवापत सन् १९३० को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरियो । लुइसका कृतिहरूमा अध्यात्मवादका कमजोरीको चित्रण, सामाजिक सुधारको सन्देश, मानवीय कमजोरीप्रति व्यङ्ग्य, आञ्चलिकता, प्रगतिशीलता, ग्राम्य र नागरजीवनको चित्रणमा जीवन्तता, नारीहरूका जीवनका विविध पक्षहरूको चित्रण, आलोचनात्मक यथार्थवादी प्रवृत्ति पाइन्छन् । आफ्नो ब्रह्मले देखेको कुरालाई मात्र सत्य मान्ने सिङ्क्लेयर लुइसको मृत्यु १० जनवरी १९५१ मा रोममा भएको थियो ।

एरिक एक्सेल कार्लफेल्ट

एरिक एक्सेल कार्लफेल्टको जन्म २० जुलाई १८६४ मा स्विडेनको फोल्केनीमा भएको थियो । कवि एरिकको पहिलो कवितासङ्ग्रह **सङ्ग अफ वाइल्डरनेस** सन् १८९५ मा प्रकाशित भयो । एकदर्जन जति कवितासङ्ग्रह प्रकाशित गराएका एरिकलाई विभिन्न विवादका वाबजुद पनि मरणोपरान्त भए पनि १९३१ को नोबेल पुरस्कारले सम्मानित गरियो । पद्यमा मात्र कलम चलाउने एरिकका कृतिहरूमा स्विडेनको प्राचीन कला, जातीय संस्कार र संस्कृतिको चित्रण, प्रकृतिका विविध रूपको वर्णन, सौन्दर्यप्रतिको अनुराग, स्विडेनेली जनजीवनका गीत, नृत्य, सिकार खेलको वर्णन, कृषि जीवनको सुन्दर वर्णन, जातीय संस्कार र संस्कृतिको वर्णन, प्रेम र हास्यको समन्वय, नारी पुरुषका गम्भीर भावना, मनोदशा र अवस्थाको कलात्मक वर्णन, स्मृति बिम्बको प्रयोग, ग्राम्य जीवनको कवित्वपूर्ण वर्णन, कोमल पदपदावली र आलङ्कारिक भाषाशैलीद्वारा प्रस्तुत भएको पाइन्छ । कविताले मानवमनको अर्न्ततहसम्म पुगेर आनन्द दिनुपर्छ भन्ने एरिक एक्सेल कार्लफेल्टको मृत्यु ८ अप्रिल १९३१ मा स्टकहेममा भएको थियो ।

जोन ग्याल्ज्वर्दी

साहित्यकार जोन ग्याल्ज्वर्दीको जन्म १४ अगस्त १८८७ मा बेलायतको किङ्गस्टन हिल स्थित सरेमा भएको थियो । विद्यार्थी कालमा कित्लिङ्ग, जोला, तुर्गेनेभ, तोल्सतोय र फफाउबर्ट जस्ता लेखकका कृतिहरूबाट प्रभावित भएर साहित्यमा लागेका जोनको प्रथम उपन्यास **फ्रम द फोर विन्डस** (१८९७) हो । उनको सबैभन्दा चर्चित र महत्त्वपूर्ण कृति भने **द फोरसाइट सागा** हो । जोनले क्याथरिन काउसनसँग मिलेर सन् १९२४ मा लेखकहरूको अन्तर्राष्ट्रिय संस्था पेनको स्थापना गरे । उनको विशिष्ट लेखनका लागि सन् १९३२ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरियो । लेखकको कर्तव्य समाजका विसङ्गतिमाथि प्रकाश पार्नु मात्र हो । समाधान खोज्नु होइन भन्ने जोनले उपन्यास, कथा, नाटक, कविता, निबन्धका करिब डेढ सय कृतिहरू लेखेका छन् । उनका कृतिहरूमा धनका कारणले उत्पन्न हुने विकृति, विसङ्गति, कोरा आदर्शप्रति व्यङ्ग्य, नैतिक चरित्र, परोपकारी वृत्ति, मानवीय उदारता, बेलायती परिवर्तित समाजको यथार्थ चित्रण, भाव पक्ष सवल, विकृति विसङ्गतिप्रति व्यङ्ग्य आदि पाइन्छन् । कलालाई महत्त्व दिने जोन ग्याल्ज्वर्दीको मृत्यु भने ३१ जनवरी १९३३ मा भएको थियो ।

इभान अलेक्सेयेभिच बुनिन

साहित्यकार इभान अलेक्सेयेभिचको जन्म सोभियत रुसको भोरोनेजमा २२ अक्टोबर १८७० मा भएको थियो । धर्मप्रति अनास्था भएका बुनिन दाजुका प्रेरणाले साहित्यिक कृतिहरू पढ्न पुग्छन् । उनको पहिलो कथा सन् १८९३ मा प्रकाशित भएको थियो । तोल्सतोय, गोर्की, चेखोवजस्ता लेखकहरूसँग उठबस भएको बुनिनले आफ्नो जीवनको धेरै समय कविता लेखनमा खर्च गरे पनि ख्याति भने गद्यलेखनबाट प्राप्त गरेका छन् । कविता, कथा, उपन्यास, यात्रा संस्मरण, विचार आदिका तीन दर्जन कृति लेखेका बुनिन मूलतः कवि र उपन्यासकारका रूपमा प्रसिद्ध छन् । रूसी गद्य लेखनको परम्परालाई कलात्मक रूपमा अगाडि बढाएवापत उनलाई सन् १९३३ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरिएको थियो । बुनिनका कृतिहरूमा रूसी जनजीवनका विविध पक्षको सूक्ष्म चित्रण, यथार्थवादी प्रवृत्ति, आदर्शवादी प्रवृत्ति, आध्यात्मिकता, धर्म, नीति, इतिहास र दर्शनको प्रयोग, पूर्वीय पाश्चात्य कलाको प्रयोग, कथ्यलाई गम्भीर रूपमा प्रस्तुत गर्ने कला, सौन्दर्य अनुराग, भाषिक सरलता पाइन्छ । बुनिनको मृत्यु ८ नोभेम्बर १९५३ मा भएको थियो ।

लुइजि पिरान्देलो

लुइजि पिरान्देलोको जन्म २८ जुन १८६७ मा इटालीको सिसिली टापुमा पर्ने एग्रिगेन्तोमा भएको थियो । कथा, उपन्यास नाटक गरी ६ दर्जन कृतिहरू रचना गरेका लुइजिको प्रथम प्रकाशित उपन्यास **दि आउटकास्ट** हो । लुइजिको सफल महत्त्वपूर्ण र चर्चित उपन्यास **द लेट मात्तिया पास्कल** १९०४ हो । नाटक र दृश्यकलाको यथार्थतालाई पुनर्जीवन प्रदान गरेवापत सन् १९३४ को नोबेल पुरस्कारद्वारा पुरस्कृत गरिएको थियो । विसङ्गतिवादी लेखनको आधारशीला राख्ने लुइजि इटालिका

प्रसिद्ध नाटककार हुन् । उनका कृतिहरूमा आदर्शवादी चेतना, भिन्न रूपमा मनोविश्लेषण, सत्यप्रति भुकाव, नाटकमा संवाद, पात्र, परिवेशमा स्वाभाविकता, छद्मपात्रको प्रयोग, रहस्यात्मकता, मध्यम वर्गीय पात्रहरूका जीवनको यथार्थ चित्रण पाइन्छन् । आफ्ना कृतिहरू मार्फत आदर्श समाज निर्माणमा लागेका लुइजिको मृत्यु १० डिसेम्बर १९३६ मा रोममा भएको थियो ।

युजीन ओ'नील

साहित्यमा नोबेल पुरस्कार पाउने दोस्रो अमेरिकी नाटककार युजीन ओ'नीलको जन्म १६ अक्टोबर १८८८ मा न्यूयोर्कमा भएको थियो । उनका नाटकहरूले उत्पन्न गर्ने शक्ति, इमानदारीता संवेगहरूको अत्यन्त गम्भीर प्रवाहका निमित्त र दुःखान्तको अत्यन्तै मौलिक धारणाका निमित्त उनलाई १९३६ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरिएको थियो । अस्पतालमा बस्दा समय बिताउन एकाङ्की लेख्दा-लेख्दै विश्वविख्यात नाटककार बन्न पुगेका युजीनले पैतालीसभन्दा बढी नाटकहरू लेखेका छन् । उनका नाट्य कृतिहरूमा मानवीय स्वतन्त्रता, मानवमूल्य, नैतिकता, हार्दिकता, प्रयोगधर्मिता, निरासा, भय, आशावादी स्वर, सामाजिक दुराचार, आत्मकेन्द्रित मानव वृत्तिको चित्रण, सम्भ्रान्तताप्रति व्यङ्ग्य, मौलिक धारणा, सरसता र भावुकता पाइन्छन् । काउन्ट इस्ट फर कार्डिफको मञ्चन भएपछि रङ्गमञ्चका ज्ञाता बन्न पुगेका अन्ना क्रिस्टि स्ट्रेन्ज इन्टर ह्युड आदि महत्त्वपूर्ण कृति हुन् । जीवनको उत्तरार्धतिर पक्षघातले ग्रस्त नाटककार ओ नीलको मृत्यु २७ नोभेम्बर १९५३ मा बोस्टनमा भएको थियो ।

रोजर मार्टिन दु गार्द

फ्रान्सेली उपन्यासकार रोजर मार्टिन दु गार्दको जन्म पेरिस नजिक निलीसर साइनमा सन् १८८१ मा भएको थियो । रोजर मार्टिन दु गार्दका कथा, नाटक, उपन्यास नाटकका गरी करिब दुई दर्जन कृति प्रकाशित छन् । किशोरावस्थामा लियो तोल्सतोपको वार एण्ड पिसबाट प्रभावित भएका रोजरको प्रथम उपन्यास **डेबेनिर** (१९०७) भए पनि सन् १९१३ मा प्रकाशित **जाँ बाबाले** उनलाई उपन्यासकारका रूपमा स्थापित गरायो । रोजरले आफ्ना कृतिमा मानिसका मनोगत विकलताहरूलाई रोचकतापूर्वक चित्रण गरेवापत उनलाई सन् १९३७ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरियो । अत्यन्त बृहत मानिएको **द थिवाल्टस** उपन्यास मार्फत विश्व प्रसिद्ध बन्न पुगेका रोजर नाटककारका रूपमा पनि स्थापित नै छन् । उनले आफ्नो कृतिहरूमा जीवनका उतार चढाव सम्भ्रान्त र निम्न परिवारका बीचको द्वन्द्व, फ्रान्सेली समाजको चित्रण, गम्भीरताको चित्रण, लेखकीय पीडाबोध र असफलताको चित्रण, बौद्धिक र नैतिक सङ्घर्षको चित्रण, यथार्थताको चित्रण, कलात्मक सौन्दर्य, मानवीय द्वन्द्वलाई चित्रण गरेका छन् । भाव एवम् शिल्पविधानको सन्तुलनमा सचेत रोजरको मृत्यु २८ अगस्त १९५८ मा भएको थियो ।

पर्ल बक

पर्ल बकको जन्म २६ जुन १८८२ मा अमेरिकाको वेस्ट भर्जिनिया राज्यस्थित हिल्सबोरोमा भएको थियो । उपन्यास, नाटक, कथा, आत्मवृत्तान्त र बालसाहित्य गरी करिब असी कृति प्रकाशित

गराएकी पर्लको प्रथम उपन्यास **इस्ट विन्ड : वेस्ट विन्ड** (१९३०) हो । **द गुड अर्थ** (१९३१) ले पर्ललाई विश्व प्रसिद्ध बनायो । पर्लले आत्मवृत्तान्तमूलक आख्यानशैली र चिनियाँ किसान जीवनको काव्यात्मक गरेवापत उनलाई सन् १९३८ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरिएको थियो । पर्लले आफ्ना कृतिहरूमा चिनियाँ जनजीवनको गम्भीर र सूक्ष्म चित्रण, अमेरिकी चिनियाँ जीवनशैलीको अन्तरको तुलना र चित्रण, यथार्थवादी प्रवृत्ति, मानवतावादी भावना, स्थानिक परिवेशका घृणित, बर्बर, दुःख, चिन्ता, उदासीनताको चित्रण, आदर्शवादी भावना, सामाजिकतावादी भावनालाई प्रस्तुत गरेकी छन् । साहित्य सृजनाको अतिरिक्त बेसहारा, टुहुरा, अपाङ्ग र सुस्त:मनस्थिति भएका बालबालिकाका लागि समेत विभिन्न सामाजिक काम गरेकी पर्लको मृत्यु ६ मार्च १९७३ मा अमेरिकाको भरमाउन्टमा भएको थियो ।

फ्रान्स एमिल सिल्लाँपा

फ्रान्स एमिल सिल्लाँपाको जन्म १६ सेप्टेम्बर १८८८ मा फिनल्याण्डको हेमीन्करोमा भएको थियो । ओस्वाल्ड स्पेङ्गलर, अर्नेस्ट ह्याकेल, मौरिस म्याटरलिङ्क नट ह्यामसनको लेखनबाट प्रभावित फ्रान्स एमिलको प्रथम उपन्यास **लाइफ एण्ड सन** सन् १९१६ हो । सन् १९१९ मा प्रकाशित **मीक हेरिटेज**ले सिल्लाँपालाई स्वदेशमा र सन् १९३१ मा प्रकाशित **द मेइड सिल्या फलन अस्लिप ह्वाइल योज्ज** कृतिले विश्व प्रसिद्ध बनायो । फिनल्याण्डका कृषक र प्रकृतिको अन्योन्याश्रित सम्बन्धलाई बुझेर त्यसलाई कलात्मक ढङ्गले प्रस्तुत गरेवापत उनलाई सन् १९३९ को नोबेल पुरस्कारले सम्मानित गरिएको थियो । कथा, उपन्यास, संस्मरण र बालसाहित्य गरी करिब दुई दर्जन पुस्तक प्रकाशित गराएतापनि उनको प्रसिद्धि भने उपन्यासकारका रूपमा भएको पाइन्छ । सिल्लाँपाका कृतिहरूमा आञ्चलिकता, सामाजिक यथार्थवादी प्रवृत्ति, आफ्नै मानसिक समस्या र तनावको उपचारको खोजी पात्रका विविध अनुभूतिको चित्रण, कृषि जीवनको चित्रण, वर्णनमा मनोहारिता, आदर्शमय भावनाको अभिव्यक्ति सरल भाषाशैलीमा प्रस्तुत भएको पाइन्छ । सिल्लाँपाको मृत्यु ३ जुन १९६४ मा हेलसिन्किमा भएको थियो ।

जोहान्स जेन्सेन

जोहान्स जेन्सेनको जन्म डेनमार्कको जुटल्याण्डमा २० जनवरी १८७३ मा कृषक परिवारमा भएको थियो । उनको पहिलो उपन्यास **डेन्ज** १८९६ मा प्रकाशित भएको थियो । सन् १८९६ मा प्रकाशित **न्यू टेल्स फ्रम हिमरल्याण्ड**बाट स्वदेशमा र **द लङ्ग जर्नी** (१९१९-२०) बाट विश्व प्रसिद्ध बनेका जेन्सेन चार्ल्स डार्विनको विकासवादी सिद्धान्तबाट प्रभावित थिए । कविता, नाटक, कथा, उपन्यास र यात्रा साहित्यका लगभग साठी पुस्तकका रचना गरेका जेन्सेनलाई उनको अद्भूत, उर्जाशील एवम् दुर्लभ काव्यिक कल्पनाशीलता, उर्वरता, जिज्ञासा, निर्भीक र नवीन शैलीका लागि सन् १९४४ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरिएको थियो । जेन्सेनका कृतिहरूमा नारी सौन्दर्य, प्रेम,

राष्ट्ररागको अभिव्यक्ति, समसामयिकतामा जोड, स्थानीय परिवेश, साँस्कृतिक र नृवंशविज्ञानको प्रभाव, वीरतापूर्ण, उद्यमी चरित्र चित्रण, ऐतिहासिक विषयस्तुको भव्यतर चित्रण, कृषि जीवन र त्यसका विरोधी दृष्टिकोणको सुन्दर वर्णन, अनिश्चितता र सन्देहात्मक ऐतिहासिक घटना एवम् डेनमार्कको पराजयको मार्मिक चित्रण, श्रमजीवीहरूप्रति सहानुभूति, मानवतावादी दृष्टिकोण आदिको चित्रण तुकबन्दी भाषाद्वारा प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । डार्विनको विकासवादी सिद्धान्त, मानवशास्त्र एवम् नृवंशविज्ञानको वैचारिक दर्शनबाट प्रभावित जोहान्स जेन्सेनको मृत्यु २५ नोभेम्बर १९५० मा कोपनहेगेनमा भएको थियो ।

ग्राबिएला मिस्त्राला

ग्राबिएला मिस्त्रालाको जन्म ७ अप्रिल १८८९ मा चिलीको भिकुना नामक सानो सहरमा भएको थियो । गद्य र पद्य साहित्यका गरी तीन दर्जन कृति प्रकाशित गराएकी कवियित्री ग्राबिएला मिस्त्राल गीति कविताकी रानी मानिन्छ । ग्राबिएला मिस्त्रालका कवितामा मूल रूपमा निम्न वर्गप्रति करुणा, बाल अनुराग, भातृत्व भावनाको अभिव्यक्ति, प्रणय व्याकुलताको चित्रण, वैयक्तिक भावनाको अभिव्यक्ति, दक्षिण अमेरिकी संस्कृतिको वर्णन दुखान्तपूर्ण अर्न्तवस्तु आदर्श र उदात्त भावनाको प्रस्तुति, फाँसिवाद विरोधी, चेतना प्रणय व्याकुलताको चित्रण, समसामयिक युग जीवनको अभिव्यक्ति, मानवतावादी भावनाको चित्रण, माधुर्य र प्रसाद गुणको अभिव्यक्ति, सरल र प्राञ्जल भाषामा प्रस्तुत भएको पाइन्छ । सन् १९१४ मा प्रकाशित पहिलो कवितासङ्ग्रह सनेटस् अफ डेथमा दक्षिण अमेरिकाली जनजीवन र आदर्श भावनालाई गीति कवितामा लिपिबद्ध गरेवापत सन् १९४५ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेकी ग्राबिएला मिस्त्रालको मृत्यु १० जनवरी १९५७ मा न्यूयोर्कमा भएको थियो ।

हर्मन हेस्से

हर्मन हेस्सेको जन्म २ जुलाई १८७७ मा जर्मनीको बुटेनवर्ग प्रान्तमा भएको थियो । स्वीटजरल्याण्डका प्रसिद्ध उपन्यासकार एवम् कवि हर्मन हेस्सेको सन् १८९९ मा प्रथम कवितासङ्ग्रह रोमान्टिक सङ्गस प्रकाशित भएको थियो । सन् १९२२ मा उनको सिद्धार्थ प्रकाशित भए पनि सन् १९१९ मा डेभियाले विश्वव्यापी प्रशंसा प्राप्त गर्‍यो । हर्मन हेस्सेका कविता एवम् आख्यानका गरी तीन दर्जनभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित छन् । उनका साहित्यिक कृतिहरूमा मानवतावाद, वैयक्तिक जीवनको प्रतिबिम्बन, मानवीय आदर्श भावनाको प्रस्तुति, बौद्ध दर्शन, हिन्दूदर्शन, अध्यात्मदर्शन र अनिश्वरवादी दर्शनको व्यापक प्रभाव, निराशवादी दृष्टिकोण, जीवनका सङ्घर्ष, चिन्तनशीलता र संवेदनशीलताको अभिव्यक्ति आदि पाइन्छन् । मानव आदर्शका परम्परित शैलीका उच्चतम गुणहरूलाई साहस र गरिमापूर्ण रूपमा आफ्ना रचनामा प्रयोग गरेवापत सन् १९४६ को नोबेल पुरस्कारद्वारा हर्मन हेस्सेलाई सम्मानित गरिएको थियो । ईश्वरको मूर्तरूपलाई अस्वीकार गरी ईश्वरको निराकार स्वरूपको चित्रण गर्ने हर्मन हेस्सेको मृत्यु ९ अगस्त १९६२ मा भएको थियो ।

आन्द्रेइ जिद

आन्द्रेइ जिदको जन्म २२ नोभेम्बर १८६९ मा पेरिसमा भएको थियो । सहपाठीहरूको सङ्गतले साहित्यमा प्रवेश गरेका जिदको प्रथम कृति **द नोटबुक अफ आन्द्रेइ वाल्टर** (१८९१) हो । **सिने ग्रेन ने मेउर्त द काउन्टर फाइटर्स टु लिजेन्डस् : इडिपस एण्ड थेसियस** महत्त्वपूर्ण कृति हुन् । उपन्यास, नाटक, जीवनी, आलोचना, आत्मकथा, यात्रासंस्मरण आदिका दुई दर्जनभन्दा बढी पुस्तक प्रकाशित गराएका आन्द्रेइ जिदलाई मानव जातिको समस्या र आन्तरिक अवस्थालाई सत्यतथ्य सहित कलात्मक ढङ्गले व्यक्त गरेवापत सन् १९४७ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरिएको थियो । उनका साहित्यिक कृतिहरूमा नैतिक सन्देश, अतिदैवी पात्र प्रयोग, पारिवारिक पात्रहरूलाई चित्रित गर्ने प्रवृत्ति, हास्यरसको प्रयोग, यौनवृत्ति, आदर्शवादी भावना, आत्मपतनको दिग्दर्शन, स्वानुभूतिको प्रकटीकरण, अति काल्पनिक आख्यानको प्रयोग, मानवीय जीवनका अन्तर्द्वन्द्वको निरूपण, समलिङ्गीय चेतनालाई रोचकता र कलात्मकताका साथ वर्णनात्मक शैलीमा प्रस्तुत गरेको पाइन्छ । प्रेम प्रसङ्ग, पारिवारिक विफलता र आफ्ना यौन मनोवृत्तिका कुराहरूलाई नढाँटीकन प्रस्तुत गर्ने जिदको मृत्यु १९ फेब्रुअरी १९५१ मा पेरिसमा भएको थियो ।

टि एस इलियट

टि एस इलियटको जन्म अमेरिकाको मिसौरी प्रान्तको लुइसमा २६ सेप्टेम्बर १८८८ मा भएको थियो । साठीभन्दा बढी कृति लेखेका विश्व प्रसिद्ध कला चिन्तक, कवि एवम् नाटककार इलियट पाश्चात्य साहित्यमा बौद्धिक र प्रयोगवादी कविको रूपमा र अपरम्परित समालोचकीइ सिद्धान्तका प्रणेता मानिन्छन् । कवितामा नवयुगका प्रवर्तक इलियटका कविता बौद्धिक र असम्प्रेष्य हुन्छन् । **द लभ सङ्गस अफ जे अल्फ्रेड पुफोक** (१९१७) इलियटको पहिलो प्रकाशित कृति हो । **टुडिसन एण्ड इन्डिभिडुअल प्यालेन्ट, द स्याक्रिड बडुजस्ता** निबन्ध र **वेस्टल्याण्डजस्ता** कविताले इलियटलाई यूरोप र अमेरिकामा चर्चित गरायो । सन् १९३५ मा प्रकाशित **मर्डर इन द कथिड्रल**ले उनलाई नाटककारको रूपमा चर्चित बनायो । आधुनिक कवितामा विशिष्ट योगदान दिएवापत इलियटलाई सन् १९४८ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित गरिएको थियो । इलियटका कृतिहरूमा नवीन विषयवस्तु र प्रविधिको प्रयोग कवितामा काल्पनिक अनुभूतिको प्रवाह, विशिष्ट शैली, पात्रविहीन लामा कविता सिर्जना, निराशा, अकर्मण्यताको अमूर्त चिन्तन, व्यर्थता एवम् निस्सारताको प्रकटीकरण, मिथकको अधिक प्रयोग, बिम्बात्मक कवित सृजना, परम्परा र व्यक्ति प्रतिभा एवम् निर्वैयक्तिकता जस्ता सिद्धान्तको प्रतिपादन भएको पाइन्छ । प्रयोगवादी कविका रूपमा चर्चित इलियटको मृत्यु ४ जनवरी १९६५ मा लण्डनमा भएको थियो ।

विलियम फकनर

विलियम फकनरको जन्म २५ सेप्टेम्बर १८९७ मा अमेरिकाको न्यू एल्बानिमा भएको थियो । जोसेफ कन्राड, रबर्ट फ्रस्ट, एज्रा पाउण्ड, शरवुड एन्डरसेन आदिबाट प्रेरणा प्राप्त गरेका फकनरले

तेह वर्षकै उमेरमा कविता लेखन सुरु गरेका थिए । सन् १९२४ मा प्रकाशित पहिलो कवितासङ्ग्रहले खासै सफलता हासिल गर्न नसकेतापनि १९२९ मा प्रकाशित उपन्यास **द साउण्ड एण्ड द फ्युरिले** उनलाई लेखकका रूपमा प्रसिद्धि दिलायो । उपन्यास, लघु उपन्यास, कथा, लघुकथा एवम् कविताका करिब तीन दर्जन कृति रचना गरेका इलियटका कृतिहरूमा आदर्शवादी विचार, मान्छेका विविध प्रवृत्तिको चित्रण, तिलस्मी र सनसनीपूर्ण घटनाको वर्णन, सौन्दर्य चेतना, यौन विकृतिको चित्रण, हास्यरसको प्रयोग रोचक सरल भाषामा व्यक्त भएको पाइन्छ । आधुनिक अमेरिकी उपन्यास विधामा विशिष्ट, कलात्मक, अनौठो र अपूर्व योगदान गरेवापत सन् १९४९ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका फकनरको मृत्यु ६ जुलाई १९६२ मा भएको थियो ।

बर्ट्रान्ड रसेल

बर्ट्रान्ड रसेलको जन्म १८ मे १८७२ मा बेलायतमा भएको थियो । साहित्यकार वैज्ञानिक, दार्शनिक, गणितज्ञ रसेलका एक सयभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित छन् । बहुआयामिक व्यक्तित्वका धनी रसेलले मानव आदर्श र विचारको स्वतन्त्रताको पक्षमा विविध एवम् महत्त्वपूर्ण लेखन गरेवापत सन् १९५० को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका थिए । सुरुमा गणित सम्बन्धी कृतिहरू, त्यसपछि दार्शनिक कृतिहरू अनि मात्र साहित्यिक कृतिहरू रचना गरेका रसेलका कृतिहरूमा शान्तिवादी आदर्श चेतना, युद्धप्रति तीव्र वितृष्णा र विरोध, नैतिकतावादी दृष्टिकोण, मानवतावादी चिन्तन, आध्यात्मिक दृष्टिकोण, भौतिकवादको अवलोकन, चिनियाँ जीवनशैली र विचारको विश्लेषण, दर्शन शास्त्र, तर्क शास्त्र, विज्ञान गणित आदिको प्रभाव पाइन्छन् । म्यारिज एण्ड मोराल्स (१९२९) कृतिबाट यौन मनोविज्ञानको समेत रहस्योद्घाटन गरेका रसेलको मृत्यु २ फेब्रुअरी १९७० मा भएको थियो ।

पार लागर्कभिस्ट

पार लागर्कभिस्टको जन्म स्विडेनको भेक्जोमा २३ मे १८९१ मा भएको थियो । साठीभन्दा बढी कृति प्रकाशित गराइसकेका लागर्कभिस्ट कवि, उपन्यासकार एवम् नाटककार हुन् । डार्विनको विकासवादी सिद्धान्तबाट प्रभावित लागर्कभिस्टको पहिलो कवितासङ्ग्रह **मेनिसकोर** (१९१२) भएतापनि सन् १९२५ मा प्रकाशित उपन्यास बाराबासले उनलाई विश्वप्रसिद्ध बनायो । मानव जीवनका शास्वत प्रश्नहरूको उत्तर प्राप्त गर्न स्वतन्त्र विचारका कविताहरूको सृजना गरेवापत सन् १९५१ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका लागर्कभिस्टका कृतिहरूमा ऐतिहासिकता, धार्मिकता, नैतिकता, आदर्शवादीता, राजनीतिकता, निराशता, मानसिक द्वन्द्व, निराशता, मानसिक संवेदना, विश्वयुद्धको वर्णन विशिष्ट शैलीमा गरिएको पाइन्छ । समाजवादी चिन्तक लागर्कभिस्टको मृत्यु ११ जुलाई १९७४ मा स्टकहोममा भएको थियो ।

फ्रास्वाँ मौरियाक

फ्रास्वाँ मौरियाकको जन्म ११ अक्टोबर १८८५ मा फ्रान्सको बोर्डोमा भएको थियो । कविता, उपन्यास, नाटक, जीवनी र आलोचना गरी एक सयभन्दा बढी कृति रचना गरेका मौरियाकको पहिलो कवितासङ्ग्रह **जोइन्टेड ह्यान्डस्** (१९०९) हो । सन् १९२७ मा प्रकाशित **थेरेस डेस्क्वेरोक्सले** लेखकका रूपमा र **आस्मोदी** (१९३८) ले नाटककारका रूपमा ख्याति पाएका मौरियाकले मानव जीवनका नाटकहरूलाई आन्तरिक गहिराइका साथ कलात्मक रूपमा आफ्ना उपन्यासहरूमा उतारेका उनले सन् १९२५ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका थिए । मौरियाकका कृतिहरूमा नाजी अत्याचार र तानाशाहीको विरोध, प्रकृति चित्रण, धार्मिक आस्था, विश्वास र विचारको अभिव्यक्ति, यथार्थता, वियोगान्तता, गम्भीरता, एकाकी चिन्तन र अतर्मुखी प्रवृत्तियुक्त पात्रविधान, मान्छेका आवेग संवेगका साथै कामवासनाको मनोवैज्ञानिक चित्रण, गहन शैलीमा ओजस्वी भाषाद्वारा गरिएको पाइन्छ । क्रिश्चियन धर्मदर्शनबाट प्रभावित भई कृतिहरू रचना गर्ने मौरियाकको मृत्यु १ सेप्टेम्बर १९७० मा भएको थियो ।

विन्स्टन चर्चिल

विन्स्टन चर्चिलको जन्म ३० नोभेम्बर १८७४ मा लण्डनमा भएको थियो । उपन्यास, आत्मकथा, इतिहास, राजनीति दर्शन आदिका पचासभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित गराएका विन्स्टन चर्चिलको प्रथम कृति **द स्टोरी अफ द मालाकान्ड फिल्क फोर्स** हो । चर्चिललाई ऐतिहासिक र जीवनीपरक लेखनमा विशिष्ट शैलीका लागि सन् १९५३ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरिएको थियो । **माइ अर्ली लाइफ, द रिभर वार** कृतिबाट चर्चित बनेका चर्चिलले आफ्ना कृतिको विषयवस्तुका रूपमा युद्ध, दर्शन, राजनीति इतिहासलाई रोजेका छन् । उनका कृतिहरूमा जीवनका समग्रता र विविध संवेदनाको चित्रण, युगबोध, जीवनबोध, इतिहासबोध, हास्यात्मकता, मनोहर वर्णन, समसामयिकताप्रति झुकाव, कुटनीतिक र व्यङ्ग्यात्मक भाषाद्वारा व्यक्त भएको पाइन्छ । प्रभावशाली लालित्यपूर्ण भाषा, हास्यात्मक, विनोदपूर्ण शैली शिल्पको प्रयोग गर्ने चर्चिलको मृत्यु २४ जनवरी १९६५ मा भएको थियो ।

अर्नेस्ट हेमिङ्वे

अर्नेस्ट हेमिङ्वेको जनम २१ जुलाई १८९९ मा अमेरिकाको ओक पार्कमा भएको थियो । चालीसभन्दा बढी कृति रचना गरेका अर्नेस्ट हेमिङ्वेको प्रथम कृति **श्री स्टोरिज एण्ड टेन पोइम्स** (१९२३) हो । **इन आवर टाइम** (१९२४), **मिन विदाउट विमिन** (१९२७), **अ फेयरवेल टु आर्म्सजस्ता** कृतिहरूले उनलाई लेखकका रूपमा चर्चित गराए । रूडयार्ड किट्लिङ्गका रचनाशैलीबाट प्रभावित हेमिङ्वेले कृतिहरूमा आफ्ना आत्मकथा र संस्मरणहरूलाई पनि समेटेका छन् । वर्णनात्मक शैलीको विशिष्टताका लागि सन् १९५४ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका हेमिङ्वे आफ्ना रचनामा विभिन्न

पात्रहरूको सृजना गरेर साधारीकरण गर्न खप्पिस छन् । उनका कृतिहरूमा प्राकृतिक दृश्यको चित्रण, शान्तिको समर्थन, युद्धप्रति घृणा, जीवनका सङ्घर्ष, उतार-चढाव, मानवतावादी, भाग्यवादी, शून्यवादी प्रवृत्ति, सौन्दर्य चेतनलाई सुललित र कोमल पदावलीद्वारा अभिव्यञ्जित गरिएको पाइन्छ । वैभव, साहस र कामुकतामा प्रसिद्धि कमाएका हेमिङ्गवे २ जुलाई १९६१ मा आत्महत्या गरी यस संसारबाट सदाका लागि बिदा भए ।

हाल्डोर लाक्सनेस

हाल्डोर किल्जान लाक्सनेसको जन्म २३ अप्रिल १९०२ मा आइसल्याण्डको रेक जाविक जिम्नाजियममा भएको थियो । कथा, उपन्यास, अनुवादक, महकाव्य लेखर बहुमुखी प्रतिभाको परिचय दिएका हाल्डोरको प्रथम कृति **चाइल्ड अफ नेइचर** हो । **आइसल्याण्डस् बेल** नामक कृति रचनाबाट लेखकका रूपमा चर्चित लाक्सनेसका चार दर्जनभन्दा बढी कृति प्रकाशित छन् । उनका कृतिहरूमा राजनैतिक, ऐतिहासिक, सामाजिक विषयवस्तु आइसल्याण्डका जनताको दुर्दशा, यथार्थवाद, ग्राम्य परिवेश चित्रण, बौद्धिकता, धार्मिकता, सामाजिकताको प्रयोग, युगजीवनका अभिव्यक्ति, मानव प्रकृति र समाजको त्रिकोणात्मक प्रस्तुति, अस्तित्वबोधजस्ता कुराहरूलाई जीवन्त भाषाशैलीमा प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । स्पष्ट र महाकाव्यीक वर्णन कौशलका लागि सन् १९५५ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित लाक्सनेसको मृत्यु १ फेब्रुअरी १९९८ मा भएको थियो ।

युआन जिमेनेज

युआन जिमेनेजको जन्म १८८१ मा स्पेनको मोगुरमा भएको थियो । पन्ध्र वर्षको उमेरदेखि नै साहित्य लेखन सुरु गरेका जिमेनेजले आफ्नो जीवनभरमा कविता, गीत, आलोचना, विचारका गरी साठीभन्दा बढी कृतिहरू रचना गरेका छन् । सन् १९०० मा प्रकाशित **सोल्स अफ भायोलेट, वाटर लिलिज, राइम्स एरियास त्रिस्तेस, भ्वाइसेज अफ माइ सङ्गस्, श्री हण्ड्रेड पोइम्स** उनका महत्त्वपूर्ण कृतिहरू हुन् । उनका कृतिहरूमा सौन्दर्यचेतना, प्राकृतिक अनुराग, सत्यम् शिवम् सुन्दरम्को भावना, मानवतावादी भावना, प्रणय भाव, गद्य कविता सृजना, कवितामा शास्त्रीयतावादी आधुनिकता, आध्यात्मिक चेतना, चित्रकलाको प्रभाव, उच्च भावनाको अभिव्यञ्जना, कलात्मक परिष्कार, काव्यात्मक शैली र नवीन रूप विधान पाइन्छ । स्पेनी कविताको ओजपूर्ण भाषा र कलात्मक उच्चताका लागि जिमेनेजलाई सन् १९५६ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित गरिएको थियो । स्पेनी गीतिकाव्यका पिता मानिने युआन जिमेनेजको मृत्यु भने २९ मे १९५८ मा त्योर्तोरिकोमा भएको थियो ।

अल्बेयर कामु

अल्बेयर कामुको जन्म नोभेम्बर १९१३ मा अल्जेरियाको मोन्डोभिमा भएको थियो । निबन्धकार, नाटककार उपन्यासकार अल्बेयर कामुका दुई दर्जनभन्दा बढी कृति प्रकाशित छन् । अफ्रिकी जीवनशैली, ग्रीसेली दर्शन, क्रिश्चियन धर्म, अल्जेरिया र यूरोपेली संस्कृतिको गहिरो अध्ययन

गरेका कामुको पहिलो निबन्धसङ्ग्रह **द रॉग साइड एण्ड द राइट साइड** सन् १९३७ मा प्रकाशित भएको थियो । सन् १९४२ मा उनको दोस्रो उपन्यास **द स्ट्रेन्ज** प्रकाशित भयो । अस्तित्ववादी दर्शनका व्याख्याता बनेका कामुको बिस्तारै विसङ्गतिवादी दर्शनतिर झुकाउ बढ्न थाल्यो । निबन्ध, नाटक, उपन्यासका दुई दर्जनभन्दा बढी कृति प्रकाशित गराएका द फर्स्ट म्यान भने पूर्ण हुन पाएन । वर्तमान समयका मान्छेका मानवीय समस्या र चेतनामा प्रकाश पारिएका कृतिहरूका लागि कामुलाई सन् १९५७ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरियो । उनका कृतिहरूमा मानवीय सङ्घर्ष, मानव जीवनका निस्सारता, शून्यता, व्यर्थताजस्ता विसङ्गतिवादी दर्शनका अतिरिक्त बौद्धिकता, मानवीय एकता, मानवीय कर्तव्यको दिशाबोध, वीरता, राष्ट्रिय भावना, अधर्म नास्तिकता, एकाकीपनको सुन्दर चित्रण पाइन्छ । मानवतावादी जीवन दर्शनबाट अभिप्रेरित कामुको मृत्यु दुर्घटनामा परी ४ जनवरी १९६० मा भएको थियो ।

बोरिस पास्तरनाक

बोरिस पास्तरनाकको जन्म २० फेब्रुअरी १८९० मा मस्कोमा भएको थियो । सङ्गीतको समेत गहन अध्ययन गरेका पास्तरनाकको प्रथम कृति **ट्वीन इन द क्लाउड्स** सन् १९१४ मा प्रकाशित भएको थियो । **ओभर द ब्यारियर्स** र **माई सिस्टर लाइफ** जस्ता कृतिका माध्यमबाट लेखकका रूपमा ख्याति कमाएका पास्तरनाकको डा. जिभागो कालजपी कृति बन्न पुग्यो । कविता, उपन्यास, निबन्ध, चिन्तन र अनुवादका असीभन्दा बढी कृतिका रचयिता पास्तरनाकलाई समकालीन रूसी गीतिकाव्य र महाकाव्यको परम्परामा महत्त्वपूर्ण योगदान गरेवापत सन् १९५८ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरिएको थियो । रूसी साहित्यमा महाकाव्यात्मक उपन्यासकार पास्तरनाकका कृतिहरूमा स्वतन्त्रताको पूर्ण समर्थन, मानवतावादी जीवनदृष्टि, राष्ट्रिय भावना, साम्यवादी दर्शनको विरोध, सत्यप्रतिको झुकाउ, रमणीय काव्यकला र सौन्दर्य चेतनाको चित्रण, सुकोमल, सुललित, सरल सम्प्रेष्य भाषामा व्यक्त भएको पाइन्छ । समकालीन गीति कविता र औपन्यासिक महाकाव्यात्मक प्रयोगमा विशिष्टता भएका पास्तरनाकको मृत्यु ३० मे १९६० मा पेरेडेल्किनोमा भएको थियो ।

साल्भाटोर क्वासिमोडो

साल्भाटोर क्वासिमोडोको जन्म सिसिली नजिक पर्ने मोडिकामा २० अगस्त १९०१ मा भएको थियो । कवि साल्भाटोरको प्रथम कवितासङ्ग्रह **वाटर एण्ड ल्याण्ड** सन् १९३० मा प्रकाशित भएको थियो भने सन् १९४२ मा चर्चित कवितासङ्ग्रह **इट्स इभिनिङ्ग** प्रकाशित भएको थियो । १९३० देखि १९४२ का बीचमा पनि उनका थुप्रै कवितासङ्ग्रहहरू प्रकाशित भएका थिए । कविता, आलोचना, विचार र अनुवादका तीन दर्जनभन्दा बढी कृति प्रकाशित गराएका साल्भाटोरका विज्ञान र प्रविधिको बहदो विकासको आभास पाइनुका साथै जीवनका दुःखपूर्ण अनुभूतिको अभिव्यक्ति, जीवनको गहिराइलाई आत्मसात गर्ने प्रवृत्ति, प्रकृतिप्रतिको अनुराग, लय सौन्दर्यमा उच्चता, व्यवहारिक समालोचनाप्रतिको

भुकाउ, राष्ट्रको नियति, दोस्रो विश्वयुद्ध कालको आतङ्क, सामाजिक परिवेश, कठिन परिस्थिति, ऐकान्तिकता, मानसिक अवसाधहरूको अभिव्यक्ति, वर्तमान समयको त्रासदी, गीति कवितालाई नवआयाम प्रदान, अभिव्यक्तिमा नवीनता पाइन्छन् । जीवनले भोगेका दुःखान्तक अनुभूति आफ्ना कविताहरूमा प्रस्तुत गर्ने सालभाटोरको मृत्यु १४ जुन १९६८ मा मस्तिष्कस्रावका कारणबाट भएको थियो ।

सेन्ट-जोन पर्स

वास्तविक नाम मारिऐने अगस्टे एलेक्सिस सेन्टलेगर भएका सेन्ट-जोन पर्सको जन्म ३१ मे १८८७ मा फ्रान्स अधिनस्थ टापु 'सेन्ट लेगर डेस फ्युलेमा भएको थियो । पर्सको पहिलो कृति **इलोजेज** सन् १९१० मा प्रकाशित भएर प्रशंसा प्राप्त गरेका भए पनि एना बेसिस कवितासङ्ग्रह (१९२१) बाट चर्चित बन्न पुगे । कविता, अनुसन्धान र अनुवादका बीसभन्दा बढी कृति प्रकाशित गराएका पर्सका कविता कृतिहरूमा स्वच्छन्दतावादी चेतना, युगबोध, जीवनबोध, कल्पनाको तीव्र उडान, भावनात्मक उर्वरता, यथार्थ चित्रण, कल्पनाद्वारा विराटताको चित्रण, प्रकृति चित्रण, प्रयोगधर्मीता, बिम्बात्मकता पाइन्छन् । पर्सका छोटो, मध्यम र महाकाव्यात्मक स्वरूपका कृतिहरूमा पाइने वर्तमान समय र परिस्थितिको अभिव्यक्ति कविताको उडान एवम् कल्पनाशक्तिका लागि सन् १९६० को नोबेल पुरस्कारद्वारा पर्सलाई सम्मानित गरिएको थियो । फ्रान्सेली कवितालाई अग्रगति दिने सेन्ट-जोन पर्सको मृत्यु १३ मार्च १९७५ मा बेलग्रेडमा भएको थियो ।

आइभो आन्द्रिक

आइभो आन्द्रिकको जन्म १० अक्टोबर १८९२ मा तत्कालीन अस्ट्रो हङ्गेरियन साम्राज्य अन्तर्गत पर्ने बोस्नियाको ट्राभिनकमा भएको थियो । आन्द्रिकको पहिलो कवितासङ्ग्रह **एक्स पोन्तो** (१९१८) हो भने पहिलो कथासङ्ग्रह **द जर्नी अफ एलिना देर्जेलेज** हो । द ब्रिज अफ ड्रिना मार्फत चर्चित बनेका आन्द्रिकका कविता, उपन्यास, निबन्ध, अनुवादका गरी करीब आधा दर्जन कृतिहरू प्रकाशित भएका छन् । आफ्नो देश युगोस्लाभियाको इतिहासका आधारमा मान्छेको नियतिको चित्रण गरेकाले सन् १९६१ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका आन्द्रिकका कृतिहरूमा युगोस्लाभियाका ऐतिहासिक परिदृश्य, विभूतिहरूको चरित्रको महिमामय वर्णन, सत्यप्रतिको आस्था, मानव परिस्थिति, परिवेश र संवेदनाको चित्रण, सूक्ष्म आदर्शको सङ्केत, ऐतिहासिक परिदृश्य र पात्रहरूको सजीव र जीवन्त चित्रण, प्राञ्जल, सुकोमल, कलात्मक, शालीन भाषाशैलीद्वारा गरिएको पाइन्छ । राष्ट्रवादी लेखकका रूपमा प्रसिद्ध आइभो आन्द्रिकको मृत्यु १३ मार्च १९७५ मा बेलग्रेडमा भएको थियो ।

जोन स्टेनबेक

जोन स्टेनबेक जन्म अमेरिकाको क्यालिफोर्नियास्थित सालिनासमा २७ फरवरी १९०२ मा भएको थियो । चार दर्जनभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित गराएका आख्यानकार जोनको प्रथम औपन्यासिक कृति **कप अफ गोल्ड** (१९२९) हो । **टोर्टिला फ्ल्याटबाट** चर्चामा आएका जोन सन्

१९३९ मा प्रकाशित उपन्यास **द ग्रेप्स अफ ज्याथबाट** प्रसिद्धिको शिखरमा पुगेका थिए । जोन स्टेनबेकले यथार्थ, हास्य, कल्पाना र सामाजिकबोध भएका कृतिहरूको सिर्जना गरेकाले उनलाई सन् १९६२ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित गरिएको थियो । उपन्यासकार, नाटककार र कलाकारका रूपमा चर्चित भएतापनि जोन मूलतः उपन्यासकार नै हुन् । जोनका कृतिहरूमा भावुकता, रोमाञ्चकता, मनोरञ्जकता, श्रमिक जीवनका सूक्ष्म र गम्भीर पक्षको सजीव चित्रण, ऐतिहासिकताको वर्णन, विपन्न वर्गप्रति सहानुभूति, यथार्थवादी जीवनदृष्टि, यथार्थता र कल्पना बीच सन्तुलन वर्णन शैलीमा उच्चता, संवेगात्मक र हास्यरसको प्रयोग, परम्पराभन्दा भिन्न प्रयोगपरक प्रविधियुक्त लेखनशैलीको प्रयोग भएको पाइन्छ । विलक्षण तर्कशक्ति भएका जोन स्टेनबेकको मृत्यु २० डिसेम्बर १९६८ मा न्यूयोर्कमा भएको थियो ।

जर्ज सेफेरिस

वास्तविक नाम गिओर्गोस स्टीलिनोउ सेफेरियादिस भएका जर्ज सेफेरिसको जन्म १३ मा टर्कीस्थित इजमिरमा भएको थियो । चौध वर्षको कलिलै उमेरमा कविता लेखन सुरु गरेका सेफेरिसको पहिलो कवितासङ्ग्रह **द टर्निङ पोइन्ट** (१९३१) हो । होमरको कृति **ओडिसी**का पात्रहरूको प्रयोग गरेर लेखिएको **मिथिकल स्टोरी**ले ग्रीसेली आधुनिक कविता जगलाई ठूलो प्रभाव पारेको थियो । कविता, निबन्ध र नियन्त्राका गरी दुई दर्जनभन्दा बढी कृति रचना गरेका सेफेरिसलाई हेलेनिक संस्कृतिको गहन संवेदना आफ्ना गीतिकवितामा चित्रण गरेबापत सन् १९६३ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित गरिएको थियो । दादावाद, यथार्थवादबाट प्रभावित यिनका कविताहरूमा अन्त्यानुप्रासता रहितता, माधुर्यगुण, जीवनका वास्तविकताप्रतिको आकर्षण, ग्रीसेली परिवेश, ग्रीसेली पूराकथा, प्रतीक र परम्परित शब्दावलीको बहुल प्रयोग, प्योर पोएट्रीको प्रभाव, मानवीय तर्कसङ्गत कार्यव्यापारको अभिव्यक्ति सुकोमल शब्दाविन्यासद्वारा गरिएको पाइन्छ । प्रतीकवादी कवि जर्ज सेफेरिसको मृत्यु २० सेप्टेम्बर १९७१ मा एथेन्समा भएको थियो ।

जाँ पाल सार्त्र

बहुमुखी प्रतिभाका धनी जाँ पाल सार्त्रको जन्म २१ जुन १९०५ मा फ्रान्सको पेरिसमा भएको थियो । अस्तित्ववादलाई विशिष्ट आन्दोलनका रूपमा साहित्यमा प्रवेश गराउने यसलाई नूतन मूल्य प्रदान गर्ने जाँ पाल सार्त्र कार्लमाक्सका द्वन्द्वात्मक भौतिकवादबाट बढी प्रभावित देखिन्छन् । सन् १९३८ मा सार्त्रको पहिलो उपन्यास **नासिया** प्रकाशित भएको थियो । नाटक, उपन्यास, कथा, आलोचना र दर्शनका साथैभन्दा बढी कृतिहरू रचना गरेका सार्त्रका **बिङ्ग एण्ड नथिङ्गनेस** र **ह्वाट इज लिटरेचर** महत्त्वपूर्ण कृति मानिन्छन् । स्वतन्त्रता र सत्यको खोजीमा वर्तमान समयलाई गहिरो प्रभाव पार्ने विचारपूर्ण रचनाहरूका लागि सन् १९६४ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका सार्त्रका कृतिहरूमा आदर्शवाद, नीतिवादप्रति विमति, देवताको अस्वीकृति, जीवनका सङ्गतिहीनता, निस्सारता

र व्यर्थताको चित्रण, स्वअस्तित्वको खोजी, निराशावादी जीवनदृष्टि, मानवतावादी प्रवृत्ति, शुन्यताबोध, आशावादी जीवनदृष्टि, इतिहास, समाज, राजनीति आदि पाइन्छन् । स्वतन्त्र र अपरम्परावादी चिन्तक एवम् वरिष्ठ बुद्धिजीवी व्यक्तित्वका धनी सार्त्रको मृत्यु १५ अप्रिल १९६० मा भएको थियो ।

मिखाइल शोलोखोभ

मिखाइल शोलोखोभको जन्म २४ मे १९०५ मा सोभियत रुसको भेसेन्कायामा भएको थियो । आफ्नो जीवन कालमा दुई दर्जन जति पुस्तक लेखेका शोलोखोभको पहिलो रचना भने प्राभ्दामा प्रकाशित **द टेस्ट टेल्स अफ द दोन** (१९२५) हो । उनको सर्वाधिक चर्चित कृति भने एन्ड क्वाअट फ्लोज द दोनले हो जुन १९४१ मा प्रकाशित भएको थियो । शोलोखोभले दोनका रुसी जनताको कथा र इतिहासलाई कलात्मक शक्तिले चित्रण गरेवापत उनलाई सन् १९६५ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित गरिएको थियो । उनका कृतिहरूमा यथार्थता, स्वतन्त्रताका लागि सङ्घर्ष, ग्राम्य परिवेशका घटनाको सजीव चित्रण, ग्रामीण परिवेशमा नारीले भोग्नुपरेका निर्मम यातनाको कारुणिक प्रस्तुति, मानवीय जिजीविषाको चित्रण, मानवतावादी जीवनदृष्टि, रुसको क्रान्तिपूर्व र क्रान्तिपश्चात परिवेशको भव्यतर चित्रण, ग्रामीण कृषि जीवनका सूक्ष्मतम अन्तरवस्तुको चित्रण, दोस्रो विश्वयुद्धले निम्त्याएको हिंसा र कुत्सित कार्यको वर्णन सरल र सरस भाषामा व्यक्त भएको पाइन्छ । कथा, नाटक, उपन्यास लेखेतापनि मूलतः उपन्यासकारका रूपमा स्थापित शोलोखोभको मृत्यु २१ जनवरी १९८४ मा भेसेन्कायामा भएको थियो ।

स्यामुएल एगनोन

स्यामुएल एगनोनको जन्म १७ जुलाई १८८८ मा तत्कालीन अस्ट्रो-हङ्गेरियन साम्राज्य अन्तर्गत पर्ने पोल्याडस्थित गालिसियामा भएको थियो । स्यामुएलले आफ्नो जीवनकालमा हिब्रु भाषाका दुई दर्जन कृतिहरू प्रकाशित गराएको पाइन्छ । **फोरसेकन वाइफ्स** उनको पहिलो कृति हो जुन १९०८ मा प्रकाशित भएको थियो । उनले आफ्ना रचनाहरूमा यहूदी जनजीवनको विस्तृत वर्णन गरेकाले सन् १९६६ को नोबेल पुरस्कार स्विडिस लेखक नेली म्याक्ससँग संयुक्त रूपमा प्राप्त गरेका थिए । **द ब्राइडल क्यानोपि** (१९३१), **अ गेस्ट फर द नाइट** (१९३८-३९), **द हार्ट अफ द सीज** (१९४८) आदि उनका महत्त्वपूर्ण कृति मानिन्छन् । उनका कृतिहरूमा यहूदीहरूको सामाजिक विषमताको चित्रण, कलात्मक सौन्दर्यप्रतिको सचेतता, यथार्थता आध्यात्मिकता र कल्पनाको समन्वय सरल, सहज भाषामा व्यक्त भएको पाइन्छ । जर्मन साहित्यको प्रभावमा समेत केहि कविता सृजना गरेका एगनोनको मृत्यु १७ फरवरी १९७० मा भएको थियो ।

नेली स्याक्स

नेली स्याक्सको जन्म १० डिसेम्बर १८९१ मा बर्लिनमा भएको थियो । पन्ध्रवर्षकै उमेरमा कविता लेख्न सुरु गरेकी नेलीको प्रथम कृति **लिजेन्डस् एण्ड स्टोरिज** सन् १९२१ मा प्रकाशित भएको

थियो । **द हाउसेज अफ डेथ** (१९४७), **द सीकर एन्ड अदर पोइम्स** (१९७०) आदि उनका महत्त्वपूर्ण कृति हुन् । आफ्नो जीवनकालमा दुई दर्जन काव्य कृतिहरू प्रकाशित गराएकी नेलीलाई यहूदीको भाग्यको व्याख्या गर्ने कविता र नाटकहरूका लागि सन् १९६६ को नोबेल पुरस्कार संयुक्त रूपमा प्रदान गरिएको थियो । आफ्नो जीवनकालमा धेरै उतार चढाव भोगेकी नेलीका कृतिहरूमा स्वच्छन्दतावादी प्रकृति, रहस्यवादी र प्रतीकवादी चेतना आध्यात्मिकता, अमूर्त लेखन, बौद्धिकता, दार्शनिकता र अमूर्तता इजरायलप्रति अमरताको सन्देश व्यक्त भएको पाइन्छ । स्टेफान ज्वीगको प्रेरणा र प्रोत्साहनमा कविता लेखन प्रारम्भ गरेकी नेलीले कविताका अतिरिक्त नाटकहरू पनि प्रशस्तै लेखेकी छन् । यहूदीहरूले भोग्नु परेको विवशता, समस्या र कठिनाइलाई आफ्ना कृतिमा उतार्न सफल नेलीको मृत्यु १२ मे १९७० मा स्टकहोममा भएको थियो ।

मिगुएल अस्तुरिअस

मिगुएल अस्तुरिअसको जन्म १० अक्टोबर १८९९ मा ग्वाटेमाल सिटीमा भएको थियो । कवि, उपन्यासकार र विचारक अस्तुरिअसका **द बिल्डिङ अफ अ न्यु लाइफ** (१९२८), **द टेम्पल अफ लार्क** (१९४९), **स्टोङ विन्ड** (१९५०), **द ग्रीन पोप** (१९५९) आदि महत्त्वपूर्ण कृति हुन् । ल्याटिन अमेरिकाका इन्डियन जनताको परम्परा र गहिरो राष्ट्रिय भावना प्रष्ट रूपमा चित्रण गरेवापत सन् १९६७ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका अस्तुरिअसका कृतिहरूमा तानाशाही प्रवृत्तिको विरोध, राष्ट्रिय भावना, क्रान्ति चेतना, प्रजातन्त्रप्रतिको आस्था, राजनीतिक विकृतिप्रति व्यङ्ग्य, ल्याटिन अमेरिकाली परिवेश चित्रण, सौन्दर्यप्रतिको अनुराग, तानाशाही शासकप्रति घृणा भाव, भावनात्मक उच्चता, विचारको गहनता पाउन सकिन्छ । कविता लेखनबाट साहित्य यात्रा प्रारम्भ गरेर उपन्यास लेखनमा उत्कर्षता प्राप्त गरेका अस्तुरिअसको मृत्यु ९ जुन १९७४ मा भएको थियो ।

यासुनारी कावाबाता

यासुनारी कावाबाताको जन्म सन् १८९९ मा जापानको ओसाकामा भएको थियो । आफ्नो जीवनकालमा कथा र उपन्यासका तीसभन्दा बढी कृति प्रकाशित गराएका कावाबाता **द लेक**, **द स्लिपिङ ब्युटी**, **दि ओल्ड क्यापिटल**, **सो कन्ट्री** जस्ता कृतिहरू स्वदेश र विदेशमा पनि चर्चित बन्न पुगे । जापानी जनजीवनलाई काव्यात्मक रूपमा आफ्ना कृतिहरूमा वर्णन गरेवापत सन् १९६८ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित कावाबाताका कृतिहरूमा नारी मनोविज्ञान, श्रृङ्गारिकता, सौन्दर्यप्रति अनुराग, प्राकृतिक परिदृश्यको कुशल चित्रण, यथार्थवादी भावना, जापानी परिवेश, परम्परा, धर्म, संस्कृति, जनजीवन र जीवनशैलीको भव्य प्रस्तुति, वर्णनमा चित्रात्मकता, जापानी जनतामा पाइने आनुवांशिक रक्तसम्बन्धात्मक भावनाको कुशल चित्रण, प्रभावमय भाषा, सुकोमल पदपदावली र आलङ्कारिक शिल्प विधानद्वारा गरिएको पाइन्छ । बौद्ध दर्शनमा पाइने त्याग र अहिंसाबाट प्रभावित कावाबाताको मृत्यु १९७२ मा विषालु ग्याँस सुँघेकाले भएको थियो ।

स्यामुएल बेकेट

स्यामुएल बेकेटको जन्म १३ अप्रिल १९०६ मा डब्लिनमा भएको थियो । बहुमुखी प्रतिभाका धनी बेकेटले नाटक, उपन्यास, कथा, कविता, निबन्ध र समालोचनाका गरी असीभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित गराएका छन् । साहित्यका सम्पूर्ण विधामा कलम चलाएतापनि उनको अति प्रसिद्धि भने नाटकमा पाइन्छ । सन् १९३० मा **ह्वारोनस्कोप** शीर्षकको लामो कविता प्रकाशित गराएर औपचारिक रूपमा साहित्यमा प्रवेश गरेका बेकेटको विश्वप्रसिद्ध कृति भने **वेटिङ्ग फर गोदो** मानिन्छ । **प्राउस्ट** (१९३१), **मोर प्रिक्स दयान किक्स** (१९३४), **मफी** (१९३८), **स्यामुएल बेकेट : द कम्प्लिट सर्ट प्रोज** (१९२९-१९८९) जस्ता विश्वप्रसिद्ध कृतिका रचयिता बेकेटका कृतिहरूमा जीवनका विविध संवेदनाका साथै विसङ्गतिको चित्रण, हास्यव्यङ्ग्यात्मक शैली, मानव जीवनका विविध अन्तरबाह्य समस्याको चित्रण र तिनलाई समाधान गर्ने दार्शनिक दृष्टिकोणको खोजी, जीवनलाई अन्त्यहीन प्रतीक्षाका रूपमा प्रस्तुत, उद्देश्यमूलक रूपमा गरिने निरर्थक यात्राको प्रकटीकरण, स्वरैकल्पनाको प्रयोग, कवितात्मक भाषाको समेत प्रयोग गरी परम्पराभन्दा भिन्न र विशिष्ट शैलीको प्रयोग पाइन्छन् । उनका नाटक र उपन्यासमा मान्छेका आधुनिकताले जन्माएको दारिद्र्यको चित्रण गरेकाले उनलाई सन् १९६९ को नोबेल पुरस्कारले सम्मानित गरिएको थियो । दाँते, डेकार्ट, जेम्स ज्वायसका लेखनबाट प्रभावित बेकेटको मृत्यु २२ डिसेम्बर १९८९ मा फ्रान्समा भएको थियो ।

अलेक्जान्डर सोल्झेनित्सीन

अलेक्जान्डर सोल्झेनित्सीनको जन्म ११ डिसेम्बर १९१८ मा रुसको किस्लोभोड्स्कमा भएको थियो । सन् १९६२ मा उनको पहिलो कृति **वन डे इन द लाइफ अफ इभान डेभिसोभिच** प्रकाशित भएपछि औपचारिक रूपमा साहित्यमा प्रवेश गरेका अलेक्जान्डरका **वि नेभर मेक मिस्टइक्स** (१९६३), **फर द गुड द कज** (१९६४), **द रेड हवील** (१९७१), **ईस्ट एन्ड वेस्ट** (१९८०) महत्वपूर्ण कृति मानिन्छन् । रुसी साहित्य परम्परालाई अगाडि बढाउने नैतिक चेतना, आस्था र अठोटलाई सन् १९७० को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरिएको थियो । सत्यप्रति दृढ निष्ठा र असत्यको तीव्र विरोध गर्ने अलेक्जान्डरका कृतिहरूमा मानवमूल्यको खोजी, स्वतन्त्रताको चाहना, सामाजिक विभीषिका, श्रमशिविरका अत्यन्त दयनीय परिवेशको चित्रण, असत्य र देखावटी प्रवृत्तिप्रति विमति, स्पष्ट र सरल भाषामा व्यक्त गरिएको पाइन्छ ।

पाब्लो नेरुदा

वास्तविक नाम नेरुटालि रिकार्डो रेयेस बासोआल्टो भएका पाब्लो नेरुदाको जन्म १२ जुलाई १९०४ मा चिलीको पाराल गाउँमा भएको थियो । दश वर्षको कलिलै उमेरदेखि कविता लेखन थालेका नेरुदा सन् १९२४ मा प्रकाशित **ट्वेन्टी अभ सङ्ग्स एन्ड अ सङ्ग्स अफ डिस्पेयर** कवितासङ्ग्रहबाट एकाएक चर्चित बन्न पुगे । कवि कुटनीतिज्ञ र मार्सेली चिन्तक नेरुदाले आफ्नो

जीवनकालमा पचासभन्दा बढी कृति प्रकाशित गराएको पाइन्छ । आफ्नो भूमिका नियति र सपनाहरूलाई प्राथमिकता र शक्तिका साथ कवितामा चित्रण गरेवापत सन् १९७१ को नोबेल पुरस्कारबाट सम्मानित पाब्लो नेरुदाका कृतिहरूमा दक्षिण अमेरिकाली प्रकृति, संस्कृति र जनजीवनको परिवेशगत चित्रण, आफ्नो महादेशको भाग्य र सपनाहरूको चित्रण, गरीब, मजदुर, किसान, श्रमजीवीहरूले बाँच्नका लागि गर्नु परेको सङ्घर्ष, देशघाती, समाजघाती, छलिप्रवृत्तिप्रति दुःख व्यक्त, सामाजिक न्यायका लागि शङ्खघोष, मानवतावादी प्रवृत्ति, आफ्नो राष्ट्र र समयको सामाजिक इतिहास, तानाशाही प्रवृत्तिले गर्दा जनताले भोग्नुपरेको दुर्दशाको चित्रण गरेको पाइन्छ । आफ्नो जीवनलाई साहित्यिक सृजनामा आफ्नो जीवन अर्पण गर्ने अठोट लिएका अन्तर्मुखी स्वभावका पाब्लो नेरुदाको मृत्यु २३ सेप्टेम्बर १९७३ मा सेन्टियागोमा भएको थियो ।

हाइनरिख ब्योल

हाइनरिख ब्योलको जन्म २१ डिसेम्बर १९१७ मा जर्मनीको कोलोनमा भएको थियो । आफ्नो जीवन कालमा साठीभन्दा बढी कृतिहरूको रचना गरेका ब्योलको पहिलो कृति **डेर चुग वार पुड्तलिख** हो । आफ्नो संवेदनशील कला र बृहत्विचारले जर्मनेली साहित्यको पुनर्रचनामा विशिष्ट योगदान दिएकाले सन् १९७२ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित ब्योलको कथा, उपन्यासहरूमा सैन्य जीवनको चित्रण, मानवमूल्यको खोजी, नाजी सत्ताप्रति घृणा, व्यङ्ग्य, सामाजिक विकृति र विसङ्गतिप्रति आलोचनात्मक प्रहार, पीतपत्रकारिताप्रति व्यङ्ग्य, भौतिक धन सम्पत्तिको लालसाप्रति व्यङ्ग्य, प्रथम र दोस्रो विश्वयुद्धका परिदृश्यको चित्रण, व्यङ्ग्यात्मक शैलीमा सरस सरल भाषाशैलीमा गरिएको पाइन्छ । असत्य विरोधी, शान्तिवादी आदर्श वैचारिक दर्शनप्रति भुकाउ राख्ने ब्योलको मृत्यु १६ जुलाई १९८५ मा बोनमा भएको थियो ।

प्याट्रिक ह्वाइट

प्याट्रिक ह्वाइटको जन्म २८ मे १९१२ मा लण्डनमा भएको थियो । कविता, कथा, नाटक र उपन्यासका दुई दर्जनजति कृतिहरूको रचयिता प्याट्रिक ह्वाइटको प्रथम कृति **ह्याप्पी भ्याली** उपन्यास (१९३९) भएतापनि सन् १९५५ मा अमेरिका र १९५६ मा बेलायतबाट प्रकाशित उपन्यास **द ट्री अफ म्यानले** उनलाई विशिष्ट लेखकका रूपमा स्थापित गरायो । थुप्रै पुरस्कारबाट सम्मानित ह्वाइटले आफ्ना कृतिहरूमा नयाँ महाद्वीपको मनोविज्ञानलाई कलात्मक रूपमा आफ्ना उपन्यासमा वर्णन गरेकाले सन् १९७३ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित हुने अवसर प्राप्त गरे । सुखान्त र बढी मञ्चीय नाटक सृजना गर्ने ह्वाइटका कृतिहरूमा अस्ट्रेलियाली जनजीवन, अस्ट्रेलियाली जनताको जीवनशैली, समाज दर्शन, किसानहरूको चित्रण, ऐतिहासिक विषयवस्तुको वर्णन, अनुभूतिको काव्यात्मक उच्चता, वैचारिकता, पात्र विधानमा सबलता, भाषिक सरलता, आलङ्कारिता, संवादमा सजीवता, विश्वजनीन सार्वभौम प्रवृत्तिको चित्रण, मनोविश्लेषणात्मकता पाइन्छन् । सत्यप्रतिको भुकाव र निष्ठा भएका ह्वाइटको मृत्यु ३० डिसेम्बर १९९० मा सिडनीमा भएको थियो ।

आइविन्ड जोन्सोन

आइविन्ड जोन्सोनको जन्म २९ जुलाई १९०० मा स्विडेनको उत्तरी भागमा पर्ने बोडेनमा भएको थियो । गरीबहरूका साहित्यकार मानिने आइविन्ड जोन्सोनका कृतिहरूमा पाइने वर्णन कौशल, समय र भूमिप्रतिको दूरदृष्टि र स्वतन्त्रताप्रतिको समर्पणका लागि उनलाई १९७४ को नोबेल पुरस्कार संयुक्त रूपमा प्रदान गरिएको थियो । प्रयोगवादी उपन्यासकार जोन्सोनका तीन दर्जनभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित भएको पाइन्छ । जोन्सोनको पहिलो कृति **फोर स्ट्र्यान्जर** सन् १९२५ मा प्रकाशित भएको थियो । उनको बृहत् उपन्यास **द नोबेल अफ ओलोफलाई** भने स्विडिस साहित्यको कोशेढुङ्गाको रूपमा लिइन्छ । प्रयोगवादी उपन्यासकार जोन्सोनका कृतिहरूमा भ्रष्टाचार, औद्योगीकरण एवम् यान्त्रीकरणप्रति तीव्र आलोचना, यौन मनोविश्लेषणको चित्रण, दमित यौन भावनाको अभिव्यक्ति, निम्नवर्गका श्रमिकहरूको जीवनशैलीको चित्रण, अधिनायकवादी प्रवृत्तिको विरोध, भाषिक सरलता, आलङ्कारिक प्रयोग, यथार्थवादी जीवनदृष्टिलाई नवीन ढङ्गबाट प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ । सत्पक्षप्रतिको दृष्टिकोणलाई कलात्मक सौन्दर्यका साथ प्रस्तुत गर्ने जोन्सोनको मृत्यु २५ अगस्त १९७६ मा स्टकहोममा भएको थियो ।

ह्यारी मार्टिन्सन

ह्यारी मार्टिन्सनको जन्म ६ मे १९०४ मा स्विडेनको दक्षिणी भागमा पर्ने जेम्सहोगमा भएको थियो । कविता, नाटक, निबन्ध उपन्यासका गरी तीसभन्दा बढी कृतिहरूका रचयिता ह्यारी मार्टिन्सनको प्रथम कवितासङ्ग्रह **गोस्ट शिप** १९२९ भएतापनि सन् १९३१ मा प्रकाशित **नोमाड** कवितासङ्ग्रहले उनलाई सशक्त कविका रूपमा स्थापित गराएको पाइन्छ । केप फेरवेल (१९३३), फ्वावरिङ्ग नेटल (१९३५), द वे आउट (१९३६), ट्रेड विन्ड (१९४५), द रोड (१९४८) जस्ता आत्मकथात्मक उपन्यासका रचयिता मार्टिन्सन १९७४ को नोबेल पुरस्कारबाट सम्मानित पनि भएको पाइन्छ । गरीब, मजदूर र श्रमजीवीहरूका लेखक मानिने मार्टिन्सनका कृतिहरूमा यथार्थवादी जीवनदृष्टि, फिरन्ते अनुभूति र भोगाइको अभिव्यक्ति, विचारको प्रधानता, भावसौन्दर्य र शिल्पसौन्दर्यमा उच्चता, चिन्तनशीलता, प्राकृतिक परिदृश्यको वर्णन, कृषि कर्म, किसान श्रमिकहरूको जीवनको दृश्याङ्कन, जीवन्त यथार्थ तथ्यहरूको निरूपण, निजी जीवनका भोगाइहरूको अभिव्यक्ति, काव्यात्मक भाषा, स्वैरकल्पना र विलक्षण शैलीको प्रयोग भएको पाइन्छ । बहुआयामिक व्यक्तित्वका धनी ह्यारी मार्टिन्सनको मृत्यु ११ फरवरी १९७८ मा भएको थियो ।

युगेनिओ मोन्टेल

युगेनिओ मोन्टेलको जन्म १२ अक्टोबर १८९६ मा इटालीको जेनोआमा भएको थियो । तीसभन्दा बढी कृतिका रचयिता मोन्टेल कविका रूपमा प्रसिद्ध छन् । मोन्टेलको पहिलो कवितासङ्ग्रह **बोन अफ द कटलपिस** (१९२५) मानिन्छ । **दि अकेजन** (१९३९), **ल्यान्डस् इन्ड**

(१९४३), **न्यु पोइम्स** (१९७६), **कलेक्टेड पोइम्स** (१९२०-१९५४) **जेनिआ** (१९७०) आदि महत्त्वपूर्ण कृतिहरू रचना गरेका मोन्टेललाई आफ्ना विशिष्ट र कलात्मक कविताहरूमार्फत मानवीय जीवनमूल्यको स्पष्ट चित्रण गरेकाले १९७५ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित गरिएको थियो । कविका अतिरिक्त आलोचक-अनुवादक एवम् सम्पादक व्यक्तित्वका रूपमा समेत स्थापित मोन्टेलका कृतिहरूमा मानवमूल्यको विश्लेषण, भ्रमपूर्ण जीवनको चित्रण, फासीविरोधी भावना, गद्यमा पनि काव्यात्मकता, कवितामा उच्च सौन्दर्य चेतना, भावना र अनुभूतिको समन्वय, स्वानुभूतिका आधारमा विशिष्ट कविता रचना, सरल प्रतीकको प्रयोग भएको पाइन्छ । प्रतीकवादीहरूबाट अत्यन्त प्रभावित युगेनिओ मोन्टेलको मृत्यु १२ सेप्टेम्बर १९८१ मा मिलानमा भएको थियो ।

साउल बेलो

साउल बेलोको जन्म जुलाई १९१५ मा क्यानडाको क्युबेक स्थित लाचीनेमा भएको थियो । सन् १९४४ मा प्रथम उपन्यास **द ड्याङ्गलिङ्ग म्यान** प्रकाशित गराएका बेलोले कथा, उपन्यास, नाटक, निबन्धका गरी तीन दर्जनभन्दा बढी कृतिहरूको रचना गरेका छन् । आफ्ना कृतिहरूमा मानवीय अवधारणा र समसामयिक संस्कृतिको सूक्ष्मविश्लेषण गरेकाले सन् १९७६ को नोबेल पुरस्कारबाट सम्मानित बेलोका कृतिहरूमा नागरजीवनको वर्णन, आधुनिक नागरसभ्यता, उच्चविचार, उत्कृष्ट व्यङ्ग्य, भावनात्मक गहनता, चरित्र चित्रणमा सबलता, परिवेश चित्रणमा नव्यता, यथार्थता, नवीन शिल्पविधान, भाषिक सरलता, उच्च र विशिष्ट शैलीको प्रयोग, मानवजीवनको मूल्य र महानताको अभिव्यक्ति, यहूदी बुद्धिजीवीलाई पात्र बनाउने प्रवृत्ति पाइन्छ । **द भिक्टिम** (१९७४), **द एडभेन्चर अफ अगी मार्च** (१९५३), **द रेकर्स** (१९५४), **मोर डाइ अफ हार्टब्रेक** (१९८७), **अल एड्स अप** (१९९४), **द क्याम्चुअल** (१९९७) आदि महत्त्वपूर्ण कृतिहरूको रचना गरेतापनि उनका कृतिहरूमा दार्शनिक गम्भीरता र बौद्धिकताको भने अभाव देखिन्छ । सूक्ष्म गहिराइभित्र प्रवेश गरी त्यहाँका मिही-मसिना कुराहरूलाई पनि अत्यन्त सजीव रूपमा कुशलतापूर्वक चित्रण गर्ने बेलोले अमेरिकी आख्यानपरम्परालाई केही हदसम्म भए पनि सरल, सरस र जीवन्त बनाउने प्रयत्न गरेको पाइन्छ ।

भिसेन्ट अलेक्जेन्डर

भिसेन्ट अलेक्जेन्डरको जन्म २६ अप्रिल १८९८ मा स्पेनको सेभिल्लेमा भएको थियो । आफ्नो जीवनकालमा तीसभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित गराएका पहिलो कविता सन् १९२६ मा **रेभिस्टा डे अस्किडेन्ते** पत्रिकामा प्रकाशित भएतापनि उनको पहिलो कृति **एम्बटो** (१९२८) हो । **स्वोर्डस् लाइक लिप्स** (१९३२), **डिस्ट्रक्सन अफ लभ** (१९३५), **हिस्ट्री अफ द हार्ट** (१९५४), **अबर्ड अफ पेपर** (१९७९) आदि महत्त्वपूर्ण कृतिहरूको रचना गरेका भिसेन्ट अलेक्जेन्डरका कृतिहरूमा आजको समाजको मान्छेको अवस्थालाई कवितामा चित्रण गरेर दुई ओटा विश्वयुद्धको बीचको स्पेनी

कवितालाई पुनजीवन दिएकाले सन् १९७७ को नोबेल पुरस्कारद्वारा प्रदान गरिएको थियो । आख्यानेतर गद्यलेखन र समालोचकका रूपमा समेत परिचित भिसेन्ट अलेक्जेन्डरका कृतिहरूमा निराशावादी जीवनदृष्टि, प्राकृतिक परिवेश र जैविक विविधताको चित्रण, स्पेनको आधुनिक गीतिकाव्य परम्परामा नवआयाम प्रदान, प्रेम, मृत्यु र शाश्वताको चित्रण, श्रृङ्गार र शोकजस्ता विपरित भावको अभिव्यक्ति, अभिव्यक्तिगत स्पष्टता, प्रेम मृत्यु र शाश्वतताको चित्रण, मानवजीवनका विविध आयामको प्रकटीकरण, काव्यिक अन्तर्वस्तुको चयन, अतिथयार्थवादीता, निराशावादी जीवनदृष्टि, कामवासनात्मक चित्रण पाइन्छन् । लघुत्तम रूपदेखि बृहत् आयामसम्मका कविता सिर्जना गरेका भिसेन्टको मृत्यु १४ डिसेम्बर १९८४ मा म्याड्रिडमा भएको थियो ।

आइजाक सिङ्गर

आइजाक सिङ्गरको जन्म १४ जुलाई १९०४ मा पोल्याण्डको लियान्सिनमा भएको थियो । आफ्नो जीवनकालमा साठीभन्दा बढी कृतिहरू रचना गरेका सिङ्गरको प्रथम उपन्यास **सतान इन गोरे** (१९३२) भएतापनि सन् १९५० मा प्रकाशित **द फ्यामिली मस्कट** उपन्यासले उनलाई लेखकका रूपमा ख्याति दिलाएको पाइन्छ । उपन्यास, कथा, संस्मरण र बालसाहित्यमा समेत कलम चलाएका कृतिहरूमा यहूदीहरूको जीवनचित्रण, कलात्मकता, व्यङ्ग्यात्मकता, विनोद प्रियता, बौद्धिकता, रोचकता, प्रेम र यौनको व्यापक चित्रण, साहित्य र यौनलाई सापेक्षित रूपमा हेर्ने प्रवृत्ति, बाल्यावस्थाको अभिव्यक्ति, बालसुलभ प्रवृत्तिको वर्णन, उच्च कल्पनाशैली, वर्णनमा भव्यता, आलङ्कारिकता, यथार्थवादीता, आध्यात्मिकता सत्य र जादूहरूको प्रधान्यता पाइन्छन् । सिर्जन प्रक्रियालाई पूजा र क्रीडा मान्ने सिङ्गरको मृत्यु २४ जुलाई १९९१ मा भएको थियो ।

ओडिसिस अस् एलिटिस

वास्तविक नाम एलेपोउधेलिस भएका ओडिसिस अस् एलिटिसको जन्म नोभेम्बर १९११ मा ग्रीसको क्रिटी द्वीपमा भएको थियो । आफ्नो जीवनकालमा बीसभन्दा बढी कृतिहरूको रचना गरेका एलिटिसको प्रथम कविता सन् १९३५ मा प्रकाशित भएको थियो । सन् १९४० मा एलिटिसको प्रथम कवितासङ्ग्रह **ओरियन्टेसन्स** प्रकाशित भएतापनि सन् १९४३ मा प्रकाशित **हेरोइक एन्ड इजेजियाक सङ्ग फर द लस्ट सेकेन्ड लेफिटनेन्ट अफ दि अल्बानियन क्याम्पेइन** चर्चित हुनुका साथै सन् १९५९ मा प्रकाशित **दि एक्सिअन इस्टि अफ ओडिसिस अस् इलिटिस** नामको लामो कविता बहुचर्चित भएको पाइन्छ । आफ्ना कृतिहरूमा ग्रीसेली परम्पराका अतिरिक्त आधुनिक मान्छेको स्वतन्त्रता एवम् सिर्जनशीलताप्रतिको सङ्घर्षको संवेदनशील, बौद्धिक र स्वच्छ चित्रण गरेकाले सन् १९७९ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित इलिटिसका कृतिहरूमा आशावादी जीवनदृष्टि, सौम्य राष्ट्रिय चेतना, यथार्थवादी प्रवृत्ति, समसामयिक विषयवस्तुमा कविताको रचना, बोलीचालीको सामान्य भाषा प्रयोग, अनुभूतिपरक लेखन, आधुनिक युगजीवनप्रति स्पष्ट दृष्टिकोणको प्रस्तुति, शिल्प सौन्दर्यमा सचेतता,

सरस, सरल भाषाशैलीको प्रयोग भएको पाइन्छ । ग्रीसेली राष्ट्रिय कविका अतिरिक्त चित्रकारका रूपमा समेत चर्चित इलिटिसको मृत्यु १८ मार्च १९९६ एथेन्समा भएको थियो ।

चेस्लाव मिलोस

चेस्लाव मिलोसको जन्म ३० जुन १९११ मा तत्कालीन सोभियत सङ्घ अधीनस्थ लिथुआनियाको सेतेनीमा भएको थियो । आफ्नो जीवनकालमा कविता, निबन्ध, उपन्यास, समालोचनाका चालीसभन्दा बढी कृति प्रकाशित गराएका मिलोसको प्रथम कवितासङ्ग्रह **पोयम अफ फ्रोजन टाइम** (१९३३) मा प्रकाशित भएको थियो । जागारी नामक साहित्यिक समूह गठन गरेर साहित्यको जगत्मा एउटा नवीन परम्पराको सुरुवात गरेका मिलोसका **क्याप्टिभ माइन्ड** (१९५३), **द सिजर अफ पावर** (१९५५), **द ल्यान्ड अफ युल्रो** (१९७८), **द विटनेस अफ पोयट्री** (१९८३), **कलेक्टेड पोइम्स** (१९३१-१९७८) आदि महत्त्वपूर्ण कृति मानिन्छन् । विभिन्न सम्मान र पुरस्कारसमेत प्राप्त गरेका मिलोसले आफ्ना कृतिहरूमा सङ्कटग्रस्त मानवको आवाजलाई निर्भिक र स्पष्ट रूपमा आफ्ना कवितामा चित्रण गरेकाले सन् १९८० को नोबेल पुरस्कार समेत प्राप्त गरे । धेरै भाषाका ज्ञाता बहुमुखी प्रतिभाका धनी मिलोसका कृतिहरूमा मानवतावादी जीवनदृष्टि, समकालीन मानवीय चेतना र विचारको अभिव्यक्ति, मान्छेका परिवर्तित मानसिकता र उसका जीवन चेतनाको आरोह अवरोहको चित्रण, नाजीहरूले पोल्यान्डमाथि गरेको आक्रमणको विरोध, राजनीति, आफूले देखेभोगेका देशकाल वातावरणको चित्रण, स्वकीय वैचारिक परिवर्तनको अभिव्यक्ति, काव्य चेतनाको प्रकटीकरण, सामरिक विभिषिकाको वस्तुगत वर्णन प्रवाहमय शैली, बौद्धिक चेतना र स्पष्ट वस्तुगत भाषिक प्रयोग पाइन्छन् ।

एलियास क्यानेत्ति

एलियास क्यानेत्तिको जन्म २५ जुलाई १९०५ मा बल्गेरियास्थित डेन्युब नदीको एउटा सानो बन्दरगाह हुसेमा भएको थियो । आफ्नो जीवनकालमा तीसभन्दा बढी कृतिको रचना गरेका क्यानेत्तिको बहुचर्चित कृति **क्राउड एन्ड वापर** हो । बृहत् दृष्टिकोण, विचारको सम्पन्नता र कलात्मक शक्तिका लागि सन् १९८१ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका क्यानेत्तिका कृतिहरूमा विश्वबन्धुत्वको सन्देश, यथार्थवादी प्रवृत्ति, सशक्त परिवेश चित्रण, पात्रविधानमा सफलता, हतास, कमजोरी र विक्षिप्त मनोवृत्तिको चित्रण, विचारको सम्पन्नता, दार्शनिक अभिव्यक्ति, प्रथम र द्वितीय विश्वयुद्धका समग्र परिवेश र परिणतिको सूक्ष्म चित्रण, व्यापक दृष्टिकोण, वर्णनमा कलात्मकता, पात्रका चरित्रलाई सूक्ष्म गहिराइतिर लैजाने प्रवृत्ति पाइन्छन् । निबन्ध, उपन्यास गीतिनाटकमा समेत कलम चलाउने एलियास क्यानेत्तिको मृत्यु १३ अगस्त १९९४ मा भएको हो ।

गाब्रियल गार्सिया मार्केज

गाब्रियल गार्सिया मार्केजको जन्म ६ मार्च १९२८ मा कोलम्बियाको एउटा सानो सहर आराकाटामा भएको थियो । अठार वर्षको कलिलो उमेरमा नै कथाकारका रूपमा चर्चित मार्केजका

चालीसभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित छन् । मार्केजको सन् १९६७ मा प्रकाशित **वन हन्डेड इयर्स अफ सलिटचुड** उपन्यास चर्चित हुनुका साथै मार्केजलाई सफलता र ख्याति पनि दिलायो । मार्केजले आफ्ना कृतिमा स्वैरकल्पना, श्यामव्यङ्ग्य र यथार्थ मिश्रित शैलीशिल्पको बेजोड संयोजनका लागि सन् १९८२ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका छन् । मार्केजका कृतिहरूमा उत्तरआधुनिक चेतना, मृत्युचेतना र जीवनेच्छा, पुनर्निर्माणको प्रयास, आणविक शस्त्रास्त्र, उपनिवेशवाद शीतयुद्ध, पूँजीवादी प्रवृत्ति, सभ्यता, संस्कृति समाज, यान्त्रीकरण, अन्तर्विधामिश्रण, रहस्यपूर्ण यथार्थवादको प्रयोग, रहस्यवादी चेतना, रोचकतापूर्ण अभिव्यक्ति, विविध वैचारिक दार्शनिक सन्दर्भको अन्तर्मिश्रण, आख्यानको रूप, शिल्प र वस्तुविधानमा उत्तरआधुनिक चेतना, व्यङ्ग्य र स्वैरकल्पनाको मिश्रण पाइन्छ ।

विलियम जेराल्ड गोल्डिङ्ग

विलियम जेराल्ड गोल्डिङ्गको जन्म १९ सेप्टेम्बर १९११ मा बेलायतको कोर्नवालमा भएको थियो । सन् १९८३ को नोबेल पुरस्कारबाट सम्मानित गोल्डिङ्गको सन् १९३४ मा **पोइम्स** शीर्षकको सानो कवितासङ्ग्रह प्रकाशित भए पनि चर्चा पाउन सकेन । उपन्यास, नाटक, निबन्ध, कविताका गरी दुई दर्जन कृति प्रकाशित गराएका गोल्डिङ्गको सन् १९५४ मा प्रकाशित **लर्ड अफ द फ्लाइजले** धेरैभन्दा धेरै सफलता प्राप्त गरेको पाइन्छ । उनका कृतिहरूमा मनोरञ्जकता, अतिरञ्जना, बौद्धिकता मान्छेका आदिम प्रवृत्तिको चित्रण, ग्रीसेली मिथकको प्रयोग, वर्तमान मानवले भोगनुपरेका बिडम्बना, तीक्ष्ण व्यङ्ग्य, वस्तुगत र कलात्मक भाषिक प्रयोग, व्याख्यात्मक शैली, यथार्थता, नाटकमा मञ्चीयता र अभिनेयता, विश्वयुद्धका सामरिक परिवेश र युद्धोत्तर परिवेशको वर्णन र असन्तुष्टि व्यक्त भएको पाइन्छन् । साहित्यका विविध विधामा कलम चलाएतापनि मूलतः उपन्यासकारका रूपमा चर्चित गोल्डिङ्गको मृत्यु सन् १९९३ मा भएको थियो ।

यारोलाभ साइफेर्त

यारोलाभ साइफेर्तको जन्म सन् १९०१ मा चेक गणतन्त्रको राजधानी प्राग नजिकै रहेको जिजकोभामा भएको थियो । आफ्नो जीवनकालमा तीसभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित गराएका साइफेर्तले निबन्ध, कविता, उपन्यास, जीवनी र संस्मरणका कृतिहरू लेखेका छन् । कविताको स्वतन्त्रता र मान्छेको स्वतन्त्रता एवम् अजेयताप्रतिको प्रतिबद्धताका लागि सन् १९८४ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित साइफेर्तका सन् १९३८ मा प्रकाशित **पुट आउट द लाइट्स** बहुचर्चित कविता मानिन्छ । राष्ट्रकविका रूपमा चर्चित साइफेर्तका कृतिहरूमा राष्ट्रियचेतना, क्रान्तिचेतना, सौन्दर्यचेतना, स्पष्ट र सरल वैचारिक प्रस्तुति, कला, संस्कृति सङ्गीतको प्रभाव, विश्वयुद्धका परिदृश्यको चित्रण, उच्च कल्पनाशक्तिको प्रयोग, प्रयोगशीलता, आलङ्कारिता, वस्तुगतता, भाषिक स्पष्टता पाइन्छन् । विद्रोही कविका रूपमा चिनिने साइफेर्तको मृत्यु १० जनवरी १९८६ मा भएको थियो ।

क्लाउड सिमोन

क्लाउड सिमोनको जन्म १९१३ मा माडागास्कर टापुको तानानारिभमा भएको थियो । उपन्यास, कथा र आत्मकथाका दुई दर्जनभन्दा बढी कृति रचना गरेका सिमोनको पहिलो उपन्यास **द चीटर** मानिन्छ जुन सन् १९४५ मा प्रकाशित भएको थियो । सिमोनको पहिलो उपन्यासले सफलता प्राप्त गर्न नसकेतापनि सन् १९५७ मा प्रकाशित उपन्यास **द विन्डले** अन्तर्राष्ट्रिय चर्चा प्राप्त गरेको देखिन्छ । आफ्नो समयको मानिसको इतिवृत्त चित्रकारको शैलीमा प्रस्तुत गरेर सन् १९८५ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका सिमोनका कृतिहरूमा उत्तरआधुनिकता, प्रयोगधर्मीता, काव्यात्मकता, समाजदर्शन, स्वकीय अनुभूतिको कलात्मक प्रस्तुति, द्वितीय विश्वयुद्ध, स्पेनको गृहयुद्ध र युद्धेत्तर परिदृश्यको चित्रण, वर्णनात्मक र चेतनप्रवाह शैलीको मिश्रणबाट विशिष्ट शैलीको निर्माण, मौलिकता पाइन्छन् ।

वोले सोयिन्का

वोले सोयिन्काको जन्म तत्कालीन ब्रिटिस उपनिवेश नाइजेरियाको आबेउकुटामा १३ जुलाई १९३४ मा भएको थियो । काव्यिक र सांस्कृतिक रसयुक्त आस्तित्विक नाटक लेखेवापत सन् १९८६ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित वोले सोयिन्का नोबेल पुरस्कार प्राप्त गर्ने प्रथम अश्वेत अफ्रिकी थिए । कविता, नाटक, निबन्ध विधामा चालीसभन्दा बढी कृति लेखेका सोयिन्काका **डान्स अफ द फरेस्ट** (१९६३), **द स्ट्रङ्ग ब्रीड** (१९६३), **बिफोर द ब्ल्याक आउट** (१९७१), **डेथ एन्ड किङ्स हर्समेन** (१९७५), **अ प्ले अफ जायन्ट्स** (१९८४), **म्याडमेन एन्ड स्पेसियालिस्ट** (१९७०) **बियन्ड द बर्लिन वाल** (१९९३) आदि महत्त्वपूर्ण कृति मानिन्छन् । सधैं सत्यप्रति आस्था राख्ने उनका कृतिहरूमा मूलतः विकासोन्मुख देशको समाजको चित्रण, प्राचीनता र आधुनिकताका जीवन मूल्यको द्वन्द्व, सांस्कृतिक सन्दर्भको प्रस्तुति, स्वकीय जीवनको चित्रण, सत्ताउन्माद र पतनको चित्रण, समाजको उत्थान, पतन, आशा-निराशा, यन्त्रणा र आकाङ्क्षाहरूको चित्रण, नवीन र कलात्मक सौन्दर्यका साथ प्रस्तुत भएको पाइन्छ ।

जोसेफ ब्रोडस्की

जोसेफ ब्रोडस्कीको जन्म १४ मे १९४० मा तत्कालीन सोभियत सङ्घको लेलीनग्राद सहरमा भएको थियो । पन्ध्रवर्षको कलिलै उमेरमा कविता लेख्न थालेका जोसेफ विलियम फकनर, जोसेफ कन्राड, फ्रान्त्स काफका, भर्जिनिया उल्फ आदिका रचनाहरूबाट प्रभावित देखिन्छन् । ज्यादै नै सङ्घर्षपूर्ण जीवन बिताएका जोसेफले आफ्नो जीवनकालमा डेढ दर्जन कृतिहरू प्रकाशित गराएका छन् । यिनका कृतिहरू फ्रेन्च, जर्मन, इटालियन र अन्य भाषामा समेत अनुदित भएका छन् । जोसेफका कृतिहरूमा अस्तित्ववादी जीवनदृष्टि मानवतावादी भावना, नैतिक पाठ, स्वतन्त्रताको अभिव्यक्ति रुसी जनजीवनको चित्रण, ऐतिहासिक सन्दर्भको प्रभाव, रुसी र पश्चिमी पुराख्यानहरूको

यथार्थ रूपमा प्रस्तुत भएको पाइन्छ । कवि, निबन्धकार र अनुवादकका रूपमा चर्चित जोसेफका कृतिहरूमा पाइने अस्तित्विक धारणा, विचारको प्रखरता र स्पष्टताका साथै काव्यिक शिल्पका लागि सन् १९८७ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरिएको थियो । आफ्ना निबन्धहरूमा नीजि जीवनका व्यथा र कष्टहरूको समेत प्रकटीकरण गर्ने जोसेफको मृत्यु मुटुको आघातले सन् १९९६ को जनवरी २८ मा न्यूयोर्कमा भएको थियो ।

नागुइब माफूज

नागुइब माफूजको जन्म ११ डिसेम्बर १९११ मा इजिप्टको कायरोमा भएको हो । चालीसभन्दा कृतिका रचयिता माफूज नोबेल पुरस्कार प्राप्त गर्ने प्रथम अरबी लेखक हुन् । अरेबियन जनजीवनको यथार्थ दस्तावेज र त्यसको कलात्मकतालाई सम्पूर्ण मानव समुदाय समक्ष प्रस्तुत गरेवापत नागुइब माफूजलाई सन् १९८८ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मान गरिएको हो । नाटक, उपन्यास, कथा लेख्ने माफूजको प्रथम उपन्यास **मकेरी अफ फेट्स** (१९३९) हो । **न्यू कायरो** (१९४६), **रेक्वेक्टेड सर** (१९७५), **द द्वाराफिस** (१९७७), **इकोज फ्रम अटोबायोग्राफी** (१९९५) आदि उनका महत्त्वपूर्ण कृति हुन् । उनका कृतिहरूमा मूलतः सामाजिक विकृति विसङ्गति र असमानताको चित्रण, राजनीतिक आडम्बर, छल, प्रवञ्चना, ताडनाको प्रकटन, मानवीय संवेदनाको चित्रण, धर्म र विज्ञान बीचको अन्तर्द्वन्द्व, अतिमानवीय पात्रको प्रयोग, तेस्रो विश्वका स्वरलाई राजनीतिक र सामाजिक सन्दर्भमा प्रस्तुत, कलात्मक भाव, शिल्प सौन्दर्य र विषयगत विविधता, धनी र गरीब बीचको भिन्नता, सामाजिक सद्भाव पाइन्छन् ।

कामिलो जोसे सेला

कामिलो जोसे सेलाको जन्म ११ मे १९१६ मा स्पेनको ग्यालिसियामा भएको हो । सत्तरीभन्दा बढी कृतिका रचयिता कामिलोको प्रथम उपन्यास **द फ्यामिली अफ पास्कल द्वाते** (१९४२) हो । बहुमुखी प्रतिभाका धनी सेलाले कविता, उपन्यास, कथा, निबन्ध, संस्मरण आदि विविध विधामा कलम चलाएतापनि उनको सशक्त विधा उपन्यास नै मानिन्छ । उनले आफ्ना उपन्यासहरूमा परम्परित रचना विधानलाई छोडेर नवप्रयोग गरेकाले उनी उत्तरआधुनिकताका चिन्तक मानिन्छन् । सेलाले आफ्ना गद्यलेखनद्वारा मान्छेको आन्तरिक कमजोर पक्षको उद्घाटन गरेकाले उनलाई सन् १९८९ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरिएको छ । उनले आफ्ना रचनाहरूमा मूलतः स्पेनको राजनैतिक, ऐतिहासिक सन्दर्भको चित्रण, गृहयुद्धका भयावह परिवेशको चित्रण, स्पेनी जनताले भोग्नुपरेका यन्त्रणा र आघातको चित्रण, वैयक्तिक जीवनको कलात्मक चित्रण, मानवजीवनका अन्धकारपूर्ण र घृणात्मक पक्षको चित्रण, आख्यान रहित उपन्यासको रचना, परस्पर असम्बद्ध भावहरूको प्रयोग, सूक्ष्म विषयवस्तुको चयन, उत्तर आधुनिक चेतना, प्रयोगशीलताको प्रयोग गरेका छन् । **द पासिङ्ग क्लाउड्स**

(१९४५), ज्युस, मूर्स एन्ड क्रिस्चियन्स (१९५६), मायुर्का फर टु डेड पिपल (१९८३), लभलेस् फेबल्स (१९९४) जस्ता महत्त्वपूर्ण कृति लेखेका सेलाले विश्व साहित्यमा नै नयाँ आयाम थपेका छन् ।

अक्टाभियो पाज

अक्टाभियो पाजको जन्म सन् १९१४ मा मेक्सिको सिटीमा भएको हो । नब्बेभन्दा बढी कृति रचना गरेका पाज मूलतः कवि र निबन्धकार हुन् । पाजको प्रथम कृति **लुना सिल्भेस्त्रे** (१९३३) हो भने बहुचर्चित कृति **द ल्याब्रिन्थ अफ सलिटचुड** (१९५०) हो । संवेदनशील बौद्धिकताका माध्यमबाट मानवीय एकताको बृहत् क्षितिजको उजागर गरेवापत सन् १९९० को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित पाजका कृतिहरूमा मूलतः पूर्वीय एवम् पाश्चात्य संस्कृति, पूर्वीय कलावाद, बौद्धदर्शन, ताओवाद, मूर्तिकला, चित्रकलाको प्रभाव, धर्म, यौन, संस्कृति र राजनीतिक विषयको प्रस्तुति, प्रौढ परिस्कृत भाषा, गद्यमा पनि काव्यात्मक शैली, अभिव्यक्तिकलामा गम्भीरता, समान विषय र विचारको प्रकटीकरण, वामपन्थी विचारधाराको तीव्र आलोचना पाइन्छन् । नित्से, मार्क्स, ह्युगो, रूसो, टी.एस. एलिएट आदिका चिन्तनबाट प्रभाव ग्रहण गरेका पाजको विद्रोही र क्रान्तिकार स्वभाव उनको लेखनमा समेत अनुवादक पत्रकार र राजनीतिक लेखकका रूपमा परिचित अक्टाभियो पाजको मृत्यु सन् १९९८ मा भएको थियो ।

नाडिन गोर्डिमेर

नाडिन गोर्डिमेरको जन्म २० नोभेम्बर १९२३ मा दक्षिण अफ्रिकाको ट्रान्सभालमा भएको हो । कथा, उपन्यास, निबन्ध आदिका तीसभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित गराएकी नाडिन गोर्डिमेरको प्रथम उपन्यास **द लाइङ्ग डेज** (१९५३) हो भने **फेस टु फेस** (१९४५), **द सफ्ट भोइस अफ द सर्पेन्ट** (१९५२), **अकेजन फर लभिङ्ग** (१९६३), **द लेट बोर्जिअस वर्ल्ड** (१९६६), **गेस्ट अफ अनर** (१९७०), **द ब्याक इन्टरप्रेटर्स** (१९७३), **जुलीज पिपल** (१९८१), **द हाउस गन** (१९९८) आदि उनका महत्त्वपूर्ण कृति मानिन्छन् । मानवको उन्नयनका पक्षमा लेखिएका विशिष्ट आख्यानात्मक कृतिहरूका लागि सन् १९९१ को नोबेल पुरस्कारबाट सम्मानित नाडिन गोर्डिमेरका कृतिहरूमा मूलतः दक्षिण अफ्रिकाको रङ्गभेद नीतिको व्यापक विरोध, अश्वेत जातिप्रति सहानुभूति, श्वेत जातिको शक्ति राजनीति, यसको दुरुपयोग एवम् अहम्वादी प्रवृत्तिको विरोध, नारी वर्गको विविध पक्षको चित्रण, अफ्रिकी परिवेशको चित्रण, मानवतावादी दृष्टिकोण, समतावादी र उदारवादी धारणालाई सरल सुकोमल पदपदावलीद्वारा प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ ।

डेरेक वालकोट

डेरेक वालकोटको जन्म सन् १९३० मा क्यारिबियन द्वीपमालाअन्तर्गत पर्ने सेन्ट लुसियाको क्यास्ट्रिजमा भएको हो । आफ्नो जीवनकालमा पचासभन्दा बढी कृतिका रचयिता वालकोटको प्रथम कवितासङ्ग्रह **ट्वेन्टी फाइफ पोइम्स** (१९४८) हो भने पहिलो नाटक **हेनीर क्रिस्टोफर** (१९५०) हो ।

विविध संस्कृति, इतिहास र प्रज्वल विचारले युक्त काव्य लेखनका लागि सन् १९९२ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका वालकोटले कविता, नाटक र आलोचनाहरू लेखेर विश्व साहित्यमा महत्त्वपूर्ण योगदान गरेका छन् । उनको कृतिहरूमा मूलरूपमा निजी जीवनका तनाउहरूको चित्रण, प्राकृतिक परिदृश्य र ग्राम्यजीवनको चित्रण, रिस, निर्दयता, चतुरताजस्ता संवेदनाहरूको चित्रण, क्यारिबियन द्वीप र त्यहाँका जीवनशैलीको अत्यन्त कलात्मक र सजीव चित्रण, साधारणीकरण गर्ने प्रवृत्ति, द्वैधमानसिकताको चित्रण, भाषा-साहित्यप्रतिको सम्मोहनको काव्यात्मक प्रस्तुति आलङ्कारिक भाषा र प्रवाहमय शैलीमा व्यक्त गरिएको पाइन्छ ।

टोनि मोरिसन

टोनि मोरिसनको जन्म १८ फ्रेब्रुअरी १९३१ मा अमेरिकाको ओहिओस्थित लोरेनमा भएको हो । उपन्यासकार टोनि मोरिसनले आफ्नो जीवनकालमा एक दर्जनभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित गराएकी छन् । सानैदेखि कथाहरू लेख्ने मोरिसनको पहिलो प्रकाशित उपन्यास **द ब्लुएस्ट आइ** (१९७०) हो भने सर्वाधिक बहुचर्चित उपन्यास **बिलभेड** (१९८८) हो । अमेरिकाली जीवनको वास्तविकतालाई आफ्नो दृष्टि दिएर काव्यिक शैलीमा उपन्यास लेखेवापत १९९३ को नोबेल पुरस्कारबाट सम्मानित मोरिसनका महत्त्वपूर्ण कृतिहरूमा **सङ्ग अफ सोलोमन** (१९७७), **सुला** (१९७३), **टार बेबी** (१९८१), **जाज** (१९९२), **आर्गुइङ्ग इमिग्रेसन** (१९९४), **प्याराडाइज** (१९९८) आदि मानिन्छन् । आफ्ना उपन्यासहरूमा नारी पात्रको बढी प्रयोग, नारीवादी चेतना, नारी पात्रमा सामाजिक रीतिस्थितिका विरुद्ध विद्रोही भावना, सामाजिक सङ्घर्ष, युगजीवनका इच्छाआकाङ्क्षाहरूलाई यथार्थपरक कल्पनासँग समीकरण गरी अत्यन्त सजीव ढङ्गमा चित्राङ्कन, वैयक्तिक आत्म-प्रकटीकरणको अभाव, स्वानुभूतिलाई साधारणीकरण गर्ने प्रवृत्ति, आञ्चलिकता, लिङ्गकेन्द्रवाद-तिरको भुकाउ पाइन्छ ।

केन्जाबुरो ओए

केन्जाबुरो ओएको जन्म सन् १९३५ मा जापानको शिकोकु द्वीपमा भएको हो । दाँते, बाल्जाक, बाल्जाक, टि. एस. एलिअट, अल्बेयर कामु र जाँ पाल सार्त्रका कृतिहरूबाट प्रभावित केन्जाबुरोले कथा, उपन्यासका चालीसभन्दा बढी कृति प्रकाशित गरेका छन् । कथा र उपन्यास दुवैमा कलम चलाएतापनि उनी मूलतः उपन्यासकारकै रूपमा प्रसिद्धि कमाएका छन् । **निप द बड्स शुट द किड्स** (१९५८) उनको पहिलो उपन्यास हो भने **द साइलेन्ट क्राइ** (१९६७), **अ पर्सनल म्याटर** (१९६८), **टीच अस टु आउटग्रो आवर म्याडनेस** (१९६९), **रोज अप ओ यङ्ग मेन अफ द न्यु इज** (१९८३), **द हीलिङ्ग फ्यामिली** (१९९६) आदि उनका महत्त्वपूर्ण कृति मानिन्छन् । आफ्ना कृतिहरूमा जापानको सामाजिक-साँस्कृतिक परम्परा र मनोविज्ञानलाई उतारेकाले सन् १९९४ को नोबेल पुरस्कारबाट सम्मानित ओएका कृतिहरूमा मूल रूपमा दोस्रो विश्वयुद्धताकाको जापानी

परिवेश, परिस्थिति र मानवीय दुःखको चित्रण, असत्वृत्तिको परित्याग गर्नुपर्छ भन्ने भावना, युद्ध र शस्त्रास्त्र विरोधी चेतना, शान्तिवादी दृष्टिकोण, नीतिवादी चेतना, मानवतावादी जीवनदृष्टि, निजी पारिवारिक जीवनको समस्याको साधारणीकरण, किशोरपात्रहरूको बहुलता, संसारलाई भ्रमपूर्ण सृजना मान्ने धारणा, कवितात्मक शैली पाइन्छन् ।

सीमस हेनी

सीमस हेनीको जन्म १९३९ मा उत्तरी आयरल्यान्डको काउन्टी डेरीमा भएको हो । बहुमुखी प्रतिभाका धनी सीमसले कथा, नाटक, कविता, निबन्धका गरी आधा दर्जनभन्दा बढी कृतिहरूको सृजना गरेका छन् । आफ्ना कृतिहरूमा वर्तमान र विगतका घटनाहरूलाई नैतिक र काव्यिक सौन्दर्यका साथ प्रस्तुत गरेर सन् १९९५ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित सीमसको पहिलो कवितासङ्ग्रह **इलेभेन पोइम्स** (१९६५) हो । **डेथ अफ अ न्याचरलिस्ट** जस्तो बहुचर्चित कवितासङ्ग्रह लेखेका सीमसका महत्त्वपूर्ण कृतिहरूमा **द आयरल्यान्ड पिपल** (१९६८), **क्रिस्मस इभ** (१९७८), **द ट्री ब्कल** (१९९०), **सिङ्ग थिङ्ग्स** (१९९१), **द स्पिरिट लेभेल** (१९९६), **बिउल्फ** (१९९९) आदि मानिन्छन् । सीमसका कृतिहरूमा मूल रूपमा आदर्शपरक र सङ्गतियुक्त सामाजिक संरचनाप्रतिको आकर्षण, वर्तमान युगजीवनका हत्या, हिंसा, शोषण, आतङ्क, राजनीति विकृति, तमाम विसङ्गतिप्रति विरोध र सुधारको सन्देश, ग्राम्यजीवनका प्राकृतिक वैभवको चित्रण, सौम्य शालीन एवम् प्रभावी अभिव्यक्ति, नाटकमा बहुचरित्रका माध्यमबाट बहुविध परिवेश र जीवनचित्रको प्रस्तुति एवम् निबन्धमा आत्मपरक अभिव्यक्ति, कलात्मक कौशल, भावात्मक प्रवृत्तता, सुकोमल पदावलीको प्रयोग, शब्द चयन र मार्मिक प्रस्तुति पाइन्छन् ।

विल्लावा जिम्बोस्का

विल्लावा जिम्बोस्काको जन्म २ जुलाई १९२३ मा पश्चिमी पोल्यान्डको कोर्निकमा भएको हो । आफ्नो जीवनकालमा बीसभन्दा बढी कृतिहरूको रचना गरेकी विल्लावालाई मानवीय सत्यको आलोकमा इतिहास र जीवनजगत्लाई आफ्ना कवितामा चित्रण गर्न सफल भएकाले सन् १९९६ को नोबेल पुरस्कारबाट समेत सम्मानित गरिएको थियो । कवयित्री विल्लावाको प्रथम कवितासङ्ग्रह **द्याट इज ह्वाइ वी आर अलाभ** (१९५२) हो । विल्लावाका कृतिहरूमा मूल रूपमा साङ्गीतिकलयको तीव्र संयोजन, वैयक्तिक काव्यचेतना, प्रणयअनुराग, कलात्मक सौन्दर्यप्रतिको आकर्षण, प्रगतिवादी चेतना, वर्गसङ्घर्ष र राजनीतिक सचेतना, विनोदप्रियता, भिन्न शैलीको वरण, शिल्पविधानमा अत्युच्चता, अन्तर्वस्तु र शिल्पको सन्तुलित संयोजन पाइनुका साथै पछिल्ला समयका रचनाहरूमा प्रगतिवादी चेतनाबाट विमुखता देख्न सकिन्छ । राजनीतिबाट कला साहित्य पृथक हुन्छ भन्ने मान्यता भएकी विल्लावालाई कविताकी 'मोत्सार्ट' पनि मानिन्छ ।

डारिओ फो

डारिओ फोको जन्म २६ मार्च १९२६ मा इटालीको उत्तरी भागमा पर्ने सान गिआनोमा भएको हो । इटालिका प्रसिद्ध नाटककार, हास्यव्यङ्ग्यकार र अभिनेताको रूपमा चर्चित डारिओका चालीसभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित भएका छन् । साहित्यिक उचाइमा आफ्नी पत्नीको समेत गहन भूमिका स्वीकार गर्ने डारिओ फोलाई मध्यकालीन बर्बर सत्ताको उपहास र यधोपतनतिर लागेको समाजको उन्नयनमा गरेको योगदान वापत् सन् १९९७ को नोबेल पुरस्कार प्रदान गरिएको थियो । कार्लमाक्स, बर्तोल्त ब्रेख्त, मायाकोभ्स्की र फ्रेडेरिको गार्सिया आदिका कृतिहरूबाट प्रभावित भएर साहित्यिक सृजनामा लागेका डारिओ फोका महत्त्वपूर्ण कृतिहरूमा **आर्कएन्जेल्स डोन्ट प्लेइ पिनबक्स** (१९५९), **नक्, नक्, हु इज देअर ?** (१९७२), **द ओपेन कपल** (१९८३), **डारिओ फो प्लेइज** (१९९७) आदि पर्दछन् । सत्यप्रति निष्ठाभाव भएका डारिओ फोका कृतिहरूमा मूल रूपमा उच्चवर्गीय व्यक्ति अकर्मण्यताको चित्रण, निम्नवर्गप्रतिको सहानुभूति र संवेदनशीलता, कलात्मक सौन्दर्यप्रतिको सचेतता, द्वैधचरित्रको चित्रण, तीव्र हास्यव्यङ्ग्यात्मक विधानद्वारा आलोचनात्मक प्रहार, तत्कालीन सामाजिक एवम् राजनीतिक परिदृश्यको चित्रण, व्यक्तिक कमजोरीप्रति पनि तीव्र व्यङ्ग्यको भटारो, छरितो वाक्यसंयोजन, विनोदप्रिय तुकबन्दीको प्रयोग, कलात्मक भाषिक विधान, उक्तिवैचित्र्यको प्रयोग आदि पाइन्छन् ।

जोसे सारामागो

जोसे सारामागोको जन्म १६ नोभेम्बर १९२२ मा पोर्तुगल स्थित रिबातेओ प्रान्तको अजिन्हागामा भएको हो । कवि, उपन्यासकार, निबन्धकार, नाटककारका रूपमा परिचित जोसे सारामागोका तीसभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित भएका छन् । सारामागोको पहिलो उपन्यास **द ल्याण्ड अफ सिन्** (१९४७) हो भने विश्व विख्यात उपन्यास **बाल्टासार एण्ड ब्लिमुन्डा** हो । कल्पना र टीठलाग्दो व्यङ्ग्यद्वारा आफ्ना वास्तविकताहरूको व्याख्या गर्ने सन्देशमूलक कृतिहरूको रचना गरेर सन् १९९८ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका जोसेका प्रमुख कृतिहरूमा **पोसिबल पोइम** (१९६६), **द इयर अफ द डेथ अफ रिकार्डो साइस** (१९८४), **द हिस्ट्री अफ द सीज अफ लिस्बन** (१९८६), **ब्लाइन्डनेस** (१९९५), **द टेल अफ द अननौन आइल्यान्ड** (१९९९) आदि पर्दछन् । थुप्रै कृतिहरूको रचना गर्नुका अतिरिक्त थुप्रै विश्व चर्चित साहित्यकारहरूका साहित्यिक कृतिहरूको समेत पोर्तुगाली भाषामा अनुवाद गरेका जोसेका कृतिहरूमा युरोपेली सामाजिक, राजनीतिक विकृति विसङ्गति, धार्मिक आडम्बरको आलोचना, गरीब किसान, श्रमजीवी, मजदूर र विपन्नवर्गका मानिसहरूप्रति सहानुभूति एवम् उनीहरूको पक्षमा वकालत, हास्यात्मक एवम् उपहासद्वारा इतिहास, मिथक, वास्तविकताको समिश्रण, प्रेम, प्रकृति र जीवन मृत्युजस्ता शाश्वत सत्यको दार्शनिक व्याख्या, तानाशाही शासकहरूका चरित्र र व्यवहारको चित्रण गरेको पाइन्छ ।

गुएन्तर ग्रास

गुएन्तर ग्रासको जन्म सन् १९२७ मा जर्मनीको डान्जिगमा भएको हो । सामान्य परिवारमा जन्मिएका ग्रासले जीवनमा धेरै कठिनाइहरू भोग्नु पर्यो । कवि, निबन्धकार, नाटककार, उपन्यासकार, मूर्तिकार, चित्रकारका रूपमा ग्रासले आफ्नो जीवनकालमा पचासभन्दा बढी कृतिहरूको रचना गरेका छन् । साहित्यका विविध विधामा कलम चलाएतापनि उनको सर्वाधिक चर्चित विधा उपन्यास नै हो । रमाइला श्यामाख्यानहरूको माध्यमबाट विस्मृत इतिहासको चित्रण गरेर सन् १९९९ को नोबेल पुरस्कारबाट सम्मानित ग्रासको प्रथम अनि बहुचर्चित उपन्यास **द टिन ड्रम** (१९५९) हो । **औन्ली टेन मिनटस् टु बफेलो** (१९५७), **फ्लड** (१९६०), **द प्लेबियन्स रिहर्स द अपराइजिङ्ग** (१९६६), **क्याट एण्ड माउस** (१९६९), **मिस्टर-मिस्टर** (१९६५), **पोइम्स अफ गुएन्तर ग्रास** (१९६९), **द फ्लाउन्डर** (१९७७), **टू फार अफिल्ड** (१९९५), **माइ सेन्चुरी** (१९९९) आदि ग्रासका महत्त्वपूर्ण कृति मानिन्छन् । उनका कृतिहरूमा मूलतः मानवतावादी भावना, इतिहासका कुरूप पक्षहरूको कलात्मक वर्णन, युद्धजन्य विभिषिकाको सफल चित्रण, मानवीय स्वतन्त्रता र मानवीय स्वत्वको रक्षामा जोड, मिथकद्वारा मानव सभ्यताको विकास, पुरुषको स्वेच्छाचारी प्रवृत्ति, नारीमनोविज्ञान, यौन र विभिन्न घरेलु विषयको चित्रण, नाजी शासन, युद्धोत्तर काल, जर्मनीको एकीकरणपछिको सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक र मनोवैज्ञानिक पक्षहरूको चित्रण, कवितामा यथार्थवादी आख्यानमा परिहासपूर्ण, स्वैरकल्पनात्मक एवम् उत्तरआधुनिकतावादी प्रवृत्ति पाइन्छन् ।

गाओ जिङ्गजिआन

गाओ जिङ्गजिआनको जन्म ४ जनवरी १९४० मा पूर्वी चीनको जियाङ्गजी प्रान्त अन्तर्गत पर्ने गान्झाउमा भएको हो । सन् २००० को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित गाओका एक दर्जनभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित छन् । साहित्य सृजनामा लाग्दा धेरै कठिनाइहरू खेप्नु परेतापनि आफ्नो लेखनलाई निरन्तरता दिने गाओका **बस स्टप** (१९८३), **कलेक्टेड प्लेइज** (१९८५), **द अदर शोर** (१९८६), **शोल माउन्टेन** (१९९९), **वन म्यान्स बाइबल** (२०००) आदि गाओका महत्त्वपूर्ण कृति मानिन्छन् । उपन्यासकार, नाटककार, आलोचक, निर्देशक, कलाकारका रूपमा समेत चर्चित गाओका कृतिहरूमा मूल रूपमा प्रयोगवादी, अस्तित्ववादी-विसङ्गतिवादी चेतना, चिनियाँ मिथक, इतिहास, लोकगीत, लोककथा, लोकजीवन, प्रकृति, प्रेमप्रसङ्ग र सामाजिक वस्तुस्थितिको चित्रण, उत्तरआधुनिक साहित्यिक चिन्तन, आत्मकथात्मक शैली, शासकहरूको क्रूरता, दमन, राजनीतिक अनुदारता, हत्या-हिंसाप्रति विद्रोह र मानिसका आधारभूत अधिकारहरूप्रतिको चाहना व्यक्त भएका पाइन्छन् । चिनियाँ मूलका फ्रान्सेली लेखक गाओ सिङ्गजिआनले स्यामुएल बेकेट, आयोनेस्को, आर्टाउड र ब्रेख्तका कृतिको अनुवाद समेत चिनियाँ भाषामा गरेका छन् ।

भि.एस. नयपाल

विद्याधर सुरजप्रसाद नयपालको जन्म सन् १९३२ मा ट्रिनिडाडको राजधानी पोर्ट अफ स्पेन नजिकै चागुआनासमा भएको हो । ट्रिनिडाडमा जन्मे हुर्केर बेलायतलाई आफ्नो कर्मथलो बनाएका नयपालका तीसभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित भइसकेका छन् । उपन्यासकार नयपालको उपन्यास **द मिस्टिक मासेअर** (१९५७), ले उनलाई लेखकका रूपमा चिनायो भने **अ हाउस फर मिस्टर विश्वास** (१९६१) बहुचर्चित बन्न पुग्यो । सन् २००१ को नोबेल पुरस्कार प्राप्त गरेका नयपालका महत्त्वपूर्ण कृतिहरूमा **मिगुअल स्ट्रिट** (१९५९), **अ फ्ल्याग अन द आइल्याण्ड** (१९६७), **गुरिल्लाज** (१९७५), **अ बेन्ड इन द रिभर** (१९७९), **अ कङ्गो डायरी** (१९८०), **द इनिग्मा अफ अराइभल** (१९८७), **हाफ अ लाइफ** (२००१) **म्याजिक सीड्स** (२००४) आदि पर्दछन् । नयपालका कृतिहरूमा मूल रूपमा उत्तर औपनिवेशिक परिवेशमा त्यहाँका मान्छेले भोगेका, राजनीतिक, आर्थिक र मनोवैज्ञानिक स्थितिको चित्रण, मिठाहा संस्कृतिको विकासप्रति चिन्ता, निराशा, दुविधा, अन्यौल, हतास, अपरिचित, असम्बन्धित, पराजित एवम् भ्रमित मनस्थितिको चित्रण, स्वप्नको खोजीका लागि उत्प्रेरणा, विभिन्न बाह्य संस्कृतिको प्रभाव परेको भारतीय संस्कृतिप्रति चिन्ता व्यक्त भएको पाइन्छन् ।

इमरे केर्टेस

इमरे केर्टेसको जन्म ८ नोभेम्बर १९२९ मा हङ्गेरीको बुडापेस्टमा भएको हो । बहुप्रतिभाका धनी इमरेले एक दर्जनभन्दा बढी कृतिहरू लेखेका छन् । इमरेको प्रथम प्रकाशित **फेटलेस** (१९७५) हो भने **फिआस्को** (१९८८), **कदिदस फर अ चाइल्ड नट बोर्न** (१९९०), **द इङ्गलिस फ्ल्याग** (१९९१), **ग्याल्ली डायरी** (१९९२), **द इक्वाइल ल्याङ्गवेज** (२००१), **लिक्विडेसन** (२००३) आदि इमरेका महत्त्वपूर्ण कृतिहरू मानिन्छन् । उपन्यास, निबन्धको सिर्जना गर्नुका साथै विभिन्न भाषाका कृतिहरूलाई हङ्गेरी भाषामा अनुवाद गरेर साहित्यका विविध विधामा कलम चलाउने इमरे २००२ को नोबेल पुरस्कारबाट पुरस्कृत हुनुका साथै अन्य थुप्रै पुरस्कारद्वारा पनि सम्मानित छन् । अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा समेत ख्याति कमाएका इमरेका कृतिहरूमा नाजी शासनका नरसंहारप्रति तीव्र विरोध, घृणा, नाजी शासनका कुकृत्यहरूको भण्डाफोर, दोस्रो विश्वयुद्धमा यहूदीले भोग्नुपरेको दमन, क्रूर यातना, मृत्यु, जर्मनी र अस्ट्रियाका विभिन्न यातना शिविरभित्र भएका अमानवीय र घीनलाग्दा घटनाहरूको अभिलेखीकरण, निबन्धमा अस्तित्ववादी-विसङ्गतिवादी धारणा, सरल भाषा र व्यङ्ग्यात्मक शैलीमा व्यक्त भएको पाइन्छ ।

जोन कोट्जी

जोन कोट्जीको जन्म ९ फेब्रुअरी १९४० मा दक्षिण अफ्रिकाको केपटाउनमा भएको हो । अनुवाद, उपन्यास, समालोचनाका गरी बीसभन्दा बढी कृति रचना गरेका जोनको प्रथम कृति **डस्कल्यान्ड्स** (१९७४) हो भने बहुचर्चित कृति **लाइफ एण्ड टाइम्स अफ माइकल के** (१९८३) हो । आफ्ना कृतिहरूमा उत्तरआधुनिकताको समेत छनक दिने जोनका **द हार्ट अफ द कन्ट्री** (१९७७), **एज**

अफ आयन (१९९०), डिस्सोस (१९९९), एलिजावेथ कोस्टेलो : एड्ट लेसन्स (२००३) आदि महत्त्वपूर्ण कृति हुन् । उनका कृतिहरूमा मूल रूपमा दक्षिण अफ्रिकी जातिवादी रङ्गवादी, सामाजिक शोषण, अत्याचार, दमन, यौनाचार, भेदभाव र बर्बरताको चित्रण, भाषाशैलीमा विनिर्माण, विश्वप्रसिद्ध लेखकका कृतिहरूका पात्रहरूलाई पूनर्जीवित गर्ने प्रवृत्ति, उत्तर औपनिवेशिक परिवेशले निम्त्याएको सामाजिक, आर्थिक, मनोवैज्ञानिक प्रभावको मूल्याङ्कन, वैयक्तिक उतारचढावको प्रस्तुति, लक्षणाशक्तिको प्रयोग, आत्मसंस्मरणात्मक प्रवृत्ति पाइन्छन् । मान्छेले आत्मसम्मानपूर्वक बाँचन पाउनुपर्छ भन्ने धारणा भएका उनी सन् २००३ को नोबेल पुरस्कारका अतिरिक्त अन्य थुप्रै पुरस्कारबाट पनि सम्मानित भएको पाइन्छ ।

एल्फ्रिड येलिनेक

एल्फ्रिड येलिनेकको जन्म २० अक्टोबर १९४६ मा अस्ट्रियाको स्टेरिया प्रान्तस्थित मुएर्चुस्लाकमा भएको हो । सन् २००४ को नोबेल पुरस्कारबाट सम्मानित येलिनेकका तीसभन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित छन् । अनुवाद, कविता, नाटक, उपन्यास गरी साहित्यका विविध विधामा कलम चलाउने येलिनेकको प्रथम कवितासङ्ग्रह लिसास स्याडो (१९६७) हो । बन्डरफूल, बन्डरफूल टाइम्स (१९८०) उपन्यासबाट बहुचर्चित बनेकी येलिनेकका महत्त्वपूर्ण कृतिहरूमा वुमन एज लभर्स (१९७५), क्लारा एस (१९८४), लस्ट (१९८९), बाम्बिल्यान्ड (२००३), इर्म एन्ड मार्गरेट (२००४) आदि पर्दछन् । नारीवादी लेखिका येलिनेकका कृतिहरूमा क्रूर नाजी अत्याचार, आतङ्क, सन्त्रास, भय, बर्बरता एवम् आत्महत्याको विरोध, दक्षिणपन्थी एवम् नवराष्ट्रवादी मानसिकतामाथि प्रहार, दोस्रो विश्वयुद्धपश्चात् युवापुस्तामा देखिएको अपराधिक हिंसात्मक परपीडक प्रवृत्तिको चित्रण, नारीवादी चेतना, यौन र सामाजिक शक्ति सन्तुलनमा जोड, इतिहासका काला र कुरूप पक्षको चित्रण, नाटकमा रङ्गमञ्चीय प्रवृत्तिको विरोध पाइन्छन् ।

ह्यारोल्ड पिल्टर

ह्यारोल्ड पिल्टरको जन्म १० अक्टोबर १९३० मा लन्डनको पूर्वी किनारामा स्थित ह्याक्नीमा भएको हो । कवि, उपन्यासकार, नाटककार, कलाकार, सम्पादक, निर्देशक पिल्टरले पचहत्तरभन्दा धेरै कृतिहरूको रचना गरेका छन् । 'दैनन्दिन अष्टेराका छाँगाहरूको अनावरण गर्दै पीडाका बन्दकोठाहरूमा पस्न बाध्य गराउने' उनका नाटकहरूका लागि सन् २००५ को नोबेल पुरस्कारबाट सम्मानित पिल्टरका द रुम (१९७५), द सर्भेन्ट (१९६३), मोनोलग (१९७३), वन फर द रोड (१९८४), पार्टी टाइम (१९९४), सेलेब्रेसन (१९९९), वार (२००३) आदि महत्त्वपूर्ण कृतिहरू मानिन्छन् । आफ्ना कृतिहरूमार्फत व्यङ्ग्यात्मकता, विसङ्गतिवादी नाट्य चेतना, युद्धविरोधी मानवतावादी भावना, स्वतन्त्रतावादी चेतना, धम्की र घुर्कीपूर्ण हास्य, कामोद्दीपक स्वैरकल्पना, त्रासदी,

दिनदिनका घटना, मानसिक उहापोह, भ्रम, ईर्ष्या, पारिवारिक द्वेष, असङ्गतिपूर्ण नियतिहरूको चित्रण, मनोवैज्ञानिक यथार्थवाद आदिलाई सरल र काव्यात्मक संवादशैलीमा प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ ।

ओरहान पामुक

ओरहान पामुकको जन्म ७ जुन १९५२ मा टर्कीको इस्तानबुल सहरमा भएको हो । उपन्यासकार पामुक टर्कीका सर्वाधिक चर्चित, लोकप्रिय र विद्रोही लेखक मानिन्छन् । इस्तानबुलको एकाकी जीवन, त्यहाँको सांस्कृतिक सङ्घर्ष र सहरीया जीवनका जटिलताहरूलाई देखाउँदै सांस्कृतिक चेतना निर्माण गरेर सन् २००६ को नोबेल पुरस्कारद्वारा सम्मानित पामुकका **सेभ्टेड एण्ड हिज सन्स** (१९८२), **द ब्ल्याक बुक** (१९९०), **माई नेम इज रेड** (१९९८) आदि महत्त्वपूर्ण कृति मानिन्छन् । चार दर्जनभन्दा बढी कृतिका रचना गरेका पामुकका **इस्तानबुल मेमोरिज एण्ड द सिटी र रुनो** विश्वसाहित्यमै तहल्का मच्चाउन सफल कृतिहरू मानिन्छन् । उनका कृतिहरू विश्वका पचासभन्दा बढी भाषामा अनुवाद गरिनुले उनको साहित्यिक उचाइलाई स्पष्ट देखाउँछ । उनका कृतिहरूमा मूल रूपमा सांस्कृतिक द्वन्द्व, विघटन र वैयक्तिक जीवनका पीडा, सङ्घर्ष एवम् आरोह-अवरोहको चित्रण, द्वन्द्व, समयअनुसार परिवर्तित मानवीय व्यवहार र संस्कृतिको चित्रण, सामाजिक, राजनीतिक, जातीय साम्प्रदायिक क्षेत्रमा देखिएका विकृति-विसङ्गतिप्रति व्यङ्ग्य, सहरीया मान्छेका तनाव र सङ्घर्षपूर्ण जीवनको चित्रण, सकारात्मक सोच, विद्रोही चेतना, अधिकारप्रतिको प्रतिबद्धतालाई प्रतीकात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ ।

डोरिस लेसिङ

डोरिस लेसिङको जन्म २२ अक्टोबर १९१९ मा केमान्सा पर्सिया (हालको इरान) मा भएको हो । टाल्स्टाय, लरेन्स, दोस्तोएभ्स्की, डिकेन्स आदिबाट प्रभावित भएर साहित्य लेखनमा लागेकी डोरिसले तीन दर्जनभन्दा बढी कृतिहरू लेखेकी छन् । उपन्यास, विज्ञान, कथा, आत्मकथा, नाटक, निबन्ध आदि साहित्यका विविध विधामा कलम चलाउने लेसिङ बहुमुखी प्रतिभाकी धनी मानिन्छन् । मान्छेलाई पर्यावरणीय विनाशप्रति सचेत गराउँदै नारीवादी चेतना प्रस्तुत गरेर २००७ को नोबेल पुरस्कारबाट सम्मानित डोरिस लेसिङका **द ग्रास इज सिङ्गिङ** (१९५०), **द गुड टेरोरिस्ट** (१९८५), **अन्डर माई स्किन** (१९९४), **द क्लेफ्ट** (२००६), **अल्फ्रेड एण्ड एमिली** (२००८) आदि उनका महत्त्वपूर्ण कृतिहरू हुन् । उनका कृतिहरूमा मूल रूपमा नारीवादी चेतना र जातीय लैङ्गिक एवम् वर्णका नाममा हुने गरेका विभेद विरुद्ध विद्रोह चेतनाको अभिव्यक्ति, नारी पुरुषका अन्तर्सम्बन्धमा देखापर्ने घात-प्रतिघात र आरोह अवरोहको प्रस्तुति, आणविक शस्त्रास्त्रको प्रयोगको विरोध, मार्क्सवादी चिन्तन, विज्ञानका विषयवस्तुको प्रयोग, नाभिकीय युद्ध एवम् पर्यावरणीय विनाशप्रतिको चिन्ताको अभिव्यक्ति, दोस्रो विश्वयुद्धको प्रभावजन्य परिणति र त्यसबाट सङ्कटपूर्ण जीवन बिताइरहेका मानिसहरूको जीवनशैलीको चित्रण, सौन्दर्यचेतनाप्रति तीव्र सचेतना प्रवाहमय भाषा र आत्मकथात्मक शैलीमा व्यक्त भएको पाइन्छ ।

परिच्छेद : पाँच

हरिहर पौडेलका पुस्तकाकार कृतिहरूको अध्ययन

५.१. विषय प्रवेश

हरिहर पौडेललाई नेपाली साहित्यका बहुमुखी प्रतिभा मान्न सकिन्छ । हालसम्म उनको कथा, कविता, मुक्तक, गजल, जीवनी, नियात्रा आदि क्षेत्रमा कलम चलेको देखिन्छ । अहिलेसम्म उनका तीनवटा कथासङ्ग्रह र एउटा जीवनी पुस्तक प्रकाशित छन् । जसबारे सामान्य टिप्पणी गरिन्छ :

५.२ इतिवृत्त कथासङ्ग्रह (२०५१) को अध्ययन

इतिवृत्त हरिहर पौडेलको पहिलो कथासङ्ग्रह हो । यसमा तेह्रवटा सामाजिक यथार्थवादी कथाहरू समेटिएको छ । वि.सं. २०४४ देखि वि.सं. २०५१ सम्ममा विभिन्न साहित्यिक पत्रपत्रिकाहरूमा फुटकर रूपमा रहेका कथाहरूको सङ्कलित रूप इतिवृत्त कथासङ्ग्रह हो ।

५.२.१ सुनसान

५.२.१.१ संरचना

प्रस्तुत *सुनसान* कथा इतिवृत्त कथासङ्ग्रहका विभिन्न शीर्षकका तेह्र कथाहरूमध्ये पहिलो क्रममा सङ्ग्रहित कथा हो । यो कथाको संरचना मझौला आयामको छ । यसमा जम्माजम्मी सत्ताइस अनुच्छेद रहेका छन् । सबै अनुच्छेद समान लमाइका नभई लामा छोटो छन् । सबैभन्दा छोटो अनुच्छेद तीन पङ्क्तिको र सबैभन्दा लामो अनुच्छेद नौ पङ्क्तिको रहेको छ । यो कथा जम्मा एकसय सत्ताइस पङ्क्तिमा विस्तारित छ ।

५.२.१.२ शीर्षक

सुनसान कथा सामाजिक यथार्थपरक कथा हो । वि.सं २०४६ सालको राजनैतिक पृष्ठभूमिमा लेखिएको यस कथामा २०४६ सालको ऐतिहासिक आन्दोलनलाई नियन्त्रणमा लिन सरकारले सहरी क्षेत्रमा कर्फ्यू लगाएको छ । कर्फ्यूको डर त्रास आतङ्कका कारण आम जनताको दैनिक कार्य अस्तव्यस्त छ, उनीहरूको हृदयमा विद्रोहको क्रान्ति, ज्वाला दन्किएतापनि त्यसको प्रतिवादन गर्न असमर्थ रहेकाले बाह्य वातावरणमा सुनसान भएको भ्रम सरकारी कर्मचारीहरूमा परेकाले कथाको शीर्षक सुनसान राखिएको छ । अर्कातर्फ २०४६ सालको ऐतिहासिक आन्दोलन पश्चात् जनताले यस किसिमको आन्दोलन, विद्रोह, हत्या, हिंसामा होमिन नपर्ने यो आन्दोलन नै निर्णायक हुने र देशमा शान्ति सुरक्षा, अमनचयन कायम हुने ठान्दै लेखकले कथाको शीर्षक सुनसान राखेका छन् जुन सार्थक छ ।

५.२.१.३ कथावस्तु

यो कथाले २०४६ सालको ऐतिहासिक जनआन्दोलनलाई आफ्नो कथावस्तु बनाएको छ । २०४६ सालको आन्दोलन दबाउन सरकारले सहरी क्षेत्रमा लगाएका कर्फ्यूका कारणले विभिन्न पेशा र वर्गका जनतामा परेको प्रभावलाई यस कथामा सूक्ष्म रूपमा वर्णन गरिएको छ । कर्फ्यूका कारण सोझा गरिब, निरीह जनताले भोग्नुपरेको दुःखको पराकाष्ठा, आम जनताको दैनिक जीवन तहसनहस भएको यथार्थ, सञ्चारका माध्यमबाट भएका गलत समाचार प्रसारण, पर्यटन क्षेत्र, आर्थिक क्षेत्र आदिमा परेको प्रभावलाई यस कथाले आफ्नो कथावस्तु बनाएको छ । देशमा व्याप्त विद्रोह, हत्या, हिंसा, काटमार आदि प्रति यसको कथावस्तुले व्यङ्ग्य प्रहार गरेको छ । यसमा कथावस्तु सलल अगाडि बढेको पाइँदैन आदि मध्य अन्त्यको शृङ्खला भत्किएको छ ।

५.२.१.४ पात्र

यस कथामा पच्चीसभन्दा बढी पात्रहरू समावेश भएका छन् । यसमा प्रयोग गरिएका अधिकांश पात्र पुरुष छन् । नारी पात्रको न्यूनता छ । यस कथामा अनुकूल प्रतिकूल दुवै किसिमका पात्रहरू प्रयोग भएको छ । यस कथाका पात्रहरू बाह्य दृष्टिकेन्द्रीय छन् ।

५.२.१.५ संवाद

संवाद आख्यानलाई जीवन्तता प्रदान गर्ने कथाको एक आवश्यक तत्त्व हो । संवाद आवश्यक तत्त्व हुँदाहुँदै पनि यस कथामा संवादको न्यूनता रहेको छ ।

५.२.१.६ परिवेश

राजनैतिक परिवेशलाई मूल रूपमा प्रस्तुत गरिएको यस कथामा स्थानीय परिवेशका रूपमा काठमाडौँ सहरका तारे होटेल, नक्साल, बागबजार, त्रिचन्द्र कलेज, धोवीखोला, कीर्तिपुर आदि र यस वरपरका क्षेत्रलाई लिइएको छ । परिवेश चित्रणभन्दा घटनालाई बढी महत्त्व दिइएको हुँदा परिवेश चित्रण उतिसारो देख्न पाइँदैन ।

५.२.१.७ उद्देश्य

२०४६ सालको ऐतिहासिक जनआन्दोलन, त्यसलाई सरकारी पक्षबाट भएका प्रयास र त्यसका कारणले जनतामा परेको प्रभावलाई यथार्थपरक ढङ्गले देखाउँदै कथामा जुन प्रकारको शान्ति, सुरक्षा र अमनचयनको कुरा गरिएको छ त्यसप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गर्नु यस कथाको उद्देश्य हो ।

५.२.१.८ भाषाशैली

यस कथामा प्रयोग गरिएको भाषा सरल, सहज, बोधगम्य, सम्प्रेष्य र प्रभावकारी छ । यस कथामा विवरणात्मक शैलीको प्रयोग भएको छ । चरम्, चरम्जस्ता अनुकरणात्मक शब्द संयोजनले भाषामा मिठास थपेको छ । अङ्ग्रेजी, नेवारी भाषाका आगन्तुक शब्द संयोजनले कथा बढीभन्दा बढी

प्रभावकारी बनेको छ । यस कथामा प्रयोग भएका अङ्ग्रेजी आगन्तुक शब्द जस्तै : ब्याक आउट, रेडियो, टेलिभिजन, स्टोभ, स्टाइल नेवारी आगन्तुक शब्द छोयला ।

५.२.१.९ दृष्टिबिन्दु

यस कथामा तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरिएको छ ।

५.२.२ विप्लव

५.२.२.१ संरचना

विप्लव कथा इतिवृत्त कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरूमा दोस्रो क्रममा सङ्ग्रहित कथा हो । यो कथा मझौला आयामको छ । यसमा जम्माजम्मी चौध अनुच्छेद रहेका छन् । सबैभन्दा लामा अनुच्छेद दस पङ्क्तिको र सबैभन्दा छोटो अनुच्छेद दुई पङ्क्तिको रहेका छन् । यस कथाको आयाम जम्माजम्मी बहत्तर पङ्क्तिमा सीमित छ ।

५.२.२.२ शीर्षक

विप्लव कथाको शीर्षक प्रतीकात्मक छ । यस कथामा एउटा पिछडिएको ग्रामीण समाजलाई परिवेशका रूपमा लिएर त्यहाँ हुने गरेका दैनिक क्रियाकलाप, रहनसहन, भेसभुसा, बोलिचालीलाई सजीव रूपमा सूक्ष्म ढङ्गले चित्रण गर्दै उक्त समाजको चौतर्फी विकास गर्न उनीहरूमा रहेको बौद्धिक दरिद्रतालाई हटाउन बौद्धिक क्रान्ति आवश्यक छ भन्दै कथाको शीर्षक विप्लव राखिएको छ जुन सान्दर्भिक देखिन्छ ।

५.२.२.३ कथावस्तु

यस कथामा एउटा पिछडिएको ग्रामीण समाज र त्यहाँ बसोबास गर्नेहरूको क्रियाकलापलाई कथावस्तुका रूपमा लिइएको छ । पिछडिएको ग्रामीण समाजमा महिलामाथि हुने व्यवहार, शिक्षादीक्षा, संस्कार, सभ्यताको अज्ञानतामा आफ्नो जीवनको यथार्थलाई बुझ्न नसकेर अनुत्पादक क्रियाकलापमा जस्तै : तास खेल्नु, रक्सी खानु, कुरा काट्नु, अर्काको उन्नतिमा इर्ष्या गर्नु, अश्लील बोल्नुमा नै जीवन महत्त्वपूर्ण अवधि खर्चेका नेपालीको यथार्थलाई यसले आफ्नो कथावस्तु बनाएको छ । साथै गाउँमा राम्रा कामको थालनी भएतापनि त्यसले निरन्तरता पाउन नसकेको यथार्थलाई कथाले आफ्नो कथावस्तु मानेको छ ।

५.२.२.४ पात्र

यस कथाको म पात्र प्रमुख पात्र हो । यसैका माध्यमबाट कथाले पूर्णता प्राप्त गरेको छ । म पात्र पुरुष, गतिशील, मञ्चीय, अनुकूल/प्रतिकूल बद्ध पात्र हो । म पात्र अलावा अन्य पात्रहरू वर्गीय, गतिहीन, बद्ध, मञ्चीय नै रहेका छन् । विप्लवको म पात्र परिधि आन्तरिक दृष्टिकेन्द्रका रूपमा रहेको छ ।

५.२.२.५ संवाद

यस कथामा छोटो-छोटो एक दुई संवाद मात्र प्रयोग गरिएको छ । यस कथामा कथाकारले ग्रामीण क्षेत्रमा बोलिने अश्लिल संवादको सचेततापूर्वक साङ्केतिक रूपमा प्रयोग गरी कथालाई यथार्थपरक बनाउने कसरत गरेका छन् । जस्तै :

‘के गर्थिस् ?’

‘देखाइदिन्थे ।’

‘के ..... ?’

‘उसले सङ्केतले देखाउँछ ।.....’

५.२.२.६ परिवेश

यस कथामा भित्री मधेसको एउटा पिछडिएको समाज स्थानीय परिवेशका रूपमा प्रस्तुत भएको छ । दिउँसो, बेलुका, अँध्यारो रात कालिक परिवेशका रूपमा आएको छ । शिक्षा, रोजगारको अभावमा रक्सी जुवामा अमूल्य जीवन बिताएका बकम्फुसे र अल्लारे प्रवृत्तिका बूढाहरूको संसारलाई स्वाभाविक परिवेशका रूपमा यहाँ चित्रण गरिएको छ ।

५.२.२.७ उद्देश्य

एउटा पिछडिएको ग्रामीण समाजको यथार्थलाई ऐनामा बिम्ब देखिएजस्तै छर्लङ्ग हुने गरी देखाउनु, उनीहरूको बौद्धिक, सामाजिक, आर्थिक स्तरलाई देखाउनु र उनीहरूको बौद्धिक दरिद्रतालाई हटाउन बौद्धिक क्रान्तिको आवश्यक छ भन्ने देखाउनु यस कथाको उद्देश्य हो ।

५.२.२.८ भाषाशैली

भाषाशैली कथाको महत्त्वपूर्ण तत्त्व हो । यसले कथालाई आकर्षक, प्रभावकारी बनाउन मद्दत गर्दछ । यस कथामा प्रयोग गरिएको भाषा अशिक्षित ग्रामीण समाजका मानिसले बोल्ने खालको छ । जस्तै : साले, घिच्याउन, पहेंलो बाक्लो सिंगान, गुन्द्री आदि । यस कथामा अङ्ग्रेजी, अरबी आगन्तुक शब्दको समेत प्रयोग छ । जस्तै : प्रोग्राम, अरबी, महफिल आदि ।

यस कथामा अश्लिल शब्दको समेत साङ्केतिक प्रयोग देख्न पाइन्छ ।

‘के गर्थिस् ?’

‘देखाइदिन्थे ।’

‘के ..... ?’

‘उसले सङ्केतले देखाउँछ ।.....’

५.२.२.९ दृष्टिबिन्दु

यस कथामा म प्रथम पुरुष र तृतीय पुरुष दुवैको प्रयोग भएकाले अन्तरबाह्य दृष्टिबिन्दुको प्रयोग छ ।

५.२.३ पौडी

५.२.३.१ संरचना

इतिवृत्त कथासङ्ग्रहका कथाहरू मध्ये तेस्रो क्रममा रहेको कथा पौडी हो । यो मझौला आयामको कथा हो । पौडी कथामा साना-ठूला गरी सोह्र अनुच्छेद रहेका छन् । सबैभन्दा लामो अनुच्छेद सत्र पङ्क्तिको र सबैभन्दा छोटो अनुच्छेद दुई पङ्क्तिको रहेको छ । यस कथामा जम्मा नब्बे पङ्क्ति रहेको छ ।

५.२.३.२ शीर्षक

पौडी शीर्षक प्रतीकात्मक छ । पौडी शब्दले सामान्य रूपमा पानीमा खेल्ने भन्ने अर्थ बताएतापनि यहाँ यसले राजनैतिक पौडीलाई देखाएको छ । यस कथामा राजनैतिक पार्टीका नेताले जुनसुकै व्यवस्था (राणाकाल, पञ्चायतकाल, प्रजातन्त्र) मा पनि छेपाराले रङ्ग फेरेजस्तो आफ्नो पार्टीको लक्ष्य सिद्धान्तलाई बन्धक राखेर कुर्सीको लोभमा सत्तामा रहेको पार्टीतर्फ हामफाल्ने प्रवृत्तिलाई राजनैतिक पौडी मानि कथाको शीर्षक पौडी राखिएको छ, जुन सार्थक छ ।

यहाँ दलभित्रका अप्रजातान्त्रिक अभ्यासले गर्दा देशको प्रजातान्त्रिक सङ्घर्षमा लामो इतिहास संहालेका इमान्दार व्यक्तिहरूलाई पछाडि पाउँँ अवसरवादी नेताहरू हावी हुँदै गएको यथार्थलाई प्रस्तुत कथामा चित्रण गरिएको छ ।

५.२.३.३ कथावस्तु

पौडी कथामा राजनैतिक पार्टीका नेताहरूको स्वार्थी, अवसरवादी प्रवृत्तिलाई कथावस्तुका रूपमा लिइएको छ । हाम्रा आदर्श, प्रतिनिधि, विश्वासका पात्र मानिएका नेता जसले देश चलाउने जिम्मा लिएका छन् उनीहरू नै देशको चौतर्फी विकास, शिक्षा, स्वास्थ्य, शान्ति सुरक्षा, रोजगारको अवस्था सिर्जनामा नलागि व्यक्तिगत स्वार्थ, सत्तामोहले गर्दा देशलाई धमिरोले काठ प्वाल पारेजस्तो देशलाई खोक्रो पार्न उद्धत भएको स्थितिप्रति व्यङ्ग्य गरेका छन् । हाम्रा नेताहरू यस्ता छन् कि उनीहरू को कुनै स्पष्ट दर्शन, लक्ष्य, विचार, सिद्धान्त केही छैन । उनीहरू त पानीमा तैरिएको पातजस्तो पानीको प्रभावसँगै यताउता अर्थात् कहिले यो पार्टी त कहिले ऊ पार्टीमा आफ्ना व्यक्तिगत स्वार्थ पूरा गर्न हामफाल्ने प्रवृत्ति छ त्यसलाई कथावस्तुका रूपमा लिइएको छ । यस कथामा साङ्केतिक रूपमा यौन प्रणयका प्रसङ्गहरू पनि कथावस्तुका रूपमा आएका छन् ।

५.२.३.४ पात्र

यसमा पात्रहरूको बाहुल्यता पाइँदैन । यस कथाको म प्रमुख पात्र हो । ऊ एक बद्ध, मञ्चीय, अनुकूल, गतिहीन पात्र हो । यसै कथाको अर्को ऊ पात्र मञ्चीय, प्रतिकूल, गतिशील बद्ध पात्र हो ।

५.२.३.५ संवाद

यस कथामा जम्मा दुई ठाउँमा छोटो-छोटो संवादको प्रयोग गरिएको छ । जस्तै :

‘तँ चुनाव लड्ने नै होस् त ?’

‘छाडिदे ती सांसारिक .....।’

‘पौडी खेलनु पर्छ कि ?’

‘खेलने त ?’

‘खेलौं ।’

५.२.३.६ परिवेश

राजनैतिक परिवेशमा नै यस कथाको कथावस्तु अगाडि बढेको छ । गाईहरू, भैंसीहरू, बाखाहरू चरिरहेका छन्, गोठाला गोठालनीहरू पल्लो छेउमा जिस्कदै छन्, गाउँका आइमाइको काम हो खाना पकाउनुजस्ता प्रसङ्गहरूले कुनै ग्रामीण परिवेश हो भन्न सकिन्छ ।

५.२.३.७ उद्देश्य

पौडी कथाको उद्देश्य हाम्रा राजनैतिक पार्टीका नेताहरू जो आर्थिक लाभका लागि आफ्ना चिन्तन, दर्शन लक्ष्यलाई बिसेर जनतालाई सिँढी बनाएर सधैं सत्तामा टिकिरहने ध्याउन्नमा लागेका छन् तिनीहरूलाई तिखो व्यङ्ग्य प्रहार गर्नु र उनीहरूको वास्तविकता उनीहरूकै अगाडि प्रस्तुत गरी आफ्नो व्यवहार सुधार्ने अवसर प्रदान गर्नु हो ।

५.२.३.८ भाषाशैली

पौडी कथाको भाषा प्रतीकात्मक छ ।

५.२.३.९ दृष्टिबिन्दु

यस कथामा अन्तरबाह्य दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरिएको छ ।

५.२.४ मास तमाम

५.२.४.१ संरचना

मास तमाम इतिवृत्त कथासङ्ग्रहका कथाहरू मध्ये चौथो क्रममा रहेको कथा हो । यो कथा बृहत आयममा संरचित छ । यसमा लामाछोटा बीस अनुच्छेद रहेका छन् । सबैभन्दा लामो अनुच्छेद एकतीस पङ्क्तिको र सबैभन्दा छोटो अनुच्छेद एक पङ्क्तिको रहेको छ ।

५.२.४.२ शीर्षक

मास भन्नाले महिना र तमाम भन्नाले अन्त्य भन्ने बुझिन्छ । तसर्थ यसको शीर्षकबाट नै यसमा एक महिना भरिका गतिविधिको वर्णन छ भन्ने अड्कल लगाउन सकिन्छ । यस कथामा पनि निम्न आय

भएका कर्मचारी जो सहरमा बस्छन् । उनीहरूले आफ्ना सीमित आयबाट असीमित आवश्यकता पूरा गर्नु पर्दा कति पीडा, दुःख, अभाव भोग्नुपर्छ । उनीहरूको मासिक गतिविधि कसरी चलेको छ भन्ने वर्णन कथामा गरिएको हुँदा शीर्षक सान्दर्भिक छ ।

५.२.४.३ कथावस्तु

यस कथाको कथावस्तु भनेको पाण्डेको परिवारको एक महिनाको गतिविधि हो । पाण्डे निम्न आय भएको कर्मचारी हो । ऊ आफ्नो परिवार सहित सहरी क्षेत्रमा बसोबास गरेको छ । उसले यसरी बसोबास गर्दा उसलाई तलब आउने दिन धेरै महत्त्वपूर्ण हुन्छ किनकी उसको तलबले उसको परिवारमा क्षणिक भए पनि खुशियाली ल्याउँछ । दिनहरू बित्दैजादा परिवारमा तनाव बढ्दै जान्छ, पैसाको कमि हुँदा श्रीमतीको बोली व्यङ्ग्य बन्छ । आफ्ना आफन्तलाई नभएको तानाबाना बुनेर घरबाट निकाल्नु पर्ने बाध्यता आउँछ, गुन्द्रुक र भात मात्रै खाएर प्राण धान्नु पर्ने बाध्यता आउँछ यिनै कुराहरू नै यस कथाका मूल कथावस्तु हुन् । यसका साथै फ्रायडीय मनोविज्ञानलाई पनि आवश्यकता अनुरूप प्रयोग गरिएको छ ।

५.२.४.४ पात्र

यस कथामा पाण्डे र उसकी श्रीमती केन्द्रीय पात्र हुन् भने बिरामी सहायक पात्रका रूपमा आएका छन् । यस कथाको पाण्डे निम्न आय भएको कर्मचारी हो भने पाण्डेकी श्रीमती एक गृहिणी हुन् ।

५.२.४.५ संवाद

यस कथामा पर्याप्त संवादको प्रयोग गरिएको छ । संवादको प्रयोगले कथा नाटकको नजिक पुगेको भान हुन्छ । यस कथामा पाण्डेका श्रीमान् श्रीमती बीचको संवाद छ । पात्रका बीचको संवादका दृष्टिले यस कथाको भिन्नै स्वत्व छ ।

५.२.४.६ परिवेश

आर्थिक परिवेशलाई मूल रूपमा मास तमाम कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । स्थानीय परिवेशको रूपमा सहरीया परिवेश रहेको छ ।

५.२.४.७ उद्देश्य

प्रस्तुत कथाका माध्यमबाट निम्न आयको भरमा सहरमा बस्ने परिवारको आर्थिक दुर्गति देखाउँदै तल्लो वर्गप्रति सहानुभूति प्रकट गर्नु यस कथाको उद्देश्य रहेको छ ।

५.२.४.८ भाषाशैली

मास तमाम कथाको भाषा सरल, सहज, बोधगम्य छ । यहाँ कथालाई बढी आकर्षक र प्रभावकारी बनाउन पैसा धामीलाई बेथा हामीलाई भन्ने उखानको प्रयोग गरिएको छ । नेपाली

समाजमा प्रचलित गुन्दुक, मस्यौरा, च्याऊँ, डाडु, पनिऊ, कसौडी र दिउरीजस्ता शब्दको प्रयोगले यथार्थको ज्यादै नजिक पुगेको छ । एक ठाउँमा 'साले' जस्तो ग्रामीण समाजका अशिक्षित व्यक्तिले बोल्ने शब्दको प्रयोग छ । प्रमोशन, मुड, टेलिभिजनजस्ता अङ्ग्रेजी शब्दको समेत आवश्यकता अनुसार प्रयोग गरिएको छ । यस कथामा केही व्यङ्ग्यात्मक शैली पनि आत्मसात गरिएको छ । जस्तै :

- कति वर्ष भो मैले डाडु र पनिउँले कसौडी र दिउरीहरूमा व्यङ्ग्य लेख्ने गरेको ?
- केही कुरा भए पो रिक्तो भाँडो पोखिन्छ र ?
- निकै नै अफ्ठ्यारोमा परेर पाहुनारूपी पीडाले भात खाएरै बिदा लियो ।
- कूर यथार्थ त्यसबेला हान्ने राँगो जस्तो भएर अलि परबाट टुलुटुलु हेरिरहेको हुन्छ, जब तिनीहरू तरङ्गवादी वार्तामा व्यस्त हुन्छन् ।

५.२.४.९ दृष्टिबिन्दु

यस कथामा तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरिएको छ ।

५.२.५ उमेरहरू

५.२.५.१ संरचना

इतिवृत्त कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरूमध्ये पाँचौ क्रममा सङ्ग्रहित कथा हो उमेरहरू । यो मझौला आकारको कथा हो । यस कथामा जम्मा अठार अनुच्छेद रहेका छन् । यस कथामा सबैभन्दा लामो अनुच्छेद चौध पङ्क्तिको र सबैभन्दा छोटो अनुच्छेद दुई पङ्क्तिको रहेको छ । यस कथामा जम्मा एकसय उनन्तीस पङ्क्तिको कुशल संयोजन गरी कथालाई पूर्णता दिइएको छ ।

५.२.५.२ शीर्षक

उमेरहरू कथाको शीर्षक अभिधात्मक छ । उमेरहरू शीर्षकबाट नै यहाँ विभिन्न उमेरको चर्चा छ भन्ने अनुमान लगाउन सकिन्छ । यस कथामा मूलतः एउटा व्यक्तिको पाँच वर्षदेखि चौवालीस वर्षको जीवनयात्रामा के-कस्ता घुम्ती र मोडहरू आए र ती घुम्ती र मोडहरूले उसको जीवनमा के-कस्तो प्रभाव पार्‍यो भन्दै उसका उमेर अनुसारका क्रियाकलापको चर्चा कथामा गरिएकाले उमेरहरू शीर्षक सान्दर्भिक देखिएको छ ।

५.२.५.३ कथावस्तु

यस कथाको मुख्य कथावस्तु भनेको कथाको प्रमुख पात्र ऊ को पाँच वर्षदेखि चौवालीस वर्ष बीचमा घटेका घटनाहरू नै हुन् । बहिनीको मृत्यु हुनु, आमाको मृत्यु हुनु, बाबुले कान्छी आमा ल्याउनु, कान्छी आमाले पनि क्षणिक माया दर्साउनु सानीआमाको व्यवहार परिवर्तन हुनु, ऊ क्रमशः कुलतमा फस्र्दै जानु, विवाह गर्नु, छोरा पाउनु, जेल पर्नु, सिपाहीमा भर्ती हुनु, घाइते हुनु र सिपाहीमा काम गर्न नसक्नु, छोरा मर्नु, श्रीमती पोइल जानु, अन्ततः खराब काममा लागेर पैसा कमाउनु तर

आफ्नो कुकर्मका कारण पुनः जेल पर्नु जस्ता घटनाहरू कथावस्तुका रूपमा रहेका छन् । यस कथामा कथाकारले शृङ्खलाविहीन मानव जीवनको शृङ्खलालाई कथावस्तुका रूपमा लिएका छन् ।

५.२.५.४ पात्र

ऊ गतिशील बद्ध, पतोन्मुख, प्रतिकूल, पात्रको रूपमा आएको छ । ऊ पात्रका आमा, बुबा, सानिमा, श्रीमती, छोरा, सानिमाका छोराछोरीहरू सहायक पात्रका रूपमा कथामा प्रयोग भएका छन् ।

५.२.५.५ संवाद

वर्णनात्मक शैलीमा लेखिएको यस कथामा संवादको प्रयोग भने देख्न पाइँदैन ।

५.२.५.६ परिवेश

ग्रामीण सामाजिक र सहरी दुवै परिवेशको प्रयोग यस कथामा देख्न पाइन्छ । रुखको मुनि चौरमा बसेर पढेको, कालोपाटी रुखमा अडेस लगाएर राखेको, स्याउला काट्न रुखमा चढेको, गोरु भैंसी जुधाएर मनोरञ्जन लिएको, कागत प्लाष्टिक पोको पारेर सुतरीले बाँधेर भकुण्डो बनाएको आदि प्रसङ्गले ग्रामीण समाजको र घरहरूको लाम, मोटरको लस्कर, बिजुली बत्ती, ठूला होटल आदि प्रसङ्गले सहरी परिवेशको सङ्केत गरेको छ ।

५.२.५.७ उद्देश्य

यस कथामा कथाकारले कथाको प्रमुख पात्र ऊ को पाँच वर्षदेखि चवालीस वर्षको उमेरमा घटेका विशृङ्खलित घटनाहरूको शृङ्खलालाई देखाएर मानव जीवनका विभिन्न घुम्ती र मोडहरू अर्थात् उतार चढावलाई प्रस्तुत गर्नु, आमाको मायाममता नपाएका बच्चा कसरी नराम्रो बाटोमा लाग्छन् भनेर देखाउनु, नराम्रो कामबाट क्षणिक लाभ भएतापनि अन्ततः यसले आफ्नो कर्मअनुसारको फल पाउँछ भन्ने देखाउनु साथै बाबुले आफ्नो सन्तानप्रतिको दायित्व र जिम्मेवारी कहिल्यै बिर्सनु हुँदैन भन्ने देखाउनु नै यस कथाको उद्देश्य हो ।

५.२.५.८ भाषाशैली

यो कथाको कथावस्तु एउटा ग्रामीण जीवनयापन गर्ने एउटा पात्रका जीवनका विविध गतिविधिलाई समेटिएको हुँदा भाषा पनि ग्रामीण समाजमा बोलिने खालको सरल, सहज, बोधगम्य छ । डायरी शैलीमा लेखिएको यस कथामा “पैसा धामीलाई व्यथा हामीलाई” जस्ता उखान टुक्काको प्रयोग गरिनुका साथै केही अङ्ग्रेजी आगन्तुक शब्दको समेत आवश्यकता हेरी प्रयोग गरी कथालाई यथार्थको नजिक पुऱ्याउने प्रयास कथाकारले गरेका छन् ।

५.२.५.९ दृष्टिबिन्दु

उमेरहरू कथामा तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग भएको छ ।

५.२.६ जागिर

५.२.६.१ संरचना

इतिवृत्त कथा सङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित तेह कथाहरू मध्ये जागिर कथा छैटौं क्रममा सङ्ग्रहित कथा रचना मानिन्छ । यो कथा मझौला आयाममा रचना गरिएको छ । यस कथामा जम्मा दुईसय छ पङ्क्तिहरूको सन्तुलित विन्यास पाइन्छ । यस कथामा सबैभन्दा छोटो अनुच्छेद दुई पङ्क्तिको र सबैभन्दा लामो अनुच्छेद सैतीस पङ्क्तिको रहेको छ ।

५.२.६.२ शीर्षक

आजको सबैभन्दा ठूलो समस्या बेरोजगार हुनु हो । आज पढेका थुप्रै शिक्षित युवा आफ्नो क्षमता, योग्यता अनुसारको जागिर पाउन सकिरहेका छैनन् । जागिर खानको लागि कि त टन्न पैसा खुवाउनु पर्छ कि त ठूलाबडाको सिफारिस चाहिन्छ । जसको आफ्नो मान्छे ठूलो पदमा छैन, जसले पैसा खुवाउन सक्दैन ऊ जति सक्षम, योग्य भएतापनि उसले जागिर पाउन सक्दैन । वर्तमान समयमा हाम्रो नेपाली समाजमा मौलाएको नातावाद, कृपावाद, घुसखोरीको भरमा जागिर खाने जुन परम्परा छ त्यसलाई देखाउन उनले ऊ पात्रको खडा गरी उसले बाध्यताबस मानवीय मूल्यमान्यता, मानवीय अस्तित्वलाई तिलाञ्जली दिएर कुकुर भुक्ने जागिर खानुपर्ने स्थिति देखाएर शिक्षित युवा बेरोजगारको दर्दनाक विसङ्गत स्थितिको चित्रण गरेकाले यस कथाको कथावस्तु र शीर्षकका बीच सन्तुलन रहेको पाइन्छ ।

५.२.६.३ कथावस्तु

निकै कौतुहलता पाइने यस कथाको कथावस्तु नितान्त नवीन किसिमको छ । यस कथाको प्रमुख पात्र भक्तमान उसको आर्थिक अवस्था र जागिर खानको लागि उसले गर्नु परेको सङ्घर्ष यस कथामा कथावस्तुका रूपमा आएका छन् । भक्तमानले दोस्रो श्रेणीमा स्नातकसम्मको अध्ययन पूरा गरेको छ । उसले जागिर खानका लागि धेरै अफिसहरूमा अन्तर्वार्ता दिइसकेको छ । उसले सामान्य ज्ञान र अन्य आवश्यक पुस्तक रातभरका रातभर पढेको छ । अन्ततः उसले कुकुर भुक्ने जागिर पाएको छ र उसले आफ्नो आर्थिक अवस्था ज्यादै कमजोर भएको हुँदा उक्त जागिर खाएको विसङ्गत स्थितिलाई मुख्य रूपमा कथावस्तु बनाएको छ ।

५.२.६.४ पात्र

यस कथाको ऊ अर्थात् भक्तमान प्रमुख पात्र हो । भक्तमानको बहिनी, आमा, सानुराजा, सुरेखा अन्तर्वार्ताकार सुन्दरी युवती गाउँका छिमेकीहरू सहायक पात्रका रूपमा आएका छन् । यी मानवीय पात्रका अतिरिक्त पप्पी (कुकुर) मानवेतर पात्रका रूपमा कथामा आएको छ । भक्तमान एक वर्गीय बद्ध, मञ्चीय, गतिशील पात्रका रूपमा रहेको छ ।

५.२.६.५ संवाद

यस कथामा संवादको छोटो अंश मात्र रहेको छ । यस संवादमा अति यथार्थवादको प्रयोग छ । मानवीय मूल्य-मान्यता धरासायी हुँदै गएको मानिसले नै मानवीय अस्मिता लुट्न खोजेको अभिव्यक्ति छ । जसको उदाहरण यसप्रकार छ :

‘तपाईंलाई जागिर चाहिएको हो त ?’

‘हो ।’

‘तपाईं कुकुरभैं भुक्न सक्नुहुन्छ ?’

‘सक्छु ।’

‘एकपटक भुक्नोस् त ।’

‘भौ .... भौ .... भौ ।’

५.२.६.६ परिवेश

विसङ्गत सामाजिक परिवेशलाई आधार मानेर लेखिएको यस कथामा ग्रामीण र सहरी दुवै परिवेशको प्रयोग देख्न पाइन्छ । भक्तमानको भत्केर टेको लगाएको घर, हरिया फाँट, ढिब्री बालेर पढेको कुरा, अर्काको कुराकाट्ने प्रवृत्ति आदिले ग्रामीण परिवेशको र विशाल घर, अग्लो पर्खाल, फलामे गेट भित्तामा टाँसिएको डरलाग्दो एल्सेसिएन कुकुरको रङ्गीन फोटोमा लगाइएको बजारीया माला आदि प्रसङ्गले सहरी परिवेशको सङ्केत गरेको छ । शरद् ऋतु आदि कालिक परिवेशका रूपमा आएका छन् ।

५.२.६.७ उद्देश्य

आजको विकृत विसङ्गत स्वार्थी समाजमा दिनप्रतिदिन मानवीय मूल्यमान्यता हराउँदै गएको मानवले आफ्नो अस्तित्वको रक्षा गर्न असमर्थ रहेको मानिस नै मानवीय अस्मिता लुट्न उद्धत् भएर लागेको र मानवमा मानवीय मान्यता हराएर दानवीय व्यवहार हावी भएको वर्तमान समाजको यथार्थलाई देखाउँदै अन्तर्वार्ताकारजस्ता समाजका विवेक शून्य व्यक्ति र उनीहरूको जागिर लगाउने परिपाटीप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गर्नु ।

५.२.६.८ भाषाशैली

प्रस्तुत कथामा सरल, भाषाशैलीको प्रयोग भएको छ । हस्पिटल, नोट, गेट, विवेयर अफ डग, फिल्म, ड्याड, इमर्जेन्सी, कोट, फर, ड्याडी, डग म्यान डग जस्ता अङ्ग्रेजी शब्दको प्रयोग तथा इर्ष्या, स्पर्श, मुग्ध, कटाक्ष, शिशुजस्ता संस्कृत शब्दको समेत सचेत प्रयोग पाइन्छ । झ्याड, कच्याककुचुक, झ्यापुल्ले जस्ता नेपाली अनुकरणात्मक शब्दको सफल प्रयोगसमेत यस कथामा पाइन्छ । यस कथामा आलङ्कारिक प्रयोग पनि देख्न पाइन्छ । जस्तै :

दुवै अत्यन्तै सुन्दर कोमल फूलभैं थिए ।

कल्पनाहरू, सपनाहरू र भावी जीवन बाँचिने एउटा खाँका आँखा अगाडि माछाभैं नाचिरहन्थ्यो ।

५.२.६.९ दृष्टिबिन्दु

जागिर कथामा तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग भएको छ ।

५.२.७ बेसहारा

५.२.७.१ संरचना

बेसहारा इतिवृत्त कथा सङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये सातौं क्रममा रहेको कथा हो । यस कथामा जम्मा चौध अनुच्छेद रहेका छन् । सबैभन्दा लामो अनुच्छेद एघार पङ्क्तिको र सबैभन्दा छोटो अनुच्छेद चार पङ्क्तिको रहेको छ । यो कथा मझौला आयाममा विस्तारित भएको हुँदा यसमा जम्मा एकसय आठ पङ्क्ति मात्र रहेका छन् ।

५.२.७.२ शीर्षक

यस कथाको प्रमुख पात्र ऊ ले समय परिस्थिति र आफ्नो अवस्थालाई मध्यनजर गरी आफ्नै नाम बेसहारा अर्थात् सहाराविहीन राखेको छ । यसैलाई आधार मानि कथाको शीर्षक पनि बेसहारा राखिएको छ । कथाको प्रमुख पात्र ऊ बेकम्मा, कामचोर, बकम्फुसे, अल्लारे, इमान्दारिता र नैतिकता नभएको पात्रको रूपमा उपस्थित छ । उसले घरपरिवार समाजमा चोरी गर्ने ठग्ने, मारपिट गर्ने गरेर आतङ्क मच्चाएको छ । यसरी ऊ पात्रका माध्यमबाट बर्बरतायुक्त वर्तमान विसङ्गतिको सजिव चित्रण गरिएको छ । उसको खराब प्रवृत्तिका कारण उसका साथी, घरपरिवार कसैले पनि उसलाई मन पराउँदैनन् । उसको दुःख, सुख बुझ्ने आत्मीय कोही हुँदैनन् । यसरी निरस जीवन बाँच्दाबाँच्दै अन्ततः उसको शरीरले पनि उसको साथ छोड्छ अर्थात् ऊ अपाङ्ग हुन पुग्छ र यस्तो परिस्थितिमा समेत साथ दिने कोही नदेखि आफ्नो नाम बेसहारा राख्छ, जुन सार्थक देखिन्छ ।

५.२.७.३ कथावस्तु

यस कथामा प्रमुख पात्र म जागिरको सिलसिलामा सहर पसेको छ । जसले गाउँबाट सिफारिस बोकेर ठूलाबडालाई भेट्न आएको छ । यसरी आउँदा उसले आफ्नो पुरानो मित्रलाई भेटेको छ र उसले गाउँमा गरेका क्रियाकलापको वर्णनलाई कथावस्तु बनाइएको छ । ऊ पात्र एक बेकम्मा, बकम्फुसे, अनैतिक कार्य गर्ने पात्रका रूपमा कथामा आएको छ । उसले आफ्नै घरको पैसा, सामान, बाखासमेत चोरेको छ । आफूभन्दा निर्धालाई मारपिट गर्ने गरेको छ । भाइको पैसासमेत लुछेर लगेको छ र आफ्ना परिवारलाई समेत बदनाम गरेको छ । अन्ततः उसले आफ्नो कर्मअनुसारको फल पाएको, उसलाई साथ दिने कोही आत्मीय नरहेको घटनालाई कथाको कथावस्तुको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.२.७.४ पात्र

पात्र कथाको अनिवार्य तत्त्व हो । यस कथामा म र ऊ प्रमुख पात्रका रूपमा आएका छन् । म पात्र बद्ध, गतिहीन, अनुकूल पात्रका रूपमा आएको छ भने ऊ गतिशील, प्रतिकूल, बद्ध, मञ्चीय

पात्रका रूपमा आएको छ । म पात्र ऊ पात्रको खोक्रो प्रवृत्तिको वाचकका रूपमा आएको छ । अन्य पात्रहरू जस्तै ऊ पात्रको भाइ, ऊ पात्रका साथीहरू, केटाकेटीहरू सहायक पात्रका रूपमा आएका छन् । उनीहरूको खासै उल्लेखनीय भूमिका भने देखिँदैन ।

५.२.७.५ संवाद

यो कथामा संवादको प्रयोग गरिएको छैन ।

५.२.७.६ परिवेश

स्वाभाविक परिवेशलाई लिएर लेखिएको यस कथामा स्थानीय परिवेशका रूपमा गाउँ र सहरलाई लिइएको छ । ठूला सडक, अपरिचितहरूको भीड, दुर्गन्धमय वातावरण, ठूलाबडालाई जागिर लगाइदिन आग्रह सहित ल्याएको सिफारिस आदि प्रसङ्गले सहरी परिवेशको र काठे गाडा, खसी, गोठ, चना, बरफ, पाउरोटी बेच्नेहरूलाई पिट्ने प्रसङ्ग, तोरी, नगदेबाली चोर्ने प्रसङ्गले ग्रामीण परिवेशको सङ्केत गरेको छ ।

५.२.७.७ उद्देश्य

आजको मान्छे निकै बर्बर हिंस्रक बन्दै गएको यथार्थतालाई देखाउनु गरिब, निर्धा सोझासाझाले अन्याय, अत्याचार सहनु परेको विवशतालाई देखाउनु र अन्त्यमा मान्छेले राम्रो काम गरे त्यसको प्रतिफल राम्रै पाउँछ र नराम्रो काम गरे त्यसको प्रतिफल नराम्रै हुन्छ अर्थात् कर्म अनुसारको फल प्राप्त हुन्छ भन्ने यथार्थलाई देखाउनु, जागिरको लागि क्षमता, योग्यताभन्दा सिफारिस महत्त्वपूर्ण हुन्छ भन्ने तितो यथार्थ प्रस्तुत गर्नु यस कथाको उद्देश्य हो ।

५.२.७.८ भाषाशैली

भाषाशैली कथाको प्रमुख तत्त्व हो । यसले कथालाई आकर्षक बनाउँछ । प्रस्तुत कथाको भाषाशैली सरल र स्वाभाविक छ । वर्णनात्मक तथा केही पूर्वस्मृतिका झलकहरू प्रस्तुत गरिएको छ । केही तत्सम र आगन्तुक शब्दका अतिरिक्त अधिकांश स्थानीय बोलिचालिकै भाषाको प्रयोग छ । भाषाशैलीका केही उदाहरण :

अरबी : महफिल

तत्सम शब्द : नाङ्गा, घृणित, कुरूप, सम्राट, विस्मित आदि ।

अङ्ग्रेजी : होटल

अनुकरणात्मक शब्द : बुद्धकक

५.२.७.९ दृष्टिबिन्दु

यस कथामा तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरिएको छ ।

५.२.८ ...र ऊ आज पनि आएन

५.२.८.१ संरचना

...र ऊ आज पनि आएन इतिवृत्त कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये आठौं क्रममा सङ्ग्रहित कथा रचना हो । यो कथा मभौला आयममा विस्तारित भएको छ । यसमा जम्मा एकसय साठी पङ्क्ति पुञ्जहरू रहेका छन् । यस कथामा जम्मा चौबीस अनुच्छेद रहेका छन् । सबैभन्दा लामो अनुच्छेद उन्नाइस पङ्क्तिको र सबैभन्दा छोटो अनुच्छेद तीन पङ्क्तिको रहेको पाइन्छ । यस कथामा तीनवटा छुट्टाछुट्टै टुक्रे कथाहरूलाई समेटेको पाइन्छ । यसरी प्रस्तुत गरिएको संरचनाले कथाको संरचनामा प्रयोगशीलता वा नवीनता ल्याएको देखिन्छ ।

५.२.८.२ शीर्षक

...र ऊ आज पनि आएन कथामा तीन जना नारीको मनमा रहेको सुषुप्त यौन भावनालाई भकभकाउने प्रयास भएको छ । यस कथामा प्रयोग गरिएका प्रमुख तीन नारी पात्रमा यौनको तीव्र चाहना, कुष्ठा छ र त्यसले पूर्ति हुने अवसर नपाएको हुँदा उनीहरूमा एक किसिमको छटपटी, मानसिक अन्तर्द्वन्द्व, बेचैन, पीडा महसुस भएको छ र उनीहरू आ-आफ्नो यौनेच्छा पूर्ति गर्ने व्यक्तिको प्रतीक्षामा रहेका छन् र उसको बाटो कुद्दै ....र ऊ आज पनि आएन भन्दै अवचेतनको यौन भावना वा कुष्ठा नजानिदो पाराले व्यक्त गरेका छन्, त्यसैले कथाको शीर्षक ...र ऊ आज पनि आएन सार्थक छ ।

५.२.८.३ कथावस्तु

यस कथामा पहिलो खण्डमा प्रयोग भएकी नारी पात्र आफ्नो पति हुँदा पनि त्यसलाई बेवास्ता गरेर आफ्नो पूर्व प्रेमीसँगको अतृप्त कामवासना पूर्ति गर्न उद्धत देखिन्छे । उसमा अन्तर्हृदयमा सुषुप्त अवस्थामा रहेको प्रेम कामरागका भावना आन्तरिक एवम् मानसिक उद्वेगहरू सञ्चार हुँदै जान्छन् । उसमा दाम्पत्य र नरकीय प्रेमका बीच द्वन्द्व देखिन्छ र अन्ततः उसभित्र पूर्व प्रेमीप्रति बढेको आकर्षण, चासोले अवचेतनको अतृप्त प्रेमलाई दर्शाउँछ ।

कथाको दोस्रो खण्डकी नारी पात्र बुहारीले भर्खर विवाह भएर छाडेर गएको पतिको अनुपस्थितिमा वर्णन गरिएको मुखाकृति व्यवहार र कोठाबाट निस्किएको रुवाइले पनि उसभित्रका अतृप्त यौन चाहना यौन भावनालाई देखाउँछ ।

तेस्रो खण्डमा प्रयोग गरिएकी प्रमुख नारी पात्रले एउटा नपुंसकसँग विवाह प्रस्ताव गर्नुले पनि उसभित्रको अतृप्त यौन आकर्षणलाई सङ्केत गर्दछ । कथाकारले यिनै कथावस्तुलाई व्यवस्थित रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् ।

५.२.८.४ पात्र

...र ऊ आज पनि आएन कथामा सीमित पात्रहरू छन् । यसमा तीन नारी पात्रको मानसिक धरातललाई खोतल्ने प्रयास कथाकारले गरेका छन् । ऊ पात्र कथामा नारी पात्रको यौन पीडित

मानसिकतालाई देखाउन उभ्याइएको पुरुष चरित्र हो । प्रस्तुत कथामा घटनालाई भिनो रूपमा देखाएर चरित्रकेन्द्री भई व्यक्ति मनको चित्रणमा अधिक बल दिने भएकाले चरित्र प्रधान बन्न पुगेको छ ।

५.२.८.५ संवाद

संवादले घटना प्रवाहलाई सहज र वास्तविक रूप प्रदान गर्न विशेष सहयोग पुऱ्याउँछ । प्रस्तुत कथामा सीमित संवादको मात्र प्रयोग गरिएको छ । यस कथामा प्रयोग भएका संवादका केही नमुना यसप्रकार छन् :

‘तिमी यही छ्यौ ? उसको स्वरमा पहिलेको जस्तो मिठास थिएन । उमेर पनि त छिपिन लागिसक्यो ।’

‘अँ यही ... नजिकै छु ।’

‘तिमीसँग केही कुरा गर्नु थियो ।’

‘अहिल्यै भन्नुस् न त ।’

‘भैगो पछि आनन्दले गरौला ।’

‘जाऊँ न डेरा नजिकै छ । .....।’

‘पछि कुनै दिन आउँला ।’

‘म विस्मित भए । भने किन ?’

‘मलाई शरीर होइन, मन चाहिएको छ ।’

५.२.८.६ परिवेश

बाह्य परिवेशलाई खासै उल्लेख नगरिएको यस कथामा आन्तरिक परिवेश नै प्रमुख मानिन्छ । तीन नारी पात्रको अन्तर्मनलाई आन्तरिक परिवेशका रूपमा कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । यहाँ आन्तरिक परिवेशलाई विस्तृत रूपले उभ्याइएको छ । यस कथामा नारीका मनका यौनले पारेको गम्भीर र वेदनामय व्यापक प्रभावलाई अत्यन्त कलात्मक रूपमा व्यक्त गरिएको छ ।

५.२.८.७ उद्देश्य

कथा लेखनको निश्चित उद्देश्य हुन्छ । उद्देश्य विना कुनै पनि रचना सृजना हुँदैनन् । ... र ऊ आज पनि आएन कथाको उद्देश्य भन्नु नारीका अचेतन मनमा सुषुप्त अवस्थामा रहेको यौनेच्छा, आकर्षण, यौन कुण्ठालाई देखाउँदै नारी मनोविज्ञानलाई देखाउनु ।

५.२.८.८ भाषाशैली

प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरी प्रत्यक्ष र नाटकीय शैलीमा लेखिएको यस कथाका भाषा सरल, सहज, सम्प्रेष्य किसिमको छ । यस कथामा विस्मित, स्नेह, निर्दोष, पीडा, प्रायश्चित्त, बोध,

हृदयभेदी, गृहस्थी, सिद्ध, स्पदनहीनजस्ता संस्कृत शब्दका अतिरिक्त क्वाँ क्वाँ, ट्वालट्वाल्ती, थर्थर्थजस्ता नेपाली अनुकरणात्मक शब्दको प्रयोगले कथा प्रभावकारी बनेको छ ।

५.२.८.९ दृष्टिबिन्दु

...र ऊ आज पनि आएन कथामा अन्तरबाह्य दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरिएको छ ।

५.२.९ अभिमन्यु

५.२.९.१ संरचना

अभिमन्यु इतिवृत्त कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये नवौं क्रममा सङ्ग्रहित कथा हो । यो लघु आकारको कथा हो । यसमा जम्मा छपन्न पङ्क्तिहरू रहेका छन् । यो कथा अठार अनुच्छेदमा रचना गरिएको छ । सबैभन्दा छोटो अनुच्छेद एक पङ्क्तिको र सबैभन्दा लामो अनुच्छेद आठ पङ्क्तिको रहेको छ ।

५.२.९.२ शीर्षक

अभिमन्यु कथाको शीर्षक महाभारतको पौराणिक पात्र अभिमन्युलाई लिएर राखिएको छ । जसरी अभिमन्युलाई दुर्योधनहरूले निहत्था पारि व्यूहमा पारेक थिए उसै गरी आजको मान्छेका लागि अभाव, गरिबीले निहत्था पारि यो संसार नै एउटा व्यूहजस्तो लागेको छ । बेरोजगारी सबैभन्दा ठूलो समस्या बन्न पुगेको छ । बाँच्नका लागि गरिएका प्रयास (सङ्घर्ष) हरू निष्काम भएर खेर गएका छन् । जीवन दिनदिनै जटिल बन्दै गएको छ । यसरी व्यूहमा परेको अभिमन्यूसँग अभाव गरिबीमा दर्दनाक जीवन व्यतित गरेको आजको मान्छेको समीकरण कथामा गरिएकाले कथाको शीर्षक अभिमन्यु सार्थक छ ।

५.२.९.३ कथावस्तु

यस कथामा आर्थिक समस्यालाई मूल विषयवस्तु बनाइएको छ । यस कथाको प्रमुख पात्र 'म' ले राम्रो शिक्षा हासिल गरेतापनि उसले आफ्नो योग्यता अनुसारको जागिर पाउन सकेको छैन त्यसैले ऊ "बीस-बीस वर्षसम्म पढेर पनि कति कमजोर प्रमाणपत्रहरू मात्र थुपारिएछ आज थाहा हुँदैछ" भन्न बाध्य हुन्छ । उसले आफ्ना आमा बाबु, भाइ, पत्नी, छोराछोरी कसैको इच्छा आकाङ्क्षालाई पूरा गर्न सकेको छैन । उसले आफूलाई व्यूहमा परेको अभिमन्यूसँग समीकरण गर्न पुगेको छ । उसमा बाँच्ने जिजिविषा प्रबल रूपमा छ त्यसैले उसले त्यो महाभारतको निहत्था अभिमन्यु होइन जो व्यूह पार गर्न सक्दैन त्यस्ता कैयौं व्यूह छेदन गर्न सक्ने एउटा सक्षम मान्छे भएर बाँच्ने जिजिविषा, आशामुखी स्वर मुखरित गरेको छ । यस कथामा गरिब अभावका कारणले निरीह जीवन बाँचेका नेपालीको यथार्थ चित्रित छ । यिनै विषयवस्तुलाई कथाकारले पौराणिक पात्रको समेत प्रयोग गरी रोचक ढङ्गले कथामा प्रस्तुत गरेका छन् ।

५.२.९.४ पात्र

यस कथाको प्रमुख पात्र म हो । ऊ एक गरिब, बेकम्मा, शिक्षित, पात्रको रूपमा आएको गतिशील पात्र हो । उसभित्र जीवनप्रति मोह छ, बाँच्ने प्रबल जिजिविषा छ । ऊ एक आशावादी पात्रका रूपमा कथामा चित्रित छ । यस कथामा पौराणिक पात्र अभिमन्यूलाई समेत चित्रण गरिएको छ । यसमा आएका अन्य पात्र आमा, छोराछोरी, भाइ, श्रीमती सबै सहायक पात्र हुन् र उनीहरूको नामोल्लेख भएपनि खासै भूमिका भने देखिदैन ।

५.२.९.५ संवाद

यो कथा वर्णनात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको हुँदा यसमा संवादको प्रयोग भएको पाइँदैन ।

५.२.९.६ परिवेश

यस कथामा मूलतः आर्थिक परिवेशको प्रयोग गरिएको छ । यो कथामा आर्थिक समस्याका कारणबाट जटिल बन्दै गएको जीवनपद्धति अभाव, गरिबी नै प्रस्तुत कथाले अँगालेको परिवेश हो ।

५.२.९.७ उद्देश्य

अभिमन्यू कथाको उद्देश्य म पात्रको माध्यमबाट आजको डरलाग्दो समस्या बनेको युवा बेरोजगारी र यसबाट उत्पन्न अभाव, गरिबी, कलह, द्वन्द्वलाई देखाउनु हो ।

५.२.९.८ भाषाशैली

यस कथाको भाषाशैली सरल, सहज, सम्प्रेष्य छ । यस कथामा महाभारतका पात्रका साथै संस्कृत भाषाका थुप्रै शब्दहरूको सचेत प्रयोग गरिएको छ । जस्तै : निहत्था, स्थितप्रज्ञ, आत्मा, मोह, शस्त्रविहीन चूर्ण, व्यूह, सच्चिदानन्द, परमधाम्, तीर्थ, आदि ।

५.२.९.९ दृष्टिबिन्दु

यस कथामा अन्तरबाह्य दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरिएको छ ।

५.२.१० इतिवृत्त

५.२.१०.१ संरचना

इतिवृत्त कथा इतिवृत्त कथासङ्ग्रहको प्रतिनिधि कथा हो । इतिवृत्त कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये दसौँ क्रममा सङ्ग्रहित कथा हो । यो कथा स-साना अनुच्छेदमा विस्तारित छ । सबैभन्दा लामो उन्नाइस अनुच्छेद छब्बीस पङ्क्तिको र सबैभन्दा छोटो अनुच्छेद तीन पङ्क्तिको रहेको छ । इतिवृत्त कथामा जम्मा एकसय चौध पङ्क्ति रहेको छ ।

५.२.१०.२ शीर्षक

इतिवृत्तको अर्थ कुनै काम कुरा जे-जसरी भएको हो त्यसको साङ्गोपाङ्गो विवरण हो । यस कथाका प्रमुख पात्र म भौगर्भिक अनुसन्धानकर्ता हो । यसले स्वयम् लेखकलाई इङ्गित गर्छ । यस कथाको प्रमुख पात्र म ले अनुसन्धानका क्रममा एउटा पिछ्छिडिएको गाउँमा देखेका, भोगेका, सुनेका कुराहरूको पूर्ण विवरण प्रस्तुत गरेको हुँदा शीर्षक सार्थक छ ।

५.२.१०.३ कथावस्तु

वैज्ञानिक विषयवस्तुलाई केन्द्रीय कथ्य बनाएको यस कथामा कथाको प्रमुख पात्र म अनुसन्धानका क्रममा एउटा ग्रामीण समाजमा पुग्नु र उसले त्यहाँका जनताको आर्थिक स्थिति, आमदानीको स्रोत, भौगोलिक स्थिति, प्राकृतिक स्थिति, शैक्षिक स्थिति, कृषि योग्य जमिनको स्थिति, यातायात प्रणालीमा मनपरी भाडा असुल्ने स्थिति, घरहरूको वनावट, खानपानका कुराहरूलाई यस कथाले आफ्नो कथावस्तु बनाएको छ । यिनै कुराहरूलाई कथावस्तु बनाएर पिछ्छिडिएको समाजको यथार्थलाई राम्रोसँग चित्रण गरिएको छ ।

५.२.१०.४ पात्र

यस कथाका म केन्द्रीय पात्र हो । ऊ एक भ्रमणशील अध्ययनशील भौगर्भिक अनुसन्धाताका रूपमा देखापरेको छ । सहायक पात्रका रूपमा विजुदाइ, साहुनी, उसका छोराछोरी, एउटा ठिटो मास्टर आदि आएका छन् ।

५.२.१०.५ संवाद

संवादले पात्रको चरित्रलाई प्रस्ट्याउने काम गर्छ । प्रस्तुत कथामा प्रयुक्त संवादले पात्रको चरित्रलाई प्रष्ट्याएको छ । यात्रानुकूल संवादको प्रयोग हुनुका साथै संवाद पनि स्वाभाविक र कथनलाई गतिदिने खालको छ । म र ठिटोको बीचको संवाद कथाको उद्देश्य अनुरूप छ । संवादका केही उदाहरणहरू :

‘मास्टर नानी, स्कुल लाग्यो । साहुनी भन्छे’

‘अब एकै गिलास मात्र पिएर जान्छु । मास्टर भन्छ’

‘यहाँ के खेती हुन्छ भाइ ?’

‘कोदो र मकै ।’

‘आमदानीको स्रोत ?’

‘छोरा मान्छे प्रायः विदेशको छिमेकी सहरमा काम गर्न जान्छन् र घर खर्च आइमाईले जाँड बेचेर चलाउँछन् । यहाँ सबैजसो घरमा जाँड बन्छ । घरमा खर्च नगरिकन दोकानमा लगेर बेच्छन् खान मन लाग्यो भने बरु दोकानमा नै किनेर खान्छन् ।’

‘अनि तिमी किन काम गर्न नगएको त ?’

‘भर्खर विवाह भएको छ ।’

५.२.१०.६ परिवेश

प्रस्तुत कथामा शैक्षिक परिवेशलाई मूल रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । स्थानिक परिवेशका रूपमा पिछडिएको ग्रामीण समाज आएको छ ।

५.२.१०.७ उद्देश्य

कथाकारले आफू चट्टानको अध्ययन गर्न पुगेको अत्यन्तै पिछडिएको गाउँको यथार्थलाई जस्ताको त्यस्तै रूपमा प्रस्तुत गर्नु । मद्यपान गरेर स्कूल पढाउन जाने शिक्षकको नाङ्गो रूप प्रस्तुत गर्नु, विभिन्न बहानामा मनपरी बस भाडा असुल्ने प्रवृत्तिलाई देखाउनु यस कथाको उद्देश्य रहेको छ ।

५.२.१०.८ भाषाशैली

यस कथामा प्रयोग भएको भाषा सरल, सहज, बोधगम्य छ । टड्.. टड् ..टड् शब्दको आवृत्तिले कथामा साङ्गीतिकता थपेको आभास भएको छ । कथाकार पुगेको गाउँको स्थानीय शब्द 'डेग' को समेत प्रयोगले कथामा गरिएको छ ।

५.२.१०.९ दृष्टिबिन्दु

यस कथामा प्रथम पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरिएको छ ।

५.२.११ कारण

५.२.११.१ संरचना

कारण कथा इतिवृत्त कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित तेह्र कथाहरू मध्ये एघारौं क्रममा सङ्ग्रहित कथा रचना हो । यस कथामा जम्मा बाइस अनुच्छेद एकसय बत्तीस हरफहरू रहेका छन् । सबै अनुच्छेद समान लमाइका नभई लामा छोट्टा रहेका छन् ।

५.२.११.२ शीर्षक

कारण कथाको शीर्षक सङ्केतात्मक छ । यस कथाको प्रमुख पात्र बलरामको पारिवारिक अस्तव्यस्ततालाई कथामा देखाइएको छ । बलरामको परिवारमा नैतिकता, आदर, सम्मान, इमान्दारिता, कर्तव्यपरायणता, व्यावहारिकताको कमी छ । परिवारका आमा, छोराछोरी सबै आफ्नो कर्तव्यप्रति जिम्मेवार छैनन् । उनीहरू सबैको छुट्टाछुट्टै संसार छ र उनीहरू आफ्नै तरिकाले जीवन व्यतित गरिरहेका छन् । यसरी परिवार छिन्नभिन्न हुनुको प्रमुख कारण बलरामले परिवारलाई सही रूपमा परिचालन गर्न नसक्नु हो । घरमुलीले घरमा सफल नेतृत्व दिन नसक्दाका कारण परिवारका सदस्यहरूले कसरी सही बाटो हिंड्न सक्दैनन् भन्ने कुरा कथामा देखाइएको र शीर्षक कारण राखिएकाले शीर्षक सार्थक छ ।

५.२.११.३ कथावस्तु

यस कथामा बलरामका परिवारका सदस्यहरूको गतिविधिलाई मूल रूपमा कथावस्तु बनाइएको छ । बलरामकी श्रीमती घरको वास्ता नै नगरी फिल्म हेर्न जानु बिहान घरबाट निस्केको छोरो साँभसम्म बेकम्मा भएर हिड्नु, लागु पदार्थ सेवन गर्नु, पढ्नमा भन्दा रसरडमा रमाउनु, तरुनीहरूलाई जिस्काउनु, छोरी पनि एकलै टोलाउनु, उदासी बन्नु, केटाहरूसँग आकर्षित हुँदै जानु, नोकर नोकरी पनि कामलाई भन्दा प्रेमालापमा समय बिताउनु खोज्नु, स्वतन्त्र बन्न खोज्नुजस्ता घटनाक्रमलाई बलरामले रोक्न नसक्नु केवल मुकदर्शक बन्नुजस्ता घटनाक्रमलाई कथामा रोचक ढंगले प्रस्तुत गरिएको छ र यो नै यसको कथावस्तु हो ।

५.२.११.४ पात्र

कारण कथा एउटा घरको सदस्यहरूसँग मात्र गाँसिएकोले यसमा सीमित पात्रको मात्र प्रयोग गरिएको छ । यसमा प्रयोग भएका पात्रहरू बलराम, बलरामकी श्रीमती, छोराछोरी र पंकज हुन् । यस कथाका सबै पात्र कामचोर, बकम्फुसे र अल्लारे प्रवृत्तिका छन् । यसमा सबै पात्रहरू गतिहीन छन् । यस कथामा कर्तव्यवान, नैतिकवान, परिश्रमी, इमान्दार, नेतृत्ववान पात्रको कमी देखिन्छ ।

५.२.११.५ संवाद

संवाद कथाको महत्त्वपूर्ण अङ्ग हो । कारण कथामा छोटो-छोटो सीमित संवादको प्रयोग गरिएको छ । कारण कथामा प्रयोग भएका संवादका केही नमुना :

‘ओ’ नपुंसक बाजे ? ऊ भस्कन्छ, शान्ति हाँस्छे ।

‘हजुर’ भाव स्पष्ट छ, ऊ त्रसित छ ।

‘घर .... ।’

‘आमा पैसा छोरा माग्छ ।’

‘किन ?’ बाबु अनावश्यक प्रश्न जन्मन्छ ।

५.२.११.६ परिवेश

मूलतः एउटा परिवारलाई यस कथाले आफ्नो परिवेश बनाएको छ । यस कथाको छोराको लबाई बोलिचाली, व्यवहार, श्रीमतीको फिल्म हेर्न जाँदाको पहिरन, रूपरङ्ग, चिल्ला सडक, भव्य भवनहरू आदि प्रसङ्गले सहरी परिवेशलाई सङ्केत गरेको छ ।

५.२.११.७ उद्देश्य

घरमा निर्णायक भूमिका निर्वाह गर्ने प्रमुख व्यक्ति सक्षम नेतृत्व गर्न नसक्दा एउटा परिवार कसरी भताभुङ्ग हुन्छ । नेतृत्व विनाको घरका सदस्यहरू कसरी लगाम विनाको घोडाजस्तो बन्छन् भन्ने देखाउनुका साथै मानिसलाई आवश्यकताभन्दा बढी स्वतन्त्रता दिँदा कस्तो परिणाम निस्कन्छ, भनी देखाउनु नै यस कथाको उद्देश्य हो ।

५.२.११.८ भाषाशैली

यस कथाको भाषाशैली सरल सहज नै छ । यसमा हिन्दी गजलको प्रयोग पनि गरिएको छ, जुन यसप्रकार छ : 'जब मिला पियाका गाँव तो ऐसा लचका मेरा पाव कि घुँघट टुट गए ।' जस्ता प्रेम सम्बन्धी गजल प्रयोगले कथालाई अझ प्रभावकारी बनाएको छ । कथामा कथाकारले 'साला केटाहरू' भनेर अपभाषाको समेत प्रयोग गरेका छन् । पिच्च, च्याउसेजस्ता ठेट नेपाली शब्दको प्रयोगले कथा स्वभाविकताको नजिक पुगेको आभास पाइन्छ ।

५.२.११.९ दृष्टिबिन्दु

कारण कथामा तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरिएको छ ।

५.२.१२ रहस्य

५.२.१२.१ संरचना

रहस्य इतिवृत्त कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित तेह्र कथाहरू मध्ये बाह्रौं क्रममा सङ्ग्रहित मझौला आकारको कथा रचना मानिन्छ । प्रस्तुत कथा आठ पृष्ठमा फैलिएर रहेको छ । सानाठूला गरी जम्मा पैतीस अनुच्छेदमा संरचित प्रस्तुत कथाको आन्तरिक संरचना पनि कसिलो देखिन्छ ।

५.२.१२.२ शीर्षक

रहस्य कथाको प्रमुख पात्र गोविन्दका जीवनमा गोप्य रूपमा रहेका भित्री कुराहरूलाई छुटाछुल्ल पार्न कथा सफल हुनुका साथै गोविन्द पनि रहस्यात्मक रूपमा पलायन भएको हुँदा कथाको शीर्षक रहस्य सान्दर्भिक देखिन्छ ।

५.२.१२.३ कथावस्तु

प्रस्तुत कथा म पात्रले गोविन्द नामक पात्रको पूर्व स्मृति सुनाउने क्रममा भनेको हो जुन कथावस्तु यसप्रकार छ :

पढाइमा कमजोर भए पनि सी.एम.ए. पास गरेर गोविन्द गाउँमा प्रिय बन्नु, ऊ आफ्नो कामलाई पूजा मानेर त्यसप्रति समर्पित बन्नु, आफ्नो पेशाबाट नाम, दाम दुवै कमाउनु, उसकी श्रीमतीले आफ्नो सौन्दर्य कायम राख्न जथाभावी सेवन गर्नु, औषधीको नकारात्मक प्रभाव पर्नु, श्रीमती बाँझी बन्नु, पतिको अनुपस्थितिमा उसले आफ्नो मार्ग बिर्सनु र धेरै जनासँग यौन सम्बन्ध राख्नु, अन्ततः गोविन्दलाई सबै जानकारी हुनु र उसले सदाको लागि आफूलाई पलायन हुनु आदि घटना नै रहस्य कथाको कथावस्तु हो ।

५.२.१२.४ पात्र

प्रस्तुत रहस्य कथाको प्रमुख पात्र गोविन्द हो भने गाउँलेहरू, श्रीमती कथाकार आदि गौण पात्र हुन् । गोविन्द ग्रामीण सोभो इमान्दार गतिशील पात्र हो जो श्रीमतीको व्यवहारले आक्रान्त

बनेको छ । उसकी श्रीमती गतिशील, प्रतिकूल, मञ्चीय पात्र हो । जो आफ्नो दायित्व र कर्तव्यलाई बिर्सेर क्षणिक मासल भोगमा लागेकी छे ।

५.२.१२.५ संवाद

प्रस्तुत कथामा गोविन्द र कथाकार बीचको लामो संवादलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.२.१२.६ परिवेश

रहस्य कथाले पिछडिएको ग्रामीण समाजको चित्रण गरेको छ । पसिना-पसिना हुँदै हलो जोत्नु, गाउँलेहरू खेतीको समयमा ज्यान फालेर काम गर्नु, मालिकको भैंसी पाल्नु, अशिक्षितता, स्वास्थ्यप्रतिको हेल्चक्र्याइ आदिले एउटा ग्रामीण समाजको भ्रमलको गराउँछ ।

५.२.१२.७ उद्देश्य

प्रस्तुत कथामा कथाकारले सामाजिक विकृति, विसङ्गतिलाई देखाउँदै पतिको अनुपस्थितिमा आफ्नो भाग्यमा विचलन ल्याउने पत्नीहरूप्रति असहमति प्रकट गरेका छन् । उनले जीवन क्षणिक मनोरञ्जनका लागि मात्रै होइन, त्यसैले जीवनमा मर्यादा, अनुशासन, कर्तव्यलाई बिर्सनु हुँदैन अन्यथा एउटा सुखी परिवार पलभरमा नै भताभुङ्ग हुन सक्छ भनेर सजग पनि गराएका छन् । वर्तमान समयमा मासल प्रेमलाई सबथोक ठान्ने जुन परिपाटी छ त्यसप्रति तिखो व्यङ्ग्य प्रस्तुत गर्नु नै यस कथाको उद्देश्य रहेको छ ।

५.२.१२.८ भाषाशैली

यस कथामा नाटकमा जस्तो छोटो-छोटो संवादको प्रयोग छ । भाषा सरल, सहज, स्वाभाविक नै छ । पूर्व स्मृति शैलीको प्रयोग छ । व्यङ्ग्यात्मक भाषाको प्रयोग पनि छ । अङ्ग्रेजी भाषाको धेरै नै प्रयोग छ । प्राविधिक शब्दको प्रयोग छ ।

५.२.१२.९ दृष्टिबिन्दु

यस कथामा अन्तरबाह्य दृष्टिबिन्दुलाई प्रयोग गरेका छन् ।

५.२.१३ बाटो र विचार

५.२.१३.१ संरचना

बाटो र विचार इतिवृत्त कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित तेह्र कथाहरू मध्ये अन्तिम क्रममा सङ्ग्रहित लघुकथा रचना हो । यो कथामा जम्मा तेइस पङ्क्ति रहेका छन् ।

५.२.१३.२ शीर्षक

बाटो र विचार लघुकथामा बाटोको औचित्य र महत्त्वलाई दर्शाउँदै सामाजिक कामका लागि समाजका व्यक्तिहरूले देखाएको तुच्छ विचारलाई प्रकट गरिएको हुँदा बाटो र विचार शीर्षक सार्थक छ ।

५.२.१३.३ कथावस्तु

यस कथामा हाम्रो समाजमा प्रचलित 'दूध मार्ने ढुङ्ग्रो लुकाउने' भन्ने उखानमा जस्तै सामाजिक कार्य भएन भनेर विद्रोह गर्ने र आफूले केही योगदान दिन नचाहने प्रवृत्ति छ त्यसलाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । वर्तमान समयमा मान्छेमा बढ्दै गएको स्वार्थीपन, पैसामुखी प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । बाटो बनाउनका लागि सङ्घर्ष गर्ने तर आफूले कुनै सहयोग नगर्ने परिपाटीलाई कथाको विषयवस्तु बनाएर मान्छेको सोंच र नियतिलाई प्रष्टाइएको छ ।

५.२.१३.४ पात्र

लघुकथाको प्रमुख अङ्ग पात्र हो । यसले कथालाई जीवन्तता प्रदान गर्दछ । यस कथामा गाउँलेहरू र सरकारी कर्मचारी पात्रका रूपमा रहेका छन् । यसमा प्रयोग भएका पात्रहरू यथास्थितिवादी, स्वार्थी, परिवर्तन विद्रोही, गतिहीन रहेका छन् ।

५.२.१३.५ संवाद

प्रस्तुत कथामा गाउँलेहरू बीच छोटो संवाद छन् । संवादमा मेलमिलापभन्दा पनि झगडा, तछाडमछाड छ ।

५.२.१३.६ परिवेश

प्रस्तुत कथामा ग्रामीण परिवेशको चित्रण छ । यहाँ बाटो राम्रो नभइ गोरेटो मात्र हुनुले ग्रामीण परिवेशको झुञ्झुको दिन्छ । बाह्य परिवेश ग्रामीण भएतापनि आन्तरिक परिवेशका रूपमा गाउँलेहरूको विचार र सोचाइ रहेको छ ।

५.२.१३.७ उद्देश्य

बाटो र विचार कथाको उद्देश्य गाउँका मान्छेको संक्रिण विचार र सोंचलाई प्रस्तुत गर्नु रहेको छ ।

५.२.१३.८ भाषाशैली

ग्रामीण परिवेशलाई आधार मानेर लेखिएकाले प्रस्तुत कथाको भाषा सरल, सहज छ । कथालाई प्रस्तुत गर्न कथाकारले मुक्तकीय शैली प्रयोग गरेका छन् ।

५.२.१३.९ दृष्टिबिन्दु

प्रस्तुत कथामा तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुलाई आत्मसात् गरिएको छ ।

५.३ निष्कर्ष

कथाकार हरिहर पौडेल नेपाली कथाको समसामयिक धारा अन्तर्गत पचासको दशकको मध्यतिर देखापरेको कथाकार हुन् । उनका प्रकाशित तीन कथासङ्ग्रह मध्ये इतिवृत्त २०५१ सालमा प्रकाशित कथासङ्ग्रह हो । प्रस्तुत कृतिमा २०४४-२०५१ सम्म रचना गरिएका तथा विभिन्न पत्रपत्रिकामा प्रकाशित भइसकेका कथा कृतिहरू समाविष्ट छन् । यस कथासङ्ग्रहमा विभिन्न विषयवस्तु समेटिएका कथाहरू छन् : वर्तमान जनजीवनमा देखिएको विसङ्गति, विकृति, मूल्यहीनता, दुर्व्यसनग्रस्त नेपाली समाज, प्रहरी प्रशासनको उत्पीडन, सत्तालिप्सा, आपसी अविश्वास, घात-प्रतिघात, मानव जीवनका विविध आरोह, अवरोह, ग्रामीण जीवनका यथार्थता विषम परिस्थिति र त्यसले निम्त्याएको एकाकीपना, बौद्धिक दरिद्रता, अवसरवादी प्रवृत्ति, अभाव, विद्रोह, निम्न वैतनिक कर्मचारीको दुर्गति, मनोविश्लेष, बेरोजगार युवा वर्गको दर्दनाक स्थिति आदिको चित्रण पाइन्छ ।

यस कथासङ्ग्रहका अधिकांश कथाहरू मझौला आकारका रहे तापनि बाटो र विचार लघुकथाको आयाममा विस्तारित छ । भाषाशैलीका दृष्टिले यस कथासङ्ग्रहमा भर्रा, तत्सम्, तद्भव, फारसी, हिन्दी, अङ्ग्रेजी शब्द तथा आलङ्कारिक, प्रतीकात्मक व्यङ्ग्यात्मक शैलीको प्रयोग पाइन्छ । वाक्य गठनका दृष्टिले सरल वाक्यको अधिक प्रयोग पाइन्छ । प्रस्तुत कथाहरूमा ग्रामीण, सामाजिक परिवेशको चित्रण पाइन्छ । यस सङ्ग्रहका कथाहरूमा वर्तमान विसङ्गति, जटिलता र सन्त्रास व्यक्त भएको पाइन्छ । उनका कथाका पात्रहरूमा सजीवता पाइन्छ । प्रस्तुत कथासङ्ग्रह समसामयिक नेपाली कथाका क्षेत्रमा नवीन र महत्त्वपूर्ण प्राप्ति बन्न सफल रहेको छ ।

५.४ कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहका कथाहरूको सङ्क्षिप्त अध्ययन

कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रह लघुकथा विधाको सशक्त सृजना हो । कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रह (२०६२) मा चौबीसवटा लघु र सत्ताइसवटा लघुतर आयामका कथाहरू गरी जम्मा एकाउन्नवटा कथाहरू समेटिएका छन् । कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहका कथाहरूमा मूलतः नेपाली समाजमा व्याप्त धार्मिक, सांस्कृतिक, सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक, प्रशासनिक क्षेत्रमा देखिएको विकृति, विसङ्गतिप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको पाइन्छ । कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहका कथाहरूमा पछिल्ला पङ्क्तिहरूले उत्कर्षता प्रदान गर्दै अन्त्यमा अनुभूतिको एक भोक्का प्रदान गर्न सक्षम देखिन्छन् । कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहका कथाहरू सूत्रात्मक, सङ्केतात्मक, बिम्बात्मक, प्रतीकात्मक छन् । यस सङ्ग्रहका कथाहरूले समकालीन युग चेतनालाई स्पर्श गर्दै मानवजीवनका जटिलतम यथार्थतालाई प्रस्तुत गर्न सक्षम देखिन्छन् ।

५.४.१ द्रौपदी

द्रौपदी कथा कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये पहिलो क्रममा सङ्ग्रहित लघु आकारको कथा हो । यस कथामा हाम्रो देशको राजनीतिलाई वेश्यासँग तुलना गरिएको छ । देशको राजनीतिलाई धरासायी बनाएर आफूलाई चोखो (सतीसावित्री) मान्ने नेताहरूप्रति तिखो व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । नेपाली राजनीतिमा बौद्धिकताको पलायन भएको यथार्थलाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । यहाँ द्रौपदीलाई पौराणिक बिम्बका रूपमा चित्रण गरिएको छ । भीम, युधिष्ठिर, नकुल, सहदेवजस्ता पौराणिक पात्रको प्रयोगले कथा प्रभावशाली बनेको छ । यसरी द्रौपदी कथामा राजनैतिक विकृति विसङ्गतिको चित्रण गरिएको छ ।

५.४.२ भोलि

भोलि कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहको दोस्रो क्रममा सङ्ग्रहित कथा हो । यस कथामा विभिन्न बाहान देखाएर सोभा साभा जनताको काम समयमै नगरिदिने सरकारी कर्मचारीहरूको भोलिवाद प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य गरिएको छ । नेपाली समाजमा व्याप्त फितलो प्रशासनिक संयन्त्रप्रति पनि तिखो व्यङ्ग्य प्रहार यस कथा मार्फत् गरिएको छ । यस कथामा सरकारी कर्मचारीमा नैतिकता, इमान्दारिता, कर्तव्य निष्ठा, कर्तव्यपरायणता हराउँदै गएको र यसबाट प्रत्यक्ष रूपमा सोभा साभा जनता मारमा परेको यथार्थ प्रस्तुत गरिएको छ । भोलि कथामा संवादात्मक र व्यङ्ग्यात्मक शैलीमा सरकारी कर्मचारीमा देखिएको विकृतिप्रति तिखो व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ ।

५.४.३ अर्को विश्वामित्र

अर्को विश्वामित्र कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये तेस्रो क्रममा सङ्ग्रहित लघुतर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा विगत र वर्तमान समयका मानिसहरूमा देखिएको अन्तरलाई देखाइएको छ । यस कथामा पहिलेको मानिसहरू आफ्नो कर्तव्य (काम) लाई

पूजा मानेर त्यसलाई सम्पन्न गर्न एकाग्र, कर्तव्यपरायण, लगनशील, धैर्यवान, अनुशासित भएर लागेको तर वर्तमानका मानव विशृङ्खलित मानसिकता भएको, उनीहरूमा लोभ मोहले जरा गाडेको, थोरै कर्म धेरै प्राप्तिको आशा गर्ने प्रवृत्ति बढेको, एकाग्रता भङ्ग भएको यथार्थलाई पौराणिक बिम्बका सहायताले कथाकारले कथामा देखाएका छन् । यस कथामा सुरा र सुन्दरीप्रति पुरुषहरूको आकर्षण बढेकाले नारीलाई आफ्नो अस्मिता जोगाएर हिड्न धौ-धौ परेको यथार्थ प्रस्तुत गरिएको छ । साथै अहिलेका मान्छेको नाङ्गो यथार्थलाई प्रस्तुत गर्दै व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । रम्भा, मेनका, विश्वामित्र आदि पौराणिक पात्रको सफल प्रयोग गरिएको छ ।

५.४.४ भोक र भगवान

भोक र भगवान कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहको चौथो क्रममा सङ्ग्रहित लघु आकारको कथा रचना हो । भोक र भगवान कथामा विपन्न वर्गका जनताले राम्रो काम गरेर बाँचनै नसक्ने स्थिति सृजना भएकोप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । गरिब व्यक्ति दिनप्रतिदिन भन्-भन् गरिब हुँदै गएकोले पेट पाल्नकै लागि मात्र पनि आफ्नो आस्थाको केन्द्र भगवानकै अगाडि चोरी गर्नु परेको यथार्थलाई प्रस्तुत गरिएको छ । यहाँ नेपालीको आर्थिक स्तर दिनप्रतिदिन घट्दै गएको, धनी र गरिब बीचको खाडल बढ्दै जाँदा गरिब जनतालाई बाँचन धौ-धौ परेको विसङ्गत वर्तमान यथार्थलाई व्यङ्ग्यात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । प्रतीकात्मक रूपमा यस कथाले नराम्रो काम गर्ने व्यक्ति उच्च ओहोदाको व्यक्तिको संरक्षणमा रहेको र नराम्रा काम (चोरी, डकैती) गर्ने व्यक्ति नै भेटी अर्थात् घुस दिएर ठूलाबडाको संरक्षणमा रहेको यथार्थ प्रस्तुत गरिएको छ । यहाँ भोक गरिबीको प्रतीकका रूपमा र भगवान सम्पन्नताको सामन्तीवादको प्रतीकका रूपमा आएका छन् ।

५.४.५ बाघ र सहर

बाघ र सहर कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा पाँचौ क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा कथाकारले वास्तविकता नबुझी उडन्ते हल्लाको पछि लाग्ने प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरेका छन् । अनावश्यक हल्लाले मात्र पनि मानव मस्तिष्कमा त्रासले डेरा जमाउने र त्यसबाट उनीहरूको दैनिक व्यवहार प्रभावित हुने यथार्थलाई कथामा देखाएका छन् । त्यसैले हामीले कागले कान लग्यो भनि कानै नछामी कागको पछ्याडि दर्गुनु हुँदैन । वास्तविकता के हो बुझेर मात्र आवश्यक कदम चाल्नुपर्छ भन्ने कुरालाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । साथै कहिले गाउँमा कहिले सहरमा अनावश्यक त्रास फैलाएर आफ्ना नराम्रा काम पूरा गर्ने यथार्थलाई पनि देखाइएको छ ।

५.४.६ सम्बन्ध

सम्बन्ध कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये छैटौ क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना हो । यहाँ कथाकारले सम्बन्धका बारेमा प्रकाश पारेका छन् । यस कथामा आजका युवाहरूमा देखिएको महिला वेचविखन गर्ने प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य गरिएको छ । आफ्नै

गाउँका सोभासाभा दिदीबहिनीरूलाई फकाएर उनीहरूको अस्तित्व लुटेर उनीहरूलाई बिक्री वितरण गर्ने प्रवृत्तिको चित्रण यस कथामा गरिएको छ । यहाँ फूलमती, श्यामकली, राधा र गोमती सही सम्बन्ध चिन्न बुझ्न नसक्ने खालका पात्र हुन् । यहाँ नारीलाई भोक मेटाउने साधनको रूपमा लिएको कुरा उनीहरूले भोलको नाम राधा, मासुको पकवानको नाम गोमती राखेको बाट प्रष्ट हुन्छ ।

५.४.७ इज्जत

इज्जत कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये सातौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा आजका मान्छेलाई आफ्नो इज्जत जोगाउन धौ-धौ परेको, मानिसबाट नै मासिको इज्जत असुरक्षित रहेको, इज्जतदार मान्छेको कुनै मूल्य नभएको, इमान्दार, नैतिकवान व्यक्तिलाई समाजमा गौरवान्वित जीवनयापन गर्न इज्जत बन्धक राख्नुपरेको भन्दै वर्तमान समाजमा व्याप्त विकृति विसङ्गतिप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ ।

५.४.८ आफ्नाहरू

आफ्नाहरू कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये आठौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा कथाकारले आफ्नाहरूको विशेषताहरूमाथि प्रकाश पारेका छन् । यहाँ कथाकारले आफन्तहरूमा हुनुपर्ने जुन माया, ममता, हार्दिकता छ त्यो हराउँदै गएको र आजको मान्छे पैसामुखी जड बन्दै गएकोप्रति व्यङ्ग्य गरेका छन् । उनले आफन्तहरू साहु भएको कुरा दर्शाउँदै उनीहरूको रुवाई कृतिम वनावटी भएको तर्फ सङ्केत गरेका छन् । यस कथामा वर्तमान समयमा मान्छेमा भाइचारा, विश्वबन्धुत्व, अपनत्वको भावनाको सङ्केत रहेकोतर्फ सङ्केत गरिएको छ ।

५.४.९ अन्धा र हात्ती

अन्धा र हात्ती कथा कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये नवौं क्रममा सङ्ग्रहित लघु आयामको कथा रचना हो । यहाँ राजनैतिक पार्टीका नेताहरू जसले विकास निर्माण अर्थात् देश विकासको जिम्मा लिएका छन् उनीहरूलाई अन्धा र देशमा व्याप्त समस्यालाई हात्तीको रूपमा प्रतीकात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । बौद्धिक रूपमा सवल नभएका व्यक्तिहरू उच्च ओहोदामा रहेका छन् । उनीहरूलाई देशमा के-कस्ता समस्याहरू छन्, तिनीहरू मध्ये कुन समस्यालाई प्राथमिकता दिने भन्ने कुराको ज्ञान नै छैन । उनीहरू एउटा समस्या निराकरण हुनासाथ देश समृद्ध हुन्छ भन्दै कुर्लन्छन् । सबै समस्याको उचित समाधान नगरी थोरै थोरै टालो हाल्ने हाम्रो नेपाली प्रवृत्तिप्रति यस कथाले व्यङ्ग्य प्रहार गरेको छ । समस्यालाई गम्भीरतापूर्वक बुझ्ने विशेषज्ञ, योजनाविद्हरू समस्या दिनप्रतिदिन बढ्दै गएकोमा चिन्तित छन् तर समस्या समाधानको जिम्मा लिएका व्यक्तिहरू भने त्यसप्रति गैर जिम्मेवार देखिन्छन् भन्ने कुरा यस कथामा प्रस्तुत छ । अन्ततः

नेपाली राजनीति पार्टीका नेताहरूमा रहेको आ-आफ्नो डफ्फु बजाउने प्रवृत्तिले देशमा समस्या बढ्दै गएकोतर्फ कथाले सङ्केत गरेको छ ।

५.४.१० यता र उता

यता र उता कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये दसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा हाम्रो देशको फितलो सुरक्षा व्यवस्थाप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । वर्तमान समयमा जतासुकै अशान्ति, असुरक्षा बढेको छ जसले गर्दा कोही पनि सुरक्षित महसुस गरी शान्तिको सास फेर्न सकिरहेका छैनन् । हामी जसको आडमा आफूलाई सुरक्षित छौं भन्ने भ्रममा छौं वास्तवमा उनीहरू स्वयम् पनि असुरक्षित छन् भन्दै वर्तमान समयको खस्कदो सुरक्षा व्यवस्थालाई कथामा देखाइएको छ । वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा मौलाएको हत्या, हिंसा, चोरी, डकैतले गर्दा कोही सुरक्षित नभएको यथार्थलाई कथामा देखाइएको छ ।

५.४.११ यथार्थ र विभ्रम

यथार्थ र विभ्रम कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये एघारौं क्रममा सङ्ग्रहित लघु आकारको कथा रचना हो । यस कथामा आजको मान्छेको सोचाइ, विचार, चिन्तनप्रति व्यङ्ग्य गरिएको छ । यहाँ विशेषतः आजका युवा पिढीमा देखिएको रसरङ्ग, रङ्गरमिताप्रतिको आकर्षण र यथार्थप्रतिको विमुखतालाई देखाइएको छ । आजको युवा पुस्तामा देखिएको बौद्धिक पलायनतालाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । आजको मान्छे विश्वका उपलब्धिहरू समस्याहरू, घटनाहरू, परिवर्तन आदि यथार्थ कुरालाई बुझ्नुभन्दा भ्रममै भए पनि खुशी हुन खोज्ने प्रवृत्ति छ, त्यसलाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.४.१२ पुरस्कार

पुरस्कार कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये बाह्रौं क्रममा सङ्ग्रहित लघु आकारको कथा रचना हो । यस कथामा कथाकारले सस्तो लोकप्रियताका लागि मान्छेको भीडमा ठूला-ठूला कुरा गर्ने तर काम नगर्ने प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य गरिएको छ । वर्तमान समयका मान्छेमा रहेको लोकप्रियताप्रतिको मोह, भनाइ र गराइमा सामाञ्जस्य नखाने प्रवृत्ति, आफूलाई ढाँटेर, छलेर भए पनि ठूलो बन्नुपर्ने अवस्था छ त्यसलाई कथाकारले व्यङ्ग्यात्मक र वर्णनात्मक रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् ।

५.४.१३ हतप्रभ

हतप्रभ कालो उज्यालो नामक लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये तेह्रौं क्रममा सङ्ग्रहित लघु आयामको कथा रचना हो । यस कथामा वर्तमान समाजमा विसङ्गतिको रूपमा रहेको शक्तिको अगाडि बौद्धिकताले घुँडा टेक्नु पर्ने स्थिति छ त्यसप्रति व्यङ्ग्य गरिएको छ । वर्तमान

समयमा बौद्धिक शक्ति परास्त भएको छ । जतासुकै दादागिरी तन्त्रकै बोलवाला छ । आजको मान्छे चाहेरै पनि शक्तिको विरोध गर्ने स्थितिमा छैन भन्दै बौद्धिक शक्ति ओभेलमा परेको यथार्थलाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.४.१४ भित्री कुरा

भित्री कुरा कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये चौधौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा वर्तमान समयमा निकै लोकप्रिय बनेको समलिङ्गीय यौन चेतनालाई सशक्त रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । नेपाली साहित्यमा नवीन र नुतन विषय मानिएको समलिङ्गीय यौन चाहनालाई कथामा कलात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । अहिलेको वर्तमान परिवेशमा मानिसमा विपरित लिङ्गीय यौन आकर्षण मात्र होइन, एउटै लिङ्ग अर्थात् समलिङ्गी यौनाकर्षण बढेको छ त्यसलाई भित्री कुरा कथामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.४.१५ सर्प

सर्प कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये पन्ध्रौं क्रममा सङ्ग्रहित लघु आकारको कथा रचना हो । यस कथामा कथाकारले यौन चाहना उमेर अनुसार बढ्दै जान्छ । युवा अवस्थामा यो एउटा जैविक आवश्यकता बन्छ भन्ने आफ्नो यौनसम्बन्धी दृष्टिकोणलाई प्रतीकात्मक रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् । यहाँ प्रयोग गरिएको सर्प पुरुष लिङ्गको प्रतीक हो र छोरी सर्पसँग नडराउनु उसको यौन आकर्षण हो । यहाँ संवादात्मक रूपमा अतृप्त यौनेच्छाको तृप्तिको चाहना प्रस्तुत भएको छ ।

५.४.१६ उपहार

उपहार कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये सोह्रौं क्रममा सङ्ग्रहित लघु आकारको कथा रचना हो । यस कथामा कथालाई चार खण्डमा विभाजन गरिएको छ । यस कथामा कथाकारले उपहारको महत्त्वमाथि प्रकाश पारेका छन् । वर्तमान समयमा उपहारको सोभो प्रभाव प्रेममा परेकोतर्फ व्यङ्ग्य गरेका छन् । आजका युवा युवतीहरूमा आत्मिक, हार्दिक प्रेमभन्दा उपहार हेरेर प्रेम गर्ने जुन विकृति बनेको छ, त्यसलाई कथामा देखाइएको छ ।

५.४.१७ अभिनेता

अभिनेता कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरूमध्ये सत्रौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना हो । वर्तमान अवस्थाको राजनीतिलाई नाटक र नेताहरूलाई अभिनेताका रूपमा कथामा चित्रण गरिएको छ । यहाँ अभिनेता नेताको प्रतीकका रूपमा आएको छ । जसरी नाटकमा एकपछि अर्को गर्दै काल्पनिक घटनाहरू घट्टै जान्छन् र ती काल्पनिक घटनाहरूलाई दर्शकले स्वाभाविक जस्तै मान्छन् त्यस्तै गरी राजनैतिक वृत्तमा पनि काल्पनिक घटना

घटाइन्छन् र जनतालाई यथार्थ हो जस्तो भ्रम सृजना गर्छन् । जसरी कुनै व्यक्तिले अभिनेता बन्नु र आफ्नो हैसियतभन्दा माथिको कार्य गर्नु भ्रम हो त्यस्तै गरी नेताले पनि जनताको हितमा काम गर्नु एउटा भ्रम मात्र हो । यसरी यस कथामा नेतालाई अभिनेतामा समीकरण गर्दै नेताहरूको व्यवहारप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ ।

५.४.१८ सोंच

सोंच कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये अठारौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुतर आयामको कथा हो । कालो उज्यालो सङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये सबैभन्दा छोटो आकारको कथा हो । यस कथामा कथाकारले काम केही नगर्ने, अनावश्यक सोचेर मात्र अमूल्य समय नष्ट गर्ने नेपाली प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य गरेका छन् । मान्छेले यस्तो काम गर्छु, उस्तो काम गर्छु भन्दा भन्दैमा समय बितेको, कुनै काम फत्ते गर्न नसकेको, सोच्दा सोच्यै जीवनको अन्तिम घडी आइसकेको पनि पत्तो नपाएको यथार्थलाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.४.१९ रूप

रूप कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये उन्नाइसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघु आकारको कथा रचना हो । यस कथामा मान्छेका दुई रूपको चर्चा गरिएको छ । एउटाले बदमासी गरेर, ठगी गरेर, ढाँटेर धेरै सम्पत्ति जम्मा गरेकोमा आफ्नो व्यवहारप्रति असन्तुष्ट छ भने अर्को इमान्दार, नैतिकवान, कर्तव्यनिष्ठ हुँदाहुँदै पनि वर्तमान भौतिकवादी समाजमा इमान्दार, नैतिकवान, आदर्शको सही मूल्याङ्कन नभएको देखेर नराम्रो कार्य गर्न उद्धत देखिएको छ । हाम्रो सामाजिक संरचना, रहनसहन, चालचलनले नै एउटा इमान्दार नैतिकवान व्यक्तिलाई नराम्रो काम गर्न उत्साहित गरेको अर्थात् बाध्य तुल्याएको तर्फ व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ ।

५.४.२० रुपान्तरण

रुपान्तरण कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये बीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुकथा रचना हो । यस कथामा कथाकारले कुनै व्यक्ति नैतिकवान, इमान्दार, कर्तव्यनिष्ठ भएर सफल जीवन व्यतित गर्न नसकेको तर उही व्यक्ति दादा भएपछि शक्तिको आडमा सफल, सार्थक, महत्त्वपूर्ण भएको देखाएर आजको मान्छेको शक्ति मोहलाई प्रस्तुत गरेका छन् । शक्तिको उपासना गर्ने तर नैतिकता इमान्दारिताजस्ता सकारात्मक पक्षको अपहेलना गर्ने वर्तमान समाज व्यवस्थाप्रति तिखो व्यङ्ग्य प्रहार रुपान्तरण कथाले गरेको छ ।

५.४.२१ रिपोर्ट

रिपोर्ट कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित लघु आयामको कथा रचना हो । यस कथामा आजभोलि समाजमा देखिएका आडम्बरी प्रवृत्ति, विज्ञान प्रविधिको नवीन प्रयोग आधुनिकताका

नाममा देखिएका विसङ्गति, बेरोजगारी आदिलाई कथावस्तु बनाइएको छ । रिपोर्ट ताज र कथा एक अर्काका परिपूरक मानिन्छन् । कथाले जुन सामग्री आत्मसात् गर्न सक्छ रिपोर्टमा पनि ती सामग्री आउन सक्छ । रिपोर्ट वस्तुगत हुन्छ भने कथामा तिनै वस्तुगत कुरालाई कलात्मकताका साथ प्रस्तुत गरिएको हुन्छ । कथा पनि एक प्रकारको रिपोर्ट नै हो जसमा समाजका घटना, परिघटना, उतारचढाव आदि रोमाञ्चक प्रस्तुति हुन्छ भने रिपोर्टमा तिनै घटना, परिघटनाको वस्तुगत प्रस्तुति हुन्छ । त्यसैले कथा पनि एक प्रकारको रिपोर्ट हो जसमा समाचार, विज्ञापन, दैनिकी, नेता, नेतृत्व अभिनय, रोजगार, बेरोजगार आदि अनेक सामग्री अटाउन सक्छ भन्ने सत्यतालाई यसमा कथा सामग्री बनाइएको छ । यस कथामा ऊ प्रमुख पात्रका रूपमा आएकापनि यहाँ आम नेपालीका दिनचर्या प्रस्तुत गरिएको छ । कथाले मूलतः एउटा समाजका सम्पूर्ण गतिविधिको रिपोर्ट प्रस्तुत गरेको छ ।

५.४.२२ नियति

नियति कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये बाइसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना मानिन्छ । नियतिलाई प्रारब्ध, भाग्य वा लेखा पनि भनिन्छ । कसैले नियतिलाई पुनसको कमाइ पनि भन्ने गर्दछन् । नियतिको अगाडि कसैको केही लाग्दैन । यस कथामा पनि मान्छेको मृत्युलाई नियति मानिएको छ । मृत्यु कसैले रोक्न नसक्ने अकाट्य सत्य हो र यसका अगाडि जतिसुकै मै हुँ भन्नेले पनि घुँडा टेक्नै पर्छ । नियतिको अगाडि भावुकताको केही जोर चल्दैन, मृत्युले मान्छेलाई यस धर्तीबाट लानु, सर्पले भ्यागुता खानु एउटा नियतिको खेल भएको सत्यलाई कथाकारले कथामा व्यक्त गरेका छन् । कथामा मानवीय र मानवेतर दुवै पात्रको प्रयोग छ । कथामा नियतिलाई कसैले परिवर्तन गर्न नसक्ने शास्वत सत्यको उद्घाटन गरिएको छ ।

५.४.२३ यथावत्

यथावत् कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये तेइसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुकथा रचना हो । यस कथामा कथाकारले मानिसको आदिकालदेखि चल्दै आएको धनी र गरिब बीचको खाडलले गर्दा उत्पन्न द्वन्द्वको चित्रण गरेका छन् । हुदाखाने र हुनेखानेहरू बीचको द्वन्द्व कथामा छ । यस कथामा माक्सवादी चिन्तन प्रस्तुत भएको छ । यहाँ पूँजीपति वर्ग र पूँजीहीन वर्गको वर्ग सङ्घर्षलाई देखाइएको छ । अन्ततः यो द्वन्द्व सदियौं पुरानो भएतापनि त्यसको अन्त्य हुन नसकी यथावत् रहेको तर्फ व्यङ्ग्य कथामा गरिएको छ ।

५.४.२४ चस्मा

चस्मा कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये चौबीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुकथा रचना हो । यस कथामा आजको मान्छेको बौद्धिक चेतना, विवेक शून्यताप्रति व्यङ्ग्य गरिएको छ । आजका मान्छे यथार्थ के हो भन्ने बुझ्नेतर्फ लाग्दैनन् बरु भ्रममै बाँचन रुचाउँछन् ।

आजका राजनैतिक पार्टीका नेताहरूमा भएको बौद्धिक दरिद्रतालाई कथामा देखाइएको छ । उनीहरू यथार्थ बुझ्नतर्फ लाग्दैनन् हल्लाकै पछि लागि हिँड्छन् । समाजमा अर्काथरी मानिसहरू पनि छन् जो यथार्थलाई बुझ्न सक्छन्, भ्रमबाट पन्छिएर बसेका हुन्छन्, समस्याको सही पहिचान गर्न सक्छन् तर उनीहरूमा समस्या समाधान गर्न सक्ने क्षमता हुँदैन ।

५.४.२५ लुङ्गी

लुङ्गी कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित एकाउन्न कथाहरू मध्ये पच्चीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको लघुकथा रचना हो । यस कथाको शीर्षक अभिधात्मक नभएर प्रतीकात्मक छ । सोभो रूपमा यहाँ लुङ्गीलाई एउटा पोशाकको रूपमा लिएर त्यसको उपयोगितालाई दर्शाएतापनि प्रतीकात्मक रूपमा यहाँ लुङ्गीले हाम्रा वरपर रहेका, हामीले महत्त्व नदिएका वस्तुको प्रतीकको रूपमा आएको छ । हामीले मूल्यहीन, तुच्छ ठानेका वस्तुहरूले नै हामीलाई जीवनदेखि मरणोपरान्तसम्म साथ दिने कुरा व्यक्त गरिएको छ । यस कथाको कथावस्तु ज्यादै क्षीण छ । यहाँ साना-साना वस्तु, चिज कुराले पनि हाम्रो जिन्दगीमा ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ, त्यसैले हामीले स-साना कुराहरूलाई समेत विशेष ध्यान दिएर अगाडि बढ्नु पर्छ भन्ने यथार्थ व्यक्त भएको छ । कथामा ठूला-ठूला कुरा गर्ने तर साना-साना काम पनि नगर्ने प्रवृत्तिप्रति तीव्र व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ ।

५.४.२६ पैतृक सम्पत्ति

पैतृक सम्पत्ति कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये छब्बीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा मान्छेभित्र सुषुप्त अवस्थामा रहेको जङ्गली प्रवृत्तिलाई देखाउँदै आफ्नो स्वार्थ पूरा गर्न जस्तोसुकै कदम चाल्न पछि नपर्ने मानवीय प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । यस कथामा कथाकारले धम्क्याउनु, मारपिट गर्नु, दुर्व्यवहार गर्नु, मानवको अमूल्य सम्पत्ति (पैतृक सम्पत्ति) भएको हुँदा त्यसलाई कहिल्यै पनि छोड्न नसकेको यथार्थलाई प्रस्तुत गरिएको छ । समय परिस्थिति आफू अनुकूल हुँदासम्म सभ्य सचेत देखिने र प्रतिकूल हुन साथ असभ्य, क्रूर देखिने मानिसको राक्षसी, स्वार्थी प्रवृत्तिलाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । यसरी पैतृक सम्पत्ति कथामा मानवभित्र हुने विविध मानसिक उतारचढावलाई देखाइएको छ ।

५.४.२७ मलामी

मलामी कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये सत्ताइसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना हो । जबसम्म मान्छे सक्षम चल्ताफुर्ता हुन्छ, तबसम्म उसका बारेमा केही नबोल्नु चुपचाप बस्ने तर जब ऊ असक्षम हुन्छ, प्रतिवाद गर्न सक्दैन तब उसका व्यक्तिगत

कुराहरूको प्रचारप्रसार गर्ने प्रवृत्तिलाई देखाइएको छ । यहाँ बाँचुञ्जेल तिरस्कार गर्ने, चरित्र हत्या गर्ने र मरेपछि भएनभएका फूलबुट्टा भरेर प्रशंसा गर्ने प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य गरिएको छ ।

५.४.२८ एक रातको सहर

एक रातको सहर कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये अट्ठाइसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघु आयाको कथा रचना हो । यस कथामा एउटा सहरमा एक रातमा हुने सम्पूर्ण सकारात्मक र नकारात्मक गतिविधिको चित्रण गरिएको छ । यस कथामा एउटा व्यस्त सहरमा रातको समयमा अनुपातिक रूपमा सकारात्मकभन्दा नकारात्मक गतिविधि बढी भएको देखाइएको छ । यहाँ रातको अँध्यारोमा व्यस्त सहरीया जीवनशैलीलाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.४.२९ स्थिति

स्थिति कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये उनन्तीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा कथाकारले थेगनै नसक्ने गरी बढेको बजार भाउ र त्यसको मारबाट पीडित हुँदाहुँदै पनि केही गर्न नसक्ने निरीह जनताको यथार्थलाई देखाउँदै नेपालमा बढ्दै गएको हत्या, हिंसा, लुटपाट, अशान्ति, असुरक्षा आदिका कारण नेपालको शान्ति हराउँदै गएको यथार्थलाई देखाएका छन् । कथामा शान्ति भूमि भनेर विश्वभरि चिनिएको नेपाल हाल आएर युद्धभूमि भएकाले नेपाललाई शान्ति क्षेत्र भन्न हिचकिचाउनु परेको वास्तविकतालाई देखाउँदै आफ्नो सानो स्वार्थका लागि देशलाई युद्धमा होम्ने र जनताको शोषण गरेर दिनप्रतिदिन मोटाउँदै जानेप्रति तिखो व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ ।

५.४.३० प्रतिक्रिया

प्रतिक्रिया कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये तीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा कथाकारले राजनैतिक अस्थिरताका कारण मरिमरि काम गर्नेले त्यसको प्रतिफल प्राप्त गर्न नसकेको तर जसले केही काम गरेको छैन उसले सत्तामा पुग्नासाथ वाहा ! वाहा ! र कदर प्राप्त गरेको देखाएर काम गर्ने कालु मकै खाने भालुजस्तो प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरेका छन् । साथै एउटै कामले सकारात्मक र नकारात्मक प्रभाव पार्ने यथार्थलाई पनि प्रस्तुत गरेका छन् ।

५.४.३१ सेता दाँत

सेता दाँत कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये एकतीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघु आकारको कथा रचना हो । यस कथामा राजनीतिक पार्टीका नेताहरूको भनाइ र गराइमा तालमेल नखाने अर्थात् एकाथरी भन्ने अर्कोथरी गर्ने जुन प्रवृत्ति छ त्यसलाई व्यङ्ग्य गरिएको छ । सेता दाँत शीर्षक प्रतीकात्मक छ । नेताहरूले लोकप्रियतालाई भएनभएका फूलबुट्टा कुँदैर भाषण

गर्ने तर भाषणमा भनिएका कुनै पनि कुरा व्यवहारमा लागु नगर्ने प्रवृत्तिप्रति कथा लक्षित छ । सेता दाँत देखाउनका लागि जनतालाई भ्रम पार्न सफल छन् । यहाँ कथाकारले नेताहरूको द्वैध चरित्रलाई देखाएका छन् । वर्तमान स्थितिमा ठूलो समस्याको रूपमा समाजमा व्याप्त जातभात, छुवाछुत हटाउने जिम्मा लिएका व्यक्ति नै जातभात, छुवाछुतको दलदलमा फसेको यथार्थलाई कथामा प्रस्तुत गर्दै धार्मिक अन्धविश्वासप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरेका छन् ।

५.४.३२ मूल्य

मूल्य कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये बत्तीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुतर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा राक्षसी मानवीय प्रवृत्तिप्रति तिखो व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । विकृति, विसङ्गतिले जकडिएको वर्तमान समयमा मानवमा मानवता, भातृत्वप्रेम, विश्वबन्धुत्वको भावना हराउँदै गएकोमा कथामा चिन्ता व्यक्त गरिएको छ । आजको मान्छे यति क्रूर भइसकेको छ कि उसलाई आफ्नै दाजुभाइ, आफ्ना आफन्त, मित्र आदिको मृत्युको खबरले भावविहल बनाउनुको सट्टा भन्नु उत्साहित गराएको छ । मानिस स्वार्थी बन्नुको साथै उसभित्र राक्षसी प्रवृत्ति हावि हुँदै गएको छ जसले गर्दा ऊ धेरैभन्दा धेरै मान्छेको मृत्युको खबर सुन्न लालयित छ ।

५.४.३३ राजनीति

राजनीति कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये तेत्तीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुतर आयामको कथा रचना हो । नेपाली राजनीतिमा शक्तिको आडमा भएको बौद्धिक पलायनताप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । राजनीति गरेर सत्तामा पुगेको व्यक्तिको जिम्मामा देशको चौतर्फी विकास निर्माणको जिम्मा आइपर्ने हुँदा उनीहरू बौद्धिक रूपमा पनि सक्षम हुनुपर्ने हो तर वर्तमानको विकृति र विसङ्गत परिस्थितिमा हाम्रा देशका नेताहरूमा बौद्धिकताको कुनै गुञ्जायस नदेखिएको यथार्थलाई प्रस्तुत गरिएको छ । विभिन्न हातहतियार चलाउन जान्ने, लाठा मुडग्रा चलाउन जान्ने व्यक्तिहरूले शक्तिको आडमा बौद्धिक रूपमा सक्षम व्यक्तिलाई राजनीतिमा रोक लगाएर आफू अनुकूल राज गर्ने परिपाटीलाई कथामा देखाइएको छ ।

५.४.३४ मानव अधिकार

मानव अधिकार कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये चौतीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुतर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा मानव अधिकारको संरक्षण गर्ने व्यक्तिहरूबाट नै मानव अधिकार हनन गर्ने परिपाटीप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । हाम्रो देशमा मानव अधिकारका हिमायतीहरू नै निर्ममतापूर्वक कुटिन्छन् । मानव अधिकारको प्रत्याभूति गराउने जिम्मा लिएको प्रशासन नै मानवाधिकार हननमा उद्धत देखिन्छन् भन्दै वर्तमान विसङ्गत समाजको यथार्थ चित्रण गरेका छन् ।

५.४.३५ प्रश्न

प्रश्न कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये पैतीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा हाम्रो धर्म, संस्कार, सामाजिक मूल्य मान्यताले लगाएको इज्जतको सङ्कुचित परिभाषाप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । हाम्रो समाजमा यौनसँग मात्र इज्जतलाई जोडेर हेर्ने जुन प्रवृत्ति छ त्यसलाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । यदि यौनिक क्रियाद्वारा नारी इज्जत जाने भए उसको लोग्नेसँगको यौनिक क्रियाकलापमा पनि उसको इज्जत जानुपर्ने हो तर यहाँ त्यस्तो नभई उसको इज्जत भन्-भन् बढ्नुले एउटा आश्चर्य सृजना गरेको छ । यस कथामा वास्तवमा इज्जत के हो ? यो कसरी सुरक्षित हुन्छ भन्नेतर्फ प्रश्न चिन्ह खडा गरेको छ ।

५.४.३६ निरन्तर

निरन्तर कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरूमध्ये छत्तीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा कथाकारले सृष्टिको प्रारम्भदेखि नै ज्ञानको उज्यालो माथि अज्ञानताको कालो बादल निरन्तर छाएको यथार्थलाई प्रस्तुत गरेका छन् । वर्तमान समयमा पनि ज्ञानको प्रतीक अक्षरमाथि अज्ञानता अनाचारको निरन्तरता आक्रमण भएको र ज्ञानको विरुद्ध युद्धको घोषणा भएको कुरालाई कथामा व्यक्त गरिएको छ । कवि लेखकहरूले त ज्ञानको किरण फैलाउने र अज्ञानताको विनास गर्ने आफ्ना कलम क्रियाशील बनाउनु पर्ने हो तर केही कवि, लेखकहरूले समेत आफ्ना काव्यमा अज्ञानताकै चित्रण गरेकाले त्यसमा ज्ञानको, शान्तिको खेती बसाल्न सिर्जनाको ऋतु फर्कने आशावादी स्वर प्रकट भएको छ । वर्णनात्मक शैलीमा लेखिएको यस कथामा भौतिक शक्तिका अगाडि सृजनात्मक शैलीले निरन्तर हार खानु परेतापनि कुनै दिन बौद्धिक शक्तिकै जीत हुने आशावादी स्वर प्रकट भएको छ ।

५.४.३७ रातको गहिराइ

रातको गहिराइ कथा कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित एकाउन्न कथाहरू मध्ये सैतीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघु आयामको कथा रचना हो । यस कथामा जीवनको गहिराइ रातको गहिराइजस्तै अन्धकारमय, रहस्यमय, विविधतामय छ भन्ने यथार्थलाई प्रस्तुत गरिएको छ । अनेक प्रकारका साथी सङ्गति, अनेक कर्म, जीवनका विविध पाटाहरू, विशृङ्खलित जीवन पनि रातको गहिराइ समान छ । रातको गहिराइमा अर्थात् अँध्यारोमा घट्ने यावत घटनाहरू हामीले थाहा नपाएजस्तै जीवन पनि यस्तै हुन्छ भनेर अनुमान गर्न नसकिने हुँदा यहाँ मानव जीवनलाई रातको गहिराइसँग समीकरण गरिएको छ । जीवनका यावत कुराहरूलाई नियाल्दा जीवनचक्र पनि रातको गहिराइभै प्रतीत हुन्छ । जीवनको गहिराइ विविधतामय छ भन्ने कुराले यहाँ कथाको रूप ग्रहण गरेको छ । कथामा सबै नेपालीको प्रतिनिधित्व ऊ पात्रले गरेको छ । यसमा कथाकारले मानव

जीवन पनि रातको गहिराइजस्तै निष्पट्ट अन्धकारमय देख्न, बुझ्न नसकिने छ भन्दै मानव जीवनको रहस्यात्मक प्रस्तुति गरेका छन् ।

५.४.३८ अन्धो युग

अन्धो युग कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये अड्तीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा वर्तमान विसङ्गत समाजमा आँखा देखेर पनि अन्धो बनेर हिड्नु पर्ने जुन अवस्था सृजना भएको छ त्यसप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । आजको विकृति र विसङ्गति युक्त समाजमा मान्छेले आफूले देखेका सुनेका कुनै पनि कुराहरू निर्धक्कसँग अरुसँग भन्न सक्ने अवस्था छैन त्यसैले केही कुरा देखे पनि नदेखेजस्तो र सुने पनि नसुनेजस्तो गरेर हिड्नु उसको बाध्यता बनेको छ । यसरी आँखाले देखेर पनि नदेखेजस्तो गरेर बस्नु पर्ने भएकाले कथाको शीर्षक अन्धोयुग राखिएको छ ।

५.४.३९ समुद्र

समुद्र कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये उनान्चालीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुत्तर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा पूँजीपति वर्ग र पूँजीहीन वर्ग बीचको द्वन्द्वलाई देखाइएको छ । पूँजीहीन वर्गको जीवन झन्-झन् धरासायी बन्दै गएको यथार्थलाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । धनी वर्गले गरिबहरूमाथि अन्याय, अत्याचार, शोषण गरेको र उनीहरूको पसिना, आँसु लुटेर सुखद जीवन व्यतित गरेको वर्तमान यथार्थप्रति कथामा व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । उच्च वर्गप्रति घृणा र निम्न वर्गप्रति सहानुभूतिको स्वर कथाका माध्यमले व्यक्त भएको छ ।

५.४.४० हल्ला

हल्ला कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये चालीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुकथा रचना हो । यस कथामा राजनैतिक पार्टीका नेताहरूको काम नगर्ने गफमात्र हाँक्ने प्रवृत्तिप्रति तिखो व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । यो कथा दुई खण्डमा विभाजित छ । नेपालको अधिकांश ग्रामीण क्षेत्रमा शिक्षा, स्वास्थ्य, सञ्चार, सडक, शान्ति सुरक्षा आदिको समस्या वर्षौंदेखि जेका त्यहि छ । जुन नेतालाई जिताएर पठाए पनि उनीहरू समस्या समाधानतिर लागेको पाइँदैन । उनीहरू सत्तामा नपुगेसम्म आफूले सबै समस्यालाई जादुको छडीले भैँ समाधान गर्छु भन्छन् तर सत्तामा पुगेपछि आफ्नो दुनो सोझ्याउनतर्फ मात्र लाग्छन् । अन्त्यमा समस्या समाधान गर्न नसकेपछि गाउँ जे-जस्तो छ त्यसैलाई काल्पनिक गुणगान गरेर जनतालाई पुनः भ्रममा बाँचन विवश बनाउने नेताहरूको बोलिमा कतै सत्यता छैन भन्ने यथार्थलाई हल्ला कथामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.४.४१ जादुगर

जादुगर कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये एकचालीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुकथा रचना हो । यस कथामा जादुगरको जादुगरी प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य गरेका छन् ।

जादु भनेको सोभासाभा दर्शकहरूलाई भुक्त्याउने, भ्रममा पार्ने कला मात्र हो त्यसमा वास्तविकताको गन्धसमेत हुँदैन । जादुगरले डरलाग्दा, अपत्यारिला, काल्पनिकजस्ता कुराहरूलाई पनि यथार्थजस्तो बनाएर देखाउँछन् । वास्तवमा त्यो यथार्थ होइन, ठगी हो, लुट हो, भ्रम हो भन्ने कुरा कथाकारले देखाएका छन् ।

५.४.४२ वरदान

वरदान कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये बयालीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघु आकारको कथा रचना हो । यस कथामा कथाकारले कथालाई तीन खण्डमा विभाजन गरेका छन् । यस कथामा कथाकारले उचित समयमा मान्छेले राम्रो मौकाको सही सदुपयोग गर्न सक्नुपर्छ अन्यथा आफूले प्राप्त गरेको अवसर त्यसै खेर जान्छ भन्ने कुरालाई देखाएका छन् । मान्छेले असमञ्जस्यता, अन्योलतामा समय बर्बाद गर्नु हुँदैन भन्ने सन्देश पनि यस कथाले दिएको छ । मानिसका धेरैभन्दा धेरै समस्याहरू हुन्छन् । मानिस आफ्ना सबै समस्या एकै साथ समाधान होस् भन्ने चाहन्छ, तर समस्या एकैपटक नभई विस्तारै-विस्तारै पूर्ति हुँदै जान्छन् भन्नेतर्फ उसको ध्यान नै जाँदैन अन्ततः उसका कुनै पनि समस्याहरू पूरा हुँदैनन् भन्ने यथार्थलाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । यस कथामा मान्छेमा रहेको सही समयमा उचित निर्णय गर्न नसक्ने प्रवृत्ति अर्थात् दोधारे भएर अन्योलमा बाँच्ने प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य गरिएको छ ।

५.४.४३ बाटो र विचार

बाटो र विचार कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये त्रिचालीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघु आयामको कथा रचना हो । यस कथामा वर्तमान मान्छेको स्वार्थी प्रवृत्ति र सोंचप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । मुक्तकीय शैलीमा लेखिएको यस कथामा मान्छेको सङ्कीर्ण सोंचाइ र त्यसले विकास निर्माणमा पारेको प्रत्यक्ष प्रभावलाई कथामा देखाइएको छ ।

५.४.४४ नेता र जनता

नेता र जनता कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये चवालीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुतर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा नेताहरूले फकाएर, फुल्याएर, धम्काएर जसरी भए पनि सोभासाभा जनतामाथि आफ्नो प्रभुत्व कायम गर्ने परम्पराप्रति व्यङ्ग्य गरिएको छ । नेताहरूले विभिन्न वाहानामा जनतालाई भ्याड बनाएर उनीहरू माथि नै राज गर्ने प्रवृत्तिलाई कथामा देखाइएको छ ।

५.४.४५ क्रम

क्रम कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये पैतालीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुतर आयामको कथा रचना हो । अलिहेको विकृति, विसङ्गति युक्त समाजमा थुप्रै व्यक्तिहरू

अर्काको रचना पैसाले किनेर आफूलाई कवि, लेखक, साहित्यकार ठान्दछन् तिनीहरूलाई कथा मार्फत् व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । कथामा वास्तविक साहित्यकारको उचित मूल्याङ्कन हुन नसकेको, राज्यले यस्ता प्रतिभाहरूलाई उचित व्यवस्था गर्न नसकेको भन्दै साहित्यकारहरूले आफ्ना अमूल्य लेखलाई सीमित पैसामा बेचर जीवन गुजारा गर्नुपर्ने जुन विसङ्गत परिस्थिति सृजना भएको छ त्यसप्रति चिन्ता व्यक्त गरिएको छ ।

५.४.४६ सम्पर्क

सम्पर्क कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये छयालीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघु आकारको कथा रचना हो । यस कथामा कथाकारले नेताहरूको पलायनवादी प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य गरेका छन् । नेताहरूले सामान्य जनताको के कुरा गर्ने उनीहरूका लागि ज्यानै दिन तयार आफ्ना कार्यकर्ताहरूलाई समेत आफू सत्तामा पुगेपछि केही वास्ता नगर्ने यथार्थलाई प्रस्तुत गरिएको छ । आफू सत्तामा नपुगेसम्म जनताको आँगन-आँगन मीठा-मीठा सपना बाँडी हिड्ने नेता सत्तामा पुगेपछि कसरी जनताको समस्या समाधान गर्ने भन्नु त परै जाओस् उनीहरूसँग कुराकानी गर्न पनि चाहदैनन् भन्ने यथार्थलाई प्रस्तुत गरिएको छ । नेताहरूको स्वार्थी प्रवृत्तिको उद्घाटन कथामा गरिएको छ ।

५.४.४७ परिवेश

परिवेश कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये सत्चालीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघु आकारको कथा रचना हो । यस कथामा वर्तमान समयको विसङ्गत परिवेशप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । यहाँ मान्छे हदैसम्मको स्वार्थी व्यवहारप्रति व्यङ्ग्य छ । वर्तमान विकृति, विसङ्गति युक्त परिवेशमा राम्रो चिजको सही मूल्याङ्कन हुँदैन किनभने निर्णायक तहमा बसेका व्यक्तिहरू स्वयम् पैसामा बिकेका हुन्छन् । परिवेश कथामा कविको प्रशंसा स्वाभाविक नभई कविलाई फकाएर आफ्नो स्वार्थपूर्ति गर्नका लागि मात्र गरिएको हो । वर्तमान समाज पनि स्वार्थी, विकृति, विसङ्गति युक्त छ कि सेतोलाई सेतो र कालोलाई कालो भन्न पनि पैसा भेटी चढाउनु पर्ने यथार्थलाई कथामा चित्रण गरिएको छ । संवादात्मक र व्यङ्ग्यात्मक रूपमा कथाकारले आफ्नो विचारहरू कथामा व्यक्त गरेका छन् ।

५.४.४८ जिन्दगी

जिन्दगी कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये अड्चालीसौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुतर आयामको कथा रचना हो । जिन्दगी कथामा कथाकारले मान्छेले स्पष्ट लक्ष्य, उद्देश्य राखेर त्यसको प्राप्तिको लागि अगाडि बढ्नु पर्ने, कुहिरोको कागजस्तो बन्न नहुने, सन्देश दिएका छन् । कथामा यदि समयमा नै उचित निर्णय लिन सकिएन भने जीवनभरि गरिएका सबै प्रयासहरू निरर्थक हुन पुग्ने यथार्थलाई प्रस्तुत गरेका छन् । तसर्थ हामीले कुनै पनि काम गर्नुभन्दा अगावै उक्त कार्यको दूरगामी प्रतिफल कस्तो हुन्छ त्यसको सही मूल्याङ्कन गरेर मात्र काम गर्नुपर्छ भन्ने विचारहरू व्यक्त गरेका छन् ।

५.४.४९ सार्थक

सार्थक कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये उनन्पचासौं क्रममा सङ्ग्रहित लघु आकारको कथा रचना हो । यस कथामा कथाकारले निश्चित उद्देश्य लिएर सार्थक जीवन बाँच्नु पर्छ । हामीले बाह्य सुन्दरतालाई भन्दा आन्तरिक गुणलाई हेरेर मात्र कुनै वस्तुको सही मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ । कसैले पनि आफ्नो सुन्दरतामा धेरै घमण्ड गर्नु हुँदैन । राम्रो भएर मात्र जीवन सार्थक हुँदैन, जीवन सार्थक हुनाका लागि रूप र गुण दुवैको संयोग आवश्यक हुन्छ । जसले जस्तो काम गर्‍यो उसले त्यस्तै फल पाउँछ भन्ने कुरालाई कथामा कथाकारले देखाएका छन् ।

५.४.५० शब्दकोश

शब्दकोश कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये पचासौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुतर आयामको कथा रचना हो । यहाँ कथालाई दुई खण्डमा विभाजन गरिएको छ । यस कथामा शब्दकोशभित्र कस्ता-कस्ता शब्द समावेश गर्नु उचित हुन्छ भनि देखाइएको छ । शब्दकोश अपार ज्ञानराशीको भण्डार भएकाले अन्याय, अत्याचार, क्षेप्यास्त्र, बमजस्ता नकारात्मक अर्थ दिने शब्दहरूलाई यसमा समावेश गरिएको छैन । वर्तमान विकृति, विसङ्गति युक्त समाजका मानिसहरू शब्दकोशभित्र रहेका लाखौं लाख सकारात्मक अर्थ दिने शब्दहरूप्रति ध्यान नदिई नकारात्मक अर्थ दिने सीमित शब्दसँग भुकाव राख्नुले आजको मान्छे स्वयम् अशान्ति, युद्ध, कलह, मारपिट चाहेको स्पष्ट भएको छ । यसरी कथामा वर्तमान समयको विकृति, विसङ्गति युक्त मान्छेको सङ्कुचित सोंचाइप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ ।

५.४.५१ पलायन

पलायन कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये एकाउन्नौं क्रममा सङ्ग्रहित लघुतर आयामको कथा रचना हो । यस कथामा विश्वमा दिनप्रतिदिन लोकप्रिय बन्दै गएको बम, बारुद, क्षेप्यास्त्र, बन्दुक, एम्बुसजस्ता अत्याधुनिक हातहतियारको सस्तो प्रयोगका कारण बाल मस्तिष्कमा परेको नकारात्मक प्रभावलाई देखाइएको छ । बम, बारुद, एम्बुसजस्ता कुराहरूसँग अर्थात् युद्ध लडाईंभन्दा बालबालिका टाढै हुनु पर्ने हो तर हाम्रो देशको राजनैतिक अस्थिरताका कारण सानो स्वार्थ पूरा गर्न पनि हातहतियार उठाउने परिपाटी कोमल बाल मस्तिष्कमा जकडिएको यथार्थलाई प्रस्तुत गरिएको छ । वर्तमान समयमा बम, बारुद, एम्बुसजस्ता डरलाग्दा कुराहरू बालबालिकाहरूलाई समेत सामान्य लाग्नु वर्तमान विसङ्गत राजनीतिको उपज हो भन्दै हातहतियारको जथाभावी प्रयोगप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ ।

पात्र लघुकथाको अनिवार्य तत्त्व हो । पात्रले नै कथालाई जीवन्तता प्रदान गर्दछ अर्थात् गतिप्रदान गर्दछ । लघुकथा सङ्क्षिप्त र सूत्रात्मक हुने हुँदा यसमा सीमित पात्रको प्रयोग हुन्छ । उनीहरू आ-आफ्नो भूमिका कुशलतापूर्वक निर्वाह गर्न सक्षम हुन्छन् । हरिहर पौडेलका कथामा पनि

मानवीय र मानवेत्तर दुवै किसिमका पात्रहरूको प्रयोग गरिएका छन् । उनका लघुकथाहरूमा पौराणिक पात्रका अतिरिक्त हाँस्रै समाजबाट टिपिएका पात्रहरूको प्रयोग गरिएको छ र सबै पात्रहरू आफ्नो भूमिका निर्वाह गर्न सक्षम छन् । उनका अघुकथामा सीमित पात्रको प्रयोग गरिएका छन् । उनका लघुकथामा विभिन्न वर्ग, ओहोदाका व्यक्तिहरू नै पात्रका रूपमा प्रयोग भएका पाइन्छन् । परिवेश लघुकथाको अर्को आवश्यक सर्त हो । हरिहर पौडेलका कथाहरू सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक, शैक्षिक, प्रशासनिक, मानसिक परिवेशलाई आधार मानि लेखिएका छन् । यसका अतिरिक्त स्थानिक परिवेशका रूपमा ग्रामीण र सहरी परिवेशको प्रयोग पौडेलका लघुकथाहरूमा देख्न पाइन्छ । हरिहर पौडेलका लघुकथामा संवादको गौण भूमिका रहेको देखिन्छ । प्रस्तुतिलाई रोचक एवम् आकर्षक बनाउनका लागि आरम्भ र अन्त्यमा नाटकीय शैलीमा क्षीण संवादको प्रयोग पौडेलका लघुकथामा देख्न पाइन्छ । कथा लेखनको निश्चित उद्देश्य हुन्छ । हरिहर पौडेलका लघुकथाहरूमा धार्मिक, सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक, मानसिक, प्रशासनिक, शैक्षिक, विकृति, विसङ्गतिहरू केलाएर त्यसप्रति तिखो व्यङ्ग्य प्रहार गर्दै सुधारको उद्देश्य राखिएको छ । हरिहर पौडेलका कथामा प्रयोग भएको भाषा सरल, सहज, सम्प्रेष्य किसिमका छन् । ठेट नेपाली शब्दहरू, तत्सम, तद्भव र आगन्तुक शब्दहरूको कुशल संयोजन उनका लघुकथाहरूमा देख्न पाइन्छ । उनका कथाहरूमा प्रतीकात्मक बिम्बात्मक भाषाको समेत सफल प्रयोग गरिएको छ । वर्णनात्मक, व्यङ्ग्यात्मक, संवादात्मक शैलीले गर्दा उनका लघुकथाहरू अनुपम रचनाका रूपमा स्थापित भएका छन् ।

५.५ निष्कर्ष

कालो उज्यालो वि.सं. २०६२ सालमा प्रकाशित लघुकथासङ्ग्रह हो । यो कथासङ्ग्रह वि.सं. २०४५-२०६१ सम्म रचना गरिएका र विभिन्न पत्रपत्रिकाहरूमा प्रकाशित भइसकेका लघुकथाहरूको सङ्ग्रहित रूप हो । यस सङ्ग्रहका कथाहरू, सूत्रात्मक, प्रतीकात्मक व्यङ्ग्यात्मक साङ्केतिक छन् । यस सङ्ग्रहका कथाहरूमा अनुभूतिको तीव्रता पाइन्छ । यस सङ्ग्रहका कथामा आन्तरिक अन्तर्वस्तुको बनोट, बाह्यशैली शिल्पको नवीन प्रयोग पाइन्छ । उनका कथामा कथ्यको गम्भीरता, केन्द्र भङ्ग, दुःख, पीडा, अनैतिक सम्बन्ध, भ्रम, विद्रुपता, बिग्रदो परिस्थितिको चित्रण, मिथकको नवीन ढङ्गले प्रयोग आदि पाइन्छन् । समग्रमा यस सङ्ग्रहका कथा आजको मान्छेको जीवन, उसको भोगाइ र विविध सङ्गतिहीनतालाई देखाउँदै त्यसप्रति चोटिलो व्यङ्ग्य प्रहार गर्न सक्षम रहेका छन् ।

५.६ अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रह (२०६६) को अध्ययन

५.६.१ पोखरी

पोखरी कथा अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित मझौला आकारको विज्ञान कथा रचना हो । कथाको शीर्षक पोखरी अभिधात्मक रूपमा नभई प्रतीकात्मक रूपमा सफल छ । त्यहाँ पोखरी यौनाङ्गको प्रतीकको रूपमा आएको छ । सरसर्ती हेर्दा कथाको विषयवस्तु पौराणिकजस्तो लागेतापनि वस्तुतः पोखरी कथा विज्ञान कथा हो । यसमा प्रयोग भएको विषयवस्तुमा नवीनता छ । कथामा कथाकारले वैज्ञानिकहरू विभिन्न रसायनको प्रयोग गरेर लिङ्ग परिवर्तनजस्तो जटिल विषयमा सफलता हात पार्न सफल भएको यथार्थलाई प्रस्तुत गर्दै धार्मिक मान्यता अनुरूप यौन प्रकृति प्रदत्त देवी गुण भएको, प्राकृतिक शक्ति भएको हुँदा यसका अगाडि जस्तासुकै महर्षि, सन्त नतमस्तक हुन परेको यथार्थलाई प्रस्तुत गरेका छन् । यौन सृष्टिदेखिकै एक महत्त्वपूर्ण विषय र आदि सत्य भएको उल्लेख गर्दै कुवा अर्थात् यौन सम्बद्ध व्यवहारमा लीन भएपछि जितिसुकै कठोर पुरुषहरू पनि नरम स्वभावका हुने, उनीहरूको रिस आवेग सबै समाप्त हुने मनोवैज्ञानिक यथार्थलाई कथामा धार्मिक प्रसङ्गसँग जोडेर प्रस्तुत गरिएको छ । यौन जैविक आवश्यकता भएको हुँदा यौनशक्तिका अगाडि ऋषि, दुर्योधनजस्ता त्यागी धीर पुरुषसमेत परास्त भएको कुरा कथाको अन्तरवस्तु बनेको छ ।

कथामा ऋषि प्रमुख पात्रका रूपमा आएका छन् । उनी एक कामुक आफ्ना इन्द्रियहरूलाई वशमा राख्न असक्षम व्यक्तिका रूपमा उभिएका छन् । उनी एक गतिशील प्रतिकूल, मञ्चीय, वर्गीय, बद्ध पात्रका रूपमा कथामा आएका छन् । कथामा भैसी, राँगोजस्ता मानवेत्तर पात्रको पनि प्रयोग गरिएको छ । दुर्योधन पौराणिक पात्रका रूपमा आएका छन् भने ग्रामीण युवती, युवक, भगवान आदि सहायक पात्रका रूपमा कथामा प्रयोग भएका छन् । तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दु प्रयोग गरेर लेखिएको यस कथाको परिवेश पौराणिक र वैज्ञानिक खालको छ ।

विज्ञान प्रविधिले भित्र्याएको लिङ्ग परिवर्तनजस्तो जटिल विषयवस्तुलाई प्रस्तुत गर्दै यौन जैविक आवश्यकता भएको हुँदा यसबाट कोही टाढा भाग्न नसकेको यौन मनोवैज्ञानिक यथार्थलाई प्रस्तुत गर्ने उद्देश्यले पोखरी कथा लेखिएको छ । पोखरी कथाको भाषाशैली प्रतीकात्मक भएको हुँदा जटिल बन्न पुगेको छ । पोखरी कथा पौराणिक कथाको विपठनात्मक कथा भएकाले यसले दिने अर्थ सामान्य किसिमको नभएर बौद्धिक पाठकका बौद्धिक खुराक बनेका छन् । कथाकारले संस्कृत भाषाका शब्दहरूको पनि सुहाउँदो प्रयोग गरेका छन् जसले गर्दा कथा आकर्षक बनेको छ ।

५.६.२ डट कम

डट कम अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित मझौला आकारको विज्ञान कथा रचना हो । डट कम एउटा यस्तो वैज्ञानिक उपलब्धि हो जसभित्र पसेर संसारका यावत कुराहरू बारे जान्ने, बुझ्ने अवसर प्राप्त हुन्छ । कम्प्युटरको डट कम भित्रका परिदृश्य, घटनावलीलाई वर्तमान

विसङ्गत जीवन भोगाइका यथार्थसँग जोडेर प्रस्तुत गरिएको हुँदा कथाको शीर्षक डट कम प्रतीकात्मक रूपमा सफल छ ।

यस कथामा पाश्चात्य जगत्का वैज्ञानिकहरू जस्तै डार्विन, न्युटन र ग्यालिलियो आदिका सिद्धान्तहरूलाई प्रयोग गर्दै पार्वती, सीता, राम, कृष्ण, राधा आदि हिन्दु धर्मका पौराणिक बिम्बहरूको समेत प्रयोग गरी वर्तमान समयका सूक्ष्मभन्दा सूक्ष्म कुराहरूलाई देखाउने प्रयास कथामा गरिएको छ । कथामा नेपालको सीमा समस्या, बेरोजगारी समस्या, राजनैतिक क्षेत्रमा देखिएको विकृति, विसङ्गति, हत्या, हिंसा, शिक्षा, स्वास्थ्य, सडक, सुरक्षाको बिग्रदो स्थिति, पानीको अभाव, महङ्गी, शहिदको मूल्यहीनता, गाँस, बाँस र कपासको निम्ति क्रान्ति गर्नुपर्ने स्थिति, धार्मिक अन्धविश्वास, छल भएको, राजनीति कलहको बीज भएको प्रेममा स्वार्थ मिसिएको नेताहरूको प्रजातन्त्रप्रतिको देखावटी चिन्ता, देश हाँक्ने कर्णधारको नाजुक स्थिति, बोर्डिङ स्कूलमा देखिएको पैसा लिने सुविधा नदिने प्रचलन, देशको अर्थतन्त्र सीमित नेताहरूको हातमा रहेको त्यसैले गरिब निमुखा जनताले आश्वासन मात्र पाएको, गरिबलाई राज्यले केही गर्न नसकेको अझै राज्य धनीपट्टि नै केन्द्रीत रहेको, प्राकृतिक सङ्कट, गीत सङ्गीतप्रतिको लोकप्रियता, गुणस्तरीयताभन्दा विज्ञापनमुखी प्रवृत्ति, फिल्मी दुनियाँमा देखिएको सस्तो लोकप्रियताप्रतिको आकर्षण, वैज्ञानिक उपलब्धिले ल्याएको परिवर्तन, विज्ञानका आविष्कारले साँगुरिदै गएको संसार देशको चौतर्फी विकास गर्ने कुरा कागजे योजनामा मात्र सीमित रहेको यथार्थलाई कथाकारले कथावस्तुका रूपमा कथामा प्रस्तुत गरेका छन् । यसरी प्रजातन्त्रको प्राप्तिपछि देशमा ठूलै परिवर्तन हुन्छ भन्ने जनताको सोंचाइ, विश्वास, प्रजातन्त्र प्राप्तिपछि फेरि टुक्रिएको यथार्थलाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रथम पुरुष परिधीय दृष्टिबिन्दुमा लेखिएको यस कथामा पौराणिक पात्रहरू जस्तै : राम, राधा, सीता, कृष्ण आदि वैज्ञानिक पात्रहरू डार्विन, आइन्स्टाइन, न्युटन, ग्यालिलियो आदि र सर्वसाधारण पात्रहरूमा माइली, अङ्किता, म, हजुरबा, नातिनी, काले, वैरागी कवि आदि आएका छन् र यी सबै आ-आफ्नो भूमिकामा सफल छन् । यसरी कम्प्युटरको डट कम भित्र हामीले संसारभरका सूक्ष्म कुरादेखि लिएर ठूला-ठूला वैज्ञानिक आविष्कारका बारेमा समेत जानकारी लिन सक्छौं भन्ने जानकारी दिने उद्देश्यले लेखिएको यस कथामा वैज्ञानिक परिवेशको प्रयोग गरिएको छ । कथा प्रविधि र संस्कृति दुवैको दोसाँधबाट बगेको हुँदा भाषा सरल, सहज लागेतापनि त्यसले दिने अर्थ गम्भीर किसिमको छ । डिजिटल शैलीको प्रयोग कथामा भएको छ । अन्ततः कथा प्रस्तुत गर्ने कला नवीन किसिमको छ ।

५.६.३ फेहरिस्त

फेहरिस्त अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित मझौला आकारको कथा रचना हो । फेहरिस्त भन्नाले कुनै विषयवस्तुको क्रमबद्ध नामाङ्कन, सूची तालिका भन्ने हुन्छ । प्रस्तुत कथामा नेपाली समाजमा रहेको शोषण, अन्याय, अत्याचार, गरिबी, अभाव, शैक्षिक बेरोजगारी, लुटाहा र

फटाहाको चलखेललाई क्रमबद्ध रूपमा प्रस्तुत गरिएको हुँदा फेहरिस्त शीर्षक सार्थक छ । यस कथामा नेपाली समाजमा व्याप्त विकृति, विसङ्गतिको फेहरिस्त प्रस्तुत गरिएको छ ।

प्रस्तुत कथामा हाम्रो समाजमा रहेको वर्गीय असमानतालाई देखाउँदै शोषकवर्गले अर्काकै दाम पसिनाबाट रातारात धनी हुन पुगेको र शोषित वर्गले जतिसुकै श्रम, पसिना बगाएतापनि भन्-भन् कङ्गाल बन्दै गएको यथार्थ, आफू शिक्षित भएर पनि बेरोजगार हुँदा काम र मामको लागि भौतारिनु पर्ने बाध्यता, निम्नवर्गका व्यक्तिहरू आफ्नो लाजसम्म ढाक्न नसक्ने अवस्थामा रहेको यथार्थता, महिलाहरूलाई ललाइफकाइ गरी वेश्यालयमा बेचबिखन गर्ने पशुतावृत्ति, खानेकुराको अभावमा आफ्नो कङ्गाल जस्तो शरीर लिएर बाँच्नुपरेको यथार्थता, उपचार गर्न नसकेर अकालमै मृत्युवरण गर्नुपर्ने बाध्यता, स्वार्थी, लुटाहा र फटाहाको चलखेललाई कथावस्तुको रूपमा प्रस्तुत गर्दै देशमा बढ्दै गएको अराजकता, मान्छे-मान्छे बीचको दूषित सम्बन्ध, अविश्वास त्रासलाई कथामा देखाइएको छ । साथै कथामा हाम्रो देशका प्राकृतिक सम्पदाको सही सदुपयोग हुन नसकेको प्रति चिन्ता व्यक्त गरिएको छ । यसरी हाम्रो देशको वास्तविक मुहारलाई देखाउनु नै यस कथाको उद्देश्य रहेको देखिन्छ । यस कथाको प्रमुख पात्र म हो सर कथामा आएका आइमाईहरू, केटी आदि गौण पात्र हुन् । म पात्रले समाजमा आफूले देखेका भोगेका यथार्थलाई जस्ताको तस्तै रूपमा वर्णन गरेको । कथामा मूलतः पिछ्छिडिएको ग्रामीण परिवेश स्थानिक परिवेशका रूपमा आएका छन् भने व्यापक परिवेशका रूपमा सामाजिक यथार्थ नै रहेको छ ।

यस कथामा प्रयुक्त भाषा सरल, सहज छ । वर्णनात्मक रूपमा कथा अगाडि बढेको छ । विज्ञानका अणु, परमाणु, अम्ल, क्षारजस्ता शब्दहरूको प्रयोग गरेर कथामा विज्ञान र साहित्यको कुशल संयोजन गरिएको छ । यसरी समाजका विकृति, विसङ्गतिका साथै सामाजिक यथार्थलाई प्रस्तुत गर्न कथाकार सफल देखिएका छन् ।

५.६.४ ऋतुकाल

ऋतुकाल अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित मझौला आकारको नारी यौन मनोवैज्ञानिक कथा हो । यस कथामा प्रतीकात्मक रूपमा नारीका अचेतनमा रहेका अतृप्त कामवासनालाई देखाइएको छ । ऋतुकाल शीर्षक प्रतीकात्मक छ । अभिधा अर्थमा ऋतुकाल भन्नाले प्राकृतिक अवस्था अनुसार वर्ष भरिको दुई-दुई महिनाका दरले फेरिने समय भन्ने अर्थ लाग्छ तर यहाँ ऋतुकालले गर्भधारण गर्न योग्य उमेर भन्ने अर्थ दिन्छ । यस कथामा पनि संभोग क्रियाका लागि तयार अठार वर्षे केटीको यौन तृप्तिको चाहनालाई प्रतीकात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको हुँदा शीर्षक सार्थक छ ।

यस कथामा यौन मानव आवश्यकता र जैविक आवश्यकता भएकाले उमेर बढ्दै जाँदा त्यसको चाहना हुने र यदि त्यो पूरा हुन नपाएको खण्डमा स्वप्नका माध्यमबाट वा अन्य व्यक्तिको यौनिक क्रियाकलाप हेरेर पनि आफ्नो भोगेच्छा पूरा गर्ने यौन मनोवैज्ञानिक यथार्थलाई कथामा

मुख्य कथावस्तुको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । यस कथाकी प्रमुख पात्र ऊ का अतृप्त यौनेच्छा स्वप्नका रूपमा प्रकट हुनु, आफ्नै संवेदनशील अङ्ग चलाएर यौन आनन्द प्राप्त गर्न खोज्नु र भर्खर विवाहिता दाजु भाउजुको यौनिक क्रियाकलाप हेरेर आफ्नो यौन चाहनालाई शान्त पार्नु अतृप्त यौनेच्छाको निकास खोज्नु हो । ऊ पात्रले सपनामा लोहोराजस्ता लाम्चा ढुङ्गा देख्नु, सपनामै कट्टु मात्रै लगाएको लोग्नेमान्छे पौडेको देख्नु, सानो प्वाल परेको रातो कट्टु देख्नु, कट्टुभिन्न तातो बाफ उठेको अनुभव गर्नु भनेको उसका अतृप्त कामवासना स्वप्न बिम्बका रूपमा आउनु हो, त्यस्तै मुसलप्रति आकर्षण हुनु, कापमा दुवै हात राखेर अचेतनु भनेको आफ्नो यौनको प्यास मेटाउन प्रयास गर्नु हो । मूलतः यही कथावस्तुलाई कथाकारले प्रतीकात्मक रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् ।

तृतीय पुरुष केन्द्रीय दृष्टिबिन्दु प्रयोग गरी संरचित यस कथा मूलतः एउटी अठार वर्षे यौवनको अतृप्त कामवासनालाई देखाइएको हुँदा सीमित पात्रहरू मात्र प्रयोग भएका छन् । यौन मनोविश्लेषणात्मक कथामा आन्तरिक जगत्का इच्छा, चाहना, उहापोह छटपटीलाई प्रस्तुत गरिने हुँदा व्यक्तिको मानसिक जगत् नै परिवेशको रूपमा आएको हुन्छ र बाह्य परिवेश नगन्य रूपमा रहन्छ । यस कथाको भाषा प्रतीकात्मक भएको हुँदा सामान्य पाठकका लागि दुर्वोध्य नै लाग्छन् । यसमा मुसल, लोहोरो जस्तो लाम्चो ढुङ्गा आदि पुरुष लिङ्गको प्रतीकका रूपमा र पहाड, नारी स्तनको प्रतीकका रूपमा आएर कथामा यौन मनोविज्ञानलाई पनि संयमित रूपमा प्रस्तुत गर्न कथाकार सफल भएका छन् ।

५.६.५ नायक

नायक अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित मझौला आकारको उत्कृष्ट कथा हो । यस कथालाई नायक १, नायक २, नायक ३ गरी तीन खण्डमा विभाजन गरिएको छ । नायक भन्नाले कुनै कार्य गर्न नेतृत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने व्यक्ति भन्ने बुझिन्छ । सामान्यतया नायकको जीवनले सर्वसाधारण व्यक्तिलाई मार्गदर्शन प्रदान गर्दछ । नायकलाई अगुवा नेता मानिन्छ र यिनीहरूबाट सर्वसाधारण व्यक्तिले सकारात्मक सन्देश लिन्छन् । उनीहरूको जीवन अनुकरणीय मानिन्छ । यस कथामा प्रयोग भएका नायकहरू हाम्रै वास्तविक जीवनबाट लिइएका निकम्बा, लाचार, निरीह व्यक्तिहरू भएकाले शीर्षक र रचनाको बीचमा पूर्णतः विपरित सम्बन्ध देखिन्छ । यसरी यस कथाको शीर्षक नामकरण र विषयवस्तुका बीच व्यतिरेक सम्बन्ध रहेको देखिन्छ ।

यस कथामा मूलतः हाम्रो समाजमा रहेका आम बेरोजगार व्यक्तिहरूको दैनिकीलाई विषयवस्तुका रूपमा लिइएको छ । हाम्रो समाजमा विद्यमान समस्याका रूपमा रहेको बेरोजगारी समस्यालाई प्रमुख रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । यस कथामा मध्यम वर्गीय व्यक्तिहरूको बेरोजगार हुनुपर्दा खेप्नु परेको सास्ती र उनीहरूको कृतिम जीवन भोगाइलाई प्रस्तुत गर्दै आजका मान्छेको एकलोपनलाई समेत प्रस्तुत गरेका छन् । कथाकारले मूलतः सहरी क्षेत्रमा बेरोजगार हुनुपर्दा खेप्नुपरेको कष्टलाई कथामा प्रस्तुत गरेका छन् । साथै अस्तित्ववादी जीवनदृष्टि कथामा प्रस्तुत भएको छ ।

यस कथामा प्रयोग भएका अधिकांश पात्रहरू वर्गीय छन् । उनीहरू आर्थिक समस्याले पिरोलिएका छन् । उनीहरू गतिहीन पात्रका रूपमा आएका छन् । यस कथामा सहरीया परिवेशको चित्रण गरिएको छ । व्यापक रूपमा आर्थिक परिवेशलाई प्रस्तुत गरिएको यस कथामा स्थानिक परिवेशका रूपमा असनको गल्ली, रत्नपार्क, बागबजार, धरहरा आदिलाई लिइएको छ ।

५.६.६ तेस्रो दृश्य

तेस्रो दृश्य कथा हरिहर पौडेलको अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित मझौला आकारको कथा रचना हो । तेस्रो दृश्य कथामा हाम्रो आँखको प्रत्यक्ष सम्पर्कमा नआएका दृश्यहरूलाई खोतल्ने प्रयास भएको छ । वर्तमान समयमा देखिएका हत्या, हिंसा, डकैति, विकृति, विसङ्गति, आतङ्क आदि भन्दा धेरै पर अदृश्य रूपमा रहेका दर्दनाक विभत्स र गम्भीर दृश्य जुन आम जनताको पहुँचभन्दा माथि छन्, त्यसैलाई कथामा समेटि कथाको शीर्षक तेस्रो दृश्य राखिएको छ जुन सार्थक र औचित्यपूर्ण रहेको छ ।

यस कथामा मूलतः राजनीतिक पार्टीका नेताहरूको भनाइ र गराइमा तालमेल नखाने जुन स्थिति छ अर्थात् सिद्धान्त र व्यवहारमा मेल नखाने तीतो यथार्थ छ त्यसलाई कथाले आफ्नो विषयवस्तु बनाएको छ । आजका नेताहरू लोकप्रियताका लागि मीठा-मीठा भाषण गर्ने तर तद्अनुरूपको व्यवहार नगर्ने जुन परिपाटी छ, त्यसलाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ अर्थात् नेताहरूको द्वैध चरित्रलाई कथामा देखाइएको छ । कथाको प्रमुख पात्र ऊ नारी स्वतन्त्रता, नारी हकहित, बालहित, बाल अधिकार हननजस्ता बारेमा कलात्मक भाषण गर्छ तर उसको आफ्नै घरमा चरम नारीमाथि दमन, अन्याय, अत्याचार र बालअधिकार हननजस्ता अपराध भइरहेको वास्तविकतालाई कथाले आफ्नो विषयवस्तु बनाएको छ ।

कथाको सम्पूर्ण विषयवस्तु ऊ पात्रको केन्द्रीयतामा अडेकाले ऊ कथाको प्रमुख पात्र हो । ऊ एक गतिशील बद्ध, वर्गीय र चुतर रूपमा कथामा देखिएको छ । अन्य पात्रहरू जस्तै म, गीता, ऊ पात्रको श्रीमती आदि सहायक पात्रका रूपमा कथामा आएका छन् । प्रथम पुरुष परिधिदृष्टिबिन्दु प्रयोग गरेर लेखिएको यस कथाको व्यापक परिवेश राजनीतिक परिवेशलाई लिइएको छ । स्थानिक परिवेशका रूपमा कुनै एउटा सहरको एउटा कोठा आएको छ । यस कथाको प्रमुख उद्देश्य नारी स्वतन्त्रता, बाल अधिकार आदि क्षेत्रमा विशिष्ट योगदान दिनुपर्ने, उनीहरूको अधिकार सुनिश्चित गरिदिनु पर्ने व्यक्तिबाट नै नारी शोषित, पीडित, दमित हुनुपरेको, बाल अधिकार हनन भएको दर्दनाक स्थितिलाई देखाउनु नै हो । आधा आकाश मानिने नारी र भविष्यको कर्णधार भनिने बालबालिकाको कारुणिक, विभत्स, दर्दनाक स्थिति देखाउँदै यसबाट भविष्यमा आइपर्ने खतरातर्फ सङ्केत गर्नु हो ।

यस कथाको भाषा सरल, सहज, बोधगम्य किसिमको छ । अङ्ग्रेजी भाषाका केही शब्दहरू र तद्भव शब्दहरूको भरपूर प्रयोगले कथा संप्रेषणीय किसिमको बनेको छ । छोटो-छोटो सरल वाक्यको अधिक प्रयोग कथामा भएको छ ।

५.६.७ अकूत

अकूत अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित मभौला आयामको कथा रचना हो । अकूतको अभिधा अर्थ प्रशस्त भन्ने भए तापनि यहाँ राजनीतिका साम, दाम, दण्ड, भेद प्रयोग गरी अवैध तरिकाले रातारात प्रशस्त धन-दौलत, मान-प्रतिष्ठा, कमाउने भ्रष्टाचारी, स्वार्थी, विवेकशून्य नेताहरूलाई अकूत मानि कथाको शीर्षक अकूत राखिएको छ ।

नवयुगीन प्रवृत्तिमा आबद्ध यस कथाले मानव जीवनका सङ्कट, जटिलता, निराशा, सन्त्रास र रुढीवादी संस्कारका चपेटामा परेर मृत्युको भयले पीडित मनोदशाको चित्रण गरेको छ । यस्ता विचार वा अनुभूतिलाई व्यक्त गर्न भविष्यवाणी गर्ने ज्योतिषको प्रसङ्ग ल्याइएको छ । भविष्यवाणी गर्ने ज्योतिषका विभिन्न तह र तप्काका मानिसहरू आएका छन् उनीहरू मध्ये ज्ञानप्रसादका पिताले रामप्रसाद र अर्का एक धनी व्यक्तिका पुत्रको ज्योतिषीले मर्ने तिथि, मिति घोषणा गरिदिए । उनीहरू ज्योतिषको भविष्यवाणी पुग्छ भने अन्धविश्वासमा विश्वस्त छन् र परम्परागत विश्वासमा परेर भयभित हुँदै असामान्य मनोदशामा छटपटाइरहेका छन् र रुढीवादी संस्कारको ज्वालाले सबै सन्त्रासपूर्ण अवस्थामा जलिरहेका छन् । उनीहरू मृत्यु हुने घोषणा हुने व्यक्ति कुन बेला मर्ने हो त्यसको प्रतीक्षा गरिरहेका छन् । आखिरमा रामप्रसाद विनाकारण र अर्को व्यक्ति बाथरूममा चिप्लेर कमोडमा ठोक्किएर मरे । ज्ञानप्रसादका पिताको मृत्युपछि ज्ञानप्रसादले पनि आफ्नो पिताको ज्ञान आफूमा सरेको भन्दै अर्का व्यक्तिको मृत्यु घोषणा गरे जुन पुनः सत्य सावित भयो र अन्धविश्वासले अझ मौलाउने अवसर पायो । यी घोषित समयमा ती व्यक्तिहरूको मृत्यु भएको घटनाले गाउँलेहरूलाई ज्योतिषीको भविष्यवाणी सार्वभौम सत्यजस्तो लाग्न थाल्यो ।

यस कथाले परम्परागत रुढीवादी संस्कारले मान्छेमा विकसित मृत्युको सन्त्रासलाई देखाएको छ । यी मर्ने व्यक्तिहरू ज्योतिषको भविष्यवाणी साँचो हुने विश्वासले आतङ्कित र विरक्त भई असामान्य मनस्थितिमा पुगेका छन् । यी व्यक्तिहरूको मृत्युले परम्परागत रुढिले मानव जीवनलाई तीव्र पीडा, सन्त्रास, आतङ्क, भय र निराशामा पारेको रहस्योद्घाटन भएको छ । त्यसैले ज्योतिषले भविष्यवाणी गर्ने परम्परागत विश्वासका रूपमा रहेका यस्ता सांस्कृतिक मूल्य मान्यता, आदर्श आदिले वर्तमान जीवनलाई जटिल, सङ्घर्षपूर्ण, सन्त्रासमय निराश बनाएको छ । यस्तो रहस्यमयी खोक्रो आदर्शका पछि लागेर जीवनलाई मृत्युको मुखमा धकेल्नु हुन्न भन्ने निष्कर्षतर्फ कथा लागेको छ । यसरी परम्परागत विश्वासको दुष्परिणामी, स्वरूलाई देखाउँदै त्यसको विरोध गर्दै वैज्ञानिक जीवनमूल्यको स्थापना गर्ने दृष्टिकोण कथाकारले प्रस्तुत गरेका छन् । साथै यस्तो भ्रम हल्ला चटक वा आडम्बरको पछि लागेर आउने शिक्षित भएर पनि विवेकशून्य व्यक्तिहरू नेताहरूलाई कथाकारले अकूत भनेका छन् ।

यस कथामा कथाकारले नवीन विषयका साथै नवीन संरचना र रूप विन्यासलाई अँगालेका छन् । कथामा आएको घटना वा प्रसङ्ग कथानकहीनता, संवादहीनताजस्ता विशेषता देख्न सकिन्छ । सरल, सहज भाषामा लेखिएको अकूत कथाले मान्छेलाई मृत्युको छाँयाले उत्पन्न गर्ने सन्त्रास एवम्

सङ्कटलाई देखाउँदै यस्ता भविष्यवाणी कर्ताको भविष्यवाणी मिल्ने परम्परागत जीवनमूल्यको विरोध र नवीन वैज्ञानिक जीवनमूल्यको स्वीकार गर्नेतर्फ प्रेरित गर्न कथा सफल रहेको छ ।

५.६.८ शृङ्खलाहीन

शृङ्खलाहीन अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित मभौला आकारको कथा रचना हो । यस कथामा पुरातनपन्थी विचारहरू र नवीन विचारका दोसाँधबाट गुञ्जिएको आजको मान्छेको विशृङ्खलित जीवनको चित्रण शृङ्खलाहीन कथामा गरिएको छ । यसरी यस कथामा मानवजीवनलाई शृङ्खलित रूपमा प्रस्तुत नगरी कतै टुक्रिएको, चोइटिएको देखाएर जीवनका आरोह-अवरोह, विकृति, विसङ्गतिलाई विशृङ्खलित रूपमा नियाल्ने प्रयास कथामा गरिएकोले शृङ्खलाहीन शीर्षक औचित्यपूर्ण छ ।

यस कथाको मूल कथावस्तु भनेको दुई पुस्ता बीचको जीवनलाई हेर्ने दृष्टिकोण नै हो । कथामा हामीले बाँचेको जिन्दगी धार्मिक अन्धविश्वास रूढीवादी संस्कार आदि भ्रम नै भ्रममा बाँचेकोले निरीह, जटिल दुरुह भएको यथार्थलाई प्रस्तुत गरिएको छ । आजका मान्छेले ठूलै वैज्ञानिक उपलब्धि गरेतापनि ऊ कताकता पुरातन विचार, संस्कारमा रुमलिएको छ । आजको मान्छे न यताको न उताको स्थितिमा छ । आजको मान्छेले पुरातन विचारलाई पूर्णतः त्याग्न र नवीन विचार मान्यतालाई पूर्णतः अँगाल्न सक्ने स्थिति नभएको कुरा कथामा व्यक्त गरिएको छ । जसका कारण मानव जीवन जटिलतातर्फ उन्मुख भएको छ । कथाकारले कथामा वर्तमान समाजका विसङ्गतिहरू जस्तै धनी र गरिब बीचको खाडल, धनीहरूले गरिब निमुखा वर्गमाथि गरेको शोषण, राजनीतिक खिचातानी, सामाजिक चालचलनका कारण अविवाहित आमाका सन्तानले भोग्नुपर्ने घृणाको सङ्केत, नारी अस्मिता असुरक्षित बन्दै गएको यथार्थता, नारीलाई मनोरञ्जनको साधनका रूपमा मात्र लिने पुरुषप्रधान सौँच, नैराश्यता, पलायनता, वासनात्मक प्रेम, न्यायका हिमायतीमाथि नै हुने गरेको दुर्व्यवहार, हत्या, अपहरण, लुटपाट, बलात्कार आदिलाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । यसरी कथाकार स्वयम् विज्ञानका विद्वान् भएको हुँदा उनले हामीले गर्ने संस्कार, चालचलन, रितीरिवाज एउटा भ्रम हो जसले हाम्रो जीवनलाई विशृङ्खलित बनाएको छ भनेका छन् ।

शृङ्खलाहीन नवीनतम् विचार र पुरातन विचार दुवैको अन्तर्मिश्रणबाट अगाडि बढेको कथा भएको हुँदा कथामा पौराणिक, वैज्ञानिक र सर्वसाधारण सबै पात्रलाई प्रयोग गरी लेखिएको उत्कृष्ट कथा हो । यस कथा विनोदबाबु, कथाकार, निलआर्मस्ट्रङ्ग, द्रोणाचार्य, शकुनी आदि पात्रहरू प्रयोग भएका छन् । प्रथम पुरुष परिधीय दृष्टिबिन्दुलाई प्रयोग गरी लेखिएको यस कथाको परिवेश वर्तमान समयको स्वाभाविक परिवेश हो । यसरी दुई पुस्ता अर्थात् पुरातन सौँच र नवीनतम् विचारले गाँजिएको वर्तमान मान्छेको विसङ्गत मनस्थितिलाई देखाउँदै मानव जीवनको विशृङ्खलतालाई देखाउने उद्देश्यले लेखिएको यस कथाको भाषा पनि दुरुह प्रकारको नै छ । निलआर्मस्ट्रङ्ग, पाइथागोरस, आर्किमिडिज, नार्सिससजस्ता वैज्ञानिकहरू र द्रोणाचार्य, शकुनी, युधिष्ठिरजस्ता पौराणिक

पात्रहरूको एकैसाथ प्रयोगले कथामा जटिलता उत्पन्न भएको छ । संस्कृत शब्दका प्रयोग उनका कथामा प्रशस्त मात्रामा प्रयोग हुनाका साथै अङ्ग्रेजी भाषाको पनि भरपुर मात्रामा प्रयोग भएको पाइन्छ ।

५.६.९ यात्रान्त

यात्रान्त अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित एकाइस कथाहरू मध्ये नवौं क्रममा सङ्ग्रहित मभौला आकारको कथा रचना मानिन्छ । यात्रान्त कथामा जीवनलाई अनन्त यात्रा मानिएको छ । अनादि कालदेखि मान्छेले यो यात्रा गरिरहेको छ । अनन्त यात्राका क्रममा आइपर्ने हाँसो, खुसी, सुख, दुःख, लोभ इर्ष्या, माया, प्रेम, मोह, घात-प्रतिघात, अनिश्चितता, षड्यन्त्र, भ्रान्ति, पुरातनवादी सोंच, एकाकीयना, चम्चागिरी, द्विविधाग्रस्त मनस्थिति, सङ्घर्ष, उतार-चढाव, प्रतिस्पर्धा, अस्तित्वको खोजी, बेरोजगारी, विसङ्गति, विश्रुद्धखलता, नियतिलाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । जीवनरूपी यात्रा कतिले पूरा गरिसकेको र कतिले भर्खर प्रारम्भ गरेको कुरालाई प्रस्तुत गरिएको छ । प्रेम, घात-प्रतिघात, सुख, दुःख, मोह, माया जीवनरूपी यात्राका विविध रूप भएका र यस्ता विविध एकाइहरू पार गरेर मान्छेले आफ्नो यात्रा पूरा गर्ने यथार्थलाई प्रस्तुत गरिएको छ । यात्राका क्रममा मान्छेले दिन बिताउने, रात कटाउने, सबै देख्ने, भोग्ने गरेतापनि जीवन नटुङ्गिने यो चलिरहने र कहाँ पुग्ने, कहाँ टुङ्गिने थाहा नहुने भन्दै कथाकारले जीवनलाई सडकसँग समीकरण गरेका छन् । प्रस्तुत कथामा पात्रको न्यूनता रहेको पाइन्छ । यस कथाले विश्व रङ्गमञ्चलाई आफ्नो परिवेश बनाएको छ भने कथामा आन्तरिक द्वन्द्वलाई समेत सचेत रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । शीर्षक यात्रान्त भएतापनि कथामा जीवनलाई अन्त नहुने यात्रा मानिएको हुँदा शीर्षक विरोधाभाषपूर्ण छ । यस कथाको मुख्य उद्देश्य मान्छेको जीवनमा जस्तासुकै परिस्थिति, उतार-चढाव आएतापनि यी सबैलाई नियति मानि आफ्नो यात्रालाई अगाडि बढाउनु पर्छ भन्ने सन्देश दिइएको छ । कथामा सरल, सरस, सहज भाषाको प्रयोग हुनुका साथै वर्णनात्मक शैलीमा कथालाई प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.६.१० आत्महत्याको प्रश्न

आत्महत्याको प्रश्न अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित मभौला आकारको कथा रचना हो । यस कथामा जब मान्छे जीवनबाट हतास, उदास, निराश हुन्छ, प्रेममा असफलता हात लाग्छ, कुनै उपलब्धिमूलक कार्य गर्न असक्षम हुन्छ तब उसले आफ्नो सम्पूर्ण जीवनलाई असफल, निरर्थक ठानी जीवनलीला नै समाप्त पार्ने धुनमा लाग्छ । उसमा विभिन्न किसिमका विसङ्गत विचारहरूले डेरा जमाउँछ भन्ने कुरालाई ऊ पात्रका माध्यमबाट देखाइएको छ । ऊ पात्रमा पनि बेचैनी बढेको छ उसले जीवनका सबै आशतित ढोकाहरू बन्द भएको महसुस गरी आत्महत्या गर्ने सोंचमा पुगेको छ र आत्महत्याको प्रयास पनि जीवन जस्तै असफल हुने डरले कुन प्रविधिले आत्महत्या गर्दा उपयुक्त

होला भनि निर्णय गर्न नसक्दा आत्महत्या उसका लागि एउटा जटिल प्रश्न बनेको छ । यसरी यसको शीर्षक अभिधात्मक रूपमा सफल छ ।

यस कथामा कथाकारले मूलतः आजका युवापिढिका विसङ्गत मनस्थितिलाई चिरफार गर्ने प्रयास गरेका छन् । यस कथामा कथाकारले विसङ्गतिवादी जीवन दर्शन प्रस्तुत गरेका छन् । विसङ्गतिवादी जीवन दर्शनका आधारमा जीवनका शून्यता निस्सारतालाई देखाउने प्रयास कथामा गरिएको छ । कथामा ऊ पात्र जीवनलाई निस्सार, निरर्थक शून्य, मूल्यहीन त्रासद ठानी जीवनदेखि बेचैन हुँदै जीवनलाई नै मेटाइदिउँ भन्ने इच्छा लिएर अगाडि बढ्छ जुन विसङ्गतिकै उत्कृष्ट नमुना हो । मानिसले आफ्नो स्वतन्त्रता र अस्तित्वका लागि अगाडि बढ्नु पर्छ तर कथाको प्रमुख पात्र ऊ जीवनलाई माया गर्न छोडेर जन्मदैं उपहारका रूपमा पाएको मृत्युलाई माया गर्न खोजेको छ । उसले जीवनलाई पलायनको बाटो हिडाउँदै बारम्बार मृत्युको बारेमा मात्र सोचेको छ । यसरी कथामा जब मान्छेमा पीडा, अपमान बोध हुन्छ, प्रेम सम्पर्क चुडिन पुग्छ, आफ्ना आफन्तको साथ छुट्छ, जीवन सोचेभन्दा भिन्न तरिकाले अगाडि बढ्छ तब मान्छेका मस्तिष्कमा विभिन्न नकारात्मक विचारहरूले डेरा जमाउँछन् भन्ने मनोवैज्ञानिक यथार्थलाई कथाले आफ्नो विषयवस्तु बनाएको छ । यसरी कथामा मानसिकतालाई प्रधानता दिदै घटनाक्रमको भीनो सूत्र अघि बढेको छ ।

कथाको प्रमुख पात्र ऊ हो । ऊ पात्रको केन्द्रीयतामा कथाको सम्पूर्ण घटनाक्रम अगाडि बढेको छ । ऊ एक मृत्युमुखी प्रवृत्ति भएको पात्र हो जसले गर्दा उसले केवल मृत्युको बारेमा मात्र सोचन पुगेको छ । उसमा अहम् प्रवृत्ति पनि देख्न सकिन्छ जसले गर्दा उसले आफ्नो मृत्युमा अरुले व्यङ्ग्य गर्न नपाउन् र उसको मृत्यु एउटा आदर्श मृत्यु होस् भन्ने चाहेको छ । यसरी ऊ पात्रको मानसिक धरातललाई परिवेश बनाएर लेखिएको यस कथामा तृतीय पुरुष दृष्टिबिन्दुको प्रयोग भएको छ ।

कथाको भाषा सरल, सहज, बोधगम्य भएतापनि कथाको संरचनामा भने केही नवीनता देख्न सकिन्छ । यसरी मनोविश्लेषणात्मक शैलीमा लेखिएको यस कथामा अङ्ग्रेजी भाषाका आगन्तुक शब्दका साथै संस्कृतबाट आएका शब्दहरूको पनि भरपूर प्रयोग गरिएको छ ।

५.६.११ फिर्ता

फिर्ता अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित मझौला आकारको कथा रचना हो । यस कथाको प्रमुख पात्र म आकाङ्क्षारहित र निर्णयशून्य बनेर उद्देश्यविहीन यात्रामा हराएर धेरै वर्षपछि पुनः गृह प्रवेश गरेको छ । उसलाई पैसाले सङ्कुचित बन्दै गएको आफन्तहरूको व्यवहार देखेर दुःख लागेको छ । दाजुभाइ बीच हुनुपर्ने मायाममता, प्रेम, स्नेह र हार्दिकतालाई घर, व्यापार र पैसासँग साटेको देख्दा ऊ रनभुल्लमा परेको छ । ऊ घर फिर्ता आएर कुनै पनि निर्णायक गन्तव्य प्राप्त नगर्दै अन्योलमा कथाको अन्त्य भएको छ । यसरी उसको पुनः घर आगमनलाई सङ्केत गर्दै कथाको शीर्षक फिर्ता राखिएकोले कथाको शीर्षक सार्थक र औचित्यपूर्ण रहेको छ ।

यस कथाको कथावस्तु मूलतः पन्ध्र वर्षअघि घर छोडेर गएको भाइ पुनः आफ्नो घर र आफन्तलाई सम्भेर फिर्ता आउँदा दाजुभाइ र उनीहरूका छोराछोरीले देखाएको कटुतापूर्ण व्यवहार देखेर ऊ भित्र पलाएका विचार र अनुभूतिलाई बनाइएको छ । यस कथामा रूपैयाँ पैसाप्रतिको मोहमा साँघुरिदै गएको संसारमा भावनात्मक वस्तुको अवमूल्यन भएको र नातामा दाजुभाइ बीच पनि पैसाले दुरी उत्पन्न भएको महसुस ऊ पात्रले गरेको छ र उसका यिनै विचार भावनाले कथामा मूर्त रूप प्राप्त गरेको छ । आफ्ना आफन्त सम्भेर पन्ध्र वर्षपछि घर आएको भाइलाई दाजुहरूले जस्तो माया, ममता र स्नेहपूर्ण व्यवहार गर्नु पर्ने हो त्यो गर्न नसकेको देखाएर कथाको अन्त्य भएको छ ।

यस कथामा प्रमुख पात्रको रूपमा म आएको छ । म पात्रका दाजुभाउजु र उनीहरूका छोराछोरी गौण पात्रका रूपमा आएका छन् । कथाको प्रमुख पात्र म गतिहीन, मञ्चीय, व्यक्तिगत पात्रका रूपमा आएको छ । कथा प्रारम्भदेखि अन्त्यसम्म म पात्रमा केन्द्रीत छ । प्रथम पुरुष आन्तरिक दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरिएको यस कथाले पिछ्छिडिएको ग्रामीण क्षेत्रलाई आफ्नो कार्यथलो बनाएको छ । फिर्ता कथाको उद्देश्य पैसाले मानिसमाथि आधिपत्य जमाउँदै गएको र मानिस पैसाको दास बन्दै गएको देखाउँदै आफन्त बीच हुनुपर्ने अपनत्व, माया, प्रेम, स्नेह ओभेलमा परेको देखाउन रहेको छ ।

प्रस्तुत कथाको भाषाशैली स्वाभाविक र बोलिचालीमा प्रयोग हुने स्तरको छ । केही अङ्ग्रेजी र संस्कृत भाषाको प्रयोगले कथा रोचक र प्रभावकारी बनेको छ । छोटो र सरल वाक्यहरूको प्रयोगले कथामा मिठास थपेको छ । सोभो भाषाका माध्यमबाट नै पैसामुखी बन्दै गएको आजको विसङ्गत समाजको चित्रण गर्न सक्ने खुबी लेखकमा पाइन्छ ।

५.६.१२ सुनसान बस्तीका विध्वस्त सपना

सुनसान बस्तीका विध्वस्त सपना अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित मभौला आकारको उत्कृष्ट कथा रचना हो । यस कथामा सामान्य विषयलाई टिपेर राष्ट्रकै विकृति, विसङ्गतिमाथि सूक्ष्म अवलोकन गरिएको छ । सुनसान बस्तीका विध्वस्त सपना कथाले २०५१ सालदेखि वर्तमानसम्म सरकार र माओवादी (विद्रोही) बीचमा राजनीतिक विषयलाई लिएर भएको हत्या, हिंसा, आतङ्क, युद्ध, द्वन्द्व आदिलाई कथा लेखनको आधार बनाएको स्पष्ट हुन्छ । यस कथामा प्रमुख पात्र ऊ का माध्यमबाट सरकार र माओवादी द्वन्द्वका समयमा सोभासाभा निरीह जनताको स्वतन्त्रता, अधिकार अस्तित्वसमेत ओभेलमा परेको यथार्थलाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । द्वन्द्वकालीन समयमा जनताको बाँच्ने अधिकार, बोल्ने अधिकार सबै हनन भएको छ र उनीहरूको कुरा सुन्न दुवै पक्ष असक्षम छ । जसले गर्दा दिनानुदिन गाउँमा डर, त्रास, फिजिएको छ । मानिसहरूको आफ्नो गाउँमा आफ्नो परिवारसँग दुःख, सुख बाँडेर सँगै रमाउने इच्छामाथि तुषारापात भएको छ र उनीहरू गाउँलाई शून्य बनाएर गाउँ छोड्न बाध्य छन् त्यसैले कथाको शीर्षक सुनसान बस्तीका विध्वस्त सपना राखिएको छ । यस कथामा राजनैतिक क्षेत्रका अस्तव्यस्तता र अराजक स्थितिलाई पनि देखाइएको छ ।

कथामा ऊ लगायतका कयौ पात्रहरू क्रान्तिको वास्तविक मर्म नबुझिकन पनि डर, त्रास र धम्कीका भरमा युद्धमा होमिनु पर्ने बाध्यात्मक स्थितिको चित्रण कथामा गरिएको छ । कथामा सरकार र विद्रोही पक्षको आ-आफ्नै डम्फू बजाउने प्रवृत्तिले हत्या, हिंसा, शोषणको ताण्डवनृत्य बढेपछि सर्वसाधारण आफ्नो थलोलाई छोड्न बाध्य भएर यथार्थ घटनालाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । द्वन्द्वका समयमा सामान्य जनताले पाएको दुःख, कष्ट सास्तिलाई कथामा देखाइएको छ । यस कथामा मूलतः मानवता, शान्ति, विश्वबन्धुता, हार्दिकता हराउँदै गएको, देश भन्-भन् युद्धको खाडलमा फस्दै गएको, युद्धले देशका शिक्षा, स्वास्थ्य, सडक, सञ्चार आदि अत्यावश्यक कुराहरू क्षतविक्षत भएको यथार्थलाई देखाउँदै कुनै पनि समस्याको समाधान युद्धले नभई शान्तिपूर्वक गरिएको वार्ताबाट हुन्छ भनि देखाउनु र युद्धले केवल विनास हुने यथार्थलाई देखाउँदै शान्तिको सन्देश प्रक्षेपण गर्नु यस कथाको प्रमुख उद्देश्य हो ।

वि.सं. २०५१ बाट सुरु भएको सरकार माओवादी बीचको सशस्त्र द्वन्द्वग्रस्त अवस्थाको चित्रण गरिएको यस कथाले पहाडीया ग्रामीण परिवेशलाई आफ्नो कार्यथलो बनाएको छ । प्रथमपुरुष परिधीय दृष्टिबिन्दुको प्रयोग गरी लेखिएको यस कथाको भाषाशैली सरल, सहज, बोधगम्य नै छ । यसको भाषा प्रायः सरल छ । अधिकांश वाक्य विन्यास छोटो, छरिता र सरल वाक्य गठनद्वारा भरिएको छ । अर्काथरीले थाहा पाएर आक्रमण गर्ला भन्ने डरले प्रत्येक दिन नयाँ ठाउँ सरेर बस्नु पर्ने बाध्यताजस्ता वाक्यमा क्रियापदको अभाव देखिन्छ अर्थात् क्रियापदहीन वाक्य प्रयोग भएका छन् ।

५.६.१३ गिद्ध

गिद्ध कथाको शीर्षक चयनमा प्रतीकात्मकता अँगालिएको छ । प्रस्तुत कथाले गिद्धको आतङ्कलाई देखाएर बर्बरतायुक्त वर्तमान विसङ्गतिको सजीव चित्रण गरेको छ । अभिधात्मक रूपमा गिद्धले मानव बस्तीमामा मच्चाएको आतङ्क प्रस्तुत गरेको यस कथाले प्रतीकात्मक रूपमा अरुलाई पीडा दिने परपीडक मानवीय प्रवृत्ति तथा मानवतामाथि भएको पाशविकताको अतिक्रमणलाई सङ्केत गरेको छ । घटना, प्रसङ्ग र पात्रलाई सामाजिक विसङ्गतिसँग साट्टै प्रस्तुत कथाको शीर्षक गिद्ध राखिएको छ ।

निकै कौतुहलता पाइने यो कथाको कथावस्तु नवीन किसिमको छ । गिद्धले मानव बस्तीमा आएर आतङ्क मच्चाउने क्रममा खेतीबाली नष्ट गर्ने, वृद्ध, बालक, युवा केही नभनि हत्या गर्ने, जनावरहरू मार्नेजस्ता क्रियाकलाप गरेको छ । अत्यन्त असह्य भएपछि गिद्धलाई धपाउन सफल गाउँलेले शान्तिको लामो सास फेर्न नपाउँदै रूप रङ्ग बदलिएको उस्तै गिद्धको उपस्थितिले कथा बर्बर र दुःखलाग्दो बनेको छ । यहाँ कथाकारले हाम्रा नेताहरूले आफ्नो पार्टी बदली-बदली आफू सधैं सत्तामा टिकिरहने यथार्थलाई पनि सङ्केत गरिएको छ । प्रस्तुत कथा कथापरम्पराभन्दा भिन्न नवीन शैलीशिल्पमा संरचित छ । यस कथामा प्रमुख पात्र मानव नभएर मानवेत्तर प्राणी गिद्ध छ । गिद्ध

संहार गर्ने हत्या हिंसाको प्रतीकको रूपमा आएको छ । छाडा नकच्चरो बन्ने आजको मान्छेको प्रतीकको रूपमा कथाकारले कथामा प्रवेश गराएका छन्, जसका आतङ्क कथाभरि व्याप्त छ ।

प्रस्तुत कथामा आजको मान्छे निकै बर्बर र हिंस्रक बन्दै गएको यथार्थ प्रस्तुत गरिएको छ । आजको मान्छे आफ्नो सानो स्वार्थका लागि अर्को मान्छेमाथि हाकाहाकी निःसङ्कोच हमला गर्छ । मानवतावादीहरू भने निरीह बनेर अन्याय र अत्यचार सहन बाध्य छन् । अन्ततः हिम्मत बटुलेर त्यसको प्रतिकार गर्न सक्षम भएतापनि पुनः त्यहि मान्छे रूप मात्र फेरेर गाउँलेहरू माथि अत्याचार र निरङ्कुशता लादने सङ्केतलाई प्रतीकात्मक र व्यङ्ग्यात्मक रूपमा व्यक्त गर्न कथाकार सफल भएका छन् ।

स्थानिक परिवेशलाई खासै महत्त्व नदिएको यस कथामा मान्छेले मान्छेमाथि गरेको हिंस्रक, पाशविक व्यवहार, सामान्य जनजीवनमा व्याप्त भय र सन्त्रासलाई प्रस्तुत कथाले प्रतीकात्मक रूपमा आफ्नो परिवेश बनाएको प्रस्तुत कथाको भाषा निकै सरल, सहज र बोधगम्य छ ।

५.६.१४ खिया

खिया अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित मभौला आकारको कथा रचना हो । खिया शीर्षक प्रतीकात्मक छ । खिया शब्दको अभिधात्मक अर्थ धातुमा लाग्ने कस भन्ने भएतापनि यहाँ खिया शब्दले काम गर्न असक्षम, शक्तिहीन भन्ने अर्थ दिएको छ । यस कथाको प्रमुख पात्र रामप्रसाद भिनाजु सत्तामा हुँदासम्म शक्तिशाली भएको र भिनाजु सत्ताच्युत भई जेलचलान हुँदा ऊ पनि केही गर्न नसक्ने अपाङ्ग जातै असक्षम भएको हुँदा उसको परिवर्तित अवस्थालाई खियासँग तुलना गरी कथाको शीर्षक खिया राखिएको छ जुन सार्थक र औचित्यपूर्ण रहेको छ ।

खिया कथामा राजनैतिक क्षेत्रमा देखिएको विकृति विसङ्गतिलाई कथाको मूल विषयवस्तु बनाइएको छ । कथामा नैतिकवान, इमान्दार व्यक्तिलाई पछाडि पादै अवसरवादी नेताहरू हावी हुँदै गएको यथार्थलाई प्रस्तुत गरिएको छ । नेपाली राजनैतिक रङ्गमञ्चमा देखिएका अनेकौं विकृतिहरूको चित्रण कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । राजनैतिक अस्थिरताका कारण विगत डेढदशक यता नेपाली समाज कुहिरोको कागभ्रँ दिशाहीन बनेको यथार्थलाई यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ । अहिलेका नेताहरू विवेकशून्य भएर पनि शक्तिका भरमा उच्चपदमा पुगेको तर त्यसको सही सदुपयोग गर्न नसकि उनीहरूको राजनैतिक जीवन दुर्घटित भएको देखाउँदै आजका नाम मात्रका नेताहरूलाई सचेत बनाउने प्रयास कथामा गरिएको छ । साथै अरुको शक्तिको आडमा आफूलाई शक्तिशाली भएको महसुस गर्नु भनेको तासको महल बनाउने सपना देख्नु जस्तै हो, जुन वास्तविक जीवनमा पूर्ण हुन सक्दैन । अरुको पतनसँगसँगै आफू पनि स्वतः निकम्बा, बकम्फुसे भइने हुँदा अरुको आडमा नभएर आफ्नो छुट्टै पहिचान बनाउनु पर्ने सन्देश कथाले दिएको छ । सामान्य नेता त भए भए बाह्र-बाह्र वर्षसम्म भूमिगत रही देशमा परिवर्तन ल्याउन सङ्घर्ष गर्ने पार्टीका नेताहरूसमेत सत्तामा पुगेपछि

आफ्नो सानो स्वार्थका लागि पतित र नीच कार्य गर्न पछि नपरेको यथार्थलाई पनि कथामा प्रस्तुत गर्नु लेखकको उद्देश्य रहेको देखिन्छ ।

यस कथाको प्रमुख पात्र रामप्रसाद हो । रामनाथ भिनाजु आदि गौण पात्रका रूपमा आएका छन् । राजनैतिक परिवेशलाई आधार लिएर तयार गरिएको यस कथामा राजनैतिक विकृति, विसङ्गतिलाई देखाइएको छ । यस कथामा प्रयुक्त भाषा सरल, सहज भएतापनि अर्थमा भने गम्भीरता रहेको देखिन्छ । यस कथामा पौराणिक प्रतीकको पनि सफल प्रयोग देखिन्छ । जस्तै : दुर्वासाको बञ्चरो, भीमको गदा, हरिशचन्द्रको भाषण आदि ।

५.६.१५ शब्द

शब्द अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू मध्ये पन्ध्रौं क्रममा सङ्कलित मझौला आकारको कथा रचना हो । यस कथाको विषयवस्तु ज्यादै भिनो र नवीन प्रकृतिको छ । शब्दलाई शब्दब्रह्म भनिने शब्दबाट नै मान्छेले आफ्ना भावनाको आदान प्रदान गर्ने हुँदा कथाको शीर्षक शब्द सान्दर्भिक छ । शब्द भन्नु ज्ञानको प्रतीक हो, जुन अविनाशी छ । संसारमा सबै प्राणीमध्ये उत्कृष्ट रचना मान्छेले मात्रै शब्दका माध्यमबाट आफ्ना विचार, खुशी, परिस्थिति, हर्ष, विस्मात, चिन्ता अरूलाई अभिव्यक्त गर्न सक्छ । शब्दका माध्यमबाट नै राष्ट्रिय भावनाको अभिव्यक्ति हुन्छ । यस्तो महत्त्वपूर्ण मानिने शब्दहरू वर्तमान परिस्थितिमा घटना, परिघटनाको वर्णनमा खर्चिएइको छ, शब्दको व्यापकता दिनदिनै साँगुरिदै गएको छ । शब्दहरू गतिशील हुन्छन् र पानीभै बग्छन् यस्ता शब्दको जन्मदाता को हाला भन्ने भाव कथामा कथाकारले प्रस्तुत गरेका छन्, साथै यस कथामा शब्दको महत्त्व र उपयोगितालाई पनि दर्शाइएको छ ।

कथामा ऊ प्रमुख पात्रका रूपमा र उसकी पत्नी, पिता, आमा, छोराछोरी, पाहुना गौण पात्रका रूपमा आएका छन् । यस कथामा प्रयुक्त सबै पात्रहरूमा अकर्मण्यता, गतिहीनता देखिन्छ । कथामा पात्रको भूमिका न्युन र कथाकारको विचारको पोखाइ अधिक देखिन्छ । यस कथामा आलङ्कारिक भाषाको प्रयोग पनि देखिन्छ । जस्तै :

क. महङ्गी बाँसभै बढिरहेछ ।

ख. सडकभरि समय लम्पसार परेर शब्दको बाटो छेकिरहन्छ ।

ग. प्राकृतिक सत्यले पेटभित्र कराउँदैछ ।

प्रस्तुत कथामा कथाकारले हामीले शब्दका माध्यमबाट नेपाली समाजका विकृति, विसङ्गति, घात-प्रतिघात, द्वन्द्वलाई कलात्मकताका साथ प्रस्तुत गर्न सकिन्छ भन्दै शब्दको महत्त्व र गरिमालाई दर्शाएका छन् ।

५.६.१६ सहिद र सत्ता

सहिद र सत्ता शीर्षकको कथामा सहिदको सपना, साटफेर, सहिद र सत्ता, घुस, प्रमोसन, सस्तो मन्त्रीको सपना लगायतका सातवटा लघुकथा (उपकथा) समेटिएका छन् । सहिदको सपनामा राजनीति पार्टीका नेताको चतुःपार्श्वलाई देखाइएको छ । साटफेरमा सहिद परिवारले पाउनु पर्ने सेवा सुविधा विभिन्न वाहना बनाएर आफ्नो लागि प्रयोग गर्ने नेताहरूको प्रवृत्तिलाई देखाइएको छ । सहिद सत्तामा देशका निमित्त ज्यान दिने सहिदलाई भन्दा सत्तालाई बढी महत्त्व दिई सहिदको उपहास गरिएको छ । घुसमा आजका नेताहरूको घुस्याहा प्रवृत्ति र इमान्दार नैतिकवान व्यक्तिले मृत्यु पर्यन्तसम्म यस्ता विकृतिलाई हटाउन गरेको प्रयासलाई देखाइएको छ । साथै नेताहरूको वास्तविक रूप र उनीहरूले इमान्दार नैतिकवान व्यक्तिलाई हेर्ने दृष्टिकोणलाई कथामा प्रस्तुत गरिएको छ । प्रमोसनमा जतिसुकै नैतिकवान, इमान्दार, कर्तव्यनिष्ठ व्यक्ति पनि सत्तामा पुगेपछि नैतिकता, इमान्दारितालाई पैसासँग साटिदिने प्रवृत्तिलाई देखाउँदै राजनीतिमा यस्तै व्यक्तिलाई हौसला स्वरूप प्रमोसन दिने आजको राजनीतिक क्षेत्रमा देखिएको यथार्थलाई देखाइएको छ । यस कथामा देशका लागि आफ्नो अमूल्य जीवन आहुति दिनेको कुनै मूल्य नभएको र बाँचुञ्जेल तिरस्कार र मरेपछि नमस्कार गर्ने प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । सहिदको सपना कथामा राजनीति पार्टीका नेताले देशमा चौतर्फी विकास, शान्ति सुरक्षा, अमनचयन कायम होस् भन्ने हेतुले आफ्नो राष्ट्रका खातिर जीवन अर्पण गर्नेको सपना साकार पार्नुलाई आफ्नो दायित्व नठानेर आफ्नो परिवारको सपनालाई महत्त्व दिने प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य छ ।

राजनैतिक परिवेशलाई आधार मानेर लेखिएको यस कथामा मूलतः वर्तमान राजनैतिक पार्टीका नेताहरूको स्वार्थी, विवेकशून्य, व्यवहारप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । देश र जनताको खातिर आफ्नो ज्यू-ज्यान अर्पण गर्ने सहिद र सहिद परिवारप्रति सहानुभूति प्रकट गरिएको छ । समग्रमा राजनैतिक क्षेत्रमा देखिएका विकृति, विसङ्गतिको सजीव चित्रण कथामा देख्न सकिन्छ ।

५.६.१७ ढुङ्गाको सहर

ढुङ्गाको सहर कथाको शीर्षक प्रतीकात्मक छ । प्रस्तुत कथाले मानवता, संवेदनशीलता, आत्मीयता, हराउँदै गएको मानवको स्वार्थी कुटील, विवेकशून्य व्यवहारलाई देखाएर विकृति र विसङ्गतिले युक्त वर्तमान सहरीया समाजको सजीव चित्रण गरिएको छ । अभिधात्मक रूपमा चट्टानको सहर भन्ने अर्थ प्रक्षेपण गरे तापनि प्रतीकात्मक रूपमा सहरी क्षेत्रमा बसोबास गर्ने कठोर हृदयहीन, स्वार्थी, संवेदनाहीन मान्छेलाई ढुङ्गाजस्तै ठानी कथाको शीर्षक ढुङ्गाको सहर राखिएको छ ।

प्रस्तुत कथाको कथावस्तु नवीन किसिमको छ । जसमा मान्छेका व्यवहारलाई ढुङ्गासँग तुलना गरिएको छ । मान्छे-मान्छे बीच देखिएको विश्वासको सङ्कट, पुरुषले नारीमाथि गरेको यौन शोषण, धनीहरूले गरिबको अस्तित्वको उपेक्षा गरी उपहास गर्ने स्थिति, हराउँदै गएको हार्दिकता, आत्मीयता, संवेदनशीलता, सहानुभूति, मानिसको स्वार्थी कठोर व्यवहार, मान्छे-मान्छे बीचको द्वन्द्वलाई कथाले आफ्नो कथावस्तु बनाएको छ । ढुङ्गाको सहर कथामा सजीव र निर्जीव दुवै किसिमका पात्रको प्रयोग

छ । दुङ्गालाई पनि मानवको प्रतीक बनाएर प्रयोग गरिएको छ जसमा प्रशस्त नवीनता देख्न पाइन्छ । यस कथामा तीन ठाउँमा छोटो-छोटो संवाद प्रयोग भएका छन् । कथामा प्रयोग भएका संवादको भाषा कठोर किसिमको छ ।

सहरिया परिवेशलाई प्रयोग गरिएको प्रस्तुत कथामा मान्छेको हिंस्रक पाशविक व्यवहारलाई प्रतीकात्मक रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ । प्रस्तुत कथाको भाषा सरल, सहज भएतापनि त्यसबाट निस्कने अर्थ जटिल किसिमको छ ।

५.६.१८ प्रतीक्षा

प्रतीक्षा अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित मझौला आयामको कथा रचना हो । यस कथामा एउटा नेता ठीक समयमा नआउँदा त्यसको मारमा परेर पुषको जाडोमा आफ्नो गन्तव्यसम्म पुग्न नसकेका विभिन्न क्षेत्र, पेशा, वर्गका मानिसले भोग्नु परेको सास्तीलाई कथामा देखाइएको छ । नेताको आगमनलाई मध्यनजर राखेर सरकारले ट्राफिक जाम गरेको छ, साँभसम्म नेता आएका छैनन्, जनताहरू भने कुनै चोकमा बसेर नेताको आगमनको प्रतीक्षा गरिरहेका छन् साथै आ-आफ्नो समस्या कसरी समाधान हुन्छ भनि गम्भीर बनेका छन् । मान्छेहरूको भीडमा पनि मान्छे एकलो छ, उसलाई उसका समस्याले पिरोलेको छ, उसभित्र कसरी आफ्ना व्यापार, पेशालाई अग्रगति दिने भन्ने भुटभुटि छ । अर्कातिर कथामा नेपालमा सबैभन्दा जटिल समस्या बन्न पुगेको विद्युत, पानीको अभाव र त्यसको अभावमा अँध्यारो जीवन बाँच्न विवश सर्वसाधारणको कहलिलागदो जीवनको चित्रण कथामा छ । साथै यहाँको अव्यवस्थित यातायातको कारण जनताले भोग्नु परेको सास्तीलाई पनि देखाइएको छ ।

यस कथामा नेतादेखि लिएर पत्रिका बेच्ने केटोसम्मका विभिन्न तहका पात्रहरूको प्रयोग गरिएको छ । पात्रहरू सकारात्मक र नकारात्मक दुवै किसिमका पात्रहरूको प्रयोग कथामा छ । यस कथामा बसको प्रतीक्षामा बसेका पात्रहरूको मानसिक स्थितिलाई चियाउने प्रयास पनि कथामा भएको छ । यस कथामा विभिन्न समस्याबाट सताइएका पात्रहरूले मानसिक धरातललाई परिवेश बनाएको छ साथै सहरी क्षेत्रमा बसोबास गर्ने मानिसले विद्युत, पानी, यातायातको असुविधाले भोग्नु परेको समस्याग्रस्त जीवनको दुःखद स्थिति नै कथाको व्यापक परिवेश हो । स्थानिक परिवेशको रूपमा एउटा सहरको व्यस्त चोक र त्यस वरपरका क्रियाकलापलाई लिइएको छ ।

नेताहरूको गैर जिम्मेवारीपूर्ण व्यवहार, त्यसले गर्दा सर्वसाधारणले भोग्नु परेको सास्तीलाई देखाउँदै विभिन्न समस्याबाट पिरोलिएका यात्रुहरूको मानसिक धरातल देखाउनुका साथै यातायात, विद्युत, पानीको अभावका कारणले सर्वसाधारण जनताले कष्टपूर्ण जीवन बाँच्न बाध्य हुनु परेको यथार्थलाई कथामा देखाउनु कथाकारको उद्देश्य देखिन्छ । मानिसले बाँच्नका लागि गर्नु परेको सङ्घर्षलाई पनि कथामा देखाइएको छ । यस कथामा कोरस आवाजहरू र 'मायालु तिम्रो अधरमा...' जस्ता गीतहरूको प्रयोगले कथाको भाषा साङ्गीतिक बन्न पुगेको छ । कथाको भाषा सरल, सहज,

बोधगम्य नै छ । अङ्ग्रेजी, हिन्दी भाषाका आगन्तुक शब्दको प्रयोगले कथा अझ प्रभावकारी बन्नका साथै ह्याम्मै, प्याच्चजस्ता ठेट नेपाली शब्द प्रयोगले कथा आकर्षक बनेको छ । वर्णनात्मक शैलीको प्रयोग कथामा गरिएको छ ।

५.६.१९ युद्ध

युद्ध कथामा पैसाका कारणले सङ्कुचित बन्दै गइरहेको आजको दुनियाँमा बाँचनका लागि सङ्घर्ष गर्दा आफ्नो अस्तित्वलाई समेत लिलामी गर्नुपर्दा भोलानाथको अहम् वृत्तिमा ठेस लाग्नु र हीनताबोध भई विक्षिप्त बन्नु, इमान्दारिता र बेइमानी मध्ये कुन बाटो रोज्दा जीवन सुरक्षित हुन्छ भन्ने भोलानाथको मानसिक द्वन्द्व यस कथामा देखाइएकोले युद्ध शीर्षक सार्थक छ ।

कथामा भोलानाथको विचार र अनुभूतिलाई कथाको अन्तर्वस्तु बनाइएको छ । कथामा परिवारका इच्छा आकाङ्क्षालाई पूरा गर्न नसक्ने भोलानाथजस्ता निम्न वैतनिक कर्मचारीका घरमा पैसाका कारणले उत्पन्न अभाव, कलह, भै-भगडा, पैसाले मानिसमाथि आधिपत्य जमाउँदै गएको यथार्थ, संवेग, निराशा, स्वाभिमान, अस्तित्वबोधजस्ता भावनाको चित्रण, पथभ्रष्ट कर्मचारीहरू, भ्रष्टाचार घुसखोरीबाट नवधनाढ्य बन्दै गएको यथार्थ, इमान्दार कर्मचारीहरूले न्यूनतम आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्न नसकेको तीतो यथार्थ, मानिस पैसाको दास बन्दै गएको यथार्थ, शक्तिको बर्बर दुरुपयोग गर्ने व्यक्तिहरूले सोझा इमान्दारहरूलाई उनीहरूको परिस्थितिको फाइदा उठाउँदै षड्यन्त्रको दुष्क्रमा पारि दुःख कटु यथार्थ र इमान्दार स्वाभिमान व्यक्तिले अहम्मा ठेस लाग्दा उत्पन्न हुने मानसिक खैलाबैला नै यस कथाका कथावस्तु हुन् ।

यस कथाको प्रमुख पात्र भोलानाथ नै हो । जो गतिशील, वर्गीय, मञ्चीय, बद्ध प्रौढ पात्र हो । प्रस्तुत कथामा भोलानाथको कोठा वरिपरिका दृश्यहरू नै परिवेशका रूपमा आएका छन् । कथामा बाह्य द्वन्द्व नभई भोलानाथको मानसिक द्वन्द्व सशक्त पाइन्छ । प्रस्तुत कथाका उद्देश्य वर्तमान समयमा मौलाउँदै गएको घुसखोरी, भ्रष्टाचारी, कर्मचारीतन्त्रप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गर्दै, भोलानाथलाई पश्चाताप गर्न लगाएर जीवनजगत् सम्बन्धी आफ्नो धारणा प्रस्तुत गर्नु रहेको छ । कथाको भाषा सरल, सहज, हुनुका साथै व्यङ्ग्यात्मक शैलीको प्रयोग भएको छ ।

५.६.२० जहाँजहाँ नारायणीले चुमेको छ

जहाँजहाँ नारायणीले चुमेका छ अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित मझौला आयामको कथा रचना हो । यहाँ प्राकृतिक क्रूरता, विद्रूपताको चित्रण गरिएतापनि शीर्षक जहाँजहाँ नारायणीले चुमेको छ भनेर राखिएकोले शीर्षक चयनमा अर्थातात्विक विचलन देखिन्छ । चुम्नु कोमलताको प्रतीक हो तर यस कथामा प्रकृतिको कठोर ताण्डव नृत्यलाई देखाइएको छ ।

यस कथामा मूलतः बर्सात्को समयमा नारायणीमा आउने भेलले गर्दा त्यस आसपासका क्षेत्रमा पार्ने प्रभावलाई देखाइएको छ । नारायणीको किनारमा बस्नेहरूको जीवन सधैं डर, त्रासमा

बितेको यथार्थ उदाहरणीय जीवन व्यतित गर्नुपर्ने व्यक्ति स्वयम् रक्सी खाने कुलतमा फसेको यथार्थ, जङ्गली जनावरबाट किसानको मेहनतमाथि हुने गरेको आक्रमण, त्यहाँको बौद्धिक दरिद्रता, त्यहाँको गरिबी, नसामा डुब्न रमाउने कामचोर, बकम्फुसे अल्लारे प्रवृत्तिका युवाहरूको संसारलाई पनि कथाले आफ्नो विषयवस्तु बनाएको छ । माछा मारेर आफ्नो जीवन गुजारा गर्नुपरेको कुरालाई पनि कथामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस कथामा प्रमुख पात्रका रूपमा कथाकार स्वयम् आएका छन् । शिक्षक, बोटेहरू, पसले आदि गौण पात्रका रूपमा आएका छन् । स्वभावका आधारमा गतिहीन पात्रको प्रयोग पाइन्छ । जीवनचेतनाका आधारमा वर्गीय पात्रहरूको प्रयोग छ । नारायणी नदी र यसका आसपासका क्षेत्रलाई परिवेशका रूपमा प्रस्तुत गरिएको यस कथाको उद्देश्य नारायणीको उपयोगिताका साथै यसले गर्ने विनाशलाई देखाउँदै यसबाट पीडित जनताको यथार्थ स्थितिलाई प्रस्तुत गर्नु रहेको छ ।

सरल, सहज, बोधगम्य भाषामा लेखिएको यस कथामा छोटो-छोटो सरल वाक्यको अधिक प्रयोग हुनुका साथै क्रियापदहीन वाक्यको समेत प्रयोग भएको पाइन्छ । सडकसीताराम, जलुवा, पट्टो जस्ता भर्रा नेपाली शब्दको प्रयोगले कथा प्रभावकारी बनेको छ ।

५.६.२१ माइक्रोबोट्स

माइक्रोबोट्स अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित मभौला आकारको कथा रचना हो । माइक्रोबोट्स विज्ञानका नवीन विषयवस्तुलाई लिएर लेखिएको उत्कृष्ट विज्ञान कथा हो । वर्तमान समयसम्ममा विज्ञानका क्षेत्रमा विभिन्न किसिमका नयाँ-नयाँ चमत्कारहरू भएका छन् । विज्ञान प्रविधिका क्षेत्रमा हात लागेका सफलताले मानव जीवनमा नै उथुलपुथुल ल्याइदिएको छ । यसका सहायताबाट निर्मित उत्पादन साधनहरू मानव जीवनका अभिन्न साथीजस्तै भएका छन् जसले गर्दा मानिसको श्रम र समयको वचत हुन पुगेको छ । यस कथामा विज्ञानको महत्त्वपूर्ण उपलब्धि माइक्रोबोट्सले मानव जीवनमा पुऱ्याएका सुविधाहरू र भविष्यमा पनि यसलाई अझ भिन्न रूपमा प्रयोग गरी अझ बढी सेवा लिन सकिने आदि प्रसङ्गहरू आकाले कथाको शीर्षक माइक्रोबोट्स औचित्यपूर्ण छ ।

यस कथाको विषयवस्तु मूलतः विज्ञानसँग सम्बन्धित छ । हाल विज्ञानका क्षेत्रमा नवीनतम आविष्कारहरू भइरहेको छ । विज्ञानका उपलब्धिले मानव जीवन सहज र फुर्सदिलो हुन पुगेको छ । विज्ञानले विभिन्न किसिमका यन्त्रमानव (रोबोट) हरूको आविष्कार गरेको र रोबोटहरू मानवका इसाराका आधारमा काम गर्ने खालका छन् । यस कथामा यस्ता माइक्रोबोट्सलाई कसरी चिकित्साको क्षेत्रमा प्रयोग गरी मानव जीवनलाई स्वस्थ बनाउन सकिन्छ भनि मुसा बाँदरमा परीक्षण गरिएको छ । उक्त परीक्षण सफ भएपछि मानवमा उक्त माइक्रोबोट्सको प्रयोग गरी सजिलैसँग रोग निर्मूल पार्ने आशावादी स्वर प्रकट भएको छ । यहाँ रोबोटहरू खाना लैजाने, गाडी चलाउने, भान्छा

व्यवस्थित गर्ने, खाना वितरण गर्ने, कार्यालय सहायकका रूपमा कार्य गर्ने आदि कुराहरूलाई कथामा कलात्मक पाराले प्रस्तुत गरिएको छ ।

यस कथामा मानवीय, मानवेत्तर, निर्जीव आदि पात्रहरूको प्रयोग गरिएको छ । यहाँ माइक्रोबोट्स, रोबोट आदि निर्जीव पात्रका रूपमा आएका छन् भने बादर, मुसा आदि मानवेत्तर पात्रका रूपमा आएका छन् । यस कथाको प्रमुख केन्द्रीय पात्र प्रोफेसर पाण्डे हुन् । उनी गतिशील, बद्ध, व्यक्तिगत, अनुकूल, मञ्चीय, प्रौढ पात्रका रूपमा कथामा देखिएका छन् । विशेषतः वैज्ञानिक प्रयोगशालीय परिवेशलाई आधार लिएर तयार पारिएको यस कथाको स्थानिक परिवेश भने नेपाल रोबोट लिमिटेडको गोप्य बैठक कक्षलाई लिइएको छ । विज्ञानका क्षेत्रमा भएका महत्वपूर्ण उपलब्धिको जानकारी गराउने उद्देश्यले लेखिएको यो कथा विज्ञान र साहित्यको सङ्गम बन्न पुगेको छ ।

अन्य कथाको तुलनामा यस कथाको भाषा नितान्त फरक किसिमको छ । विज्ञान सम्मत् पारिभाषिक र प्राविधिक शब्दको प्रशस्त प्रयोग कथामा भएको छ । अङ्ग्रेजी भाषाका शब्दको समेत प्रयोग भएको हुँदा यो कथा सामान्य पाठकका लागि नभई बौद्धिक पाठकका बौद्धिक खुराक सावित भएको छ । कथामा डिजिटल शैलीको प्रयोग गरिएको छ ।

५.७ निष्कर्ष

अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथासङ्ग्रह वि.सं. २०६६ सालमा प्रकाशित कथासङ्ग्रह हो । यस सङ्ग्रहका कथाहरूमा उत्तरआधुनिक चेत पाइन्छ । यस सङ्ग्रहका कथाहरूमा निम्न विषयवस्तु प्रस्तुत भएका छन् । यौनवृत्ति, प्रविधि संस्कृति, युद्धजन्य विभिषिका, मानवीय कठोरता, मानसिक जटिलता, शक्तिकेन्द्री प्रवृत्ति, प्रयोगात्मक राजनीतिको प्रस्तुति, मान्छेका बहुलवादी प्रवृत्ति, शृङ्खलाहीन जीवन भोगाइ, मान्छेका हतास, उदास मनस्थितिको चित्रण आदिको प्रस्तुति अनुभ्रम प्रतिभ्रमका कथाहरूमा पाइन्छ । बौद्धिक, सान्दर्भिक विषयचयन, परिस्कृत परिमार्जित एवम् आलङ्कारिक लेखन कथामा प्रस्तुत छ । कथामा प्रशस्तै बिम्ब, प्रतीक मिथकको प्रयोग छ । मिथकको प्रयोगमा आधुनिकीकरण छ । शैलीमा निजत्व अनौपचारिक भाषा प्रयोग यस सङ्ग्रहका कथाहरूमा पाइन्छ ।

परिच्छेद : छ

उपसंहार तथा निष्कर्ष

६.१ परिचय

उपसंहार भन्नाले कुनै विषयको समाप्ति तथा अन्त्य निचोड भन्ने बुझिन्छ । उपसंहार हेर्नासाथ माथि कुन-कुन विषयमा चर्चा, परिचर्चा, व्याख्या गरिएको छ त्यसको स्पष्ट खाका हाम्रो सामु छर्लङ्ग हुन्छ । उपसंहार एक महत्त्वपूर्ण शीर्षक भएकाले यसमा मुख्य र महत्त्वपूर्ण विषयलाई 'गागरमा सागर' भनेभैं छोटो मिठो रूपमा प्रस्तुत गर्नु पर्दछ । यस परिच्छेदमा साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षक शोधकार्यका लागि विगतका परिच्छेदहरूमा गरिएका अध्ययन र विश्लेषणको परिच्छेदगत सारांशका साथै समग्र निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ :

६.२ परिच्छेद : एकको निष्कर्ष

यस परिच्छेदमा शोधकार्यको परिचय दिइएको छ । यसमा शोधविषयको परिचय, समस्याकथन, शोधकार्यको उद्देश्य, पूर्वकार्यको विवरण र समीक्षा, शोधकार्यको औचित्य र महत्त्व, शोधकार्यको क्षेत्र र सीमा, सामग्री सङ्कलन र शोधविधि र शोधपत्रको रूपरेखा प्रस्तुत गरिएको छ ।

६.३ परिच्छेद : दुईको निष्कर्ष

यस परिच्छेदमा साहित्यकार हरिहर पौडेलको जीवनीको सर्वाङ्गपूर्ण अध्ययन गरिएको छ । जीवनीअन्तर्गत जन्म, बाल्यकाल र शिक्षादीक्षा, वैवाहिक र पारिवारिक स्थिति, आर्थिक अवस्था र पेशा, कार्यक्षेत्र प्रवेश र निरन्तरता, सामाजिक क्षेत्रमा संलग्नता, रुचि र भ्रमण, सम्मान तथा पुरस्कार प्राप्ति बारेका सूचनाहरू सङ्कलन गरिएको छ ।

६.४ परिच्छेद : तीनको निष्कर्ष

यस परिच्छेदमा साहित्यकार हरिहर पौडेलको व्यक्तित्वलाई आन्तरिक र बाह्य गरी दुई भागमा वर्गीकरण गरिएको छ भने आन्तरिक व्यक्तित्वलाई साहित्यिक र साहित्येतर गरी विभिन्न उपशीर्षकमा अध्ययन गरिएको छ ।

६.५ परिच्छेद : चारको निष्कर्ष

यस परिच्छेदमा साहित्यकार हरिहर पौडेलको साहित्ययात्राका क्रममा देखिएका प्रमुख प्रवृत्ति र चरणलाई प्रस्तुत गरिएको छ । जसअन्तर्गत प्रेरणा र प्रभाव, आगमन र लेखनको विकासक्रम प्रस्तुत गर्नुका साथै उनले गरेको साहित्यिक यात्रालाई पूर्वाद्ध र उत्तराद्ध गरी दुई चरणमा विभाजन गरी अध्ययन गरिनुका साथै चरणगत प्रवृत्तिहरू बारे टिप्पणी गरिएको छ ।

६.६ परिच्छेद : पाँचको निष्कर्ष

यस परिच्छेदमा साहित्यकार हरिहर पौडेलका कथाको कथा सिद्धान्तका आधारमा विश्लेषणात्मक अध्ययन गरिएको छ । यसमा इतिवृत्त र अनुभ्रम प्रतिभ्रम कथाहरूको क्रमशः संरचना, शीर्षक, कथावस्तु, पात्र, संवाद, परिवेश, उद्देश्य, भाषाशैली र दृष्टिबिन्दुका आधारमा विश्लेषण गरिएको छ । साथै कालो उज्यालो लघुकथासङ्ग्रहका कथाहरूको सङ्क्षिप्त विश्लेषण गरिएको छ । यसै परिच्छेदमा नोबेल पुरस्कार विजेता साहित्यकारहरूको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वका प्रवृत्तिहरू प्रस्तुत गरिएको छ ।

६.७ समग्र निष्कर्ष तथा उपसंहार

विगत करिब दुई दशकदेखि साहित्यसाधनारत हरिहर पौडेल इतिवृत्त, कालो उज्यालो, अनुभ्रम प्रतिभ्रम आदि साहित्यिक कृतिमार्फत् नेपाली वाङ्मयका अध्येताहरू बीच परिचित छन् ।

भारत राज्यको असमको डिब्रुगढ जिल्ला स्थित तीनसुकियामा वि.सं. २०२५ श्रावण बाइस गते पिता मोतीप्रसाद र माता इमाकुमारीको कोखबाट जन्मिएका हरिहर पौडेलको बाल्यकाल सुखपूर्ण तरिकाले रमाइलोसँग बित्यो । उनको प्राथमिक शिक्षाको प्रारम्भ पाँचवर्षको उमेरमा सवापत्थरको स्थानीय प्राथमिक विद्यालयबाट सुरु भयो । अक्षरारम्भको केही समय पश्चात नै बुबासँगै बसाइसराइका क्रममा चिवतनको आनन्दपुरमा प्राथमिक शिक्षा र विश्वप्रकाश माध्यमिक विद्यालय मङ्गलपुरबाट प्रवेशिकासम्मको अध्ययन पूरा गरेका उनले प्रथम श्रेणीमा एस.एल.सी. उत्तीर्ण गरेपछि भरतपुर स्थित वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पसबाट आइ.एस्सीसम्मको शिक्षा पूरा गरेको देखिन्छ । उनले काठमाडौंको त्रिचन्द्र कलेजबाट बी.एस्सी र भौतिक शास्त्र केन्द्रीय शिक्षण विभाग कीर्तिपुरबाट वि.सं. २०५१ मा एम.एस्सीसम्मको अध्ययन पूरा गरेका छन् । उनले यत्तिमा मात्र आफ्नो अध्ययनलाई सीमित नराखी भारतको बनारस हिन्दू विश्वविद्यालय वारणसीको भू-भौतिकशास्त्र विभागबाट नेपाल र यस वरिपरिको क्षेत्रको भूकम्पीय बनोट र जोखिम शीर्षकमा वि.सं. २०६५ मा विद्यावारिधि गरेका छन् ।

वि.सं. २०५१ सालमा स्नातकोत्तर उत्तीर्ण गरी सोही वर्ष वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस भरतपुरमा चार महिना आंशिक शिक्षकका रूपमा र त्यसपछि सहायक प्राध्यापकका रूपमा उनको प्रध्यापकीय पेसा सुरु भएको पाइन्छ । २०५४ सालमा पदन्नोति भई उपप्राध्यापक भएका पौडेल हाल सह-प्राध्यापक पदमा कार्यरत छन् । आफ्नो अध्ययन-अनुसन्धानको क्रममा थुप्रै विकसित राष्ट्रहरूको भ्रमण गरेका उनले ती स्थान, परिवेश, संस्कार, भौगोलिक बनोट, रीतिरिवाजको व्याख्या आफ्ना संस्मरणहरूमा गरेका छन् ।

हरिहर पौडेल बहुमुखी व्यक्तित्वका धनी देखिन्छन् । उनलाई साहित्यकार व्यक्तित्वका रूपमा कवि, कथाकार, मुक्तककार, गजलकार, जीवनीलेखक, नियान्त्राकार, समीक्षक, अनुवादक, कोशकार,

वार्ताकार अनि साहित्येतर, कुशल प्राध्यापक, समाजसेवी एवम् राजनैतिक व्यक्तित्वका रूपमा चिन्न सकिन्छ । साहित्यिक व्यक्तित्वका सन्दर्भमा उनको कथाकार व्यक्तित्व सबैभन्दा उच्च रहेको छ ।

उनले साहित्यका क्षेत्रमा गरेको योगदानको समुचित कदर गर्दै उनको पहिलो कथासङ्ग्रह **इतिवृत्त** (२०५१) लाई नारायणी वाङ्मय पुरस्कार (विरगञ्ज) प्रदान गरिएको छ । यसका अतिरिक्त पौडेलले आधुनिक नेपाली कथा, कविता र राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय जीवनीका माध्यमबाट नेपाली साहित्यको निरन्तर सेवा गरेवापत **राष्ट्रिय साप्ताहिक** चितवनले **सम्मानपत्र** प्रदान गरेको छ । यसै गरी सन् २००८ मा बनारस हिन्दू विश्वविद्यालय भारतबाट जियोफिजिक्स विषयमा पी.एचडी. गरे वापत महामहिम राष्ट्रपतिबाट २०६६ साल भाद्र २३ मा 'क' श्रेणीको नेपाल विद्याभूषणबाट विभूषित गरिएको छ ।

वि.सं. २०४३ चैत्रमा **राष्ट्रपुकार** साप्ताहिक पत्रिकामा *चिसो पेटिमा समय र वर्तमान युद्ध एक टिप्पणी* जस्ता दुईवटा फुटकर कविता प्रकाशित भएपछि औपचारिक रूपमा साहित्यमा पाइला टेकेका पौडेलका कविताहरूमा अस्तित्ववादी, विसङ्गतिवादी, शून्यवादी चेतना पाइन्छ । यसका अतिरिक्त समाजमा व्याप्त आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक विसङ्गतिप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको पाइन्छ । गद्यलयमा कविता लेख्ने पौडेलका कविताहरूमा नेपाली जनजीवनका कष्टपूर्ण भोगाइ, विद्रोहात्मक प्रवृत्ति पाइन्छन् । यिनका कविता **नवकविता, सूर्यमुखी, मधुपर्क, बिन्दु, बगर, युगाधार, हाम्रो मभेरी, चितवन पोष्ट** आदि पत्रिकाहरूमा प्रकाशित भए तापनि यी सिर्जनाहरू असङ्ग्रहित नै छन् । यिनले पुस्तकको रूप ग्रहण गर्न सकेका छैनन् ।

वि.सं. २०४४ भदौमा **समष्टि** पत्रिकामा प्रकाशित *कारण* शीर्षकको कथाबाट औपचारिक कथालेखनको यात्रा सुरु गरेका हरिहर पौडेलका कथामा सूक्ष्म विषयवस्तु र न्यून पात्रको उपस्थिति पाइन्छ । वर्तमान समयमा देशमा व्याप्त राजनैतिक अस्थिरता र अन्यौलको कारण सन्त्रस्त जनजीवन, सरकारी सेवामा कार्यरत जागिरेको नियति, शक्तिकेन्द्री प्रवृत्ति, मानसिक जटिलता, समलिङ्गी चेतना, मान्छेको हतास र निराश मनस्थितिको चित्रण, अनैतिक सम्बन्ध, भ्रम, बिग्रदो परिस्थिति, बहुदलवादी प्रवृत्ति, शृङ्खलाहीन जीवनको भोगाइ, युद्धजन्य विभीषिका, यौनवृत्ति, मानवीय कठोरता, प्रविधि संस्कृति, नागरसभ्यताको विकृति, एकाकीपनको मनोविश्लेषण, अन्यविश्वास, घात-प्रतिघात, बौद्धिक पलायनता आदिलाई सबल, सटिक र प्रवाहमय शैलीमा आफ्ना कथाहरूमा प्रस्तुत गरेका छन् ।

समग्रमा भन्नुपर्दा उनका पूर्वार्द्धका कथाहरूले यथार्थवादी प्रवृत्ति बोकेको भए तापनि उत्तरार्द्धका कथाहरू उत्तर आधुनिक प्रवृत्तिका देखिन्छन् । उनका उत्तरार्द्धका कथाहरूमा विज्ञान र साहित्यको मेल, बहुलवादी जीवनशैलीका विविध आयाम, केन्द्र भङ्गता, मुक्तकीय शैली, बिम्ब प्रतीकको आधुनिकीकरण आदि देख्न सकिन्छ । पौडेलका हालसम्म **इतिवृत्त** (२०५१), **कालो उज्यालो** (२०६२), **अनुभ्रम प्रतिभ्रम** (२०६६) गरी तीनवटा कथासङ्ग्रह प्रकाशित छन् । उनी पाश्चात्य र नेपाली साहित्यका अध्येता हुनुका साथै नेपाली कथाका क्षेत्रमा सुनौलो भविष्य भएका कथाकार हुन् ।

उनका रचनामा समाजका विकृति, विसङ्गति, मानवता, नैतिकता, इमान्दारिताको चित्रण पाइन्छ । सरल र सरस भाषाबाट व्यङ्ग्यात्मकता, चमत्कारिता, प्रवाह गर्नु उनको खुबी हो । नेपाली हिन्दी, अरबी, अनुकरणात्मक, अङ्ग्रेजी शब्द र सरल शैलीको प्रयोगले भाषालाई सिँगार्न खप्पिस हरिहर पौडेलका कथामा शैलीगत नवीनता पाइन्छ । यसरी साहित्यको उत्थानमा लागेका पौडेलको योगदान अतुलनीय छ । यिनका कथा लघुप्रायः छन् । भाषाशैली गतिशील छ । यिनले एकसय चार जना नोबेल पुरस्कार विजेता साहित्यकारहरूको साहित्यिक योगदानको समेत चित्रण गरेका छन्, जुन सशक्त र आधिकारी देखिन्छ । विज्ञान शब्दकोशका साथै भौतिक शास्त्रका नोबेल पुरस्कार प्राप्त प्रतिभाहरूको जीवनीका गायक साहित्यकार हरिहर पौडेल आफैमा एउटा सशक्त साहित्यिक संस्थाका रूपमा स्थापित छन् । यिनको कलम अभै गतिशील छ ।

सन्दर्भसामग्रीसूची

क. प्रमुख सन्दर्भग्रन्थसूची

पौडेल, हरिहर, इतिवृत्त, (चितवन : चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान), २०५१ ।

_____ , कालो उज्यालो, (चितवन : चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान), २०६२ ।

_____ , अनुभ्रम प्रतिभ्रम, (चितवन : चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान), २०६६ ।

ख. सहायक सन्दर्भपुस्तकसूची

अधिकारी, पूर्णप्रसाद शर्मा, साहित्यमा लाग्नु कुमार्गमा लाग्नु होइन, वर्णपट, (वर्ष १, अङ्क १), २०६२ ।

अज्ञात, कपिल, स्रष्टा बिम्ब : व्यक्तित्व र आरेख, (चितवन : चितवन साहित्य परिषद्), २०६७ ।

अशक, गोपाल, लघुकथा प्रक्रिया र पाठ, (ललितपुर : साभा प्रकाशन), २०६५ ।

कोइराला, सीताराम, संवादमा स्रष्टाहरू, (काठमाडौं : नारी साहित्य प्रतिष्ठान), २०६४ ।

गौतम, लक्ष्मणप्रसाद, चितवनको साहित्य : सर्वेक्षण र विश्लेषण, (चितवन : चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान), २०५२ ।

_____ , नेपाली साहित्यमा उत्तर आधुनिक समालोचना, (काठमाडौं : ओरिएन्टल पब्लिकेशन हाउस प्रा.लि.), २०६६ ।

पराजुली, कृष्णप्रसाद, राम्रो रचना मिठो नेपाली, बीसौं आवृत्ति, (काठमाडौं : सहयोगी प्रेस), २०५४ ।

पोखरेल, बालकृष्ण (नि.), नेपाली बृहत् शब्दकोश, (काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र.), २०५८ ।

पौडेल, गोपाल, चितवनमा गजल लेखन : विगतदेखि वर्तमानसम्म, गजलपथका यात्रीहरू, (सम्पा.) बालकृष्ण थपलिया, (अभिव्यञ्जना साहित्य प्रतिष्ठान), २०६१ ।

मरहठ्टा, मिलन, उज्यालो हुनुअघि उपन्यासको कृतिपरक अध्ययन, अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र, त्रि.वि. नेपाली विभाग, वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, भरतपुर, २०६५ ।

श्रेष्ठ, दयाराम, नेपाली कथा, (भाग-४), (ललितपुर : साभा प्रकाशन), २०५७ ।

ग. सन्दर्भपत्रिकासूची

- कोइराला, सीताराम (सम्पा.), *लेखनु त आफूलाई अभिव्यक्त गर्नु हो, संवादमा स्रष्टाहरू*, काठमाडौँ : नारी साहित्य प्रतिष्ठान, २०६४ ।
- खनाल, हरिहर, *चितवनको साहित्य एक विहङ्गम दृष्टि, चितवन महोत्सव स्मारिका*, उद्योग वाणिज्य सङ्घ, चितवन २०५५ ।
- गौतम, कृष्ण, *साहित्यमा विज्ञानका दुई भाइ आफ्नै विधा, आफ्नै अवाज, गरिमा*, वर्ष १४, अङ्क ६, पूर्णाङ्क १६१, २०५३ ।
- ढकाल, शालिकराम, *समसामयिकताको फोटोग्राफी कालो उज्यालो, मधूलिका*, वर्ष १३, पूर्णाङ्क १० चितवन वाङ्मय प्रतिष्ठान २०६५ ।
- परिश्रमी, नन्दु, *इतिवृत्तको वृत्तान्त, मिमिरे*, वर्ष २४, अङ्क ५, पूर्णाङ्क १२०, काठमाडौँ : नेपाल राष्ट्र बैंक २०५२ ।

परिशिष्ट 'क'

शोधनायकका सम्बन्धमा जानकारी राख्ने विभिन्न व्यक्तिहरूसँग सोधिएका प्रश्नावली

१. हरिहर पौडेललाई तपाईं कहिलेदेखि चिन्नुहुन्छ ?
२. हरिहर पौडेलको रुचि र स्वाभाव के-कस्तो रहेको छ ?
३. हरिहर पौडेलका कुन-कुन साहित्यिक कृतिहरू पढ्नु भएको छ ?
४. हरिहर पौडेल साहित्यका कुन विचारधाराका अधीनमा रहेर लेखन गर्ने कस्ता साहित्यकार हुन् भन्ने ठान्नुहुन्छ ?
५. हरिहर पौडेललाई के-कस्तो भाषाशैलीको साहित्यकार मान्नुहुन्छ ?
६. विशेष गरी उनका कथामा के-कस्ता विषयले स्थान पाएका छन् ?
७. हरिहर पौडेलका साहित्यिक रचनाहरूको मूल्याङ्कन कुन रूपमा गर्नुभएको छ ?
८. हरिहर पौडेलका कथाका बारेमा तपाईंको विचारमा अन्य केही भए बताइदिनुस् न ?

परिशिष्ट 'ख'

हरिहर पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्व शीर्षक शोधपत्र सम्पन्न गर्नका लागि शोधार्थीबाट अन्तर्वार्ता लिइएका विशिष्ट व्यक्तित्वहरूको नामावली :

- कपिल अज्ञात (सह-प्राध्यापक, वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस तथा समकालीन साहित्यकार)
- नारायणप्रसाद खनाल (प्रा. डा. वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, विभागीय प्रमुख तथा वरिष्ठ समालोचक)
- लक्ष्मणप्रसाद गौतम (डा.सह-प्राध्यापक नेपाली केन्द्रीय शिक्षण विभाग, कीर्तिपुर तथा वरिष्ठ समालोचक)
- विष्णुप्रसाद सापकोटा (उप-प्राध्यापक, वीरेन्द्र बहुमुखी क्याम्पस, समालोचक)
- पुष्पा पौडेल (शोधनायककी श्रीमती) भ.न.पा. १०, चितवन ।